Suni teneffüs

RICARDO PIGLIA

İngilizceden çeviren:
Şen Süer Kaya

AYRINTI

RICARDO PIGLIA

Ricardo Piglia şu anda Arjantin'de yaşıyor. Üç romanı ve bir hikâye kitabı var. Hikâye kitabıyla Casa de Las Américas Ödülü'nü kazandı. Kitapları Portekizce, Fransızca, İtalyanca ve Almanca'ya çevrilmiştir.

Ayrıntı: 256
Edebiyat dizisi: 142

Suni Teneffüs
Ricardo Piglia

İngilizceden çeviren
Şen Süer Kaya

Yayıma hazırlayan
Özden Arıkan

Kitabın özgün adı
Respiración Artificial

Çeviride kullanılan metin
Artificial Respiration
İspanyolcadan çeviren: Daniel Balderston

Duke University Press/1994
basımından çevrilmiştir.

© 1980 Ricardo Piglia & Mercedes Casanovas & Akcalı Ajans

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak illüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Düzelti
Ayten Koçal

Baskı ve cilt
Mart Matbaacılık Sanatları Ltd. Şti. Tel: (0 212) 212 03 39-40

Birinci basım *1999*

ISBN 975-539-264-5

AYRINTI YAYINLARI
Dizdariye Çeşmesi Sk. No. 23/1 34400 Çemberlitaş-İstanbul Tel: (0 212) 518 76 19 Faks: (0 212) 516 45 77

Ricardo Piglia

Suni Teneffüs

E D E B İ Y A T D İ Z İ S İ

GÜLÜNESİ AŞKLAR/*Milan Kundera* ◢ KALECİNİN PENALTI ANINDAKİ ENDİŞESİ/*Peter Handke* ◢ YÜZBAŞI VE KADINLAR TABURU/*Mario Vargas Llosa* ◢ BİZ/*Yevgeni Zamyatin* ◢ KESİK BİR BAŞ/*Iris Murdoch* ◢ YENİ TANRILAR/*Alberto Vasquez-Figueroa* ◢ İNFAZA ÇAĞRI/*Vladimir Nabokov* ◢ EVET AMA, BİR LOKOMOTİF BUNU YAPABİLİR Mİ BAKALIM?/*Woody Allen* ◢ ÇALI HOROZU/*Michel Tournier* ◢ BANYO/*Jean-Philippe Toussaint* ◢ BALKON/*Jean Genet* ◢ GÜNEŞ İMPARATORLUĞU/*J.G. Ballard* ◢ BEYAZ ZENCİLER/*Ingvar Ambjörnsen* ◢ SİYAH MADONNA/*Doris Lessing* ◢ KAPANDA ÜÇ KAPLAN/*G. Cabrera Infante* ◢ ZAMANIN KIYISINDAKİ KADIN/*Marge Piercy* ◢ ANARŞİNİN KISA YAZI/*Hans Magnus Enzensberger* ◢ FOTOĞRAF MAKİNESİ/*Jean-Philippe Toussaint* ◢ GÜLÜN GÜNLÜĞÜ/*Ursula K. LeGuin* ◢ HOTEL DU LAC/*Anita Brookner* ◢ AZİZLER ve ÂLİMLER/*Terry Eagleton* ◢ VEDA YEMEĞİ/*Michel Tournier* ◢ ORLANDO/*Virginia Woolf* ◢ UTANÇ BİTTİ/*Anja Meulenbelt* ◢ YAKIN GELECEĞİN MİTOSLARI/*J. G. Ballard* ◢ KARANLIĞIN SOL ELİ/*Ursula K. LeGuin* ◢ AĞ/*Iris Murdoch* ◢ WATT/*Samuel Beckett* ◢ EKOTOPYA/*Ernest Callenbach* ◢ GECEYİ ANLAT BANA/*Djuna Barnes* ◢ İNSAN POSTUNA BÜRÜNMÜŞ KÖPEK/*Ingvar Ambjörnsen* ◢ CUMA/*Michel Tournier* ◢ AFRODİT'İN BAŞKALDIRISI/*Lawrence Durrell* ◢ GÜNDELİK MUTLULUĞA ALIŞMA/*Anja Meulenbelt* ◢ MURPHY/*Samuel Beckett* ◢ MASAL MASAL İÇİNDE/Khimaira/*John Barth* ◢ ZEN VE MOTOSİKLET BAKIM SANATI/*Robert M. Pirsig* ◢ PARFÜMÜN DANSI/*Tom Robbins* ◢ SINIRSIZ RÜYALAR DİYARI/*J. G. Ballard* ◢ FRANSIZ TEĞMENİN KADINI/*John Fowles* ◢ BEYAZ OTEL/*D.M. Thomas* ◢ MYRA/*Gore Vidal* ◢ DALGALAR/*Virginia Woolf* ◢ ATLANTİK ÖTESİ/*Witold Gombrowicz* ◢ HAYRANLIK/*Anja Meulenbelt* ◢ FERDYDURKE/*Witold Gombrowicz* ◢ MELEKLER ZAMANI/*Iris Murdoch* ◢ PAULINA 1880/*Pierre Jean Jouve* ◢ EŞEKARISI FABRİKASI/*Iain Banks* ◢ ROCK LANETİ/*Iain Banks* ◢ KAYIP ZAMAN/*Anja Meulenbelt* ◢ SENİ İÇİME GÖMDÜM/*Andrew Jolly* ◢ BAŞTAN ÇIKARICININ GÜNLÜĞÜ/*Sören Kierkegaard* ◢ KONFIDENZ/*Ariel Dorfman* ◢ ALTIN DAMLA/*Michel Tournier* ◢ BİR GARİP VAKA: MATMAZEL P./*Brian O'Doherty* ◢ NIETZSCHE AĞLADIĞINDA/*Irvin D. Yalom* ◢ KIZILAĞAÇLAR KRALI/*Michel Tournier* ◢ AİLEDE BİR ÖLÜM/*James Agee* ◢ KUTSAL BÖLGE/*Carlos Fuentes* ◢ KALPSİZ AMANDA/*Jurek Becker* ◢ 62-Maket Seti/*Julio Cortázar* ◢ ÇARPIŞMA/*J.G. Ballard* ◢ ÜÇLEME-Molloy-Malone Ölüyor-Adlandırılamayan/*Samuel Beckett* ◢ DUR BİR MOLA VER!/*Tom Robbins* ◢ HIRSIZIN GÜNLÜĞÜ/*Jean Genet* ◢ KÜÇÜK DEĞİŞİMLER/*Marge Piercy* ◢ LILA/*Robert M. Pirsig* ◢ ERGİNLİK YAŞI/*Michel Leiris* ◢ AŞKSIZ İLİŞKİLER/*Samuel Beckett* ◢ ESİRGEYEN GÖKYÜZÜ/*Paul Bowles* ◢ YALANCI JAKOB/*Jurek Becker* ◢ DİVAN/*Irvin D. Yalom* ◢ PORNOGRAFİ/*Witold Gombrowicz* ◢ MERCIER İLE CAMIER/*Samuel Beckett* ◢ BİR ERKEĞE NASIL TECAVÜZ EDİLİR?/*Märta Tikkanen* ◢ /BENDENİZ VE MARCO POLO/*Paul Griffiths* ◢ DOĞMAMIŞ KRİSTOF/*Carlos Fuentes* ◢ RÜYA SAKİNLERİ/*Iris Murdoch* ◢ HİÇ İÇİN METİNLER ve Uzun Öyküler/*Samuel Beckett* ◢ DUYGU YOLCULUĞU/*Laurence Sterne* ◢ BETTY BLUE/*Philippe Djian* ◢ AĞAÇKAKAN/*Tom Robbins* ◢ ANARŞİST/*Tristan Hawkins* ◢ BAKAKAİ/*Witold Gombrowicz* ◢ PORTNOY'UN FERYADI/*Philip Roth* ◢ 10 1/2 BÖLÜMDE DÜNYA TARİHİ/*Julian Barnes* ◢ SUNİ TENEFFÜS/*Ricardo Piglia*

H A Z I R L A N A N K İ T A P L A R

MANŞ ÖTESİ/*Julian Barnes* ◢ ÇİÇEKLERİN MERYEM ANASI/*Jean Genet* ◢ MÖSYÖ/*Jean-Philippe Toussaint* ◢ GÖKTAŞLARI/*Michel Tournier* ◢ YOL AYRIMINDAKİ AYDIN: BENJAMIN/*Joy Parini*

Tarihin gerçeğini öğrenmemde
bana yardım eden
Elías ve Rubén'e

Giriş

Ricardo Piglia'nın *Suni Teneffüs* romanı 1981'de Arjantin'de yayınlandı ve hemen tuhaf bir best seller oldu; metnin hatırı sayılır zorluğuna karşın, yıllarca süren şiddet, yalanlar ve baskıdan sonra aç okurlar için önemli bir başvuru kitabı haline geldi. Adolfo Aristarain'in dokunaklı filmi *Time for Revenge* (Öç Zamanı) ile yaklaşık aynı zamanlarda çıkan bu romanın yazılması, yayınlanması, hatta okunması bile inanılmaz cesaret gerektiren eylemlerdi adeta. Piglia müthiş bilgisi ve engin kişisel cesaretiyle okurları etkiledi ve şimdi çok farklı bir durum olmasına karşın, on yıldan fazla zaman geçmiş olsa da bu roman hâlâ otoritesini ve derinliğini korumaktadır.

Bu kitabın yayınlanışına kadar Piglia, esas olarak *Nombre falso* (Takma Ad) adlı yetkin kısa hikâye kitabıyla tanınıyordu. 1975'te yayınlanan kitap, "Roberto Arlt'a Saygı" adında son derece yaratıcı bir novellayı da içermekteydi. Arjantin baskısında *La invasión,* Küba baskısında *Jaulario* adıyla çıkan daha eski bir hikâye kitabı, Havana'da Casa de las Américas ödülünü kazandı. "Roberto Arlt'a Saygı," Piglia'nın yalnızca Arlt'a değil Onetti ve Borges'e de sunduğu saygılarla, karmaşık bir edebi soyağacı ortaya koyuyor; belki en iyi Borges'in 1940'lardaki öykülerinde örneklenebilecek bir türü güncelleştiren Piglia'nın, edebiyat eleştirmenliğine eşdeğer kurmaca yeteneğini de gösteriyordu.

1989'da *New Orleans Review*'da Marina Kaplan'la yaptığı önemli bir söyleşide Piglia, *Suni Teneffüs*'ü bir devlet terörü döneminin basit bir ürünü olarak okumanın yanlış olduğunu ileri sürer. "İnanıyorum ki," der, "bu kodlama her bağlamda kurmacadır. Kurmacanın işlediği siyasal malzemenin özündeki anlamın otoriter durumlara bağımlı olduğuna inanmıyorum. Belki otoriter durumlarda kodlama türü farklıdır ve bunu araştırmak ilginç olurdu: Romancının çalıştığı farklı bağlamlara göre farklı kodlama türleri olup olmadığını araştırmak. Kurmacanın her zaman kodladığına ve toplumsal gerçeklikten hiyeroglifler oluşturduğuna inanıyorum. Edebiyat hiçbir zaman dolaysız değildir... Benim inancıma göre, siyasal bağlamlar okuma biçimlerini tanımlar." Bu formülasyon, verili bir durumda kurulması gereken bağlantıları kurmayı cömertçe okurlara bırakır.

Romanın birinci yarısındaki Arocena figürü, bu metnin ideal okurunun ironik bir dublörüdür. Araştırmacı, sonsuz yaratıcı Arocena, gelecekten gelen mektuplarda gizli anlamlar bulmayı umar. Gene de bu metinlerin bağlamına ilişkin her tür bilgiden yoksundur, yani ne kadar maharetli olursa olsun sezgileri her zaman kapalıdır. Bu romanın okurunun karşı karşıya kaldığı sorun da, romanın hiç konuşulmayan dehşetlerin çevresinde dolanmasıdır. Tardewski birkaç kez Wittgenstein'ın ünlü cümlesini tekrarlar: "Konuşamadıklarımızı sessizce geçiştirmemiz gerekir." Geçmişten gelen acı dolu sesler –Kafka, Wittgenstein, kayıplar– bu romanda kendilerini sessizce duyururlar. Renzi, Tardewski ve Marconi kitabın ikinci yarısında hiç durmadan konuşmuşlarsa, bunun nedeni konuşama-

yacakları çok şeyin olmasıdır.

Romanın adı, bir tür anagramla izleğin, trajik tarihiyle Arjantin Cumhuriyeti'nin kendisi olduğunu düşündürür.* Romanın adandığı iki kişi binlerce "kayıp" arasındadır ve eylem Nisan 1976'da, 24 Mart 1976'daki askeri darbeden birkaç gün sonra başlar. Arjantin'e özgü bu tür değinmelerin, romanın çevirisini okuyacak kişilerin merakının ötesinde olduğunu düşündüğümden, daha fazla bilgi sahibi olmak isteyenler için bazı notlar ve bir bibliyografya ekledim. Piglia üniversitede tarih okumuştur ve Arjantin tarihine yaptığı göndermeler çok doğrudur. Okur romanda verilen ipuçlarını kolay değerlendirebileceğinden, başka konularda –Wittgenstein, Hitler, Kafka vb.– notlar vermenin gerekli olmadığını düşündüm.

Tardewski romanın sonlarına doğru şöyle der: "Okumak için... insanın nasıl çağrışım yapacağını bilmesi gerekir." Bu romanı okumak için, ölümcül derecede ciddi bir oyunda gereken becerilere sahip olmak gerekir: Düşüncelerin çağrışımı. Çünkü okuma aynı zamanda bir suni teneffüstür.

Bu çeviriyi, çıktığını göremeyen annem Judith Balderston'a adamak istiyorum.

Daniel Balderston

* *Re*spiración *A*rtificial ve *Ré*publica *Ar*gentina. (y.h.n.)

BİRİNCİ KISIM

Karanlık kış olsaydım

Deneyimi yaşadık ama anlamı kaçırdık,
Yaklaştıkça anlama yeniden kurulur deneyim.
—T.S. Eliot

I

1 Bir hikâye var mı? Bir hikâye varsa, üç yıl önce başlar. Nisan 1976'da ilk kitabım yayınlandığı zaman, bana bir mektup gönderir. Mektup, onun kucağında çekilmiş bir resmimle birlikte gelir: Çıplak, gülümseyen halimle üç aylığım ve kurbağaya benziyorum. Ama o, resimde iyi görünüyor: Yünlü bir takım, dar kenarlı bir şapka, iyi niyetli bir gülümseme, dünyayı fethetmeye hazır görünen otuz yaşında bir adam. Arka planda flu ve neredeyse odağın dışında annem duruyor; o kadar genç ki başta onu tanımakta güçlük çekiyorum.

Resim 1941 tarihli; arkasına tarihi yazmış ve bana yol göstermek istermiş gibi, şimdi bu hikâyenin epigrafı olarak kullanılan İngilizce şiirden iki dize koymuş.

Ailemin tarihinde hatırlamaya değer başka bir trajedi, başka bir kahraman yoktu. Gizlice, varsayımlar üreterek karmakarışık çeşitli versiyonlar dolaşırdı. Esperancita gibi inanılmaz bir adı olan zengin bir kadınla evlenmiş dayım –kadının kalbinin zayıf olduğunu, her zaman ışıklar açık uyuduğunu ve melankolik saatlerinde kendisini işitmesi için Allah'a yüksek sesle dua ettiğini söylerlerdi– düğünden altı ay sonra kayboldu; yanına karısının bütün parasını alarak Coca adıyla tanınan bir kabare dansçısıyla yaşamak üzere gitti. Kusursuz derecede soğukkanlı, asla buz gibi nezaketini kaybetmeyen Esperancita, soygunu bildirdikten sonra, polisi onu bulmaya zorlamak için bütün nüfuzunu kullandı – polis birkaç ay sonra dayımı gerçekten de buldu, Río Hondo'daki bir otelde sahte bir adla lüks içinde yaşıyordu.

Olayla ilgili gazete kupürlerini hatırlıyorum: Az çok gizli bir gardrop çekmecesinde babamın, Profesör T.E. Van de Velde'nin *Tutkunun ve Cinsel Mekanizmanın Fizyolojisi* (*Kusursuz Evlilik*'in de yazarıdır) ve Engels'in kitabı *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*'ni koyduğu yerde saklanmış. Çekmecede ayrıca çeşitli mektuplar, kâğıtlar ve doğum sertifikam da dahil olmak üzere belgeler vardı. Çocukluğumun siesta dönemlerini dolduran karmaşık stratejilerden sonra çekmeceyi açar, evdeki herkesin fısıltıyla söz ettiği bir erkeğin sırlarını gizlice keşfederdim. Mahkûm Oldu Ve İtiraf Etti: Manşetlerden biri böyleydi, hatırlıyorum, kahramanvari ve nedense umarsız eylemleri çağrıştırır gibi beni hep etkileyen bir manşet. "Mahkûm oldu ve itiraf etti:" Defalarca tekrarladım, üzerinde kafa yordum, çünkü sözcüklerin tam anlamını anlamıyor ve *mahkûm oldu*'nun yenilmez anlamına geldiğini sanıyordum.

Dayım neredeyse üç yıl hapis yattı. Bu tarihten sonrası için hakkında çok az şey bilinir: Kaderi ve müsrif yaşamı hakkındaki hayali üzüntülü hikâyelerle birlikte varsayımlar da bu noktada başlar. Öyle görünüyor ki dayım artık aileyle bir ilişkisi olsun istemiyordu; ona karşı yapılan bir yanlışın öcünü alıyormuşçasına herkesi görmeyi reddetti. Ne var ki bir öğleden sonra Coca evimize geldi. Gururlu ve mesafeli bir tavırla paranın bir kısmını getirdi ve tamamının iade edileceği sözünü verdi. Görüşmeyle ilgili yorumları, anlatılan hikâyeleri biliyorum, gerçi neredeyse annesi olacak yaştaydı ama, Esperancita'nın o kadına "çocuğum" dediğini ve

Coca'nın, babamın asla unutamadığı bir parfüm sürmüş olduğunu da biliyorum. Coca'nın gitmeden önce, "Hiçbiriniz Marcelo'nun nasıl bir erkek olduğunu asla bilemeyeceksiniz," dediğini söylediler. Hikâye bu noktaya varınca, kaçınılmaz olarak ve neredeyse tam kavramadan, Hipólito Yrigoyen'in 1930 askeri darbesinden sonra Alvear hakkında söylediği tarihsel sözü hatırladım: Kısmen Esperancita'nın General Uriburu'nun akrabası olmasıyla akla gelen tuhaf bir çağrışım.

Bundan sonra, borç bitene kadar üç yıl boyunca Esperancita'ya iki ayda bir çek geldi. Bu, onunla ilgili ilk anılarımın, daha doğrusu her zaman ilk anım olarak düşündüğüm bir imgenin oluştuğu dönemdir: Çok güzel, kırılgan bir kadın, yüzünde isteksizlik ve kendini beğenmişlik, annem "Şimdi, Emilio, Esperancita Teyze'ye ne diyeceksin?" derken bana eğilen. Herkesten çok ona "Teşekkürler" derdiniz. Ailede vicdan azabının simgesi olan Esperancita, hepimizin kendimizi rahatsız ve beceriksiz hissetmemize neden olan, nadir bulunur ve aşırı rafine bir eşya gibiydi. Ne zaman evimize ziyarete gelse, annemin en iyi porselen takımını çıkardığını, kâğıttan yapılmış gibi hışırdayan kolalı masa örtüleri kullandığını hatırlıyorum. Ölene kadar ayda bir ya da iki kez, genellikle pazar ya da perşembe günleri, evimizi ziyaret etme alışkanlığını koruduğunu da.

Dayım onun öldüğünü öğrenmedi. İz bırakmadan yok olan dayımla ilgili bazen onun hâlâ hapiste olduğu, bazen de Coca'yla Kolombiya'da yaşadığı söylenirdi. Gerçek şu ki dayım onun ölümünü öğrenmedi, Esperancita öldüğü zaman ona yazılmış bir mektup bulduklarını öğrenmedi. Mektupta her şeyin bir yalan olduğu, hiçbir zaman hırsızlık olayının olmadığı, adalet ve cezalandırmanın yanı sıra aşkla da hareket ettiği yazıyordu: Onun nasıl bir kadın olduğunu düşünürsek çok tuhaf bu.

Hikâyenin Faulknervari havasından etkilenmemem mümkün değildi: Parlak bir geleceği olan, baroya yeni kabul edilmiş, her şeyi bırakıp ortadan kaybolan genç bir adam; soyulduğunu iddia eden ve onu hapse attıran kadının nefreti; adamın kendisini savunmayı reddetmesi ya da işi temizlemeye zahmet etmemesi. Böylece bu hikâyeye dayalı bir roman yazdım; *The Wild Palms*'ın tarzını, daha doğrusu Faulkner'ın Borges çevirisiyle edindiği tarzı kullandım, ki Faulkner'ın Borges çevirisi hikâyeyi az çok Onetti'nin bir

parodisi durumuna sokmuştu. "*O eski intikam sırrı cenazeden sonraki üzücü alacakaranlıkta ortaya çıktığı gece orada olan hiçbirimiz, onun, bir erkeğin bir kadında esinleyebileceği en kusursuz aşk biçiminin tanığı olduğundan başka bir şey düşünemedik: Karakter olarak değil ama niyet olarak düşünülebilecek, getireceği umulan mutlulukla değil ama neden olduğu yaraların derinliğiyle bilinebilecek o aşkın.*" Roman böyle başlıyor ve iki yüz sayfa boyunca böyle devam ediyordu. Her ikisi de Arjantin edebiyatını mahveden pitoresk ve yerel renk ilgisine yönelik eğilimden ve sözlü tarz eğiliminden kaçınmak için, (lafın gelişi) soylu bir şekilde canım çıktı. Romanın bazı kopyaları Corrientes Sokağı kitapçılarının ucuz kitap masalarında hâlâ bulunabilir, şimdi bu kitapta hoşuma giden tek şey adı (*Proxility of the Real*-Ağdalı Gerçek) ve istemeden adandığı adam üzerinde yarattığı etki.

Tuhaf bir etki, bunu söylemek gerek. Roman, nisan ayında çıktı. Bir süre sonra ilk mektubu aldım.

Önce düzeltmeler, pratik dersler (mektupta böyle yazıyordu). Kimse aile hikâyelerinden iyi edebiyat yaratmamıştır. Yeni başlayan yazarlar için altın değerinde bir kural: Hayal gücü yetmezse, ayrıntılara sadık kalınmalıdır. Ayrıntılar: İlk karımın ahmaklığı, küçük ağzında bir gerilme, şeffaf cildinin altında damarlar görünüyor. Kötü bir işaret, şeffaf cilt: Camdan yapılma bir kadın, bunu çok geç kavradım. Başka bir şey daha: Kolombiya'ya yaptığım yolculuğu sizlere kim anlattı? Kuşkularım var. Bana gelince: Hayatla ilgili tüm vicdan azaplarım silindi, ama daha öğretici konular olması gerektiğini varsayıyorum. Örneğin: İngiliz işgalleri. Popham, kraliçenin hizmetindeki bir İrlandalı beyefendi. "Bir zamanlar onunla gurur duyan toprakların şimdi ona hakaret etmesine izin vermeyin." Komodor Popham, Bolivya gümüşüne ya da Perdriel'de topraklarına sürü gibi üşüşen dehşet içindeki çiftçilere sevdalanmış. Ülkenin silahlı kuvvetlerinin ilk yenilgisi. Yenilgi tarihinin yazılması gerekmez. Ölüm anında kimse yalan söylememeli. Hepsi sonradan uydurma-düzmece, oğlum. Bolivya'da bütün o gümüşlerle kaçtım – ve eğer o bunu yapmadığımı söylüyorsa, hayatımdaki tek değerli eylemden beni mahrum etmeye çalıştığı içindir. Ancak

parası olanlar parayı hor görür ya da kötü duygularla karıştırır. 1942'de basılmış bir milyon altı yüz bin ve küsurat vardı; Bolívar'ın bazı topraklarının satışının (kafamda belirli bir amaçla ona sattırdığım topraklar, bu toprakları ona biras bırakan akrabalarını öldürecek kadar ileriye gitmediğim halde beni çok kınadığı bir şey) ve çeşitli mirasların ürünü. Cangallo ve Rodríguez Peña'da gece kulüpleriyle başlamaya çalıştım ama beni hemen buldular. (Río Hondo işini nereden öğrenmişler?) Parayı faiziyle geri ödedim: Coca'nın aileni görmeye gittiği ve annenin neredeyse kalp krizi geçirmesine neden olduğunu doğru söylemişler. Söyleyemedikleri ise Coca'nın onlara söylediğidir –"Ruhunuza sıçayım"– Esperancita'nın ona "çocuğum" dediği ve Esperancita'ya kokulu tuzlar vermek zorunda kaldıkları ilk ziyarette. Cezaevine girdim ve olay gazetelerde yer aldıysa bunun nedeni bir Radikal, Amadea Sabattini'nin yandaşı olmamdı ve o dönemde hepimizi bitirmek istiyorlardı, çünkü 1943 seçimleri yaklaşıyordu, gerçi Rawson'ın darbesiyle engellendi. (Sana bu hikâyeyi de mi anlatmadılar?) Biz Radikaller yönsüzdük, ulusal onuru savunmak için savaştığımız ve Dava adına öldüğümüz dönemlerin kahramanlık enerjisinden yoksunduk. Demek vasiyetinde beni bağışlıyor. Onun deli olduğunu söyleyebilirsin; her zaman ayakta sıçardı –ister inan ister inanma– çünkü biri ona bunun daha şık olduğunu söylemişti. Ölüm yatağında ondan bir şey çalmadığımı söylüyor. Oligarşi ve yetiştirdiği kızları ne kadar esrarengiz! Narin, hayali, kaçınılmaz olarak yenik. Geçmişimizi değiştirmelerine izin vermemek gerek. Popham, "Bir zamanlar onunla gurur duyan toprakların şimdi ona hakaret etmesine izin vermeyin," diyordu. Coca tek başına Uruguay'a Salto yakınlarına yerleşti. Bazen ondan haber alıyorum ve yaşamak için buraya gelmişsem, tek nedeni o kadına yakın olmaktı, onun nehrin hemen karşısında olmasıydı. Coca beni görmeye tenezzül etmiyor, çünkü gururlu ve aptal, çünkü yaşlı. Gün doğarken kalkarım; o saatte öbür kıyıdaki sokak lambalarının ışığını hâlâ görebilir insan. Lisede Arjantin tarihi dersi veriyorum ve geceleri Sosyal Kulüp'te satranç oynuyorum. Tam bir satranç ustası olan Pole var burada, eskiden Zürih'te Prens Alehin ve James Joyce ile satranç oynamış ve en büyük isteklerimden biri de onu bir kez olsun pata durumuna getirmek. Sarhoş olunca şarkı söyleyip Lehçe konuşur; düşüncele-

rini bir deftere not eder ve Wittgenstein'ın öğrencisi olduğunu iddia eder. Ona okuması için romanını verdim; kirli hayalleri anlatılan kişinin ben olduğumdan kuşkulanmadan dikkatle okudu. Yerel gazete *Telgraf*'ta bir eleştiri yazısı yazma sözü verdi. Satrançla ilgili çeşitli notlarını ve düşüncelerini karaladığı defterden bazı alıntıları yayınlamış. Tümüyle alıntılardan oluşan bir kitap yazma hayali kuruyor. Senin romanın bundan çok farklı değil, tümüyle aile hikâyelerine dayanıyor; bazen annenin sesini duyar gibi oluyorum; gürültücü bir tarzla bunu nasıl gizleyeceğini biliyor olmanın bir incelik işareti olmadığını düşünmemek lazım. Her durumda bozukluklar bundan kaynaklanıyor. Bugünkü durumum konusunda –konuyu değiştirmek için– azami ihtiyat istemeliyim senden. *Azami ihtiyat*. Kuşkularım var: Bu anlamda ben de herkes gibiyim. Her neyse, dediğim gibi, şu an özel hayatım yok. Hiçbir şeye inanmaz gençlere, yerel tüccar ve çiftçilerin oğullarına Arjantin tarihi öğreten eski bir avukatım. Bu iş sağlıklı: Nasıl yaşlanılacağını öğrenmek istiyorsan, gençlerle ilişki içinde olmak gibisi yoktur. İçebakıştan kaçınmalısınız, diyorum genç öğrencilerime ve tarihsel perspektif adını verdiğim olguyu öğretiyorum. Biz bir nehirde yüzen yapraklardan başka bir şey değiliz ve yaşanacaklara çoktan olmuş gibi bakmayı öğrenmemiz gerekir. Tarihçiler arasında beni rahatlatan ve senin ders çıkarman gereken bir Proust asla olmayacak. Şimdilik Sosyal Kulüp, Concordia, Entre Ríos Eyaleti adresine mektup gönderebilirsin. Selamlar: Marcelo Maggi Popham. Eğitimci. Bir Radikal, Sabattini'nin yandaşı. Kraliçenin hizmetinde İrlandalı bir beyefendi. Bütün hayatı boyunca Parnell'i sevmiş adam – biyografisini okudun mu? Beş para etmez bir adamdı ama on iki dil biliyordu. Tek bir problem ortaya koydu: Gerçek olaylar nasıl anlatılacak?

Not. Elbette konuşmamız gerek. Hikâyenin, öğrenmen gereken başka versiyonları da var. Beni görmeye gelmeni umuyorum. Fazla şişmanladığımdan ben pek bir yere gitmiyorum. Tarih, uyanıp kurtulmayı istediğim bir kâbustan kaçabileceğim tek sığınak.

Bu ilk mektuptu ve onunla birlikte hikâye gerçekten de başladı.

Bir yıl kadar sonra, Paraguay'a doğru yol alan bir trenin berbat vagonunda yorgunluktan ölerek onu görmeye gidiyordum. Karton bir valizin üstünde kâğıt oynayan birkaç kişi bana cin ikram etti. Bu benim için geçmişe doğru ilerlemek gibi bir şeydi ve yolculuğun sonunda Maggi'nin her şeyi ne ölçüde öngörmüş olduğunu anladım. Ama bu daha sonraydı, her şey bittiği zaman; önce ondan bir mektup ve fotoğraf aldım ve yazışmaya başladık.

2 Biri, bir Rus eleştirmen, Rus eleştirmen Yuri Tıniyanov, edebiyatın amcadan yeğene (yani babadan oğula değil) geliştiğini söyler: Bu noktada bizim için yararlı olması gereken esrarengiz bir açıklama, tıpkı mektubunun düşünebildiğim en iyi özeti olduğu gibi.

Bana gelince, politikayla hiç ilgilenmiyorum. Yrigoyen'de beni ilgilendiren, *üslubu*: Radikal barok. Macedonio Fernández'in yazılarının onun konuşmalarından kaynaklandığını neden kimse anlamıyor? Tarihe duyduğun tutkuyu da paylaşmıyorum. Yeni Dünya'nın keşfinden bu yana bu bölgede en küçük bir ilgiyi bile hak eden hiçbir şey olmadı. Doğumlar, ölüm ilanları, askeri gösteriler: Hepsi bu. Arjantin tarihi, Roberto Arlt'ın uyarladığı gibi ölüm anında Çavuş Cabral'in halüsinasyonlarla dolu sonsuz monoloğudur.

Peki öyleyse, ikili olarak büyük bir aile efsanesi oluşturacak mıyız? Birbirimize tüm hikâyeyi defalarca anlatacak mıyız? Başta sana verebileceğim tek şey, senin hakkında anlatılan her şeyin bir özeti.

1. Enrique Ossorio'nun torununun çocuğu olduğunu keşfettiğin zaman Esperancito Ossorio'yla flört etmeye başladın, çünkü aile kâğıtlarıyla dolu bir valizle ilgileniyordun.

2. Bu kâğıtlar senin için gerçekten ilginçti ama birini diğerine bağlayamıyordun.

3. Rosas'ın özel sekreteri ama aynı zamanda da Lavalle hesabına çalışan casus olan o unutulmuş yurtseverin biyografisi ya da

buna benzer bir şey üzerinde çalışıyorsun yıllardır.

4. Otuzlarda, yani her zamanki gibi yanlış bir zamanda Yrigoyen'in safına geçtin ve politikan Coca'yla kaçışınla esrarengiz şekilde bağlantılı.

5. Concordia gibi bir sınır kasabasında yaşıyorsan, bunun nedeni kaçakçılık yapman.

Kuşkusuz başka versiyonlar da var; bunlardan bazıları aslında Esperancita için yapılan ayinde uyduruldu. Esperancita peçeler ve turuncu tomurcuklar arasında bir taşbebeğe benziyordu. Onun için kimse ağlamadı, zavallıcık; bazıları ölmeden önce onun iki kez "Buenos Aires, Buenos Aires" dediğini duyduklarını söylüyorlar, tıpkı José Hernández'in, kardeşi Rafael'in kollarında ölmeden önce söylediği gibi. Senin de anlayacağın gibi, diye yazdım Maggi'ye, dudaklarında senin isminle ölmedi.

Senden bahseden tek kişi Don Luciano Ossorio'ydu, doksanını geçmiş olan ve tekerlekli iskemleyle dolaşan, merhumenin babası. Cenaze törenine geldiğimi görünce salonu baştan başa kat etti, lastik tekerlekler parke döşemede gıcırdıyordu. Sen, dedi bana, diye Maggi'ye yazıyorum, Marcelo'ya benziyorsun. Bacaklarının üzerinde ekose bir battaniye vardı ve akbabaya benzeyen suratını kaldırıp bana sordu: Marcelo'yu görüyor musun? Beni sormadı mı?

Demek Don Luciano'yu gördün. Kötürüm falan da olsa, o ahmaklar güruhunda tek değerli insan odur. 25 Mayıs 1931'de, bağımsızlık günü törenlerinin yapıldığı bir balo salonunda bir ayyaş onu vurdu. Yaşlı adam kürsüde konuşma yaparken sarhoş adam dedi ki: Şu orospu çocuğuna çenesini kapatmasını söyleyin. Sonra İngiliz elçisinin (yaşlı adamın, neredeyse tüm bölgenin sahibinin davetiyle ta Bolívar'a kadar gelmişti) şerefine ateşlemesi gereken silahını çekti ve yaşlı adamı vurdu. Kargaşa dindikten sonra yaşlı adamın rengi ruhsarı soldu ama bayrak kaplı kürsünün parmaklığına tutunarak konuşmayı sürdürdü gene de ve konuşmasının arasına küfürler girmemiş olsa kimsenin bir şeyden haberi olmayacaktı. Birdenbire herkes mikrofondan çok net bir şekilde onun şöyle dediğini duydu: Defterimi dürdüler. Defterimi dürdüler, dedi. Radikal klandan birileri, dedi yaşlı adam yere düşerken. Onu yaralayan

adam, bölgedeki yasadışı at yarışlarından ekmek parasını kazanan eski bir cokeydi; adamı o kadar kötü dövdüler ki sonunda yarı deli gibi oldu ve olayın doğrusu asla ortaya çıkamadı. Onu dövmeye başlamalarından önce cokeyin söylediği tek şey, kendisine tabancanın kurusıkı dolduğunu söyledikleriydi. Kurşun yaşlı adamın yan tarafına girmişti ve belkemiğini parçalayarak hayatının geri kalanını kötürüm geçirmesine neden oldu. Bana, dünyada politika dışında beni gerçekten ilgilendiren tek şey düzüşmek ve ata binmektir dediğini düşünüyorum da. Onu görünce insanda metaforik olma eğilimi oluyordu ve kendisi de metaforik sözcüklerle düşünürdü. Ben kötürümüm, tıpkı bu ülke gibi, derdi. Ben Arjantin'im, saçmalık, derdi yaşlı adam, acısını dindirmek için verdikleri morfinin etkisi altında hezeyanlara kapılırken. Ülkenin tarihini kendi hayatıyla özdeşleştirmeye başladı; pampalarda yedi bin dönümden fazla toprağa sahip herkesin içinde yatan bir eğilim. Ona sürekli iğne yapılıyordu ve bu kendisine tuhaf bir zihin açıklığı vermiş, düşünme tarzını yavaş yavaş değiştirmişti; daha sonra topraklarını köylülere vermek istemesinin gösterdiği gibi. 1902'de Ataliva Roca çetesinin belirlediği bir hukuki satışta, dönümüne sekiz peso ödeyerek Bolívar'ın yarısını satın almıştı. Zaman zaman bundan ve vicdanının onu uyutmadığından söz ederdi. Askerler bütün yabancıları bir yük trenine bindirdiler, diye hatırlardı, ve hepsini cehenneme gönderdiler, Caruhé tuz bataklıkları bölgesinde bir yere. Bu zavallı insanlara ne oldu? Yaşlı adam bunu sorardı, gerçekten de sırtından vurulmayı hak ettiğini düşünüyordu. Bu ülkede ilerlemek için insanın ne kadar vahşi olması gerektiğini benden daha iyi bilen yoktur, derdi yaşlı adam. Çocukları onu evin bir kanadına kapatmışlardı ve onları canlarından bezdirmediği sürece istediği kadar morfin veriyorlardı. O adamı seviyorum, diye yazdı Maggi bana, ve seni ben sanmışsa, bunun nedeni onun etrafında dolanmaya başladığımda senin yaşlarında olmamdır. Nur içinde yatsın, kızı Esperancita'dan çok onunla anlaştım her zaman. Bazen onu güneşe ve temiz havaya çıkarırdım, yaşlı adam olabileceği kadar sakin konuşur ve birden kafasını çevirirdi, yüzü öfkeden mosmor kesilmiş, ve derdi ki: Mayıs'ın 25'i bile olsa asla bir kürsüde konuşma yapma davetini kabul etme. Beni duyuyor musun, Marcelo? Mayıs'ın 25'i olsa ve İngiliz elçisi bütün ilişkileriyle birlikte orada olsa bile kabul etme,

çünkü o zaman omuriliğine bir mermi saplarlar. Doğrusu şu ki partinin bana verdiği bir görevle onu ziyaret etmeye başlamıştım; adamın değiştiğini biliyor ve seçimlerde hile yapılmasına karşı bir belge imzalayıp imzalamayacağını görmek istiyorduk, çünkü yaşlı adam Roca ile Pellegrini arasındaki kopuş sırasında Muhafazakâr Birlik'in kurucularından biriydi; daha sonra çok prestijli bir senatör oldu. Yaşlı adamın böyle bir önemi vardı ve General Uriburu'nun birinci kuşaktan kuzeni olduğunu biliyorsun. Ama bütün o küçük kâğıt parçalarıyla hiçbir yere varamayacağımızı söyledi. Kaç gizli seçim sandığı ve ölü çocuk olursa olsun! Halkın silahlanması gerekir! Halk silahlanmalı, dedi yaşlı adam, halk bunu bilmiyor mu? Bu lanet korkaklar silahın ucunu görünce kaçmak zorunda bırakılmalı. Halk, dedi yaşlı adam: Hangi tarafta? Onu ziyaret etmeye başlamam ve Esperancita'yla tanışmam böyle oldu. Ama büyükbabası Enrique Ossorio'yu bana ilk anlatan ve aile belgeleriyle dolu valizi görmeme izin veren, yaşlı adamdı. O kâğıtları okumamla kızıyla yaşadığım aşk aynı zamanda gerçekleşti. O dönemde duygularımın nasıl olduğunu bilmiyorum, ama Esperancita çok tatlı görünüyordu ve çok gençti. Doğrusu şu ki başta eve yaşlı adamla konuşmak için giderdim ve adam damdan düşer gibi intihar, hain ve altın madencisi hikâyesini açardı. Ama bu başka bir hikâye, bunu sana daha sonra anlatacağım, çünkü kim bilir, belki bu konuda bana yardım edebilirsin, diye yazdı Maggi bana. Kesin olan şu ki yıllardır bu kâğıtlar üzerinde çalışıyorum ve bazen Don Luciano'nun sırf benim bitirmemi beklediği ve hayal kırıklığına uğramaktan hoşlanmadığı için hayatta kaldığını düşünüyorum. Kuşkusuz herkes yaşlı kuşun deli olduğunu düşünüyor ve beni bir kenara bırak, herkes aynı şeyi Enrique Ossorio için de düşünmüştü.

Demek kaçakçılık yapıyorum? Neden olmasın? Aslını ararsan bu ülke bağımsızlığını kaçakçılığa borçludur. Buradaki herkes bu işe kendini adamış, fazla büyük bir şey değil, ama ben, senin de göreceğin gibi, başka yanılgılarda gidip geliyorum.

Örneğin dün gece gün doğana kadar oturdum ve Polonyalı arkadaşım Tardewski ile satrançta yapılabilecek bazı değişiklikleri tartıştım. Bir süre aynı noktada kaldıktan sonra taşların işlevlerinin değişeceği bir oyun icat edilmeli, diyor Tardewski; daha güçlü ya

da daha zayıf hale gelmeliler. Bugünkü kurallara göre, diyor bana, diye yazıyor Maggi, oyun gelişmiyor, hep aynı şekilde kalıyor. Yalnızca değişen ve dönüşen şeyin, diyor Tardewski, anlamı vardır.

Bu sahte tartışmalarla aylak taşra saatlerini geçiriyoruz, çünkü taşrada yaşam tekdüzeliğiyle ünlüdür. Selamlar. En derin sevgilerimle, Profesör Marcelo Maggi.

3 Yazışmaya başladık ve bunu birkaç ay sürdürdük. Bu mektupları yeniden üretmenin benim için bir anlamı yok. Onları defalarca okudum ve neler olduğunu öngörmemi sağlayacak en küçük bir açık bulgu bile geçmedi elime. Başta her şey bir oyun gibiydi: Maggi profesörvari havasını üzerine basa basa belirtiyordu ve eğlenceli bir hali vardı. Taşra yaşamını yavaş, ironik bir şekilde anlatıyor, Tardewski'yle konuşmalarını biraz ayrıntılı naklediyor, durumum ve varlığımla ilgili tamamen coşkusuz bilgiler soruyor ve hayatına dair tahminler yürütme eğilimimi bir tür barışçı saldırıyla körüklüyordu. Mektupların beni eğlendiriyor, diye yazıyordu, çok fazla soru, sanki bir sır varmış gibi. Bir sır var, ama bunun hiçbir önemi yok. Bu yaşımda hiçbir şeyi saklamaya ihtiyacım olmadığını öğrendim; zaten bildiğim şeyi öğrendim yani, diye yazıyordu Maggi, kendimi haklı çıkarmaya ihtiyacım olmadığını öğrendim. Bu terk edilmişlik ortasında bir şeyi korumak istediğim için yazmıyorum sana, diye yazdı Maggi, sana yazdım, çünkü yıllardır anıları dişteki tartar gibi biriktirmiştim, çünkü bana göre geçmiş yaşlı bir kötürüme dönüşmüştü. Belki tam da bu nedenle bir tanığa, kısacası beni dikkatle ve uzaktan dinleyecek birine ihtiyacım var. Anlayacağın gibi samimi olmaya çalışıyorum, diye yazdı Maggi Concoria, Entre Ríos Eyaleti'nden.

Geçmişiyle ilgili elimin altında tuttuğum bazı gerçekleri çürütme ya da düzeltmeye, giderek azalan bir coşkuyla kendini adamıştı da. Sözgelimi, bir keresinde bana, Coca'yla ilgili o versiyonu nereden edindin? diye yazdı. Coca tüm kalbiyle gece hayatından hoşlanıyordu, ama bu hiç de sapıkça değildi. En fazlası hayatı çekilebilir

kılmak için gerekli sapıklık kotasına sahipti, ama bundan daha fazlası yoktu. Bulunduğu durumdan memnundu; asla bir çocuğu olsun istemedi, asla yaptığı bir şeyden dolayı pişmanlık duymadı. Kendi isteklerini kabul edemeyenler, derdi Coca, onlara korkak demek gerekir. Onunla 1933'te tanıştım, Rosario'da o sırada polis şefi olan Radikal bir arkadaşın yönettiği bir gece kulübünde bir süreliğine saklanıyordum. Coca orada çalışıyordu ve ben ona tuhaf bir yaratık gibi göründüm. Doğrusu şu ki bilmeden, bazı Dostoyevski romanlarında görülen cinsten bir konspiratör havası taşıyordum; Coca benim anarşist, bir tür mistik ya da nihilist olduğumu sandı ve sanırım bana dikkat etmesinin nedeni de buydu. Kabarenin çatı katındaki küçük bir odada aylarca saklandım, Sommariva'nın *Federal Müdahaleler Tarihi*'ni okuyarak, çapraz bulmacalar çözerek. Şafakta Coca bütün müşterilerinin altından kalktıktan sonra *yerba mate** içmek ve Leandro Alem hikâyesini dinlemek için yanıma gelirdi.

Bazen Maggi, Radikal geçmişine ilişkin göndermeler eklerdi mektubuna, ama bunun için fazla heyecan duymuyormuş gibiydi ve göndermeler gittikçe azaldı. 1945'in biz Radikaller için ne demek olduğunu kimse bilemez. Oyunun büyük kısmını hapiste geçirmem işleri büsbütün kötüleştirdi, düşün yani. 1946'da çıktım, ülke öyle farklıydı ki zaman makinesinden yeni bırakılmış bir tür 1880'ler züppesi gibi, eksantrik bir kişi gibiydim. Arkadaşlarım Plaza Oteli'nde buluşurdu, "Chino" Balbín'i dinlerdik, o da bize "Arjantin umudunun saban izinin derinliklerinde" olmamızı öğütlerdi (her zaman köylü imgeleminden hoşlanan bir adam). Biraz anlamaya başladığımda her şey çoktan bitmişti ve Kaptan Gandhi, Danışma Kurulu, "Kaçak Tiran" falanla birlikte başka bir sirke girdik.

Her zaman ele avuca sığmaz biriydi Coca; bir anlamda daha sonra olacakları öngörmeye çalıştığını iddia etmek istiyorsanız, bulacağınız tek şey, kolayca bozulabilecek bu imge olurdu. Önceden görmüş olmadığımız, hazır olmadığımız hiçbir şeyin başımıza gelmeyeceğine inanıyorum. Herkes gibi kötü bir zamanda yaşamamız bizim şansımızdır ve yanılsamalar olmadan yaşamayı öğrenmeliyiz. Bir keresinde bir arkadaşın arkadaşı kaza geçirdi: Yarı kaçık

* Paraguay çayı. (ç.n.)

bir adam üstüne bıçakla saldırdı ve neredeyse üç saat kadar bir barın tuvaletinde onu rehin tuttu. Kendisine bir otomobil ve pasaport sağlanmasını ve Brezilya'ya gitmesine izin verilmesini istiyordu, yoksa onu (arkadaşımın arkadaşını) öldürecekti. Çılgın adam cin çarpmış gibi titriyordu ve bıçağı adamın boğazına götürdü, bir ara diz çöktürüp dua etmesini söyledi. Kaçık adam aklı birdenbire başına gelip silahını atarak herkesin kendisini bağışlaması için yalvarmaya başlayınca işler daha da kötüleşti. Herkesin bir bam teli olabilir, dedi. Arkadaşımın arkadaşı tuvaletten uyurgezer gibi çıktı, bir duvara yaslandı ve dedi ki: Sonunda benim de başıma bir şey geldi. Sonunda benim de başıma bir şey geldi –ne harika değil mi?– diye yazdı Maggi bana.

Doğruyu söylemek gerekirse, bu haberciklerin ötesinde, zaman zaman yaparmış gibi davrandığımız tartışmaların ötesinde, Maggi'nin benimle yazışmasının odak noktasının Enrique Ossorio üzerine çalışması olduğu ortaya çıktı. Uzun zamandır o kitabı yazmaktaydı ve mektuplarında, yaşadığı sorunlar su yüzüne çıkmaya başlamıştı. Anılarında kaybolmuş gibiyim, diye yazdı bana, bir ormanda kaybolmuş, bir yol bulmaya çalışan, bir dolu parça, anı ve notların yanı sıra o hayattan geriye kalanların izini unutma makinesi. Tarihçinin klasik şanssızlığından mustaribim, diye yazıyordu Maggi, gerçi bir amatörden öte değilim. Klasik şanssızlıktan mustaribim: İçlerindeki bir hayat gerçeğini deşifre etmek için bu belgelere sahip olma isteği, ki sonunda belgelerin bana sahip olduğunu, kendi ritimlerini, kronolojilerini ve kendilerine özgü gerçekleri bana dayattıklarını keşfediyorum. O insanı hayal ediyorum, diye yazıyor bana. Onu dönemin litografisine uygun şekilde görüyorum: Yüce gönüllü, umarsız, onu ölümüne götüren, gözlerindeki ateşli parıltı. O intihar saplantısına giderek daha çok gömülmüş, ki bu saplantı nasılsa gene de dönemiyle ilgili tüm gerçeği içeriyor. Onun bir hain olduğunu söylerler; tarihin ihanete mahkûm ettiği insanlar var ve o da bunlardan biri. Ama bunu her zaman biliyordu, diye yazdı Maggi; en başından en sonuna kadar bunu biliyordu, sanki kaderinin bu olduğunu, ülkenin mücadelesine katılma yöntemi buymuş gibi.

Aslında Enrique Ossorio'nun hikâyesi, benim için Marcelo'nun karışık mektuplarıyla parça parça, kesik kesik bir araya gelmeye başladı. Çünkü Maggi bana hiç açıkça anlatmadığı için bu hikâyeyi öğrenmeni istiyorum, benim için taşıdığı anlamı ve bu hikâyeyle ne yapmak istediğimi anlamanı istiyorum. Bana hiç doğrudan söylemedi, ama beni infazcısı olarak seçmiş gibi, neler olacağını önceden görmüş (ya da korkmuş) gibi bilmemi sağladı. Kesin olan bir şey varsa, o da Enrique Ossorio'nun hayatının parçalarını yavaş yavaş bir araya getirmemdir.

Bağımsızlık savaşlarına katılmış bir albayın oğlu olan Ossorio, Buenos Aires Edebiyat Derneği'nin kurucularındandır. Hukuk okur ve Alberdi, Vicente Fidel López, Frías ve Carlos Tejedor'la aynı zamanda baroya kabul edilir. Üniversitede okurken felsefeye ilgi duymaya başlar ve Pedro de Angelis'ten Vico ve Hegel üzerine özel dersler alır. Öyle yeteneklidir ki de Angelis onu çalışmalarını sürdürmeye ikna eder ve arkadaşı Jules Michelet'ye özel bir tavsiye mektubu yazar. Son anda ve bilinmeyen nedenlerle Ossorio gitmemeye karar verir ve Buenos Aires'te kalır. 1837'nin sonuna doğru Rosas'ın özel sekreterliği görevi ona verilir ve diktatörün en yakın adamlarından biri olur. 1838 ortalarında Maza'nın yeraltı grubuyla Rosas'a karşı gizli faaliyetlerinde bağ kurar. Ossorio, bürosundan Félix Frías'la şifreli olarak yazışır. Montevideo'da sürgünde olan Frìas'a gizli bilgi ve belgeler gönderir. Gizli plan ortaya çıkınca kimse ondan şüphelenmez ve Ossorio bir süre daha Rosas'ın yakınında kaldıktan sonra aslında hayatı tehlikede olmamasına rağmen kaçmaya karar verir; kuzeni Amparo Escalada'nın evine sığınır. Altı ay kadar kuzeninin kilerinde gizlenerek yaşar. Kadının ondan bir çocuğu olacaktır, Ossorio'nun hiç tanımadığı bir çocuk. 1842'de Montevideo'ya geçer. Sürgündekiler korku doludur; onun ikili ajan olduğunu düşünürler. Terk edilmiş ve politikada hayal kırıklığına uğramış olarak Brezilya'ya gider, orada Rio Grande do Sul'a yerleşir, bir siyah kadın köleyle yaşayarak kendini şiir yazmaya ve frengiye adar. Kadın malaryadan ölür, kendisi de hasta olan Ossorio Şili'ye gider. Santiago'da özel dersler vermeye

çalışır ve kartlar bastırır: *Enrique Ossorio. Maître de Philosophie.** Tek öğrencisi, Rosas için çalışan, sürgündekilerin faaliyetleriyle ilgili muhbirlik yapan bir Cizvit papazıdır. Ossorio aynı zamanda da *Amerikan Fikirleri Ansiklopedisi* projesini oluşturur ve Sarmiento, Alberdi, Echeverría ve Juan María Gutiérrez'i ansiklopedinin bazı kısımlarını yazmak için ikna etmeye çalışır. Proje başarısız olur ve Ossorio kendini gazeteciliğe verir. 1848'de Kaliforniya'ya doğru yola çıkar, altına hücum furyasından o da etkilenmiştir. San Francisco çevresinde, sonra serseriler, maceracılar ve fahişeler, Alman ve Şilili madencilerle birlikte insansız Sierra'da dolanır. Altı aydan daha kısa sürede bir servet kazanır ve Kaliforniya'dan Boston'a geçer, burada Sarmiento'nun arkadaşı Mary Mann'ın kız kardeşiyle evli olan Nathaniel Hawthorne'u sık sık ziyaret eder. Daha sonra New York'a yerleşir, kendini edebiyata adamaya hazırdır. Tüm gecelerini East River'daki bir odaya kendini kapatıp çeşitli metinler (bunların arasında ütopik bir roman da vardır) yazmakla geçirir. Aynı zamanda da Roses, de Angelis, Sarmiento, Alberdi ve Urquiza'yla (onu gelecekteki ulusal birliğin anahtarı olarak görmektedir) bol bol yazışır. Daha sonra deliliğe dönüşecek tuhaflık belirtileri göstermeye başlamıştır. Bir gece, aşırı içkili bir durumda Harlem'de kargaşa yaratır ve bu olayın sonunda bir kadın ölür. Suçun sorumlusu olduğu kanıtlanamasa da, Ossorio sınırdışı edilerek Şili'ye gönderilir. İki ay Copiapó'da yalnız, terk edilmiş, uykusuzluk ve halüsinasyonların tükettiği, sürekli ateşli faaliyetlere gömülmüş bir durumda, yazılarını yazıp özel arşivini düzenleyerek yaşar. Bir öğleden sonra, akşam çökene kadar limanda dolaştıktan sonra mezarlığa gider; ünlü bir aktrisin mezarına uzanarak bir sigara yakar ve gecenin çökmesini izler. Sonra kendini kafasından vurur. İki hafta sonra Rosas, Caseros'ta Urquiza'ya yenilir.

Maggi'nin elinde, Ossorio ailesinin neredeyse yüz yıldır koruduğu yayınlanmamış belgeler vardı. Bunlar Esperancita'nın babasının ona verdiği belgelerdir: Yazılar, mektuplar, raporlar ve Ossorio'nun Birleşik Devletler'de yazdığı bir günlük. Valizi 1870'lerden beri kapalı tutmuşlar, diye yazıyor Maggi bana.

* Felsefe hocası. (y.h.n.)

Kâğıtlar Copiapo'dan, Ossorio'nun Kaliforniya'da topladığı altınla birlikte gelir. Diyebiliriz ki aile tarihi burada ikiye çatallanır. Bir yanda böyle bir serveti beş bin kölenin özgürlüğünü satın almak için kullanmayı biri akıl edecek olsa (Ossorio'nun kendi hesaplamalarına göre), beş bin siyah köleyi kurtarmaya yetecek bir servet. Öte yanda valiz, kâğıtlar, gözden düşme anıları. Kuzen Amparo ikisini de aynı zamanda aldı. İntihar haberiyle üzüntüden kahrolan kadın hep dul kalır, hiç evlenmez. Evde bir hayalet gibi dolaşırdı, derler ve zaman zaman kendini bodruma kapatır, orada ebediyen Enrique Ossorio tarafından ayartılıp onunla sevişirdi; onun sürgün yıllarında yazdıklarını okumak için oraya kapanırdı. Aslında bu belgeleri koruma işini üstlenen oydu, çünkü Kaliforniya'daki bütün altınlardan çok ölen adamın sözleriyle ilgileniyordu. Bu kâğıtları, hayatı haline gelmiş şanssızlığı anlamasını sağlayacak işaretlermiş gibi okurdu; orada, bu harflerin sığınağında, pek hatırlanmayan ama her zaman istenen intiharın dış hatlarını görebiliyordu. Oğluna gelince, yani Don Luciano'nun babasına, o her şeyi miras olarak devraldı ve servetle iyi yatırımlar yaptı. İyi ve doğru zamanda yatırımlar yaparak, ülke tarihinin elde altın ve iyi ilişkiler varken insanın hayal edebileceği bütün toprakları alabileceği bir döneminden yararlanarak. Böylece 1862'de Esperancita'nın büyükbabası, başkanlık için General Mitre'nin adaylığını destekleyenler arasında en güçlü toprak sahiplerinden biri olmuştu bile. Ona kalmış olsa babasının kâğıtları yakılmış olurdu. Bunu yapmamışsa, nedeni annesinin hayatta kalarak onu engellemiş olmasıdır. Her neyse, ölmeden önce bu adam, valiz başında, bu belgelerin en az yüz yıl geçmeden açıklanmayacağına dair tüm aileye yemin ettirdi. Bu da, diye yazdı Maggi bana, benim onları ele geçirmeme kadar kâğıtların korunmasını sağladı. Aslında, diye yazıyordu, bu belgeleri tarihin başka bir yanını açığa çıkarmak, gerçeklere sadık kalırken bir yandan da tarihe tanıklık etmek için ana yollarından ayrılmış olan bu Rimbaud benzeri figürün hayatının örnek karakterini göstermek için kullanmaya çalışıyorum. Birincisi ve en önemlisi, klasik anlamda biyografi denen bir şey yazma niyetinde olmadığım açıktır. Tam tersine özünde *eksantrik* olan bir hayatın içerdiği tarih hareketini göstermeye çalışıyorum. Örneğin: Ossorio, Rosas döneminde giderek özerkleşen Arjantin entelijansiyasının

tüm tarihinde saklı bir eğilimi dramatik bir şekilde gözler önüne sermez mi? Yazıları Sarmiento'nunkilerin öbür yüzü değil mi? Kaldı ki çeşitli muammalar var. *Gerçekten* bir hain miydi o? Yani Rosas'la ilişkisini hep sürdürdü mü? İşe yarar çeşitli varsayımlarım var, her biri malzemeyi düzenlemek ve tartışmayı hale yola koymak için farklı bir yol akla getiriyor. Her şeyin ötesinde Ossorio'nun varlığını tanımlayan *evrim*'i yeniden üretmek gerekir: Ele geçirmesi çok zor bir şey. *Görünüş* olarak tarih hareketine karşıt bir şey. Onun hayatı bir tür aşırılık, ütopik bir izle tanımlanır. Ama, bizzat Ossorio'nun da yazdığı gibi (diye yazıyor Maggi), sürgün, bir ütopya biçiminden başka nedir ki? Sürgün en üst düzeyde ütopik insandır, diye yazdı Ossorio, diye yazıyor Maggi; sürekli gelecek için sıla özlemiyle yaşar.

Kaldı ki onun kaderini tanımlayan anlamı ele geçirmenin tek yolunun kronolojiyi değiştirmek, son delilikten, Ossorio'nun ulusal kültür dediğimiz olgunun ilke ve temellerini oluşturmakta geri kalan Arjantin romantikleri kuşağıyla birlikte davrandığı ana gitmek olduğundan eminim. Belki bu şekilde, bu tersine çevirme sayesinde o adamın *şanssızlıklarının* ifade ettiklerini kavramak mümkün olabilir. Dolayısıyla bu hayat (Maggi beni ikna etmeye çalışıyormuş gibi), intiharı en başa alarak yazılabilir ve böylece kitap Ossorio'nun kendini öldürmeden önce yazdığı sözcüklerle başlar. *Dinle, sevgili Alberdi: Ölüm içime girmişken hususi bir bilgiye sahibim. Nefretlik, çok tehlikeli bir yol: Yalnızlık yolu. Ülkemin bütün insanlarına ya da yoldaşlarıma: Bu harp sırasında inançtan vazgeçmek dışında hiçbir şey yapmadım. Biz her zaman anavatanımızdan uzakta mı olmak zorundayız? Anadilimin akisleri bile benim için can çekişiyor. Sürgün uzun bir uyanıklığa benzer. Bu dünyada benden başka kimsenin bana inanmayacağını biliyorum. Birçok sadakatsizlik hareketi gene de keşfedilecektir. Ah, alçaklar! Güle güle, kardeşim. Buenos Aires şehrine gömülmek istiyorum: En büyük isteğim bu ve Mayıs Devrimi Güneşi'yle bunu sağlamanı senden istiyorum. Hep ihtiraslı kalasın, çünkü ihtiras hakikatle aramızdaki tek bağdır. Yazılarıma hürmetle yaklaş; münasip bir düzene soktum onları ve benim Vakayinamem diyorum. Bu tarihi kim yazacak? Üzerimde ne kadar utanç olursa olsun ne çaresizliğimi ne de mutedilliğimi teslim edeceğim. Senin mektupla-*

rı imzalama tarzını severim ve hep sevmişimdir, o halde izin ver de seni taklit edeyim: Vatan ve hürriyet için. Ve bu kez müsaaden olmadan sana adınla hitap etmeliyim, Juan Bautista. Kardeşin Enrique Ossorio, ölmek üzere olan adam.

4 Sıcak yüzünden gece boyunca neredeyse hiç uyumadım ve şimdi açık pencereden giren temiz hava yüzüme esiyor. Şafağın ışığı titriyor, kırılgan, ve söğütlerin arasından akan nehri görebiliyor insan; su bazen yükseliyor, her şeyi yanı sıra götürüyor. Buradaki insanlar felaketin eşiğinde yaşamayı öğrenmiş. Turistler buna sefil yerel renk diyor. Sınır kasabaları galiba pitoresk. Tardewski doğanın rüyalar dışında var olmadığını söylüyor. Doğa kendisini ancak yıkımlarda ve lirik şiirde açığa vurur, diyor. Çevremizdeki her şey, diyor, yapay, insan hayatının izini taşıyor. Peki başka hangi manzara hayran olunmayı hak ediyor? Sana yazmaya başlamadan hemen önce bunu düşünüyordum. Bir mektupta açıklaması zor çeşitli karışıklıklar, bir süre benden haber almayacağına inandırıyor beni. Mektup yazmak aslında anakronik bir türdür, on sekizinci yüzyıldan miras kalan geç kalmış bir tarzdır; o dönemde yaşayanlar yazılı sözün saf anlamda doğru olduğuna inanıyordu. Peki biz? Zaman değişti; söz, giderek artan bir rahatlıkla kayboluyor; tarihin sularında yüzdüklerini, batıp batıp çıktıklarını, su sümbülüyle akıntıya karışmış olduklarını görebilirsin. Birbirimizle çok yakında yan yana gelmenin bir yolunu bulmak zorunda kalacağız.

Bazı engeller planlarımı değiştirmeye zorladı beni. Her durumda yakın gelecekte beni görmeye gelmeni isterdim. Ne zaman ve nasıl olacağını haber vereceğim. Bu arada bana bir iyilik yap da Don Luciano Ossorio'yu ziyaret edip kendisine saygılarımı sun. Ona yazıp yazamayacağımı bilmiyorum. Sana birden fazla kere söyledim ki kuşkusuz empatik ya da komik bir biçimde, benim için tarih bu entrikaların motorudur. Ne var ki hakikatin direncinden ya da şeffaf olmadığından kuşku duymamalıyız. Havanın direncini hisseden güvercin, diyor arkadaşım Tardewski Kant'tan alıntı yaparak: Havanın direncini hisseden güvercin, boşlukta daha iyi uça-

bileceğini düşünür.

Başımıza gelen felaketler bu sahte yanılsamaların tezgâhında dokunmuş. En sıcak saygılarımla. Marcelo Maggi.

Mektubunu bir süre önce aldım. Birinci husus: İstediğin zaman seni görmeye geleceğim elbette. İkinci husus: Bir süre senden hiç haber almayacağıma dair o *uyarının* anlamı nedir? Bana herhangi bir özel zamanda yazma yükümlülüğün, bir sonraki postayla ya da benzer bir yolla cevap verme yükümlülüğün olmadığını açıkça belirtmek istiyorum. *Truco* oyununda olduğu gibi kartları birbiri ardına oynamak söz konusu değil ki. Mektup yazmayla bir banka borcunu birbirine karıştırmaya gerek yok bence, gerçi bunlar bir şekilde birbiriyle bağlantılıdır da: Mektuplar senet gibidir, alınır ve borçlanılır. Mektup *borçlu* olduğu bir arkadaşına karşı insan her zaman bir pişmanlık duyar, oysa mektup almak cevap verme yükümlülüğü duygusunu telafi etmez her zaman. Bununla birlikte, mektup yazmak sapkın bir türdür: Başarılı olması için uzaklık ve boşluk gerekir. İnsanlar yakınlardaki başka insanlara ancak mektup tarzında romanlarda yazarlar; türün, telefonun tümüyle anakronik hale getirerek yok ettiği söylenebilecek bir türün (mektup tarzı roman türü) retoriğinin zorlamasıyla, aynı çatı altında yaşarken bile birbirleriyle konuşmak yerine birbirlerine mektuplar gönderirler. (Hemingway'le birlikte mektup türünden telefon türüne geçtiğimiz söylenebilir: Hemingway'in hikâyelerinde karakterlerin bol bol telefonda konuşmalarından dolayı değil, ama karakterler örneğin bir barda ya da yatakta karşı karşıya otururken bile konuşmalar, her zaman telefonun konuşmalarının kuru, değişken tarzında olduğu, dilbilimci Roman Jakobson'ın –*benim* akademik bilgimi kullanmak ve bu arada dönemimizin emperyal bilimiyle senin uygulandığın anakronik disiplin zanaatini karşı karşıya getirmek için, ki bu zanaat on dokuzuncu yüzyılda Hegel'le birlikte dinin dindışı ikamesine dönüşen görkemli döneminden sonraki alacakaranlıkta oyalanır, ve dilbilimle tarih üzerine bu ara bölümü kapatmak için hızla yol alarak– dilin açıklama yapmak için konuşma işlevi dediği, Hemingway örneğinde az çok aşağıdaki biçimde temsil edilen, hoparlörler arasında ilişki kurma yolu olduğu için: İyi misin? Evet,

iyiyim? Ya Sen? İyiyim, gayet iyi. Bira ister misin? Neden olmasın? Soğuk mu? Ne? Biran – soğuk mu olsun? Evet, soğuk ve falan filan.) Demek mektup tarzı roman türü yaşlanmış, ama gene de bir gün tümüyle mektuplardan oluşan bir roman yazmanın en büyük fantezim olduğunu itiraf etmeliyim. Aslında, şimdi düşünüyorum da, Arjantin edebiyatında mektup tarzı romanlar yok, ki bu kuşkusuz (senden yeni aldığım biraz melankolik mektupta ima edilen kuramlardan birini doğrulamak için) Arjantin'in on sekizinci yüzyılı olmadığı gerçeğinden kaynaklanıyor. Her neyse, bir gün tümüyle mektuplardan oluşan bir hikâye yazma fantezisinin ötesinde, bazı geceler, Buenos Aires'in rutubeti beni uyutmadığı zaman, hayatım boyunca yazdığım bütün o mektupları düşünmeye başlıyorum, bir kez daha okuma fırsatı bulsam, projeler, fanteziler, onları yazdığım sırada etkisinde bulunduğum öbür benliğimden haberlerle dolu olduğunu ortaya çıkacağı mektuplar. Bir insanın yazdığı, farklı durumlar ve ruh halleriyle çeşitli adreslere, kadınlara, akrabalara, eski arkadaşlara gönderilmiş mektuplardan daha iyi bir otobiyografi düşünülebilir mi? Ama –diye karşı çıkılabilir– bu mektuplarda ne bulabilir insan? Ya da hiç değilse ben onlarda ne bulurum? Birincisi elyazımdaki değişiklikler, ama üslubumda, bazı üslup değişikliklerinin ve yazılı dili kullanma yöntemlerindeki değişikliklerin de tarihi. Peki son tahlilde bir yazarın biyografisi, üslubundaki dönüşümlerin tarihi değil de nedir? Bu yörüngeyi takip ettikten sonra insan bu değişiklikler dışında başka ne bulabilir? Örneğin bu mektuplarda söz etmeye değer deneyimler bulunabileceğine inanmıyorum. Olaylar, küçük hakikatler, hatta uzun zaman önce unutulmuş tutkular, ayrıntılar, belki bu olaylar olurken yazılmış hikâyeler bulunabilir ya da hatırlanabilir kuşkusuz, ama bu kadar. Nihai olarak, eli bıçaklı delinin rehin tuttuğu o adamın, arkadaşının arkadaşının çok iyi belirttiği gibi, nihai olarak olağanüstü hiçbir şey, anlatmaya değer hiçbir şey başımıza gelemez. Hiçbir şeyin hiçbir zaman başımıza gelmeyeceği doğrudur gerçekten de. Anlatabileceğimiz tüm deneyimler fantezilerden başka bir şey değildir. Ve zaten insan hayatında iki-üç deneyimden fazla neye sahip olabilir? İki üç deneyim, bu kadar (hatta bazen bu bile yok). Kimse daha ötesini yaşamaz (on dokuzuncu yüzyılda yaşadılar mı?); fanteziler vardır yalnızca. Hepimiz, hayatımızın gidişatında başımıza bir şeyler gel-

diğini hayal edebilmek için çok çeşitli hikâyeler (nihai olarak aynı hikâyenin versiyonları) uydururuz: Nihai olarak gerçekten yaşadığımız her şey olan bir hikâye ya da bir dizi hikâye, deneyimlere sahip olduğumuzu ya da anlamlı bir şeyin başımıza geldiğini hayal edebilmek için kendimize anlattığımız hikâyeler. Ama hikâyenin düzeninin o hayatın düzeni olduğunu kim garanti edebilir? Biz bu yanılsamalardan oluşuruz, sevgili ustam, benden daha iyi bildiğin gibi. Örneğin öğrencilik yaptığım dönemi hep nostaljiyle hatırlarım. La Plata'da bir pansiyonda tek başına yaşıyordum, hayatımda ilk kez tek başına; on sekizindeydim ve maceraların birbiri ardına gerçekleştiğini hissediyordum. Maceralar (ya da en azından ben onların macera olduğunu düşünüyordum) o dönemde çok hızlı başıma geliyordu. Yalnızca kadınlarla değil, gerçi o dönemde işler benim için çok iyi gitmeye başladı. (Özel bir nedenle, özel bir baştan çıkarma yeteneğiyle değil: Beşeri Bilimler Okulu'nda erkek başına aşağı yukarı otuz sekiz kadın düşüyordu, yani oradakilerden birini tavlayamamışsan, ancak kadınların algıladığı cinsten o özel cüzzama yakalanmışsın demekti.) Yalnızca kadınlarla da değil, dediğim gibi, başka şeyler de oluyordu. Özgür ve *boştum*: Bunda, bir maceranın ortasında yaşamanın büyüleyici duygusu da vardı. Gecenin bir yarısında kalkıp gün doğarken dışarı çıkabilir, bir trene atlayıp bir yerlere çekip gidebilirdim, bilinmeyen bir kasabaya gider, geceyi bir otelde geçirir, yabancılar ya da gezgin satıcılar, katillerle yemek yer, boş sokaklarda dolaşabilirdim, bir tarihi olmaksızın, çevresinde gelişen maceraları gözlemleyen ya da hayal eden tanınmadık bir kişi, bir yabancı. O dönemde bu tür bir şey bana büyüleyici bir macera olasılığı gibi geliyordu. Anasının oğlu evini terk eder etmez hakikatin onun için, anında, örneğin Herman Melville için açık denizlerde balina avlamanın temsil ettiği bir tür hayalin temsili haline geldiğini kavrıyorum şimdi. Barlar, aynı anda hem komik hem patetik olan balinacılık sahillerimizdi bizim. Büyük bir yazar olacağıma inanmam da hepsinin üstüne tüy dikiyordu. Er ya da geç, diye düşünüyordum, büyük bir yazar olacağım, ama bu arada maceralar yaşamam gerek. Ve başıma gelen her şeyin, ne kadar aptalca olursa olsun, büyük yazarların büyük yapıtlarını üzerinde inşa ettiklerini düşündüğüm o deneyim derinliğini biriktirme yolu olduğunu düşündüm. O dönemde, on sekiz, on

dokuz yaşlarında, otuz beş yaşına geldiğimde deneyimden tükenmiş durumda olacağımı, aynı zamanda da bitmiş tam bir yapıt, dört beş aylığına Paris'e gidip rahatça yaşayacak kadar (ki bu sanırım en görülmeye değer başarı modeliydi benim için) çeşitli ve yüksek nitelikli bir yapıt üretmiş olacağımı düşünüyordum. Otuz beş yaşında, deneyime doymuş ve tüm bir yazılı yapıtlar dizisinin yazarı olarak Paris'e gitmek, oralı gerçek bir erkek, artık yanılsamaları olmayan bir insan gibi bulvarlarında dolaşmak: Paris'in bulvarlarında böyle dolaştığımı hayal ediyordum. On sekiz yaşında bunların hayalini kuruyordum, şimdi bana bir bak, otuzu geçtim, az çok gurur duyduğum bir kitabın yazarıyım ve bir yıldır yazamıyor olmasaydım, yani yazdığım her şey bana boktan gelmeseydi bütün bunların bir önemi olmayacaktı. Dürüst olmak gerekirse bu beni çileden çıkarıyor. Son mektubunun havasına uyarsak, şimdiki hayatım, aniden düşündüğüm zamanlar bana o kadar aptalca geliyor ki. Saçmalıklar (daha da kötüsü edebiyatla ilgili saçmalıklar) yazmak için gazeteye gidiyorum, sonra buraya gelip yazmak için odaya kapanıyorum, ama bir süre sonra kendimi çizgiler, daireler, şekiller, küçük resimler –ruhumun haritaları– çizerken buluyorum ya da yazmışsam bile, ertesi gün midem bulanmadan parmağımın ucunu bile değdiremez oluyorum bunlara.

Bugün, senin de anlayacağın gibi, bunların yerine iki saatten fazla süredir burada oturmuş hiç bitmeyecekmiş gibi gelen bu mektubu yazıyorum, sanki son mektubundaki o esrarengiz havalı elvedaya tepki verme (ya da onu telafi etme) yöntemim bu. Yani bu bitmek tükenmek bilmez sayfaları sana, *mon oncle** Marcel'e yazıyorum, sen o kadar uzaktan, öyle antik bir yerden, hayatımın öylesine uzak bir döneminden çıktın ki: Bu son birkaç ayda (mektup tarzında roman gibi) ortaya çıkışın gurur duyabileceğim en saf kurmaca zaferi (tek olduğundan ise hiç söz etmiyorum). Kısacası, yazmaya çalıştığım o sözde romanda uyuşukluk verici bir yavaşlıkla ilerliyorum. Bir ezgi duyuyorum ama çalamıyorum, diyordu Coleman Hawkins, sanırım böyleydi. Bir ezgi duyuyor ama çalamıyorum: İçinde bulunduğum durumun daha iyi bir özetini bilmiyorum. Nasıl bir şey olduğunu gayet iyi biliyorum; bir anlamda, zaman zaman o ezgiyi duyabiliyorum, ama yazmaya başladığım zaman

* Dayım. (y.h.n.)

ortaya çıkan aynı eski boktan şey, müzikten en küçük bir eser bile yok. Dün, geç saatlerde işler gerçekten kötüye gittiğinde, dışarıya çıktım ve sokakta durarak gecenin bir vakti Su İşleri'nden (ya da Eyalet Gaz Şirketi'nden) adamları tünel kazarken izledim. Sonra sokağın karşısındaki Ramos Bar'a gidip bir bira ve duble cin ısmarladım, çünkü bu karışım intiharın eşiğinde olanlar için Dickens'ın tavsiye ettiği reçetedir. İntihar etmeye falan karar verdiğimden değil, bu fikirden hoşlandığım için: Bazı adamlar karanlıkta, sokak lambalarının sarı ışığında tünel kazarken, gece vakti şehirde yürüyen (ya da daha doğrusu başıboş dolaşan) bir intiharcı olduğumu düşünmeyi. Her şey bana bir macera gibi görünüyordu (tıpkı on sekiz yaşındayken olduğu gibi). Bir macera, on sekiz yaşındayken hiç uğraşmadan sahip olduğum o maceralardan biri değil miydi? Maceralarım bu sefil duruma mı düşmüştü? Sonra Ramos Bar'a gittim, körkütük sarhoş adamların pespaye gece kulübü dansçılarıyla oturduğu bir masa dışında o saatte boştu. Bir tür kutlama ya da özel bir olay vardı, adamlar gereken bütün ciddiyetle işlerine devam ettiler. Özellikle içlerinden bir tanesi, ekose takım ve büyük düğümlü kravat takmış, saçları fare rengine boyanmış olanı: Ayakta duruyor ve hafifçe sallanıyordu, onurunu koruma çabasıyla bir iskemlenin arkalığına tutunmuştu, bir konuşma yapmak, yanlarındaki bayanlardan birinin (Bayan Giselle) şerefine içmek için bardağını kaldırdı. Kadın belli ki o gece doğumgününü ya da benzer bir yıldönümünü kutluyordu. Sarhoş adam, "Bardağımı," dedi, "bu *petite fête*'i* onurlandıran çiçeğe, sevgili Bayan Giselle'e kaldırıyorum, çünkü yıllar boyu baharlar onda birikmiş, çünkü baharlar onda birbiri ardına bir araya gelmiş, baharlar onda bir araya gelmiş," (biraz şiir okur gibi konuşuyordu) "hayatının güzel kokan yılları bir buket güle dönüşene kadar. Ona içiyorum," diye devam etti, "ve ne bize ne de bana, yılların bir ölüm ilanı gibi, yüreklerimizin üzerinde sallanan Demokles kılıcı gibi olduğu ona" (Demokles kılıcı dedi, ne harika değil mi?). Bütün sarhoş erkekler ve kadınlar alkışladıktan sonra, satenler giyinmiş Bayan Giselle adamı kucaklamak için masanın üzerinden uzandı ve "Teşekkürler, Marquitos," dedi. "Teşekkürler, canım, o kadar etkilendim ki sen her zaman bütün kızların favorisi olacak bir sanatçısın." Adamı

* Küçük şenlik. (y.h.n.)

öptü, herkes çok duygulanmıştı, Giselle yerine oturdu, ama Marquitos ayakta kalmaya devam ederek fazla dikkat çekecek şekilde sallanmamak için iskemlenin arkalığına azami vakarıyla dayandı, sonra aynı konuşmaya silbaştan başladı. "Kadehimi bir kez daha kaldırıp şerefe içmek istiyorum," dedi. "Tekrar şerefe kadeh kaldırmak istiyorum, çünkü bu unutulmaz gece beni çok duygulandırdı," ve elinin tersiyle gözlerini sildi, "beni çok duygulandırdı ve," dedi Marquitos, "kadehimi burada bulunan bayanların ve arkadaşların ve özellikle," dedi bir an durarak, "özellikle..." Adamlardan biri, "Bitirirsen özellikle iyi olur, şerefe kaldırmayı bitir, Marquitos," dedi ve Marcos çok yavaş, Bayan Giselle'i görene kadar döndü, hafifçe başını sallayarak onu selamladı, sonra çok dikkatle bir kez daha masaya oturdu, bir ezgi duyan ama çalamayan, yanlış anlaşılmış bir sanatçıya benziyordu o da. Bu arada ben, Charles Dickens'ın tarifini verdiği cinle karışık biramı bitiriyordum ve tam o sırada dışarıdaki adamlar sarı ışığın altında hâlâ tünel kazarlarken, Franz Hals'ın *Karanlık Kış Olsaydım* adlı resmini düşünmeye başlamıştım. Böylece gün doğana kadar yazmaya devam ediyorum, bütün gece bana eşlik etmiş bir mektubu yazmaya, gün doğana kadar süren bir mektubu. Gün doğduktan sonra sokağa çıkıp, Marquitos'un yüreğinin üzerinde sallanan korkunç Demokles kılıcının tehdidine rağmen hâlâ Ramos Bar'da Bayan Giselle'in şerefine kadeh kaldırıp kaldırmadığına bakabilirim. En sıcak saygılarımla, Marcelo, senden çok yakında cevap almak umuduyla.

Emilio

Not. Elbette Luciano Ossorio'yu görmeye çalışacağım. Çok yakında bununla ve Concordia'ya gezimle ilgili sana yazarım (seninle nasıl ve hangi yolla buluşacağımı öğrenmeme izin verdiğin zaman).

II

1 Senatör, "Bana Senatör diyebilirsin," dedi. "Ya da eski Senatör. Bana eski Senatör diyebilirsin," dedi eski Senatör. "1912'den 1916'ya kadar senatörlük yaptım ve Sáenz Peña Kanunu'yla seçildim, o vakitler senatörlük pratikte ömür boyu sürüyordu, yani aslında bana Senatör demelisin," dedi Senatör. "Ama bugünkü durumu göz önüne alırsak, belki de bana eski Senatör demen daha tercih edilebilecek bir şey olur ve yalnızca tercih edilebilir değil, Arjantin tarihinin genel gidişine ve hakikatlere daha uygun olur," dedi eski Senatör. "Çünkü kesin bir ifade kullanırsak senatör, kanunları ve konuşmaları yapan kişi değilse nedir? Ama – kanunları yapmadığı zaman ne olur? Kanunları yapmadığı zaman otomatik olarak eski bir senatöre dönüşür. Yani öyleyse, o görevde

bulunduktan ya da daha doğrusu o fonksiyonu yerine getirdikten sonra, onu dinleyen ve onunla çelişen kimse olmasa bile konuşma yapma özelliğini korur insan, o halde bir anlamda senatör olmaya devam eder. Bu nedenle bana Senatör demeni tercih ederim," dedi Senatör.

"Lütfen sana bir ironi ya da kötü niyet, yirmili yıllarda hususiyetle Leopoldo Lugones ile, şair Leopoldo Lugones ile moda olan şeyle bağlantılı sinsi bir manevra olduğunu söylüyorum sanma. Çünkü o moda ya da nevi şahsına münhasırlık tam olarak nelerden ibarettir? Konuşmaları yapanlara, dili kullananlara tepeden bakmaktan ibarettir. Dönemlerinin doğrularını kelimelerle ifade etmeyi seçenlerin erdemlerini reddetmek ya da inkâr etmek için konuşma yapanlardan ibarettir. O halde denebilir ki," dedi Senatör, "bu yalnızca bir boşluk, boş sözler sorunudur, tek kıymetli saha yapılan işler sahasıdır. Ne tür işlerin mevzubahis olduğunu dikkate aldığımız sürece bir dereceye kadar buna katılıyorum. Örneğin kelimelere nail olamayan, yani fikirlerini kamuoyu önünde, duyulabilecek ve yazıyla aktarılabilecek bir konuşmayla ifade etme fırsatı olmayan milyonlarca insan var. Öte yandan fiiliyata geçen, hatta konuşmadan evvel mevcut olmayan da var, çünkü hareketin söylemi vücutla dile getirilir. Hareketin söylemi," dedi Senatör, "vücutla dile getirilir. Benim kötürüm olduğumu görebileceğin gibi. Bu iskemlede neredeyse elli yıldır oturuyorum. Öyleyse, benim durumumda kimi temsil edebilirim? Kendimden başka kimi? Gene de," dedi, "her zaman böyle değildi. Yalnız olduğum için ve bu odada bu aletle konuşarak dolaştığım için," dedi, "konuşma yapıyorsam, bu benim için tek mümkün düşünme yolu haline geldiği içindir. Kelimeler tek mevcudiyetim. Ayrıca şunu da söyleyeceğim ki," dedi Senatör, "kelimeler benim tek faaliyetim. Yani özetlersem, bir vekil olarak görülmemem gerekir, çünkü kelimelerimi vücudumla desteklememe yardımcı olabilecek diğer fonksiyonlar köreldi."

"O sırada," dedi daha sonra, "hapisteyken Marcelo'yu görmeme müsaade etmediler. Daha da mühimi, onun beni görmeyi reddettiğinden şüpheleniyorum. O sırada onu bir şehit olarak düşünmemiz için hiçbir neden göremediği mesajını bana iletti. Çalışıyorum, dü-

şünüyorum ve egzersiz yapıyorum, sözlerini iletti," dedi Senatör, Marcelo'nun ona yollattığı mesaj hakkında. "Piemonteli bir İtalyan buldum, Cosme, bana *bagna cauda* pişirmeyi öğreten biri, geniş anlamıyla bir anarşist. Hücremin bulunduğu blokta oğlanlarla *tute* de oynuyorum: Bir turnuva düzenledik, ben de o kadar kötü oynamadım. Kötü muameleye maruz kaldığımı iddia etmek için bir neden yok, diye iletti bana. İnsan kadınların yokluğunu hissediyor, kesinlikle, ama bunu telafi etmek için hatırı sayılır bir zihinsel alışveriş var. Hapiste insanın, hayatın tam göbeğine atladığı söylenebilir," dedi Senatör. "Ona dedim ki," dedi, "bırak bu fırtına geçsin. Bu şey bir müddet daha sürecek, dedim ona. Onları iyi tanıyorum, dedim ona, bu insanları iyi tanıyorum: Orada kalmaya gelmişler. Söyledikleri tek bir söze bile inanma, Sinsidirler, yalan söylerler. Onlar katillerin oğulları, torunları ve torunlarının torunları. O alçaklar çizgisine ve söylediklerine inanan herkese ait olmaktan gurur duyarlar, dedim ona," dedi Senatör, "tek bir kelimenin bile kaybolmadığına inanan herkese. Ama o – o ne yaptı? İşin bitmesini görmek istedi, onlar da onu hemen yakaladılar. Saklanmak için benim evimden daha iyi bir yer var mı?" dedi Senatör. "Ama hayır. Sokağa çıktı ve hapse atıldı. Orada mahvoldu. Hayal kırıklığıyla çıktı oradan. Dışarıya çıktığında hayal kırıklığına uğradığını düşünmüyor musun? O günlerde, o gecelerde, ülke parçalanırken, direnmenin lazım olduğu neticesine vardım." Hiç de iyimser olmadığını, bunun daha çok bir kanaat meselesi olduğunu söyledi: Direnmeyi öğrenmenin lazım olduğunu söyledi. "Direndi mi?" diye sordu Senatör. "Direndiğini düşünüyor musun? Ben direndim," dedi. "Direnmiştim. İşte beni görüyorsun," dedi, "küçücük kalmış, neredeyse bir ceset ama direnen. Elbette tek direnen ben değilim. Dışarıdan bana mesajlar, haberler ulaşıyor, ama bazen aslında beni yapayalnız bırakıp bırakmadıklarını merak ediyorum. Buraya gelemezler. Birincisi, pek uyuyamıyorum ve gelmiş olsalardı duyardım. İkincisi, ayrıntılarıyla açıklayamayacağım bir ihtiyatlılık sistemi icat ettim." Mesajlar, mektuplar, telgraflar aldığını söyledi. "Mesajlar alıyorum. Şifreli mektuplar. Bazıları engelleniyor. Öbürleri geliyor: Tehditler, imzasız mektuplar. Arocena'nın beni dehşete düşürmek için yazdığı mektuplar. O, Arocena, bana yazan tek kişidir: Beni tehdit etmek için, aşağılamak için, benimle alay

etmek için; mektupları ihtiyatlılık sistemime meydan okur. Diğerleri için daha zor. Bazıları engelleniyor. Farkındayım," dedi, "farkında olduğum her şeye rağmen." Bir senatörken, dedi, o zaman da böyle mesajlar alırdı. "Bir senatör nedir? Egemen halkın mesajlarını alan ve yorumlayan bir kişi." Şimdi bu mesajları aldı mı yoksa hayal mi etti, emin değildi. "Onları hayal mi ettim, hayalini mi kurdum? Bu mektupların? Bana gönderilmediler. Bazen onları yazanın ben olup olmadığımdan emin olmuyorum. Bununla beraber," dedi, "işte oradalar, masanın üzerindeler, görmüyor musun?" Masadaki mektup yığını –onları görmüyor muydum? "Onlara dokunma," dedi. "Mesajların bana ulaşmasını engelleyen biri var. Bir bilirkişi," dedi, "Arocena adlı bir adam. Francisco José Arocena. Mektupları okur. Tıpkı benim gibi. Kendisine gönderilmemiş olan mektupları okur. Benim gibi, deşifre etmeye çalışır." "Tarihin gizli mesajını," dedi, "benim gibi deşifre etmeye çalışır."

Daha sonra bana, tüm yıpranmışlığına rağmen, insanların düşünülemez dediği bir Fikri savunmak için Anayurdu yardıma çağırmaktan hiç vazgeçmediğini söyledi, çünkü, "kesin bir ifadeyle," dedi Senatör, "ferdi olarak düşünülebilir bir Fikir değildi bu. Şimdi ise: Yalnızım, terk edilmişim ve gene de düşünmeye çalışıyorum, bu Fikri kavramaya *çalışıyorum* ve yaklaştığım zaman; ne olduğunu *biliyorum*: Bir devamlılık çizgisi gibi, sömürge dönemlerinden gelen bir tür ses; buna dikkat edenler, dinleyen ve kavrayanlar bu kaosu kristal kadar berrak bir şeye dönüştürebilir. Gene de anladığım başka bir şey daha var: Bu şey, buna devamlılık çizgisi diyelim, son asırdır kendimizi içinde bulduğumuz düzensizliği açıklayan neden, o mana," dedi Senatör, *'tek* bir cümleyle ifade edilebilecek o mana. Tek bir kelimeyle değil, çünkü bu sihirli bir cazibe meselesi değil, ama kesinlikle tek bir cümleyle, bir kez ifade edildiğinde bu ülkenin bütün Hakikat'ini ortaya çıkaracak bir cümleyle. Bu cümlede kaç kelime bulunacağını söyleyemem. Söyleyemem. Bilmiyorum. Ama biliyorum ki," dedi Senatör, "tek bir cümle meselesi. Sanki şöyle dermiş gibi: 'Ezeli hareket, her şeyi aşan nokta, dinlenme anı: Niceliksiz bir sonsuzluk, bölünmez ve nihayetsiz.' Bu cümle değil. Bu cümle fazla kelimenin lazım olma-

dığını görmene yardımcı olmak için bir emsal sadece. Ne kadar yaklaştığımı anlıyor musun, bütün bunları ne kadar çok bildiğimi? Ama ne var ki onu kavrayamıyorum, Fikri, gene de kavrayamıyorum, bu yüzden burada olsam da, bu yüzden *yaşamaya devam etsem* de, bu yüzden solup gitmesem de, bu yüzden kalmış olsam da. Ama sadece bir korkum var," dedi Senatör. "Tek bir korku ve o da şu." Yıllar boyu fonksiyonlarının birbiri ardına körelmesi devam ederken bir noktada konuşma kabiliyetini kaybedebileceği. Korkusunun bu olduğunu söyledi. "Sonunda kavrayıp," dedi, "ifade edememe."

Daha sonra "Ben neyim?" diye sordu Senatör. "Bana baktığın zaman ne görüyorsun? Hayli yurtsever bir yaşam sürmüş hareketsiz bir adam, her iki bacağı da felçli, engelli bir adam, *dayanan* bir adam. Bir cokey beni 1931'in 25 Mayıs'ında bir adaletsizliğin öcünü almak için vurdu," dedi Senatör. "Ama hayatta kaldım ve uykum uyanıklığa o kadar yakın ki pek uyku bile denemez. Kaba bir ölüm temsiline benzer bir şey değil miyim? *Ama gene de*," dedi. "Ama gene de." Tekerlekli iskemlesinde sallandı, akbabaya benzer yüzü ilaçların ipeksi ateşiyle aydınlandı. "Öbürlerinin yanı sıra bu misyonum da var," dedi. "Bu misyon. Anlıyor musun? Masanın üzerinde. Neden ben? İlle de bana gönderilmiyorlar. Bana ulaşıyorlar. Onları hayal mi ediyorum? Hiçbir zaman hayali, uyanıkkenki hayatımdan ayıramamışımdır. Ama gene de, işte oradalar." Onları görüyor muydum? Onları almam gerekiyor, dedi. "Bunlar bugün gelenler. Şimdi oraya bırak." Onları orada bırakmalıydım. Çok geçmeden okuyabilecektim. "Herkes onları okuyabilecek," dedi, "belirlenen zamanda. Bütün tarih okurları belirlenen zamanda onları okuyabilecek," dedi Senatör. "Arocena," dedi daha sonra. "Onu görüyorum: Benim gibi kapalı, kelimeler arasında kapalı, hiç durmadan floresan ışıklarıyla aydınlanmış bir büronun duvarları arasında tereddütle söylenerek: Okuyarak." Peki ya o? "Peki ya ben?" Onun için dünyanın mekân olarak çok küçüldüğünü söyledi. "Buradan hiç çıkmıyorum. Sahip olduklarımı bu odaya indirgedim. Zaman zaman o pencereden dışarıya bakıyorum. Ne görüyorum? Ağaçlar. Ağaçları görüyorum. Bu ağaçlar gerçek mi?

Benim için Marcelo her zaman aradığım arkadaştı. Benim için, o buradayken beni yaşatan havaydı. Yanımda kâğıtların üzerinden geçerek, geçmişten ve gelecekten konuşarak uzun geceler geçirdi. Asla şimdiden değil: Geçmişten ve gelecekten. Elbette aptalca bir evlilikti," dedi Senatör. "Muhtemelen bir ay bile sürmezdi, evlilik olarak yani. Görüyorsun ya," dedi, "sana aile sırlarını anlatıyorum. Peki ne oldu? Aniden o gitti. Birdenbire, kimseye tek bir söz etmeden, bana allahaısmarladık demeden. Başka bir kadınlaydı. Peki sonra? Bana derdi ki: Don Luciano, kızınız beni melankolik yapıyor. O kadın, derdi, kızım Esperancita'yı kast ederek, o kadın baştan sona anlaşılmaz bir hata. Ve sonra birdenbire gitti," dedi Senatör. "Ben de onu düşünüyorum," dedi. "Onu düşünüyorum. Tam tersine," dedi, "kızımı bir kere bile düşünmüyorum," gerçi, dedi, kızı şimdiye kadar hissettiği en büyük üzüntüye ilham veren varlıktı. Bazen onu neden hiç düşünmediğini düşünürdü ve dedi ki: "Yıllardır kızımı rüyamda bile görmüyorum. Bir gölün bataklık kıyılarını aydınlatan şenlik ateşlerini görüyorum rüyamda. Suyun içinde yolumuzu bulabilmemiz için şenlik ateşleri yakarlardı, ben çocukken, çünkü gece yüzerken kaybolabilirdiniz," dedi Senatör. "Benim için rüyalar," dedi. "Benim için rüyalar hatıraların yerini almaya geldi." Artık hatırasız, ölümü beklemeden yaşadığını söyledi. "Anılar olmadan," dedi, "çünkü şimdi benim için hiçbir şey anı değil. Benim için hiçbir şey artık bir hatıra değil: Her şey mevcut, her şey burada. Ancak rüya gördüğüm zaman hatırlayabiliyorum ya da pişmanlık hissediyorum." Beklemeye gelince, dedi, bir insanın ölümü beklediğini söylemenin bir aldatma olduğuna inanıyordu. "Bir insanın ölümü beklediği yalandır," dedi. "Yalan." Buna kanaat getirdiğini söyledi; rasyonel konuşursak yapamayacağımız tek şeyin beklemek olduğuna. "Bir aldatmadır," dedi Senatör. "Kimse bunu beklemez, kimse bunu bekleyemez. Ben bile. Özellikle de ben," dedi. "Çünkü ölüm akar, çoğalır, etrafımda taşar; ben bu kayalık adada terk edilmiş, atılmış bir insanım. Kaç kişiyi ölürken gördüm?" diye sordu Senatör. "Ölüm etrafımda salınırken hareketsiz, kuru, zihnimin berraklığını korumaya ve konuşmaya gayret ederek. Ne kadar çok ölüm gördüm?" Belki ölümün sonsuz çoğalmasına, *sellerine* tanık olacak birine dönüşmüştü. Eğer durum buysa, "ölümü beklediğimi kim söyleyebilir?" diye

sordu Senatör. "Aslında ölümün BEN olduğumu kim söyleyebilir; ben ölümün tanığıyım, hafızası, eksiksiz tecessümüyüm." Bakışında yumuşak bir parıltıyla Senatör elini kaldırdı: "Dinle," dedi hareketsiz oturarak, yüzü yukarıya dönüktü, havada bir şeye bakıyormuşçasına. "Dinle," dedi Senatör. "Görmüyor musun? Tek bir ses bile yok. Hiçbir şey yok. Tek bir ses bile. Her şey hareketsiz, havada asılı kalmış: Havada asılı. Bu kadar çok ölünün mevcudiyeti beni eziyor. Bana yazıyorlar mı? Ölüler? Ölülerden mesaj alan biri miyim ben?"

"Babam," dedi Senatör daha sonra. "Babam, mesela, düelloda öldü." O doğmadan iki ay önce babası düelloda ölmüştü. "Bu yüzden," dedi Senatör, "bana yetim derler. Ama tuhaf bir tesadüfle babam da yetim denebilecek bir insandı, bunu not et. Ölümden sonra doğmuş bir oğul *daha.* Yani her ikimiz de, babam ve ben, ikimiz de kendi tarzımızda şanssız yetim oğullar olduk. Onun durumunda," dedi babası hakkında, "dedem Enrique Ossorio aslında babam doğduktan sonra ölmüştü, ama sürgünde olduğu ve babam onu hiç tanımadığı için. Gene de hiç tanımadığı o adamı, hiç tanımadığı o babayı savunmak için babam o düelloyu kabul etti – ya da kesin bir ifade kullanırsak kışkırttı. Babasının şerefini, dedemin şerefini –hiç görmediği ve bir anlamda onu *terk etmiş*, ona sığınak vermiş kendi kuzenini ayarttıktan sonra onu bir bodrumda, bir kulübede, yeryüzünün sinesi gibi, ana rahmine düşürmüş bir babayı– korumak için o düelloyu kışkırttı," dedi Senatör. Bu söyledikleriyle birilerini gözden düşürmek istiyor değildi. Senatör dedi ki: "Kimseyi gözden düşürmeye çalışmıyorum. Hakikati söylemek gerekirse, bütün oğullar terk edilmeli, kilisenin basamaklarına, bir kapı ağzına, bir sepete bırakılmalı. Hepimiz," dedi Senatör, "yetim veya bulunmuş çocuklar olmalıydık, çünkü *aslında öyleyiz.* Öyleyiz. Neden hangi bodrumda ana rahmine düşmüş olduğumuza aldıralım. Marcelo mesela," dedi Senatör birdenbire, "Marcelo mesela, benim oğlumdur. Bu yüzden babam bir düelloda öldü. Bir ikinci sınıf yazarın kirlettiği babasının hatırasını savunmak için. Kan bağları, kan bağlarıdır. Bütün bağların üstünde. Kandan. Aile kanlı bir müessesedir, ruhun her zaman aşağılık ve kesilmiş bir uzvudur.

Marcelo mesela," dedi Senatör, "Marcelo mesela, benim oğlumdur."

"Yani babam babasının şerefini savunmak için bir düelloda öldü," dedi Senatör. Enrique Ossorio'nun hatırası, Varela'nın gazetesi *La Tribuna*'da onun her zaman, ölene kadar Rosas'ın hizmetinde bir casus, bir hain, bir deli ve bir vahşi olduğunu yazdıkları zaman kirletilmişti, dedi. "Siyahlar giyindi ve dövüşmek için nehir yakınlarındaki o kır evine gitti. Eline asla tabanca almamıştı, Mitre yanlısıydı, gölgedeydi, bir kilerde ana rahmine düşmüştü. Suratı, hayatında göreceği son surat olacak adamın suratını hiç görmemişti." Senatör'ün babası geriye bir not bırakmıştı: "*Sabahın beşi. Bütün günü yaşamayacağım. Bu işte ona yardakçılık yapanların himayesinde olan korkakla ilgili olarak bildiklerim,*" dedi Senatör babasının yazdıklarından alıntı yaparak, "*benim için hiçten de öte olduğunu kesin olarak teyit ediyor, mamafih bu beyler ondan bir insanmış gibi söz ediyorlar, babam böyle yazmıştı,*" dedi Senatör. "*Sevgilim,* diye yazmış anneme, *şeref alanında beni bekleyen şanssızlıksa, kasıklarında taşıdığın oğlunu* (yani beni) *yetiştirmek için, onu Allah'ı, Anayurdu ve General Mitre'yi seven bir insan olarak yetiştirmek için şerefli bir yol bulacağını biliyorum,*" dedi Senatör. "1879'un parlak bir sabahı babam ölmüş." Nehirden buz gibi bir rüzgâr esiyormuş, tek ses ağaçlardaki rüzgârın yumuşak hışırtısıymış. "Babam redingotunun yakasını kaldırmış, ama sonra bunun bir korku işareti olarak yorumlanabileceğinden korkarak redingotu çıkarmış ve beyaz gömleği, keçiboynuzu ağaçlarının önünde belirgin bir şekilde ortaya çıkmış." Düello on adım olarak saptanmıştı. "Babam bu on adımı atmamış, çünkü ellerinin titrediğini görmelerini istemiyormuş. İki tabanca cennete doğru kalkmış ve silah seslerinin yankılanması dinmeden babam ölmüş," dedi Senatör.

"O günlerde, bu ülkede," dedi, "Arjantin beyefendileri kendileri de bilmeden Hegelciydi. Hürriyet ancak bir insanın hayatı pahasına korunabilir; ölüm riskiyle yüz yüze gelmek isteyen insan bir Efendi, kendinin farkında olan bir mevcudiyet olma kudretinde olduğunu ispat eder. Bu insanlar birbirini öldürdü, diyebilirsin, çünkü hiçbiri Köle olmak istemiyordu. Öyleyse bu adamlar Arjantin beyefendileri ve şerefli erkekler olduklarını ispat etmek için birbirlerini öldürdüler, ki bu da gitgide daha az Arjantinli beyefendi

ve şerefli erkek kaldığı manasına gelir. Ki, şu andaki avantajlı mevkiimden ve bir evlada yakışır bütün sadakati bir kenara bırakarak baktığımda bu, bana en empatik açıdan bir artı gibi görünüyor. Bu geleneğe devam etmiş olsalardı, belki hepsi birbiri ardına yok olacaklardı, yüzyılımızın bu hale gelmesine yardımcı olmuş bütün o beyefendiler. Bir nevi derebeyi katliamıydı: Her tür görüş farklılığı, genel heyecandan daha az herhangi bir ifade, hemen bir düello nedeni olurdu. Arjantinli beyefendiler olduklarını, babalarının, dedelerinin ve büyük dedelerinin Arjantin beyefendisi olduğunu ispat etmek için beyefendileri birbirlerini öldürmeye zorlayan gelenek sona ermeliydi. Yani babamın 1879'da o düelloda öldüğüne ve bunun bir halk mahkemesinde jüri önüne çıkarılan ilk şeref cinayeti vakası olduğuna dikkatini çekerim. Düelloda babamı öldüren adamın hâkim önüne çıkarıldığı duruşma bir olaydı. Bir olay," dedi Senatör. Ama bir olay neydi, bu vakada olay neydi, dedi. "Düello değil," dedi, "ama o duruşmanın olayı. Bunun gibi bir olay genel anlamda tarihçiler tarafından yazılmamıştı, ama gene de, dedi, modern dünyamızın anlamını bilmek isteyenler, 1880'lerde bu ülkede olup bitenleri bilme arzusu duyanlar, kesin konuşmak gerekirse, bu olayı dönüşümün, değişimin ilk işareti olarak yorumlayabilmelidir." Babasını mezara götüren düello hakkında Senatör'ün söyledikleri aşağı yukarı böyleydi. "İlk kez, babamı öldüren düellocuyu yargılamak için yapılan bir duruşmada, Varela'lardan para alan o korkağın davasında, adalet, norm ve hakikat vazifesi gören edebi ve ahlâki şeref mitolojisinden bağımsız olarak kendi başına bir şey haline geldi. İlk kez ihtiras normuyla şeref normu çakışmıyor," dedi Senatör, "ve hakiki ihtiras etiği ortaya çıkıyor. Çünkü aslında bu adamlar, bu beyefendiler, bu Efendiler, birbirlerine dönük dururken, onlara bakan diğerleri *ile* birlikteyken, kimin Köle olduğunu ispat etmek zorunda olduklarını öğrenmişlerdi. Erkekliklerini ve şövalyeliklerini ispat etmenin başka yolları olduğunu," dedi Senatör, "birbirlerini öldürmeleri gerekmeden ölüm karşısında yaşamaya devam edebileceklerini; bunun yerine aralarında *birleşerek* onları Efendi ve Usta olarak tanımayanları öldürebileceklerini keşfettiler. "Göçmenler, goşolar ve yerliler misalindeki gibi. Yani," diye sözünü bitirdi Senatör, "babamın bir düelloda ölmesi ve arkasından gelen duruşma, bir anlamda birbirine

bağlı veya daha doğrusu demeliyim ki," dedi Senatör, "General Julio Argentino Roca'yı iktidara getiren şart ve değişikliklere eşlik eden, bunların izahına yardım eden bir *olay*'dır."

2 "Bazen," dedi daha sonra, "düşünüyorum da, bütün bu tutarlılık, bütün bu şiddet ve onun değiştirilemez neticeleri, düşünüyorum bazen," dedi Senatör, "hayatımda mevcut olan her şeydir, sadece hayatımın herhangi bir yerinde, mesela geçmişimde değil, ama *ici même*,* benden evvelki bir sahnedeymiş gibidir. Yüksek dağların buzlu havasında nefes alınabilecek boş bir sahne. Buzlu, sert hava," dedi, "yüksek dağların, görebileceğin gibi varlığımı tükettiğim bu odada esen." Yaptığım farklı şeylerden biri de, dedi, "tekerlekli iskemleyle, kırık dökük arabamla, posta arabamla bir yerden diğerine, bir duvardan karşı duvara dolaşmak, bu boş odada tekerlekli iskemlemle. Çünkü vücudum artık metal, tekerlekler, tekerlek parmakları, lastikler, nikel kaplama borulardan yapılmış, beni bu boş odanın bir ucundan öbürüne götüren bir makineden başka bir şey değil. Bazen burada, bu sessizlik krallığındaki, seferlerimde bana yumuşak metal sesinden başka bir ses eşlik etmiyor, ileri geri, ileri geri. Boşluk mutlak: Artık her şeyden vazgeçmeyi başardım. Gene de insan yokluğa hazır olmalı, yoksa *donma* riskine atılır. Buz yakında, yalnızlık sonsuz: Benim gibi vücudunu metalik bir eşyaya dönüştürmüş bir insan bu yüksekliklerde yaşama riskini göze alabilir ancak. Soğuk, daha doğrusu," dedi Senatör, "*soğuk*, düşünce için elverişli bana göre. Uzun sürmüş tecrübe ve vücudumun nikel parmaklıklarının arasına kayma isteği tarihin çok düzlemli makinesini yöneten düzeni bir an görme fırsatını bahşetti bana. Metalik vücudumla bu mana fabrikasına yaklaşarak, uzaktan düşünerek, insanın isteyebileceğinden daha az olsa da, ama gene de birkaç dakika yaklaşarak, *yakına gelerek*, Saragasso Denizi'nde yüzermiş gibi kendimi ona doğru sürükleyerek. Bir an yakaladığımda ne görüyorum peki? Uzakta," dedi, "karşı kıyıda bir anlık bir görüntü: *İnşaat*. Uzak, yapayalnız, yüksek duvarları karda ne-

* Tam burada. (y.h.n.)

dense kaybolmuş gibi görünüyor, onu görüyorum: *Büyük inşaat*," dedi Senatör.

Yaklaşmak için her şeyden vazgeçmesi ama gene de her şeyi koruması gerekmişti. "Her şeyden vazgeçmek ve kendimi," dedi, "bu deliğe, bu mağaraya hapsetmek," ama aynı zamanda da, *dışarıdan* ona en fazla özgürlüğü garanti eden ve onu olası saldırılardan koruyan bu eşyaları koruyacak kadar da akıllıydı. Dolayısıyla, çok ince bir operasyon, "tehlikeli bir mantıki operasyon" gerçekleştirmek, dedi, lazım olmuştu. Bu, operasyon eşyalarına sıkı sıkıya tutunmaktan ve onlardan vazçgeçmekten ibaretti. Bu mantıki egzersiz, dedi, genel varoluş durumunun "bir temsili ve bir neticesi"ydi. "Donma noktasına kadar" muhakeme etme yeteneğini edinmek için, hepsi sırayla, vücudunun bütün fonksiyonlarından vazgeçmemiş, "bir tür metalik bitki"ye dönüşmemiş miydi? Bütün zekâsının hastalığına, kötürümlüğüne bağlı olduğunu söyledi. Münzevi hayatında, hiç hareket etmeyen ete bağımlı halinde gene de dıştaki eşyaların ona bir dereceye kadar hürriyetini ve tecridini sağladığını biliyordu. "Bu hayal bile edilemez İdeal'e ulaşmanın bir usulü olabilir mi? Ne var ki bütünlükten kopmak," dedi Senatör, "hakikatin ısrarlı şekillerinden biridir."

"Benim şansımda," dedi Senatör daha sonra, "benim şansım denebilecek *bu şeyde* benim için ölümün soyut keyfiyetinden bir şey var. Çünkü ölüm de bu çirkin kayanın etrafından akar ve kayaya çarpar, onu kendisiyle birlikte alıp götürmeye çalışarak. Orada buluyorum," dedi Senatör, "orada hafızanın yapıldığı maddeyi buluyorum. *Başka* bir hafıza: Sözlerden ve şifreli mesajlardan oluşmuş benim hafızam değil, her zaman yanında uykusuzluğun kimsesizliğini taşıyarak bana ulaşan *başka* bir hafıza. Kendimi kurtarmaya çalışıyorum," dedi. "Yıllardır geçmişin medce-zirine, yeraltı akıntılarına beni bağlayan bu safradan *kurtulmaya* çalışıyorum boş yere. Geçmişin medcezirinde boğulmamak için kendimi düşünmeye zorluyorum: Bırak yakına gelen herhangi bir şeyi, yüzeyde yüzeni ve batanı görmemek için. Kendimi defalarca hayır demek zorunda olduğum o şeylerden ayırmak, uzaklaştırmak için çaba sarf etmek zorundayım. Bunu reddetmek, *bunun* fazla yakına gelmesi-

ne müsaade etmek bir *tüketim*'dir, negatif amaçlar için *harcanmış* bir kuvvet olduğundan eminim. Neyi tehlikeye attığımı biliyorum, ama başka yolu yok. Şansa bağlı değil bu, sağlam bir tasarım. Yanılmıyorum. Sırf hiç bitmeyen kendimi savunma ihtiyacından dolayı, kendimi savunmak için artık hiçbir ihtimal kalmayacak kadar zayıf olabileceğimi biliyorum. Benim için, bu anlarda suya düşünce yüzen bir kozalak gibi; akıntıyla sürüklenen şey, hayatta kalmayı umarak buna yapışır, yardım için bağırarak, denizin hudutsuzluğunda kollarını sallayarak, birinin onu kurtarması için dua ederek." Bu tür durumlarda, en mutlak kederin ortasında, anlayabilmişti, öyle dedi Senatör. "Mesela benim için ölüm ve paranın aynı yozlaştırıcı maddeden yapıldığını anladım." Sadece, diye düşünüyor Senatör, para ve ölüm insanları yozlaştırdığı için de değil, "bu analoji çok önemsiz olurdu ve kaldı ki ruhsallık işaretini kayıtsız kılan ve yoksulluğu saf ruhların ete kemiğe bürünmüş elbisesi haline dönüştüren şüpheli ahlâklılığı da yutmuyorum. Her halükârda paranın yozlaştırdığı doğru değildir; yozlaşma ve ölüm parayı üretmiş ve onu insanların Kral'ına dönüştürmüştür. Keyfi, uydurma karakteri, onun, soyut imzanın insana isteyebileceği *her tür* cismin mülkiyetini bahşettiği, parada yeniden doğmuş olan bu evrensel eşitlik mantığı, düşüncenin kökeninde, *logos*'un kökeninde var olan bir soyutlama ruhunu benimsemek için mantığı zorlayan şeydir," diye düşündüğünü söyledi Senatör. "Bildiğin gibi," dedi, "Yunanlılar için felsefi dilde *varlık, öz, şeyin kendisi* anlamına gelen *ousia* kelimesi, zenginlik, para anlamına da gelir. O halde benim münzeviliğim," dedi Senatör, "benim münzeviliğim, eğer böyleyse, ahlâki bir fiil değildir; bütün vücudumdan vazgeçmemle aynı şekilde her şeyden vazgeçmem açısından farklıdır. Benim olan tek şey, tarihini bildiğim şeyler. Tarihini, kökenini bildiğim zaman," dedi Senatör, "bir şey *hakikaten* benimdir. Mevcuttur," dedi. "Ne var ki bir şey mevcuttur, vücudumun bir uzantısı, dışarıda, bu buz gibi duvarların ötesinde bir şey, ölüymüş gibi tekrar üreten ve çoğalan bir şey; tarihini biliyorum; ama onu düşünmeyi seçmiyorum, gerçi başkaları buna kafalarını takar, ölü kaldırıcıları, mezar kazıcıları gibi davrandıklarını düşündüğüm insanlar. Bu yüzden, bunu düşünmemek için başka bir şeyden bahsederim," dedi Senatör, "tarihini anlatmam *lazım gelen* bir şeyden, çünkü benim olan tek şey tarihini

unutmadıklarımdır. Bundan söz ederken inanıyorum ki çözülüyor, hafızamdan siliniyor: Çünkü neden bahsedersek o kaybolur, uzaklaşır. Bu yüzden konuşmak, hafızamın kollarından, vücudumdan hep uzak tutmak istediğim o şeyleri silmenin vasıtasıdır."

Sonra Senatör o geleneğin, hafızasını ölüm ve zenginliğin altın halkalarıyla sıkı sıkıya birleştiren o zincirin hikâyesini anlattı. "Ölüm, zenginlik ve Yunanlıların melodik dilleriyle *ousia* dedikleri şey," dedi, "tarihin halkalarıyla ilgili bütün o saçmalığın anlattığı şeydir, beni hafızanın bataklık nehirlerinden kurtaran bir yüksekliğe çıkışta ilk basamaklar. Bir ilk tarif," dedi, "mevcut ve oradan başlamak lazım." Anlatmak istediği hikâye anlaşılacaksa, dedi, oradan başlanmalıydı, bu başlangıç aslında bir netice olsa bile. "Bu başlangıç, bu netice şuydu: Bizim için kan bağları veya daha doğrusu aynı soydan gelme her şeyin ötesinde ekonomik bağlar olmuştur hep ve ölüm, mülkün *akmasını* sağlamanın bir yolu, tekrar üretmenin ve dolaşımını sağlamanın bir yoludur." Babadan oğula zincirin, dedi, kendisinin, Senatör'ün kırmaya geldiği bir şey olduğunu biliyordu. Bir anlamda, dedi, "ben eksik *olmayan*, hiç eksik olmayacak halkayım. Bu yüzden, dedi, durumu sahte tasımın, bir paradoksun durumuydu. "Ben," dedi Senatör, "bir paradoksum. Bazı insanlar," dedi, "o mantıki tutarlılığı, geçmişten gelen kayıp eşyayı tekrar kurmak için her şeyi yapacaklardır. Mesela," dedi Senatör, "çocuklarımın mirasa sahip olabilmek için ölümümü istediklerini nasıl bilmem?" Bu denkleme aşina olduğunu söyledi. Bu denkleme, bu simyaya, dedi, aşinaydı, babasının ölümünü bir kez bile istemiş olduğu için değil ama, çünkü babası zaten kendisi, Senatör, doğmadan evvel ölmüştü, "ama babam öldüğü zaman," diye hatırladı Senatör, "dedemin şerefini korumak için düzenlenen o düelloda o, babam öldüğü zaman, ben, doğumumdan bile *evvel* aile servetinin tek alıcısı oldum. Bu yüzden," dedi Senatör, "bir veliaht olmanın ne demek olduğunu biliyorum, miras alınacak şeyi biliyorum. Soyağaçları toprağa ekilmiş cesetlerde bulunur," dedi Senatör, "ve bir oğul için miras alınan şey gelecek, fiillerini çekmesini öğrenmesi gereken bir anadil veya daha da iyisi," dedi Senatör, "fiillerini çekmesini öğrenmesi gereken bir *baba* dilidir. Toprak esasına dayalı bu fiil çekimlerinin üzerinde, atalardan sonra da uzun süre *dayanan* ve devam eden, göz alabildiğine uzanan kırlar üze-

rinde, bu ölümcül genişlik üzerinde, aile hafızası inşa edilir. Bu *diğer* hafıza uykusuzların beyaz gecelerinde içimi işgal eder ve beni yer bitirir. Çünkü ben," dedi Senatör, "bir ölümden suçluyum. Bir ölümden suçluyum: Kendi ölümümden. Borçluyum, borçluyum, ölüme borçlu bir insanım. Benimle birlikte, ebediyen *ihtiyarlarken*, daha da ihtiyarlarken, çünkü ihtiyarım ve her zaman ihtiyar oldum, benimle birlikte bu mülkler de benim kadar hareketsiz. Bu yüzden kırık vücudu topraktan, dayanan, hep sakin topraktan yapılmış bir insanım. Ben, köksüz olan, bu toprağım," dedi Senatör. "Çünkü yaşadığım sürece bu toprağın sahibiyim. Burası benim alanım. Çocuklarım bu toprağı yönetebilir, üzerinde *yürüyebilir*, kullanabilir, ama onun sahibi değiller; sahibi *olacaklar*, ama bunun olması için evvela benim ölmem gerekiyor, ama ben, bu tarlalar gibi, edediyen yaşlanıyorum, yaşlanıyorum. Göz alabildiğine uzanan kır, göz alabildiğine, hareketsiz duran gölcüklerin arka planına karşı ve aynı zamanda da bu metalik cisim –ben– et ve paslanmaz çelikten yapılmış, bu boş odada ancak ileri geri hareket edebiliyor," dedi Senatör. "Öyleyse bu bir paradoks," dedi. "Bir Kanun'a ek yapılması, bir geleneğe dayatılan şiddet: Ben olan paradoks bu, düşünmemi sağlayan bu." Bu şiddetin, bu "kötülük eğilimi"nin düşünmesini sağlayan şey olduğunu söyledi. "Genel olarak mantığım, soyağacını yöneten ve ölümü aile vekâletinin en emin koruyucusu kılan o zincirde bir kopuşun sonucu. Çünkü biliyorum ki," dedi Senatör, "her zaman böyleydi, benim durumumda bile. Her zaman. Benim için bile. Mesela babam da bir vâristi ve benimkiyle artan serveti başka bir ölümün kaçınılmaz sonucuydu, bu durumda bir intiharın demek daha doğru olur. Peki nedir? Bir çember. Ölüm ardına ölüm. Öyleyse şimdi, yılları bir arada tutan, benimle sona eren bu zincirin başlangıcı nerede? Nasıl başlıyor? Nerede başlıyor? Bunun benim hikâyemin meselesi olması gerekmez mi? Köken mi? Çünkü değilse, neden bir hikâye anlatma zahmetine katlanalım? Köken ya da son olmayan her şeyi hafızadan silmek için değilse, genç adam, hikâyeler anlatmanın yararı nedir? Kökenle son arasında bir şey yok, seninle benim aramda hiçbir şey yok – kıraç bir ova, tuzlu bir düzlük– hiçbir şey, en misafirperver bir boşluk, intihar edenle hayatta kalan arasında yatan. Bu yüzden onu *görebiliyorum*, muazzam uzaklığa rağmen: Çünkü aramızda duran

hiçbir şey yok, her birimiz nehrin bir kıyısında, akıntı aramızda yavaşça ilerliyor, onunla benim aramda, yavaşça, tarihin akıntısı."

"*Yani*," dedi Senatör, "*bu yüzden* kesin bir köken yok. Her şeyin arkasından gittiği bir köken yok. Ve bu köken bir sırdır, daha doğrusu, hepsinin saklamaya çalışmış olduğu *büyük* sır. Veya hiç değilse, bir adamın adındaki, hayatındaki bütün esrarengizliği bir suç gibi olabildiğince saklanacak bir şeye indirgemek için olması gereken yerden çok uzağa saklamış oldukları sır. Bu adam, Enrique Ossorio, bir Kahraman'dır. *Büyük* Kahraman. Kendi kendini yaratmış tek insan, kimseden hiçbir şey miras almamış tek insan, hepimizin borçlu olduğu tek insan. Çünkü o kimseye hiçbir şey borçlu değildir: Her şeyi kendisine, onu Sacramento Nehri'nin ötesindeki alkali çöllere götüren o ateşe borçludur, kayaların arasındaki kumda *altın* olan kuru nehir yatağına. Her şey orada başlar. Babamın babasının, lafın gelişi 1849'da Kaliforniya eyaletinde bulabileceğini hayal ettiği altınla başlar. Çıldırmış, acınası, ateşler içindeki adamın bulduğunu hayal ettiği ve hakikaten de bulduğu altınla başlar. Uykusuzluğun yapayalnız gecelerinde unutmamak için yeniden kurduğum hikâyenin kökeni burada yatar," dedi Senatör. "Altın, öldüğü zaman neredeyse hiç dokunmadan bıraktığı altın, çünkü harcamak için hiç acelesi yoktu, miras almadığı düşünülürse; o altın, sahip olduğunu bilmesi haricinde hiç aldırmadığı, üstünde gizleyerek taşıdığı altın, belinde, çıplak beline değen metal bir kemer gibi, altın semer-kuşak. Gördüğüm tek şey," dedi Senatör, "uzakta, ovaların ötesinde, her şey açıkta, çünkü onunla benim aramda ölümlerin hiç durmadan artmasından başka hiçbir şey, hiçbir şey yok, aramızda hiçbir şey yok, yapayalnızız, biri tarihin bir ucunda, bu yüzden onu görebiliyorum, çünkü aramızda hiçbir şey yok, bu yüzden uykumu uyanıklığımdan ayıran yarı şeffaf eşiğin üzerinden atlarken onu hayal edebiliyorum. Kuşak, yürümesini zorlaştıran ve hayali bir vakarla, biraz dik, baston gibi dimdik, derisinin üzerinde hayallerini gerçekleştiren *sert maddeyi* hissederek yürümesine neden olan, altının ağırlığı. Bunlar görebildiğim görüntüler: Meksika sınırında teneke çatılı oteller, gururlu, solgun yüzlü adamların onunla küfürlü İspanyolcayla, bir nevi kaba şiveyle konuştuğu oteller, bu arada kahramanımız *başka bir şey* düşünür, tenine değerek taşıdığı metalin ipeksi parıltısını, isteyebileceği

ya da arzu edebileceği her şeyi sağlayacak sınırsız gücünü düşünür. Bu simyada, fantezisindeki sabırsız simyada, hayal edebiliyorum. Yaptığı her şeyi hayal edebiliyorum. Özellikle son inzivayı: sonunda yazmak için East River'da günlerce, haftalarca kapandığı o neredeyse boş oda," dedi Senatör, "birbiri ardına kelimeler, mektuplar, sonunda birden anladığını anlatmak için yazı parçaları. Bazen, özellikle geceleri, bir taraftan öbür tarafa, ileri geri bu odayı arşınladığını duyuyorum; kendisiyle konuşurken sesini duyuyorum; metalik cümleler kuruyor, yapayalnız, terk edilmiş, New York şehrinde, dilini pek anlamadığı bir ülkede kaybolmuş çabalıyor, hayatı olan baş dönmesini önlemeye çalışıyor, kendisine bile şaşırtıcı ve beklenmedik gelen bir baş dönmesini: Hayatının baş dönmesini kelimelerle yakalamak. East River'daki kasvetli bir odada yazarken ileri geri, ileri geri arşınladığını duyuyorum," dedi Senatör. "Sürgün, tarihin bir özelliğini yakalamamıza yardım eder, terk edilenler, süprüntüler, çünkü geçmişin hakikati bizi bu sürgüne mahkûm eder, böyle yazıyor," dedi Senatör. "En aşırı durumlarda en iyi şey, bizi her zaman en aşırı durumlara götürmesidir, diye yazıyor," dedi Senatör. "Bunun kadar aşırı durumların en temel yanı, kaba kelimelerle düşünmesini öğrenmektir. Kaba, cilalanmamış fikir: Bu, büyük fikirdir. Bunu yazıyordu," dedi Senatör. "Hiç umudum olmadığını itiraf ediyorum. Körler bir çıkış yolundan bahsediyorlar; mümkün olan bir çıkış yolu *yok*. Sudan ders almamız gerekir: Zamanla hareketi kayaların sertliğini aşındırır. Katı olan, her zaman tarih sularının yumuşak hareketine yenik düşer. East River'daki bir odaya inzivaya çekilmiş bunu yazıyor işte. Onu duyabiliyorum, görebiliyorum: Orada, o boş odaya kısılmış ve aramızda hiçbir şey yok, yalnızız, o ve ben, aramızda hiçbir şey yok; onu duyabiliyorum, ben Ossorio'yum, yabancıyım, sürgünüm, Rosas'ım, Rosas'tım, Rosas'ın palyaçosuyum, tarihteki bütün adlarım, kuru toprakların üzerinde uçan deniz kuşuyum. Aşağıda, uçarken kanatlarımla yana ittiğim temiz havadan çok uzakta, orada aşağıda, donmuş düzlüklerin üzerinde, solda, tepe eteklerinin tam kenarında, dünyadan, gürültüden, kasvetli berraklıktan uzakta, büyük kitleler var, taşlaşmış gibi görünen, ama *gene de* ileriye doğru kayan, hareket eden, bütün direncin üstesinden gelen, ilerleyen, ileriye kayarken gıcırdayan, büyük buzdağları gibi, kitleler. Yavaşlı-

ğın envanterini çıkarmak için, bu yürüyüşün hızı, deniz kuşunun uçuşunda ulaştığı yüksekliğe bağlı; deniz kuşu, albatros, sinekler ne kadar yükseğe çıkarsa, kuru toprakların üzerinde uçarken o kadar çok riske girer, hiç durmak bilmeyen hareketi, o kitlelerin ilerleyişini o kadar iyi görebilir. Kitlelerin sürati tek bir yalnız insan, tek bir birey tarafından tahmin edilemez. Onların zamanları bizim değilse, daha hızlı hareket etmelerini neden talep etmemiz gerekir ki? Kahraman da her şeye rağmen *yaklaşmaya* çalışmaz mı? Kötürüm olmasına rağmen ileriye doğru kayar, kendini ileriye doğru sürükler; yaklaşırken vücudunun metalik sesi, şimdinin alkali çöllerinde duyulabilecek tek müziktir. Öte yanda, öbür cephede, düşmanlarımızın hep kendilerine benzer gördüğü şey, farklılığını ortaya koyar. Birleşmiş, sağlam sandıkları şey tarihin sularıyla parçalanmaya, çözülmeye, yok olmaya başlar. Manyaksı mevcudiyetleri, sinizmleri, kasti sapıklıkları nedeniyle yenilgileri, hafızamızda yer tutan yükü taşıma görevimiz kadar kaçınılmazdır. Yoksa geçmişten bugüne ölümlerin hiç durmadan artması bir an bile olsa durdu mu?" diye sordu Senatör. "Onlar, düşmanlarımız, hangi inanç onların direnmelerini sağlayacak? Hangi inanç direnmeleri için onlara yardım edecek? Direnemezler. Geleceğin kuruluğuna kapatılmış olarak duraksarlar. Ama biz, biz hayatta kalmayı öğrendik; kristal maddeyi biliyoruz, hiç bitmeyen, neredeyse sıvı, direnme kapasitemizi şekillendiren. Sabır, öğrenmesi asırlar alan bir sanattır. Ve bir erdeme, ancak düşmanlarımızda hiç olmadığını fark edersek değer veririz." Senatör böyle dedi.

3 "Sen, genç adam," dedi sonra, "Marcelo'yu görmeye gideceksin. Ona şunu söylemelisin: Kendisine dikkat etmesi gerektiğini. Mektuplarını pek almadığımı. Parazitler, ciddi riskler var. Ona kendisine dikkat etmesini ve kendisini korumasını söyle. Arocena, o hiçbir işe yaramaz adam muhaberatımızı kesiyor, mesajlarımızı engelliyor. Onları deşifre etmeye çalışıyor. Yoksa kapıya muhafızlık eden ve bazı kelimelerin buraya ulaşmasına müsaade etmeyen benim çocuklarım mı? Onlar mı, benim çocuklarım

mı, aldığım mesajları filtreden geçiren, hatta alıcısı olma niyetinde olmadıklarımı bile? Ona kendisine dikkat etmesini söyle: Marcelo'ya söylemen gereken bu, genç adam, onu görmeye gittiğin zaman. Benim, Ossorio'nun, Senatör'ün, onu düşündüğünü. Tarihin sularında yüzen bütün cesetlere rağmen Marcelo tahmin edecek, o, Marcelo tahmin edebilecek," dedi Senatör, "*o* fikrin hangi maddeden yapıldığını." Bu fikir, dedi, geriye bırakılanlardan, parçalardan, parçalananlardan, ayrıca eski konuşmaların hatırasından yapılmaydı. "Aldığım veya aldığımı hayal ettiğim veya rüyamda gördüğüm o şifreli mektup parçaları, yazamadığım zaman belki kendime dikte ettiğim mektuplar. Çünkü sana artık yazamadığımı söylemeliyim. Ellerim –göremiyor musun?– pençedir; ben albatrosum, *cimetière marin*'in* kıyılarında huzur içinde uçan; bu yükseklikte ellerim sadece denizin üzerinde dinlenmeye gelebilen bir kuşun pençeleri olmuştur, okyanusun ortasında dikilen o kayada. Artık yazamıyorum; bu eller artık yazamıyor; elyazımın papazlara yakışır zarifliğini," dedi, "kaybettim. Sadece sesim ısrarlı, her gün bir karganın gaklamasına yaklaşıyor; yalnızca sesim ısrarlı ve onunla, aldığım mektuplara cevabımı dikte ediyorum. Ama –kime? Tek başına, tecrit olmuş, o kayanın üzerinde kanatlarımı dengeleyerek– kelimelerimi kime dikte edebilirim?" Sonra Senatör yazmak istediği bir cevabı bana dikte edip edemeyeceğimi sordu. Onun sekreteri olur muydum? "Benim sekreterim olmaktan, genç adam, karga sesimi yazılı kelimelere dönüştürmekten hoşlanmaz mıydın?" Bilmem gereken bir şey vardı, öyle dedi. "Sekreterim kendini benimle birlikte kapatmalı. Asla dışarıya çıkmak yok. Bu karlı yüksekliklerde yaşamalı." Öyleyse nasıl onun sekreteri olabilirdim, dedi Senatör. Gene de bana hiç değilse bir mektup dikte edeceğini söyledi. "Ben, Senatör, sana bir mektup dikte edeceğim," dedi Senatör ve tekerlekli iskemlesini odada dolaştırmaya başladı. "Bay Juan Cruz Baigorria," diye dikte etti Senatör. "Sevgili vatandaşım ve dostum. Durumunuzu biliyorum ve sizinle dayanışma içinde bulunduğumdan emin olabilirsiniz. Bana gönderilmemiş olan bir mektubunuzu aldım ve içinde bulunduğunuz talihsizliği bu şekilde öğrendim," diye dikte etti Senatör, tekerlekli iskemlesiyle odada dolanırken. "Bir oğul kaybetmek bir insanın

* Deniz mezarlığı. (y.h.n.)

yaşayabileceği en büyük acıdır. Ama oğlunuz öldü mü, kayıp mı oldu? İnanamıyorum: Ülke, büyük harfle Ülke," diye dikte etti Senatör odanın öbür ucundan, "Ülke en iyi oğullarını unutmaz. Arocena'ya dikkat et. Sözlerinizin, sizin istediğiniz alıcıya ulaşmasına izin vermez. Sekreterlerimden biriyle veya uşağım Juan Nepumuceno Quiroga'yla size biraz para göndermeye çalışacağım, acınızı asla azaltmayacak bir şey, bundan eminim," diye dikte etti Senatör. "Bu hediye büyük onurunuza veya namusunuza karşı bir hakaret olarak değil, direnmenize yardım edecek bir vasıta olarak görülmelidir. Ben, Senatör, bu topraklardaki vatandaşlarımın neler yaşadığını biliyorum. Direniniz, sevgili dostum Don Juan Cruz Baigorria, vatandaşım ve kederin içinde lütfen dayanışmamı hissediniz, bütün samimiyetimle, Senatör Luciano Ossorio," diye dikte etti Senatör. Sonra dedi ki: "Bana o kâğıdı ve kalemi getir, imzamı atacağım."

4 Senatör daha sonra bütün yapabileceğinin bu kadar olduğunu söyledi. "Bu," dedi, "bütün yapabileceğim bu kadar. Tecrit edilmiş, yalnız, asla uyuyamayan, bütün yapabileceğim bu. Burada oturuyor, teselli kelimeleri dikte ediyor, ileri geri dolaşıyor, mektupları, cevapları, bütün o kederi düşünüyorum." Boş odada tekerlekli iskemlesiyle gitti geldi. "Gidip geliyorum, dikte edebileceğim kelimeleri düşünerek, dolanarak, hareketsiz vücudumu iterek, ne yazmam gerektiğini hayal ederek, iterek, ileri geri, kayarak, bir yandan öbürüne, kötürüm vücudumu, bu boş odada. Ve böyle devam edeceğim, bir yandan öbürüne giderek, bazen daireler halinde, bazen düz bir çizgi, bir duvardan öbürüne, her zaman kelimelerle oynayarak, yapıyı net görmemizi engelleyen sisi kaldırmaya çalışarak, öbür kıyıda, geleceğin kayaları üzerinde inşa edilmekte olan o yapıyı. Belki de kelimeler, bir ağda olduğu gibi, bu Fikrin, tarihin derinlerinden, o sesten gelen o kavramın paradoksal niteliğini yakalamama izin verecek," dedi, "geçmişten gelen ve tek başına bir insanın yakalaması çok zor olan o çoğul sesten. Ama gene de," dedi Senatör, "hiçbir aldatmaca vücudumun tekerleklerini daha yakına çekmeye çalışmamı önleyemez. Hiçbir aldatmaca

uzakta tutamaz. Hiçbir tehdit. Hatta merhamet veya müsamaha. Çünkü ben," dedi Senatör, "şansımı biliyorum. Hareketsiz, çürümüş, suni, metalik etim paslanıyor, duvarlar arasına hapsolmuş, elektrik lambalarının beyazlığıyla tükenen, gene de benliğimin ve kökenimin sınırlarının ötesinde düşünebilmekten umutsuzluğa kapılmayacağım asla."

"Bazen," dedi daha sonra, "her şeyi anladığımı sanıyorum. Mesela bir vücudun parçalanmaya başlamadan evvel beklediği yılları ve yılları anlamak. Bazen kendi kaderimi anladığımı bile düşünüyorum. Bir anlığına. Anlayış ancak bir an sürüyor ve o anda ne oluyor, elbette, düşündüğümü veya anladığımı sanırken uyuya kalmışım. Fakat neden yapıldığımızla ilgili ilüzyonları korumak için o kadar az şeye ihtiyacımız var ki; bu anlardan, bu rüyalardan, yenilenmiş, yenilenmiş bir inançla çıkıyorum. Bu yüzden şimdi, aradığım hayali tarif etmeye, kelimelerle kavrayabilmeye çalışmalıyım. Aniden görür gibi olduğum uzaktaki parıltıyı açıklamak: Çocukken Laguna Negra'nın kenarındaki söğütlerin altına tıkıştırılan kulübelerin anısı, orada şenlik ateşleri yanardı, uyuyamadığım gecelerde hatıralardaymış gibi, hayal etmekten hoşlandığım gibi. "East River boğazının kıyısında bir odada bir adamın yazdığı o kâğıtların benim için ihtiva ettiği anlamı açıklamak," dedi. "Veya bu ülke tarihinin derinliklerinden çıkanı açıklamak, aynı anda hem benzersiz hem çoğul. Ama bunu nasıl açıklayabilirim? Bunu nasıl yaparım – nasıl yapabilirim? Bu yüzden şimdi konuşmayı bırakmam gerek. Ben, Senatör, bir an konuşmayı bırakmalıyım. Kelimeler olmadan açıklayamadığım şeyi söylememeyi tercih ediyorum," dedi Senatör, "kelimeler olmadan açıklayamadığım için."

III

1 New York. 4 Haziran 1850.
Sevgili vatandaşlarım:

Hürriyet için yorgunluk bilmeden mücadele eden ve şimdi New York şehrinde, East River'ın kenarındaki bir evde oturan Enrique Ossorio'yum ben. Tarihte bütün bu adlarla anılmayı hak ediyorum. Hepsi yazılarımı koyduğum çekmeceye sığıyor. Buraya bu madencilik işini bitirmeye kararlı olarak geldim. Şafakta şehirden yürüyerek çıkar ve bazen öğleden sonramı Harlem'de Bayan Rebba'nın *bordello*'sunda* geçiririm, burada Martinik'te doğmuş, İspanyolca konuşmayı bilen genç bir fahişe var. Onunla berbat geleceğimizi konuşurum, o da tatlı, çocuksu kafasını sallar. Yatakta çıplak yatar-

* Genelev. (ç.n.)

ken, gece odanın havasını soğuttukça birbirimize tüm dikkatimizi yöneltebiliriz. Kedicik köle olarak doğmuş ve hürriyeti karşılığında on senedir kendisini dünyanın en eski mesleğine adamış (şimdi on yedisinde). Hayatımın son birkaç yılında benim de yaptığım aynı şey değil mi? Anayurdun tarihinde kimsenin kıymetini düşürmediği kadar düşürdüm kıymetimi, hepsi hürriyet arayışı için. Ama ne başardım? Ben, hain, hürriyetimi kazandım mı? Cumhuriyet'in kurtuluşunu yakın gören siz, Rosas'ın devrilişini mümkün gören siz, asla gerçekleşmeyecek bir hürriyetle ilgili hayalleriniz var. Şimdi hepiniz Justo José'yle birleştiniz, ülkenin ta göbeğinde kuvvet arıyorsunuz, hepimizin hayalini kurduğumuz şeye ulaşmak için. Ama bu şekilde olacak mı? Evvelden görüyorum: Çekişme, görüş farklılıkları, yeni mücadeleler. Sonu gelmeden. Cinayetler, katliamlar, kardeş kavgaları. New York'ta yalnızım ve kendime soruyorum: Ne değişmiş? Justo José – bir zamanlar Kaplan'ın en yakın müttefiki değil miydi? Hayatım birbiri ardına hatalardan ibaret: Her zaman ülkemin ilerlemesi ve saadeti olmuş olan hayat gayelerim değil, ama farklı ve çok daha kötü bir şey. Artık geriye dönemeyiz. Entre Ríos süvarisi, bir zamanlar Pancho Ramírez'in ardından giden goşolar –onlar bize hürriyet verecekler mi? Hepimizin hayatlarının, tek bir manasız hatadan başka bir şey olmadığını düşünüyorum. Artık geriye dönemeyiz. Olan olmuştur.

Bir ütopya yazmayı düşünmüştüm: Orada ülkenin geleceğini nasıl hayal ettiğimi anlatacağım. Bunu yapmak için olabilecek en iyi mevkiideyim: Her şeyden uzakta, zamanın dışında, bir yabancı, sürgünün ağlarına takılmış. Ülke yüzyıllar içinde nasıl olacak? Bizi kim hatırlayacak? Şimdi bizler – bizi kim hatırlayacak? Bu hayaller hakkında yazıyorum.

Bu suretle geleceği yazacağım, geçmişi hatırlamak istemeyerek. İnsan kendi kendine şunu dediği zaman neler olacağı hakkında düşünüyor: Şimdi bu kadar apaçık görünürken *o vakit* nasıl oldu da göremedim. Ve geleceğin yolunu ilan eden işaretleri bugün görmek için ne yapabilirim? Bütün bunlar üzerinde düşünmeye başla-

dım, hayatım üzerine de ve bu yüzden şimdi sana yazıyorum.

Çok yakında otobiyografimi sana göndereceğim. Kırk yaşına yaklaşırken her insan kendi hayat hikâyesini yazmalı.

Bu yalnızlık korkusu nereden çıktı? Fahişeliğin yenilmez kötülüğüne aşinayım. Arkadaşım, genç fahişe, adı Lisette Gazel. Deniz kuşlarının uçuşundan geleceği okumayı biliyor: Bir kedi kadar batıl itikatlı. Cildi siyah ipek gibi. Martinik İspanyolcasıyla konuşmasını duymak için ona para veriyorum. Sapkın kelimeler, kafa karıştırıcı bir melez dil.

Sevgili Don Luciano:
Sizi hep düşünüyorum ve son birkaç aydır mektup yazmamışsam, bunun nedeni bazı aksiliklerin (hoş bir kelime bu, o kadar mecazi ki) olmasıydı. Bana öyle geliyor ki, çok geçmeden harekete geçmeye başlamak zorunda kalacağım. Doğrusu burada Concordia'da rahatım, barışçı adı* yüzünden (diğer şeylerin yanı sıra) seçtiğim bir kasaba. Buraya iyi uyum sağladım, kendimi iyice yerleşmiş hissediyorum (dedikleri gibi), ama bir yerde uzun süre yaşayabilecek bir adam olmadığımı biliyorum ve yaşadığımız zamanlar da kalıcı alışkanlıklar kurmamıza yardımcı olmuyor. Şanslısınız, Senatör ve bunda gerçekten samimiyim, tek başına acı çeken ve her şeye rağmen hayatta kalan, hatırlamayı seçtiğiniz şeyleri görebileceğiniz yerde tek başına kapatılan siz. Olayların ne kadar içine girilirse, olaylar o kadar karışık ve uzak görünür. Ama gene de, bu ülkede her şey kaynak suyu kadar berrak.

Enrique Ossorio cildi üzerinde çalışmaya devam ettim: Tek başına ve terk edilmiş olduğu, nerede ve nasıl yanılmış olduğunu kendisinin de keşfetmeye çalıştığı New York dönemiyle büyülendim adeta. Ağustos 1850'de Alberdi'ye yazdığı bir mektup var ki benim üzerimde derin bir iz bıraktı. Şunu hatırlar mısınız bilmiyorum: "Güvenmemek: Bu kadarını biliyorum," diye yazıyor. "Ara-

* "Uyum." (y.h.n.)

nızdaki en iyisini, yani seni Juan Bautista, herkesten daha iyi tanıyorum, ilkeli bir insan olan sen, çaresizlik ve gene sürgünden başka bir şey bekleyemezsin. Seni bekleyen trajik sonu açıkça görüyorum, özellikle seni, Juan Bautista, özellikle seni, çünkü hiçbir zaman uzlaşmayacağını bilecek kadar iyi tanıyorum seni. Sen uzlaşmayacak ve yaklaşan günlerde önünde iki yolu olan türde bir insansın: Sürgün ya da ölüm. Öbürleri, ki aralarında bugün kendilerine senin dostun diyenler de var, elbette başarılı olacaklar. Bu ülke buna hazır. Önlerinde açık bir ufuk, onlara kalmış koca bir pampa varken nasıl başarılı olamazlar? En hızlı koşan kazanacaktır, ama en iyisi değil, en dürüstü değil, en net düşünen ya da ülkelerini en çok sevenler değil. Sana gelince: Senden hiçbir şaşaa esirgenmeyecek, Juan Bautista, hiçbir şanssızlık da." Tuhaf zihin açıklığıyla böyle yazdı. Kimse onu dinlemiyordu ve yalnızdı: Belki bundan dolayı düşünülmesi gerektiği şekilde düşünmeyi öğrenmişti, kaybedecek hiçbir şeyi olmayanların düşündüğü gibi.

Her neyse, size söylemek istediğim şu: Bu ülkenin kendini içinde bulduğu yeni koşullar dikkate alındığında, yakın geleceğim konusunda kendimi biraz tereddütlü hissediyorum. Benim için çeşitli komplikasyonlar hazır bekliyor ve çok sayıda adres değişikliği olmasını bekliyorum. Şu an en iyi şeyin Arşiv'i (yazmış olduğum bölümler, notlar ve belgelerle birlikte) tam güvenim olan birine teslim etmek olduğunu düşünüyordum. Hatta bu insan, eğer gerekirse çalışmaya devam edebilir, yazmayı bitirebilir, son rötuşları yapabilir, yayımlayabilir falan. Benim için (her şeyden önce) bu belgelerin saklanmasını güvence altına almak önemli, sırf (onları doğru dürüst nasıl okuyacağını bilenlere) yararlı oldukları, şansız cumhuriyetimizin geçmişine bir ışık tutacakları için değil, aynı zamanda bizim dönemimizde ve buradan fazla uzakta olmadan yaşanan bazı şeyleri anlamak için de.

Sizi bütün bu konularda bilgilendirmeye devam etmek için yazmayı istedim, Senatör. Her şeyi olabildiğince pervasızca ortaya koymaya çalıştım, çünkü birbirimizi çok iyi tanıyoruz ve çünkü gelecekte şimdiye kadar kaygılandığınızdan daha fazla kaygı duymayacağınızı biliyorum. Bu kötü zamanlar geçecek; uzun vadede hep geçerler.

Şu an hepsi bu; bu satırlar sizi düşündüğümü öğrenmenize de

hizmet edecek. Çok yakında görüşeceğiz, çünkü her ikimiz de bunu çok fazla istiyoruz. Kendinize dikkat edin, Don Luciano, sevgilerimle.

Marcelo Maggi

Not. Birkaç gün içinde bir yeğenim sizi görmeye gelecek. Çok yakında onunla görüşeceğinizden ve onun bana sizden haberler getireceğinden hiç şüphem yok. Sevgiyle.

6 Haziran 1850. Devam ediyorum. Otobiyografim.

Atalar 1. Dedelerimden biri hasta köleleri satın alma ve sıhhatli köleler olarak tekrar (daha iyi bir fiyata) satılabilmeleri için iyileşmelerine yardım etme gibi insancıl bir işten zengin oldu. Kâr ve hayırseverlik güdülerini birleştiren bu iş, başkalarının sağlığı pahasına zengin olmasını sağladı. Çok zayıf kölelerin gravürlerini gördüm, hepsi bir deri bir kemik, her tarafları çıban dolu. Güçlü, anormal zayıf ve vücudu çıban dolu aynı kölelerin dedemin yanında durduğu başka gravürler de gördüm. Dedem onlara bir kamçı sapıyla işaret ederken yüzü memnuniyetle parlıyordu. Yetmiş yaşındayken ailesini terk etti ve İmparatoriçe lakaplı, on dört yaşında Jamaikalı siyah bir kadınla yaşamaya başladı. Gençliğimde, dedemin yetmiş yaşındaki bir erkeğin ihtiyar bir adam olmadığını söylediğini anlatırlardı: İhtiyarlığı dünyaya tanıtan, Fransız Devrimi olmuştu.

Atalar 2. Babam sükûtu hayale uğramış bir insandı. Askerdi, çünkü dönem bunu icap ettiriyordu. İşgaller sırasında İngilizlere karşı savaştı ve daha sonra kuzeye yönelik seferde Belgrano ile birlikte yürüyüşe geçti. Hasta ve ağır yaralı olarak geri döndü, zafer yüzü görmemişti; bitmek bilmeyen ateşlenmeler Kurtuluş Harekâtı'na ve iç harplere katılmasını imkânsızlaştırdı ve bu sebeple kendini hep Santa Fe eyaletine borçlu hissetti. Hükümete açtığı dava sonucunda hizmetleri en nihayet kabul edildi ve bir emekli maaşı

bağlandı: Aslında hiç ihtiyaç duymadığı bir şey. Evde hizmetçiler ona Generalim derlerdi ama hiçbir zaman bu rütbeye ulaşmadı. Geceleri çektiği acı veya vicdan azabı onu uyutmaz, günün ışıklarını bekleyerek koridorlarda bir aşağı bir yukarı dolaşırdı. Uykusuzluk çektiği geceler kendini "Harp Sanatının Düsturları" dediği bir kitap yazmakla oyalardı. Bu düsturlardan bazılarını hatırlıyor ve burada tekrarlıyorum:

1. Ben, harp, düşünme. Harbin ülkede yarattığı tahribatın üstüne bir tabela astık: "Burada düşünülmektedir."

2. Ateşle vaftiz edilmek gibi bir vaftiz daha yoktur.

3. Harp insanileştirilemez; şiddet insanın, her tür medeni fikirden daha eski bir hususiyetini uyandırır.

Entre Ríos halkının (ata bindikleri zaman) dünyanın en iyi askerleri olduğunu, General Manuel Belgrano'nun hiç terlemediğini ve çarpışmanın en kötü yanının bok gibi kokan barut olduğunu söylerken duydum onu.

Atalar 3. Annem bu dünyanın gururlu ve huzursuz bohem ırkındandı, gerçi kendisi bunu hiç öğrenmedi. Ondan *mal du siècle*'i* ve konuşurken heceleri yapmacık bir şekilde uzatma huyunu miras aldım. Annem babamı sevmiyordu ve bunu ona da söylemişti. Zalim ama aynı zamanda da masumdu: Hakikatin, yalan söylemenin yarattığı aşağılamalar üzerinde acımasız bir kuvveti olduğuna inanıyordu. Mağlubiyetin canlı sembolü olan bu asker, romantik ihtiras yaşamak isteyen bir kadının beklediği tavırlar hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Buenos Aires'teki Fransa konsolosu Kont Walewski aylarca annemin peşinden koştu ve ona kur yaptı. Kont, Napoléon Bonaparte'ın (Polonyalı Maria Walewska'dan) gayrimeşru oğluydu. Her şey babamın gözünün önünde yaşanıyordu ama babam piçleri ve Avrupalıları adam yerine koymadığından kıskançlık duymaya zahmet dahi etmedi. Sapık ve ince bir adam olan Kont annemi tiyatroya davet eder ve ona hain eliyle ve Gotik elyazısıyla yazdığı notlar gönderirdi. Bu notlar onun erotik taleplerini daha çok vurgular, daha incelikli kılardı. Notları Fransızca yazıyordu: Babamın okumayı bilmediği bir lisan. Bir gece Piedad Ki-

* Asrın hastalığı. (y.h.n.)

lisesi'nin karşısındaki dar yolda atlı bir arabadan inerken yakaladım annemi: Siyah *mantilla*'sını* omzuna dolamıştı ve hareketleriyle onu tanımamış gibi davranmamı işaret etti. Hatalarına ve umutlarına değen gizli bir hayat sürmeyi sonunda çaresizlikle (ama aynı zamanda belki utançla) başarmıştı galiba. Alfred de Musset ve George Sand da okur, Paris'te yaşamayı, Madame de Staël'in salonuna sık sık gitmeyi hayal ederdi. Bu kıymetli kadının birkaç yıl evvel öldüğünü bilmiyordu; annemin vücudunu teslim ettiği piçin babasının, ona attığı çamurun kurbanı olmuştu.

Atalar 4. Bana gelince, Enrique *de* Ossorio olarak doğdum, ama bu unvandan vazgeçtim, çünkü tedavi ettiği zamanın ruhuna hakaret ediyor: Şanlı şerefli soyağacının meziyetleri zamanlara ya da benim hırslarıma dayanmıyor, bu yüzden kendime tam kredi vermeyi tercih ediyorum.

Bana gelince, Enrique Ossorio, bir hain, bir casus, sadakatsiz bir arkadaş oldum ve şimdi muasırlarımın beni yargıladıkları gibi tarih tarafından da yargılanacağım.

Sana gönderdiğim bazı haberleri sızdırmışsın. Bu evde şüpheler tırmanıyor. Bir şeyi zaten tahmin edip etmediklerini ve (onların ifadesiyle) hainin kim olduğunu keşfetmeye niyetli olup olmadıklarını nasıl bilebiliriz? Bu korku değil, bunu bilmeni istiyorum. Ama vaziyetimi tehlikeye atmamak için daha iyi bir fırsat beklemen lazım. Ben burada yalnızım; Tigre'de aynı gizli yerde kalıyorum.

Özel mektuplarımı tekrar okuyorum. O zamandan beri on yıldan fazla vakit geçmiş, ama gene de kendimi bir hain mevkiine koyduğumu bir kez daha hissediyorum. Yoksa böyle değil mi? Vaziyet bu ise bundan emin olabilirsin. Bu benim tabii mevkim olamaz mı? Neden? diye soracaksın. Bir hain mi? Tekrardan mı? Şimdi geleceğime karşı bir hain olmadan evvel geçmişime karşı hainim. İnsan, hatalarına ilelebet sadık kalmayı, şimdi olanları o dönemde

* Şal (ç.n.)

önceden görmüş ve üzerine fikir yürütmüş gibi davranmayı tercih edebilir. Ama ben böyle olmadığını biliyorum: İnsanın bunu bilmesi gereken yerde idim.

J.R. Rey (veya Reyf) adlı biri buradaki bir kiracıya mektup yazmış ve ancak bir muhbir veya casusun bilebileceği şeyleri söylüyor. Bana bu mektubun bir kopyasını çıkarıp çıkaramayacağımı sordular da görme şansına öyle nail oldum. Bu Rey denen zat ne kadar kötü? Ama Rey yani Kral zaten böyle değil mi? Basiretinize en büyük itimadı duymak, gelecekte birilerini üzebilecek meselelerden imtina etmek için bu mesajların davamız lehinde olmasını teminat altına almak istiyorum.

Buraya kadar. Mektuplarımı istediğiniz gibi şifreli yazacağım ve başka her şeyde olduğu gibi hareketlerimde benden istediğiniz gibi (buna ihtiyaç yoktu) tam bir ihtiyatla davranacağımı vaat edebilirim.

2 Mektuplardan biri şifreliydi. Veya hepsi. Arocena, masasında açtıklarını yeniden düzenledi. Zarfları inceledi ve ilk sınıflandırma sistemini hemen anladı. Caracas. New York. Bogotá. Ohio'dan bir mektup, bir diğeri Londra'dan; Buenos Aires'ten, Concordia'dan, Buenos Aires'ten. Mektuplara numara verdi: Sekiz mektup vardı. Yeni okuduğu, Marcelo Maggi'nin Ossorio'ya yazdığı mektubu bir kenara ayırdı. Bir kâğıt alarak aşağıdaki adlardan bazılarını yazdı: Juan Cruz Baigorria, Angélica Echevarne, Emilio Renzi, Enrique Ossorio. Floresan ampullerin ışığı yeterli değildi. Masasının ortasını aydınlatabilmek için lambayı yaktı. Kenarlardan eşit uzaklıkta olunca fazla gölge oluşmuyor, diye düşündü. Daktiloyla yazılmış bir zarf aldı. Gönderen adresi şöyleydi: Orinoco Yayınevi, 687 Simón Bolívar Caddesi, Caracas (4563), Venezüella. Kâğıdı eline alıp ışığa tutarak inceledi. Sonra tekrar masasına oturdu ve okumaya başladı.

Burada haberler az, aşırı sıcak; Miguel Cané'nin burada *Juveni-*

lia'ya yazdığını düşünmek. Alfredo'nun dediği gibi terk etmek için en iyi neden. Ama nereye? Mexico şehri aynı hikâye. Bütün günümü kapanıp çeviri yapmakla geçiriyorum (şu an Thomas Bernhard'ın hayli ilginç bir kitabını). Sadece sinemalara gitmek için dışarıya çıkıyorum; Venezüellalı bir kız arkadaşım var; sana söyledim mi hatırlamıyorum (ona *mate* içmeyi öğretiyorum). Ölüler ve bazı arkadaşlar (aralarında sen de varsın) rüyalarımda ortaya çıkıyor. Bugünlerde işler böyle: Önem verdiğin insanlarla buluşmak için uyumak zorundasın.

Buraya gelenlerden biri de Raúl idi. "Dışarıdaki" (o öyle diyor) Arjantinlilerin para yardımında bulunarak Pasifik'te bir ada (inşallah Juan Fernández) satın almamızı istiyor. Orada buğday ekeceğiz, inek besleyeceğiz, adanın el sanatlarını korumayı asla unutmayacağız. İspanyol krallığından bağımsız olacağız, ama Fransızlaşmadan. Gümrükleri millileştireceğiz ve büyük toprak sahipliğini kökünden yok ederek adı Rivadavia olan kiracı çiftçiliği reddeceğiz. Mariano Moreno ülkede kalarak Yüksek Cunta'yı yönetecek, denizde ölmemek için Avrupa'ya gitmeyecek falan. Ona göre bu ilk milliyetçi ütopya olacak.

İnsan doğduğu toprakları özlüyor: Burada bize gelen haberler kafa karıştırıcı ve hayli üzücü. Kimse hâlâ orada ne yaptığını anlamıyor. Kimi görüyorsun? Yazılarını yayınlayabilir musun? Mohikanların sonuncusu gibisin. Bazen insanın kabilesine duyduğu sadakatin ille de coğrafi olarak ifade edilmesi gerekmez, bunu bilmen lazım. Şilili lirik şairler ve felsefecilerin bizim Akademi'ye gitmemiz gibi sürgüne gittiklerini (o kadar hayran olduğun Brecht'e göre) söylüyorlar, bunu duydum. Değerli bir gelenek. Birçoğu birkaç kez ülkeden kaçmış ve öyle görünüyor ki en azından bir kere anayurdun tozunu silkmek için bu şekilde yazmak bir onur sorunu olmuş.

Buradaki bütün arkadaşlar seni düşünüyor. Magdalena'ya ve çocuklara sevgiler. Senden dört gözle haber bekliyorum. Seni özledim.

Roque

Not. Bazen (şaka falan değil) bizim 1837 kuşağı olduğumuzu düşünüyorum. Diasporada kaybolmuş. Aramızda kim *Facundo*'yu yazacak?

14 Haziran 1850
Öyleyse tamam, bugün düşünüyordum: Ütopya nedir? Mükemmel yer mi? Böyle bir şey yok. Benim için hepsinden önemlisi sürgün, bir ütopyadır. *Böyle bir yer yok.* Sürgün, zorla göç ettirme, zamanda, iki zaman arasında asılı kalmış bir mekân. Ülkede kalan anılarımız var; geri döneceğimiz ülkenin nasıl olması gerektiğini (nasıl olacağını) hayal ediyoruz. Geçmişle gelecek arasındaki bu ölü vakit, benim için ütopyadır. Yani: Sürgün, ütopyadır.

Sürgünün getirdiği boşluğun yanında, yazmak istediğim romansı zihnimde canlandırmama yardım eden başka bir hususi ütopya tecrübesi yaşadım. Kaliforniya altını –istekle batıya doğru ilerleyen maceraperestlerin o ateşli yürüyüşü– bu nihai bir ütopya arayışından –altın– başka neydi? Ütopik maden, bulunacak hazine, nehir yataklarında toplanmayı bekleyen bir servet: Simyavari ütopya. Yumuşak kumlar parmaklar arasından kayıyor. Cesur Wells Fargo arabalarındaki adamlar, *Şimdi hemen zengin olacağız, Kaliforniya altınıyla, Beyim,* diye şarkı söylüyorlardı. Yaygaranın ne için koparıldığını böyle öğrendim. Her gece yatmadan evvel belimin derisine değen o altın illüzyonun ağırlığını hissediyorum. Özel bir sır, bir suç gibi saklı. Lisette dahi bunu bilmiyor. Orada ne taşıyorsun? diye sormuştu bana. Tunçtan bir kemer, diye cevap verdim; bir doktor omurgamın eğrilmesini düzeltmek için takmamı tavsiye etti. Yalan da söylemiyorum: Yıllardır bir köle gibi iki büklüm yürümüyor muydum? Tarihin bana yazdığı rahatsız duruşun tesirleriyle savaşmak için saf altından yapılma bir nevi korse kullanmak zorunda kalmışsam, kimse buna hayret etmemeli. Boyun eğme ve ihanetin hatırasını ancak altın tedavi edebilir.

Ayrıca New Mexico'nun alkali çöllerini geçerek ütopyaya giden bu karavanlarda, en vahşi kâbuslarımda dahi asla hayal edemeyeceğim suçlar ve korkunç şeyler gördüm. Bir adam, nehir yatağına giden ilk kişi olmak için arkadaşının elini bir küreğin kenarıyla kesti; bu arada belirtmeliyim, hiç altın bulunmayan bir nehir yatağına. Halüsinasyonlar gördüren ütopya dünyasında yaşadığım öbür tecrübelerden hangi dersleri çıkardım? Bu arayışta bütün suçların mümkün olduğunu. Ve ancak saf ütopyanın mutlu, sakin krallığına

varanların, azami mahrumiyete kendilerini sürüklemeyi isteyenler (benim gibi) olduğunu. Ancak hainlerin ve şeytanilerin, benim gibi insanların zihinlerinde ütopya diyebileceğimiz güzel rüyalar serpilir.

Bu yüzden muhayyilem için malzeme hizmeti gören üçüncü tecrübe, ihanettir. Hain, ütopik kahramanın klasik mevkiini işgal eder: hiçlikten gelen bir adam, hain iki sadakat kümesi *arasında* yaşar; sahte kisveyle, düzenbazlıkla yaşar. Rol yapması, ihanetin çorak ülkesinde kalması, kötülüklerinin en nihayet mükâfatlandırılacağı bir geleceğin imkânsız hayalleriyle teselli olması lazımdır. Ama – hainin kötülükleri gelecekte nasıl mükâfatlandırılabilir?

Selamlar—
Maddi menfaatin asla hareketlerimin menşei olmadığını size daha evvel söyledim mi bilmiyorum. Para teklif ettiğinizde beni derinden yaraladınız ve hayrete düşürdünüz. Para, bana ha? Her ikimizin de aynı davaya ikrar ettiğimiz müttefiklik adına üzüntümü ve öfkemi saklayacağım. Dayanmam lazım gelen en zor anlarda bile beni hiç terk etmeyen vakarıma sadığım. Şeytan, şerefli bir adama dayanması için anormal vaziyetler yaratıyor. Böyle bırakalım, tekrar etmeyeceğim efendim, bu kıymeti harbiyesi olmayan teklifler sadece bana değil size de hakarettir. Tehlikede olan hususi bir şeyimin olmadığını ve tam tersine bundan bir şey elde etmeyi de ümit etmediğimi bilmeniz icap ederdi.

Geleceğin romansını yazmak için geçmişteki kâğıtlarımı yeniden okuyorum. Geçmişle gelecek arasında hiçbir şey yok: Bugün de (bu boşluk, bu meçhul topraklar) bir ütopyadır.

15 Haziran 1850
Günümüzün hayalcisinin ütopyası, bir önemli açıdan klasik tür kanunlarından ayrılır: Mevcut olmayan bir mekânı tekrar kurmayı reddetmelidir insan. Bu yüzden *–mühim bir fark–* ütopyayı hayali

ya da meçhul bir yere (ekseriyetle bir adaya) yerleştirmemelidir. Daha ziyade, masal olacak kadar uzak görünen bir tarihte (*1979*) kendi ülkesiyle randevulaşmalıdır. Böyle bir yer yok: Zaman içinde. *Hâlâ* böyle bir yer yok. Benim anladığım haliyle bu, ütopik perspektifin muadilidir. Yüz otuz sene sonra Arjantin'in nasıl olacağını hayal etmek: Rutin bir nostalji egzersizi, bir *roman philosophique*.*

Başlık: *1979*
Epigraf: *Her dönem kendisinden öncekini hayal eder.*
Jules Michelet

Lisette'e hikâyemin temasından bahsetmiştim. Bana soruyor: Kuşların gece uçuşlarından geleceği okumasını bilen benim gibi bir kadını da kitabına katacak mısın? Belki hikâyeme bir kâhin ilave edebilirim, diyorum ona, senin gibi, kimsenin göremediği yerlere bakmayı bilen bir kadını.

Sayın Bayım:
Segurola Sokağı'nın 900. blokundaki Maestro Pizurno Okulu'nda karşılaştığımızdan eminim. Birinci sınıftan altıncı sınıfa kadar orada okudum. İsmim Echevarne Angélica Inés, bana Anahí diyorlar. Beşinci ve altıncı sınıfta sıranın en sonunda oturan kızdım, Sayın Belediye Başkanı, ve resminizi gazetede gördüğüm zaman, hemen sizinle temas kurmayı düşündüm. Hatırlıyor musunuz? Sıranın sonunda, sınıfın neredeyse arkasında, altıncı sınıfın ikinci sömestrinde. Bir keresinde, Ekselansları, bana sevgi dolu bir not göndermiştiniz, mamafih sıhhat sebepleriyle saklamadım. *Crónica* gazetesinde resminizi görünce uyanan hafızamın sunduğu fırsatı, aşağıdakileri size aktarma fırsatını kullanmak istedim. Ekselansları ve Diğer Makam Sahipleri ile Memurlar: Belirtilen adreste son günlerde kuzeyden güneye ve güney-güneydoğudan batıya bazı görüntüler saptanmıştır. Mesela: İkizler. Birinin adı Farnos, öbürü-

* Felsefi roman. (y.h.n.)

nün Japon Adam (Tokyolu Japon Adam). Faaliyetleriniz çok olmasına rağmen her ikisi de siyah kösele çizme giydikleri için onları hemen tanıyacağınızdan eminim. Belirtilen yere dikkat edin: Güney-güneydoğudan batıya (yani Munro istikametinde). Olan şu, Sayın Belediye Başkanı: Göğsümün derisini keserek kalbimin etrafındaki damarların arasına bir verici yerleştirdiler. Ben uyurken küçük bir cihaz taktılar, şu kadar küçük, yayın yapabilmek için. Cam bir kapsül, bir bileziğin süsü gibi, kristalden yapılma ve görüntüler buradan yansıtılıyor. Her şeyi, bana taktıkları aygıtın içinden görüyorum, bir televizyon ekranı gibi. O boş arsayı görüyorum ve ne gördüğümü hayal edemiyorum: O kadar çok acı çekiyorum ki. Başta ancak sevgilimin ölümünü görebiliyordum. Gazetelerle kaplı, demir bir karyolada yatıyor. Orada başkaları da var, bir koridorun sonunda; sıkıştırılmış topraktan zeminde. Onun yaralarını görmemek için gözlerimi kapatıyorum. Sonra acı çektiğini görmemek için şarkı söylemeye başlıyorum. Acı çektiğini görmek istemediğim için şarkı söylüyorum, çünkü ben resmi bir şarkıcıyım. Kristal süsten geçen görüntülerden bahsetsem, kimse bana inanmaz. Neden ben? Neden her şeyi görmek zorunda kalanın ben olması gerekiyor? Mesela bana bakan, beni görmek isteyen o oğlan var. Sonra Pol var. Polonya. Fotoğrafları gördüm: Yahudileri balya teliyle öldürdüler. Krematoryum, Filistin'deki Bethlehem'de. Kuzeyde, kuzeye giden yolda, Bethlehem'de, Catamarca eyaletinde. Kuşlar küllerin üzerinde uçuyor. Yoksa bunu söyleyen Evita Perón değil mi? Her şeyi benim gördüğüm gibi gördü ama onun içini çıkararak paçavralarla doldurdular, oyuncak bebek gibi. Metastaz, mavi bir örümcek ağı gibi, sevgilimin teninde. Demir bir karyolada yatıyor: Onun acı çektiğini gören neden ben olmalıyım? Bütün bu acıya tanık olmak için seçildim. Artık buna dayanamıyorum, Ekselansları. Yaraları görmemek için gözlerimi kapatıyorum. Sonra bütün o acıyı görmemek için şarkı söylüyorum. Ben resmi bir şarkıcıyım ve şarkı söylediğim zaman dünyanın perişanlığını görmem. Bir Milli Marş söyleyeceğim. *Gökyüzünde yükseklerde, cesur bir savaşçı kartal, muzaffer bir uçuşla havalanır.* Ben, Anahí, Nehir Bölgesinin Kraliçesi, böyle şarkı söylerim; şarkı söylerim, söylemeliyim, yoksa çıldıracağım. Bu yüzden şarkı söylemeliyim, bu yüzden bir kez daha şarkı söylemeliyim. Resmi şarkı-

cı olmam gerekir. Bana resmi şarkıcı unvanı verilebilir? Efendim, bütün saygılarımla, bu randevuyu rica ediyorum. Sizden bir iyilik isteyebilir miyim? Şarkıcı, Vokalist, Diva: Bana istedikleri adı veriyorlar, Efendim. Maestro Pizurno Okulu'nda, altıncı sınıfın ikinci sömestrinde sıra arkadaşınız Chola'yla gönderdiğiniz küçük notu büyük bir sevgiyle hatırlıyorum. Segurola Sokağı'nın 900. blokunda paylaştığımız o uzak günlerin anısıyla, Sayın Belediye Başkanı, size en samimi selamlarımı, en iyi dileklerimi ve en büyük saygılarımı sunuyorum, altıncı sınıfın ikinci sömestri (sıranın sonunda), bana, Sayın Belediye Başkanı, bir kâhin olarak bu hayatın bana getirdiği bütün korkunçluklara rağmen asla unutmadığım en tatlı kelimelerle dolu o küçük mektubu gönderdiğiniz zaman. Altıncı sınıf öğretmeninin adı Bayan Olga'ydı ve çok kısa boyluydu ama parlak mavi gözleri vardı. Sabah sınıfa girince bize hep şöyle derdi: "Günaydın, çocuklar." Biz de hep bir ağızdan cevap verirdik (siz bile, Ekselansları, çocukken): "Günaydın, öğretmenim." Tabii bundan önce bayrak töreni vardı, hepimiz *Şafak* şarkısını söylerdik ve neyse ki, yıllar boyunca olan her şeye rağmen o yurtsever şarkıyı asla unutmadım, bu yüzden artık dayanamadığım zamanlar bir kez daha söylüyorum *–Gökyüzü mavisi bir kanat, deniz mavisi bir kanat–* ben, Anahí, böyle söylüyorum. Vali'ye de saygı ve selamlarımı iletiniz, en derin hürmetlerimle: Echevarne Angélica Inés.

Bunlardan biri her zaman ona ulaşırdı. Belediye Başkanı, Vali, Vikonsül ya da herhangi bir Bakanlığın Bakanı ve Genel Makam'a yollanmış. Bazen bunların fotokopilerini çeker ve biraz daha eğlenmek için evlerine götürürlerdi. Bir gün, diye düşündü, Arocena, bana gönderilen bir mektup alacağım. Ya da bizzat kendim yazacağım. Bunu bir kenara, öbürlerinden uzakta bir yere ayırdı. Sonra ardından geleni aldı. Elle, kurşun kalemle, beceriksiz bir elyazısıyla, bir defterden yırtılmış sayfaya yazılmıştı. Okumaya başlar başlamaz, Allah kahretsin, diye düşündü Arocena, peki bu Juan Cruz Baigorria nereden çıktı?

17 Haziran 1850
Yazmak istediğim romanla aşina olduğum ütopyalar (More, Campanella, Bacon) arasında bir fark daha: Benim durumumda o dönemi, o başka yeri anlatmaya (veya tarif etmeye) çalışma değil, ama muhtemel şahitlere geleceğin kendisini ancak en ehemmiyetsiz ve alelade şekilde gösterdiği bir hikâye kurma meselesi, tıpkı bir tarihçinin geçmişin vesikalarıyla gösterdiği gibi. Kahraman o gelecek vakitte yazılı metinlerle yüz yüze gelecek.

Geleceğin vesikalarıyla çalışan bir tarihçi (proje bu). Model: Kâğıtlarımı koyduğum valiz. Yüz sene sonra başka bir şeye erişemeden, yeniden kurulan hayatın başka bir bilgisini bilmeden okuyan biri onlardan ne çıkaracak?

23 Haziran 1850
Eski ağrılar ve acılar geri dönüyor. Kafatası kemiklerinde ağrılar. Kafatası kemiklerinin *arasında* buz gibi bir cisim, bir metal parçası gibi: Ağrı yayılıyor ve beynin çatlaklarına ve kütlesine sızıyor. Lichenin'in dozunu artırıyorum ama hiçbir rahatlama hissetmiyorum. Sabah sadece çay tesirli oluyor. Mümkün olan en kısa süreyle *oturmak*. Bu yüzden odamı arşınlamaya başladım. Her şeye rağmen, umutlarımla yaşayan bir hikâye düşünmeye devam etmeliyim.

Romanın "asıl" geçtiği zaman Mart 1837'den Haziran 1838'e kadar gidiyor (Fransız ablukası, Terör). Bu dönemde, hâlâ halledilmeyi bekleyen bir cihaz sayesinde, Kahraman, 1979 Arjantin'inde yazılmış vesikalar bulur (mülkiyetine alır). Okurken gelecekteki o vaktin nasıl olacağını yeniden kurar (tahayyül eder).

Bir keşif. Odayı arşınlıyordum, bir taraftan diğerine, acıyı unutmaya gayret sarf ederek, aniden ütopik hikâyemin hangi *şekli* alması gerektiğini anladım. Kahraman mektupları gelecekten alır (kendisine gönderilmemiştir).

O halde mektup tarzında bir roman. Neden bu anakronik tür? Çünkü şimdi ütopya, geçmişe ait bir edebiyat şeklidir. Bizim için, on dokuzuncu asır insanları için arkaik bir şekildir, tıpkı mektup tarzı romanın arkaik olduğu gibi. Muasır romancılardan hiçbiri (mesela Balzac, Stendhal veya Dickens değil) ütopik bir roman yazmayı düşünmezdi. Ben ise muasır yazarları okumaya gayret sarf etmiyorum. Modası geçmiş kitaplarda ilham arıyorum (L. Mercier'nin *2440 Senesi,* Montesquie'nun *İran Mektupları,* Voltaire'in *Kandid yahut İyimserlik Üstüne,* Diderot'nun *Rameau'nün Yeğeni,* Sade'ın *Aline ve Valcour veya Felsefi Roman,* Laclos'nun *Tehlikeli İlişkiler* adlı eserleri).

Her gün birkaç saati yatakta geçiriyorum. Gözlerimin üzerinde ıslak bir bez. Bu buhran geçmeli.

24 Haziran 1850

Ütopik romanımın şekil olarak mektup tarzında olması lazım geldiğini nasıl keşfettim? Birincisi: Mektuplaşma zaten kendi içinde bir ütopya şeklidir. Bir mektup yazmak, geleceğe bir mesaj yollamaktır; orada olmayan bir muhataba bugünden bahsetmek, yazar *iken* ve hepsinden mühimi *daha sonra,* o insanın (hangi ruh haliyle, kiminle) nasıl olduğunu hiç bilmeden: Yazdıklarımızı tekrardan okurken. Mektuplaşma, konuşmanın ütopik şeklidir, çünkü bugünü yok eder ve geleceği diyalog için tek muhtemel yere çevirir.

Ama ikinci bir sebep daha var. Sürgün bizi şimdi uzakta olan, yanımızda mevcut olmayan, farklı yerlere ve şehirlere dağılmış yakın arkadaşlar arasında akrabalığı ikame edecek kelimeler bulmaya mecbur eden bir hal değil de nedir? Ve ayrıca, kaybettiğimiz ülkeyle, terk etmeye mecbur bırakıldığımız ülkeyle hangi rabıtayı koruyabiliriz? Bu boş yerde mektupların (fasılalı, ele avuca sığmaz, ehemmiyetsiz mektupların) aile haberleriyle dolu olarak bize getirdiği şahadetten başka mevcudiyeti nedir?

Bu yüzden sürgünde ve *onun tarafından* yazılan o romanın şeklini seçerken iyi yapmışım.

Çok sevgili oğlum:
Biz, annenle ben, iyiyiz, her zamanki gibiyiz. Bu mektubun seni sağ ve esen bulmasını umuyorum. Annen daha da sinirli: Geceleri gözlerini pek kapamıyor bile. Sana bir şey olabileceğinden korkuyor. Hâlâ Ohio, Winnesburg'da mısın? Burada herkes her zamankinden daha çok çalışıyor ve daha az kazanıyor. General öldüğü için kimse fakirleri hatırlamıyor. Ama ne olur ne olmaz bu konuda yazmasam daha iyi olur. Patates ve ayrıca biraz kabak ve pancar ektim, patlıcan ve domates de ekmeyi düşünüyorum, en iyi bunlar yetişir, mamafih bir don olursa, buraya kadar dostlar. Merhum babamı her zaman hatırlıyorum, her zaman bunu derdi, buraya kadar dostlar, işim bitti dermiş gibi. Hatırladığım bir başka sözü de 1921'de Mendoza'dayken: Gökyüzünde yıldızlar, tarlada dikenler ve kalbimde Carlos Washington Lencinas, daha sonra Corrientesli biri tarafından vurularak öldürülen bir politikacı. Burada çok fazla endişe var; Ohio, Winnesburg'da iyisindir umuyorum. Haritada görünmüyor: Bayan Crespo'nun evindeydik, Amerika Birleşik Devletleri'nin Kuzey'ini gördük, Ohio eyaletini gördük ama o yeri bulamadık. Annen endişeden fazla uyuyamıyor. Weber'lerin çocuklarından en büyüğü ne zaman beni görse seni sorar: Bunu yapmaya cüret eden ve sokakta yanıma gelen tek kişi o: Kız kardeşi en nihayet sakat Ortigosa ile evlendi. Tarlada çalışmaya gayret etmenin hiç faydası yok: Hasat kirayı ödemeye dahi kâfi değil. Arkadaşım Anselmo Arnando Maidana'ya yazacağım: Espelata'da resmi fırıncı, Buenos Aires eyaletinde. Kim bilir, belki yeni bir başlangıç, yeni bir hayat bulurum: Başkente taşınacağım. 46'da gidebilirdim, hakikaten mutlu vakitlerdi, her şey daha iyi olurdu herhalde, sen yaşadıklarını yaşamazdın. Bu bok çukurunda kim saklanabilir? Kuduz köpeklermişsiniz gibi hepinizi avladılar: Birliklerden geriye bir şey kalmadı. Mitre zamanından beri fakirlerin canına okunuyor, merhum babam böyle derdi. Bu vaziyette dahi kaybedeceğin en son şey Umut'tur, onların sana itibar etmelerini sağla, başını eğme, oğlum. Dünya dönüyor, biraz daha dönüyor ve en nihayet vaziyet düzelecek. Kendimi bir çocuk gibi hissediyorum, 63'ümdeyim ve her vakit olduğu gibi sağlığım yerinde, asla yorulmam, her zaman dobrayımdır, ama samimi olalım, bu yaşımda bana kim iş verir? Buraya Pila'ya bir sirk geleli çok vakit olmadı. Palyaçolar, aslanlar

ve sadece seyretmenin bile insanın başını döndürdüğü çok yüksek bir ipin üzerinde yürüyen bir adam, orada yukarıda, ufak bir kuşa benziyor, muvazenesini bulmak için kollarını açmış. Bana göre en iyi kısmı, simsiyah giyinmiş, *Goşo Martín Fierro*'yu duyguyla söyleyen köylü bir adamdı. "Ateşi doğru düzgün yakmak için alttan yakmak gerekir," dedi, ben de General Perón'u hatırladım. Ohio Winnesburg'da sığır var mı? Çok uzağa gittiğini söylemem lazım, tam dünyanın bok çukuruna benziyor. Doğrusunu yaptın ama, bunun için kâfi sebep vardı. Kimse pelte yapılmak istemez. Düşünüyorum: Vakit geçtikçe dünyayı nasıl görüyorsun? 1946'da ve 47'de bunu yapmak istedim, başkente gitmek istediğim vakit, ama burada kaldım ve bazen Bolívar'a doğru bakıyor ve toprağın gitmeme müsaade etmediğini düşünüyorum. Ne için? Böyle diyorum, mamafih bir insanın sahip olabileceği tek toprak, onu gömdükleri zaman eline geçendir. Annen hep seni özlüyor, bazen onu mutfaktan ağlarken yakalıyorum, ama fark etmemiş gibi yapıyorum. Annen de eliyle gözlerini siliyor, ateşin dumanı gözüne kaçmış gibi. Hep olduğu gibi, en iyi dileklerimle, baban.

Juan Cruz Baigorria

Nahif yazı, diye düşündü Arocena. Ohio, Winnesburg: Üç kez tekrarlanıyor. Yanlış telaffuz edilen kelimelerde belirli bir model olduğunu anlıyordu. Bunları bir kâğıt parçasına ayrıca yazdı. Bundan sonra mektupları saydı: Bu sayıyı mektuptaki toplam kelime sayısıyla bağlantılandırdı: Bu sayıyı analiz etti: Bu sayıya göre alfabedeki sesleri sınıflandırdı. Şifrenin mektuba eklenmiş olduğu varsayımından hareket ediyordu. Her şey bir işaret olabilir, gizli mesajı keşfetmesi için bir ipucu bulmasını sağlayabilirdi.

25 Haziran 1850

Bu *buz gibi* acı geri döndü. Beynimdeki kanda küçük buzdağları yüzüyor.

Düşmanlarım her şeyi yapma isteğinde. Sahte vesikalar hazırlarlar, sahte şahitler ve düzmece mektuplar kullanarak teyit ettirirler; benim yazdıklarımı ve başkalarının yazdıklarım hakkında yaz-

dıklarını tahrif ederler: Saklandığım yerleri ve arşivimi sakladığım yerleri yakmak için yeraltındaki insanlara para öderler, bunların hepsini yapmaları zor olmazdı, bütün gece bana muhafızlık edecek, güven duyduğum birine doğru dürüst bir para ödesem dahi.

Emniyetli cennet: East River'daki bu oda, öğleden sonra Kedicik'le saklandığım yer. Ya o bir casus ise? Martinikli siyah bir fahişenin İspanyolcayı bu kadar iyi konuşması ve söylediğim her şeye bu kadar dikkat etmesi acayip değil mi? Muhbirlerin nasıl çalıştığını biliyorum, nasıl rol yaptıklarını. Tecrübemle bilirim. Ona çok fazla mı açıldım? Bugün Lisette –ona şüphelerimden bahsetmiştim– dedi ki: Ne biliyorsun? Yatakta yatarak, bir dizini kaldırmış, bir eli bacaklarının arasındaki mavi yaprakların üzerine tatlı şekilde kıvrılmış, dedi ki: Neye inanıyorsun? Hiçbir kadın sana Lisette kadar sadık olamaz. Ama bir rüyada ikimizin arasında kötü bir şeyin olacağını gördüğümü sana söylemedim mi? Sana söylemiştim (dedi), mamafih burada seninleyim, korkuyorum ama gene de seninleyim, başımıza gelecek kötü şeyin ne olduğunu veya ne zaman geleceğini henüz bulamamış olsam da. Ne düşünüyorsun? Lisette yumuşak, ıslak sesiyle sordu bana, sanki rüyalarında gördüğü hissi kablel vukudan korkmuş gibi, hep inandığı hissi kablel vukudan. Ne düşünüyorsun, çocuğum? Kedicik, şahane göğüslerinin gergin derisine –yavaşça, tembel tembel– masaj yapmaya başlarken bunu söyledi. Senin yüzünden başıma gelecek kötü şeyin ne olduğunu bilmediğimi mi?

(Sabah erkenden)
Devam ediyorum. Gecenin bunaltıcı sıcağında. Burada odada, öldürücü bir sessizlik –kâğıdı çizen kalemimin sesi sadece– ama yazarken düşünmeyi seviyorum, çünkü herhangi bir vasıtayla ifade etmediğimiz fikirleri yeniden üretmek için henüz bir makine icat edilmedi. Benden önce kalbimin içinde boğulacağı bir mürekkep hokkası var; bir makas, kelimelerimi bekleyen beyaz kâğıtlar. Yazıyorum:

Bu evden fazla uzakta olmayan bir yerde iyi ve dindar bir kadın yaşıyor, bazen ziyaret ettiğim bir rahibe, çünkü onun saflığını teselli edici buluyorum. Tam adını yazacağım: Lisette Gazel. Onu tepeden tırnağa tanıyorum, kendimden daha iyi tanıyorum. Kısa bir vakit önce ince, zarif bir rahibeydi; ben doktordum; aniden cildini esmere çevirmeye muvaffak oldum, onu şişmanlattım ve İspanyolca konuşmasını öğrettim ona. Kız kardeşi Bayan Rebba bir akrabasıyla birlikte oturuyor (Lesbos): O (kız kardeş) zevkime uymayacak kadar şişman: Şimdi onu sıskacık, bir deri bir kemik, kadavra gibi yapabilirim – bir ceset gibi. Ben doktorum. Bugünlerden birinde ölecek – ve bunun en büyük zevki de, otopsiyi benim yapacak olmam.

Önümde kelimelerimi bekleyen makası, mürekkep hokkasını, beyaz kâğıtları görüyorum. Yazıyorum:

Geçmişten gelen bu kâğıtlar, valize gömülmüş, hususi hayvanat bahçem. Büzüşmüş hayvanlar orada kilitli: Kertenkeleler, fareler, soğuk etli yılanlar. Kanımda yüzen küçük küçük buzdağları gibi orada kaynaştıklarını görmek için kapağı açmam kâfi. Tarihin ahırında sürüdeki hayvanları otlatmaya götürüyorum: Onları fikirlerimin etiyle besliyorum.

Önümde, gecede kelimelerimi bekleyen beyaz kâğıtlar görüyorum. Tek ses kalemin kâğıda sürtünmesi.

Dün gece sağ elimi kâğıtlarımı sakladığım valize daldırdığım zaman, hayvanlar koluma tırmandı, bacakları titreyerek, antenleri, temiz havaya çıkmaya çalışarak. Elimi ne zaman geçmişe daldırmaya karar versem derimde yürüyen sürüngenler ebedi bir iğrenme duygusu üretiyor, ama karınlarının pul pul hissinin, ayaklarının keskin temasının, kim olduğumu ne zaman teyit etmek istesem ödemem gereken fiyat olduğunu biliyorum.

Önümde bir makas:

Siyah ipek parçalanırken, kâğıdın yanarken çıkardığı sese benzeyen acayip bir çatırtı çıkarır.

Arocena metni tekrar düzenleyerek mektubu paragraflara böldü.

Şifre uymuyordu. Orada hiçbir şey yoktu. Orada bir şey var mıydı? Biraz daha uğraştı, ama sonunda bu karalanmış sayfalardan vazgeçmeye karar verdi. Bir sonraki mektuba baktı. Emilio Renzi, Sarmiento 1516, Marcelo Maggi'ye, P.K. 12, Concordia, Entre Ríos. Lambayı ayarladı ve bir kez daha okumaya başladı.

Sevgili Marcelo:
Genç Angela beni ziyaret etti, güzel elçin ve/veya taleben (tuhaf şekilde erotik bir sözcük, *talebe*, aynı anda hem öğretme disiplinini hem de fahişelik disiplinini ifade ediyormuş gibi). Esrarengiz (ve heyecan verici) talimatlarına uyacağım. Hayatının arkasında, başkalarının bahçelerindeki çiçeklere özen gösterdikleri gibi geliştirdiğin gizli bir şey, bir sır olduğunu hissediyor insan her zaman. İma ettiğin gibi esas olarak Tarih'in değil de, tarihçilik mesleğinin etkisi sanırım: Senin gibi başka insanların (başka bir insanın, Enrique Ossorio'nun) hayat muammasını çözmeye kendini adayınca, araştırdığın hedefe benzeyip çıkmışsın.

Peki, 27'sinde Concordia'da olacağım, sabahın onunda; trenle yolculuk ediyorum. Numaralar, adresler falan bende var, ama bunlara ihtiyacım olacağını sanmıyorum. O halde bu satırlar yalnızca günü ve saati teyit etmek için: Çok yakında görüşeceğiz (sonunda), hikâyenin denk düşen versiyonlarını aydınlatana kadar hiç durmadan konuşacağız. Sana şunu söyleme ihtiyacı duyuyorum: Marcelo, istasyonun basamaklarında duracağım (elbette Concordia tren istasyonunda basamaklar vardır), hayli kısa boyluyum, kıvırcık saçlarım var, gözlük takıyorum, bir çuval taşıyor olacağım ve öbür elimle (boş olan elimle) siyah kapaklı bir kitabı göğsüme sıkıca bastıracağım: Yolculukta okumak için yeni satın aldığım, Martínez Estrada'nın bütün kısa hikâyelerinin toplandığı bir kitap. Birbirimizi hiç görmediğimiz, tanışmadığımız, aslında bunun iki yabancı arasında bir *randevu* olduğu gerçeği üzerine hiç düşündün mü? Muhabbetle, sevgili dayım.

Le neveu de Rameau, nam-ı diğer Emilio Renzi

Not. Senatör'ü görmeye de gideceğim. Cumartesi günü onunla görüşmeyi ayarladım, neredeyse sana söylemeyi unutacaktım, bu yüzden sana mektubu yazdığımın ertesi günü, ayın 12'sinde bugün bunu ekliyorum. Kelimelerle anlatılamayacak kadar korkunçtu (bu görüşmeyi ayarlamak). Telefonla aradım. Önce bir Agatha Christie romanından fırlamışa benzeyen bir tür kasap telefonu açtı ve bana pek önem vermedi, gerçi telefonu da Agatha Christie'nin kendisine verdi, yani Senatör'ün oğullarından birinin eşi olduğunu söyleyen yaşlı bir kadına (ya da yaşlı bir kadın sesine sahip bir kadına). Ona da kasaba söylediklerimi tekrarladım. (Yani Dr. Luciano Ossorio ile bizzat konuşmak istediğimi.) Kadın bir dakika dedi: Bu bir dakika yarım saat kadar sürdükten sonra en nihayet telefonda oğullarından birinin sesi (inanıyorum ki Javier) duyuldu ve senin yeğenin –ki ona bunu ve dolayısıyla, bir düşünsene, Esperancita'nın ve aslında hepsinin bir tür akrabası olduğumu ben söylemiştim– değil de aslında bir KGB ajanıymışım (CIA değilse, gerçi bu durumda onlar daha anlaşılır olurdu) gibi beni sorguya çekmeye başladı. Ona Senatör'le konuşmak istediğimi, senin Senatör'ü görmemi istediğini falan söyledim, ama adam başta benimle konuşmak bile istemedi. (Hangi amaçla? Nasıl? Hayır, onu rahat bırakalım – bu tür şeyler). Ama birden ve önceden en küçük bir ipucu vermeden fikrini değiştirdi, aniden öyle bir değişti ki, ancak üst sınıf mensuplarının kendilerine özgü düşünme tarzından olmalı, buna hiç şüphe yok, (damdan düşer gibi) olabildiğince yumuşak başlı oldu, bir dakika beklememi söyleyerek görüşmeyi evin öbür tarafına, onun sözlerini kullanırsam babasının "oturduğu" odaların bulunduğu tarafa aktardı. Telefondaki adam beni Prens Hamlet'in babasının hayaletine bağlamak için Elsinore Şatosu'nun bütün koridorlarından, merdiven boşluklarından ve geçitlerinden geçmek zorundaymışçasına üç aşağı beş yukarı yedi saat bekledim; ta ki en nihayet o labirentvari sessizlikten Senatör'ün sesi çıkana kadar, inanılmaz bir ses, başka bir dünyadan konuşuyormuş gibi; bir tür uzaktan gelen ses, aynı anda hem ironik hem gösterişli, o kadar Arjantinli ki (bir Arjantin sesi olduğunu varsaydığım sese o kadar benzer ki) birden telefonda Juan Martin de Pueyrredón'la ya da ulusun kurucularından başka bir atamızla konuşuyor gibi hissettim kendimi. Sonra ona senin adına aradığımı, kendisine sıcak selamlarını ilettiğini ve

mümkünse onu bizzat ziyaret etmek istediğimi söyledim. Yaşlı adam senden haber aldığı için kendinden geçmiş gibi geldi bana, ama o uçucu neşe anından sonra ciddileşti ve Elsinore Şatosu'nun "oturduğu"nu söyledikleri kanadına nasıl ulaşacağıma dair bir dizi aşırı ayrıntılı ve kesin talimatlar vermeye başladı. Giriş holünün sonundaki yan merdivenden çıkmam ve *hiçbir* koşulda asansörü kullanmamam, hepsinden önemlisi de oğullarından ya da akrabalarından hiçbirine bana eşlik etme izni *vermemem* çok önemliydi. "Oğullarımın, karılarının veya torunlarımın etrafta olmasını istemiyorum, tamam mı? Kendi başına gel, onları uzakta tut. Bu insanların hepsi zaman zaman," dedi, "akrabalık hisleriyle dolarak henüz ölüp ölmediğimi anlamak için buraya pat diye geliyorlar," dedi Senatör. "Anladın mı, genç adam? Yani," dedi, "önce koridorda yürüyeceksin, kabul alanında seni bekleyeceğim yere merdivenden çıkıp geleceksin." Böylece, sana özetlediğim basit pazarlıktan sonra, öbür gün Senatör'le buluşacağım ve 27'sinde en nihayet buluştuğumuzda, senle ben (senin kabul alanında) her şeyi anlatırım. Selamlar.

Emilio

Buhran geçti. Hastalığım dedikleri şeyden kurtuluyorum.

Hikâyem devam ediyor. Üzerinde düşünmeye devam ediyorum. Farklı bir vakitten gelen bu tesadüfi mektuplardan bütün kesafetiyle bir dönemi tekrar kurmak. Kahraman, geleceğin tarihçisiymiş gibi bu vesikalarla çalışır. Neden bunları alır? Hangi tarzda? Hiçbir açıklama yok: Hikâye, aniden olmaya başlayan şeyin vasıtalarını aydınlatmaz. Her şey en başından itibaren muhakkak olarak alınacaktır: Fantastik edebiyat. (*Baltimore Herald*'da Edgar Poe'nun hikâyelerini hiç okudun mu?) Arjantinlilerin geleceğiyle mübadele edilen bazıları ayrı, neredeyse ehemmiyetsiz mektuplar. Zamanla kaybolup gitmiş görünen mektuplar. Kahraman azar azar anlamaya başlar. Neredeyse görünmez işaretleri kullanarak neler olacağını deşifre etmeye uğraşır.

(Keşke gelecekten gelen mektuplar okunabilseydi!)

Gazetede çıkmışsın. Hepimiz *o kadar* gururlandık ki: Cumartesi günü kulüpte kimse başka bir şeyden bahsetmiyordu. Sana kupürü gönderiyorum; resim küçük, ama her zamanki gibi görünüyorsun. Her zamanki gibi sevimli. Annemin senin için bir sürprizi var, bu yüzden şaşırmış gibi davran. Asla ne olduğunu tahmin edemezsin. Annemle babam kavga etmeye başladılar. Annem babamı çiğ çiğ yedi. Babamın senin fizik okumandan hiç hoşlanmadığını –bu doğru mu?– baştan itibaren buna karşı olduğunu ve şimdi unutmuş gibi yaptığını söylüyor. Senin hukukçu olmanı ve şirketin başına geçmeni istediğini – böyle bir geleceğin nasıl olacağını bir düşün! – düşüncesi bile midemi bulandırıyor. Bu arada, Avrupa'daki soğuk dalgasıyla ilgili *korkunç* haber bize ulaştı. Alejandra, zavallı kız, perişan halde. Neden ona yazmıyorsun? Bir yabancıya âşık olma, efendi gibi davran. (Londra'da *siyah* fahişeler olduğu doğru mu?) Her neyse, ben hayatımı yaşayacağım kadar yaşadım zaten: Bir nevi uyurgezerim. Burada her şey korkunç sıkıcı. Buenos Aires, Catamarca'ya benziyor. (Başkentteki pislik artık dayanabileceğim gibi değil. Bunu söyleyen Spinetta mıydı?) Tiyatroya, kabareye falan gidiyor musun – yoksa sürekli ders mi *çalışıyorsun*? Genç ve *çok yakışıklı* bir tarih öğretmenimiz var; bütün kızlar birinci Triumvira'yı çalışıyor ve hemen ellerini kaldırıyorlar. Geçen gün babam, işler bu yıl da böyle giderse yazı Avrupa'da geçireceğimizi söyledi. (Bir sır daha: Öyle *görünüyor ki* Paris'te bir ev almak istiyor.) Kendini hazırla, çünkü beni *her yere* götürmek zorunda kalacaksın. Sana söylemeliyim, bu evi terk etmeyi *ciddi ciddi* düşündüm. Babam kesinlikle çekilmez bir adam: Siz gençler (yani ben) boş kafalısınız, dizginlerinizi sıkmak gerek (atlarla ilgili mecazlar kullanıyor); biz (gençler, özellikle de ben) dünyanın mahvına neden olacağız. Bir düşünsene, ona kalsa bir monarşi kurmamız, Engizisyon'un yeniden kurulduğunu ilan etmemiz gerekecek, bu tür şeyler. Tarih öğretmeni, çok seksi falan ama, hiç durmadan gevezelik ediyor: Ona göre San Martín bir monarşistti, bu ülkede sorunlar işgaller sırasında İngilizleri ülkeden atmak gibi kanlı düşüncelerle başladı falan filan. Kendimi daha iyi hissetmek için büyüklerimi dinlemek gibisi yok. Bundan söz etmişken (bu mektup biraz dağınık olmaya başladı), bundan söz etmişken, *tekrarlıyorum:* İngilizceyle aran nasıl? *I am the sister. This is a pen-*

cil. Sana *müthiş* imreniyorum. Neden erkek olarak doğmadım? Bu arada belirteyim, muazzam okuyorum; günde on beş, on altı saat psikoloji, psikanaliz okuyorum (Sigmund Freud ve arkadaşları). Bu bölüme girmeyi düşünüyorum. Sen ne dersin? (*Önemli*: Sana acilen bir şey sormam gerek. Sana akıllıymış gibi görünüyor muyum? Çünkü bir süredir kendimi biraz budala gibi hissediyorum. Hayatında bir kez olsun bir şeye ciddi cevap ver*ebilir misin*, sana soruyorum? Bu benim için çok önemli, temel vb. Bana dürüstçe cevap ver: Ortalama zekâ grubuna dahil olduğumu düşünüyorsan, bunu dosdoğru yüzüme vur; intihar edeceğimden falan korkma.) Bir süredir biraz aptallaştığımı hissetmeye başladım. Örneğin: Bütün günü evin önünden geçen, plaka numarası tek sayılı otomobilleri sayarak geçiriyorum. Bu saik benden daha güçlü. Beni zorluyor. Buna direnemiyorum: Aniden kendimi pencerede her beş dakikada bir evin önünden plakası tek sayılı kaç otomobil geçtiğini hesaplarken buluyorum (ortalama yirmi civarı). Bu sana tuhaf gelmiyor mu? Bana bu konuyla ilgili cevap ver, çünkü çok önemli. Bütün hayatımı tek sayılı plakaları olan otomobilleri sayarak ve Sigmund Freud okuyarak geçiremem. (*Gündelik Hayatın Psikopatolojisi*'ni okuyorum: *Müthiş*. Bu kitabı okudun mu? Gerçi hayli zor. Tek sayılı plakaları olan otomobillerle ilgili bu iş kendine özgü bir şekilde *psikopatolojik*, sence de öyle değil mi?) Her şeyin üstüne de babamın yapmamı istediği şey tüy dikiyor, tahmin et bakalım: *Adliye stenografisi* öğrenmem! Onun bir canavar, inanılmaz, çekilmez vb. olduğunu düşündüğüm zamanlar var. Birinci Triumvira döneminde yaşıyormuşuz gibi davranıyor (onun yanında Triumvira'nın bile ılımlı kaldığını düşünüyorum.) Adliye stenografisi! On iki saat hiç durmadan kafamı patlatmak zorunda kalsaydım bile, bunu okumaktan daha aptalca bir şey aklıma gelmezdi herhalde. Bu yüzden şimdi psikolog olmaya *kesin biçimde* karar verdim. Mezun olur olmaz evleneceğim. Ensest bana *çok* ilginç geliyor, modern, günahkâr vb. (Sana söylemeliyim, *canım*, Sigmund Freud'a göre Okyanusya ya da Avustralya'da veya oralara yakın bir yerlerde kardeşler hiçbir sorun olmadan birbirleriyle evlenebiliyor.) Sana sorduğum her konuda bana hemen cevap ver, çünkü yoksa *fenêtre*'imin* önünden geçen, plakası tek sayılı ilk otomobi-

* Pencere. (y.h.n.)

lin altına kendimi atacağım. Ha, yüzü kediye benzeyen o oğlan seni sormaya geldi (Ernesto falan gibi bir ismi var, adını hiç anlayamadım), üniversitede sınıf arkadaşın olan genç. Neredeyse bayılıyordum, züppe görünümüyle *öyle* günahkârdı ki, gözünün ucuyla ve öyle bir erkeksi günahkârlıkla sana bakıyor ki kendini bayılacakmış gibi hissediyorsun. Angela'nın hasta olduğunu, onu birdenbire kabul ettiklerini ve ona yazmaman gerektiğini söylüyor; bunun için gelmiş. (En az iki düzine kere –ahmak olduğuma inanmış görünüyor– Angela'yı ayın on dördünde kabul ettiklerini ve ona yazmaman gerektiğini bana tekrarladı. Demek gizli bir Angelan var? Senden nefret ediyorum. Kız kardeşinle asla evlenmeyeceksin, bu kadarından eminim. Erkekler korkunç. Bekâr kalacağım. *Adieu, mon semblable, mon frêre.** (Fransa'ya hazırlanmak için Alliance Française'e tekrar başladım.) Saat on bir; psikopatolojik içgüdüme boyun eğip pencereye gitme zamanı geldi: Öğle sularında (meçhul nedenlerle) tek sayılı plakaları olan otomobillerin istatistik sıklığında ani bir artış oluyor: Sayıları ortalama yirmiden (her beş dakikada) fazla oluyor ve bazı anlarda tek sayılı plaka çılgınlığı *neredeyse* yirmi yediye (her beş dakikada bir) çıkıyor. Ben gidiyorum. Elveda, zalim ağabeyim. Seni deli gibi seviyorum, sana tapıyorum, idolleştiriyorum. Bay bay, alçak adam. İmza: Çılgın Jane

Arocena zarfın içine katlanmış olarak koyulan gazete kupürünü aldı. *Londra –ayın 9'u– AP Dün Oxford Üniversitesi'nde fizik bölümünde master yapan Martín Carranza, bölümü tarafından doktora kategorisinde yılın en iyi tezi ödülüne layık görüldü.* Ödüller, diye düşündü, ilerleme. Şimdi anasının kuzuları kendilerini fiziğe adarken, kız kardeşleri *Elem Çiçekleri*'yle mastürbasyon yaparlar. Bu mektup üzerinde bir saat kadar çalıştı. Önce mektubu bölümlere, her bölümü cümlelere, her cümleyi de kelime ve harflere ayırdı. Anagramatik yapılar, tekrarlanan harfler aradı. Sonunda metni neredeyse ezberlemiş ve mantığını çok iyi kavramıştı. *Paris*: Beş harf. *Londra*: Altı harf. Mektubu tekrar okudu. Birden altı çizilen kelimeler *arasında* bir tekrar olduğunu anladı, bir tür durağan tekrar. Şifre, her bölümün sonundan sonra gelen harflerde olabilirdi.

* Elveda, benzerim, kardeşim. (y.h.n.)

Mektubu bu birimlere uygun olarak yeniden kurdu ve düzenledi, ama şifreyi bulamadı. Hemen ortaya çıkmayan bir şey vardı orada. O halde bu mektupların şifresini nasıl çözmeli? Hangi araçla ilan ettiklerini anlamalı? Şifreliydiler: Gizli mesajlar saklıyorlardı. Çünkü bunlar gelecekten gelen mektuplardı: Kimsenin anahtarına sahip olmadığı şifreli mesajlar.

Neyin olacağını, neyin önceden söylendiğini nasıl anlamalı? Kahraman kuşku dolu, ısrarcı, el yordamıyla arıyor.

İki mektup daha vardı. Biri Buenos Aires'teki yabancı bir adrese gönderilmişti: Bogotá'daki bir otelin matbu kâğıdı üzerine elyazısıyla yazılmıştı. Yazar çaresizdi: Bir kilisede sahip olduğu her şeyi çalmışlardı; çalıştığı ithalat-ihracat şirketinden acil posta çeki gönderilmesini istiyordu.

Hırsızlar ve bok kokusundan başka hiçbir şey olmayan bu lanet şehre tıkıldım kaldım. Papaz ayine devam ederken dört adam böbreklerime bıçak sapladı ve son kuruşuma kadar aldı. Ne kimliğim ne param hatta ne de adres defterim var, bu yüzden sana yazmak zorunda kaldım, çünkü ezbere bildiğim tek adres büronun adresi. Lütfen bir şeyler yap. Lütfen para topla ya da Bay Peralta'ya bir şeyler söyle ki nisan maaşımı önceden göndersin.

Bu büronun nerede olduğunu öğrenmek önemliydi. Sokak tuhaftı; Arocena sokağın adını hiç duymamıştı. El yordamıyla aramak gibiydi, başka bir yerde olacak bir gerçeği kavramaya çalışmak, gelecekte olacak ve kimsenin anladığından tam emin olamayacağı kadar esrarlı bir şekilde önceden anlatılan bir şey. En zor şey her zaman içerikten, kelimelerin edebi anlamından vazgeçmek ve yazılanların altında yatan, harfler *arasında* saklı olan şifreli mesajı, ancak parça parça duyulabilen bir söylem, tek tek kelimeler, anlamı içinden çıkarmak gereken meçhul bir dilden nadir kelimeler gibi, aramaktı. Ne var ki şifrelenmemiş bir mesajda bile şifrenin keşfedilmesi gerekiyordu (diye düşündü). Böylece en nihayet kendini son mektubu okumaya adadığı ve şifreyi neredeyse ilk bakışta keşfedip metinde başka bir metnin ortaya çıktığını gördüğü zaman, Arocena aynı anda hem tatmin hem de hayal kırıklığı hissini yaşadı. Çok kolay, diye düşündü, görmem için koymuşlar gibi.

New York'ta East River'daki bir sokakta, sarı kâğıda mavi mürekkeple yazılmış mektubu açtı.

Başıma o kadar acayip bir şey geldi ki, öbür hususi haberleri atlayacağım (iyi olduğumu ve müzeleri ziyaret ettiğimi söylemek hariç). Bir hafta önce Bellow'un bir romanını (*Bay Sammler'ın Gezegeni*) okuyordum. Kitabı bir bakkaldan satın almıştım, çünkü vizemi yenilerken zaman geçirmem gerekiyordu. 42. Sokak'tan geçen bir otobüse bindim; oturdum ve okumaya başladım. Aniden başımı kaldırınca bir cepçinin bir kadının parasını çaldığını gördüm. İri kıyımdı, bağa çerçeveli koyu renk gözlük takmıştı, ziyadesiyle şık giyinmişti. Adamı iş başında seyretmekten büyülenmiştim, ama adam aniden başını çevirip koyu renk camın ardından neredeyse sükûnetle bana baktı; korktum ve neredeyse insiyaki olarak gözlerimi indirip kitabıma döndüm. Aynen otobüste olanları okuduğumu idrak etmem bir dakika sürdü. Romanın Random House baskısının 3'üncü sayfasına bakabilirsin. Orada ziyadesiyle şık giyinmiş, bağa çerçeveli gözlük takan iri kıyım bir adamın 42. Sokak'tan geçen bir otobüste bir kadının parasını çaldığını okuyacaksın.

Kafam o kadar karıştı ki mukabele edemedim ve olanlara dikkat çekmeye uğraştığım zaman da her şey sona ermişti. Koyu renk gözlüklü adam artık orada değildi, ben de her şeyin bir halüsinasyon olduğunu düşünmeye başladım. Daha sonra, göçmen bürosunda kuyruktayken bunun sadece bir tesadüf olduğunu düşündüm; cepçi muhtemelen hep o hatta çalışıyordu, Bellow onu bir kere iş başında görmüş ve sahneyi tekrardan üretmişti. Tabiat, sanatı taklit eder; ABD yazarlarının aşırı gerçekçiliği; vesaire. Bölümü unuttum (veya neredeyse unuttum). Dört gün sonra Broadway'de bir sinemadaydım; gangsterler ve bebeklerle ilgili acayip bir film gösteriyorlardı. Yirmi dört saat açık sinemalardan biriydi: Saat sabah 10.00'du ve soğuktan kaçmak için içeriye girmiştim. Sinema adeta boştu; ışıkları söndürmemişler gibi acayip bir parıltı vardı. Perdede bebekler paramparça oluyor, gangsterler ölüyordu. Birden uzun boylu bir adam içeriye girdi ve üçüncü sırada bana yakın bir yere oturdu. Daha önce fark etmediğim, birinci sırada önünde, biraz

sola doğru oturan biriyle konuşmaya başladı. Fısıltılı sesleri filmin müzik ve sesleriyle karışarak bana kadar geldi. Ön sırada oturan adam kafasını çevirmeden, "Bay Brown'ı ziyaret etme zahmetine girme," dedi. Bir rüyadaymış gibi filmdeki görüntülere karşı siluet halinde duran adamlara baktım. Ön sırada oturan, filmden hiç gözünü ayırmadan, "Bay Brown o kadar nazik ki," dedi. Bir dakika kadar sessizce oturduktan sonra perdenin önünden geçerek üzerinde Çıkış yazan kırmızı ışıklı akrilik levhanın bulunduğu bir yan kapıdan dışarıya çıktılar. Salonda yalnız başıma perdede topaç gibi dönen bebekleri seyrettiğime inanıyorum, sonra hatırladım. Eve gittim ve Donald Barthelme'in *Geri Dön, Dr. Caligari* kitabını bulana kadar arandım: Orada bir hikâye var, sen de bakabilirsin, adı "Film" (1990 Scribner baskısının 176. sayfasında). Hareketsiz, sakince oturup pencereden sokağı seyrettiğimi hatırlıyorum. Bazen okuduklarımdan heyecanlanıyorum ve hemen kitabın içinde yaşıyormuş gibi hissediyorum kendimi. Mesela seneler önce *Muhteşem Gatsby*'yi bitirdiğim zaman gururlu ve ihtiraslı, hayallerime layık olma arzusu hissettim. Kendimi zarif ve biraz çaresiz ama her şeye hazır da hissettim. Bir iklim, bir atmosfer gibi veya daha doğrusu hâlâ bir his gibi, ve bu intiba bir melodiyi aksettirdikçe devam ediyor, her zaman uçucu bir şey oldu. Bu ise farklı. Bir aldanma değil. Hadiseler tam olarak tekrardan üretiliyor. Bu yüzden bir tecrübe yapmaya karar verdim. Tesadüfi bir kitap seçtim (Grace Paley'nin *Arızi Bir Adam*) ve açtım. Central Park'ta açık mavi giyinmiş bir kız çember çevirip şarkı söylüyor. "Bugünlerden birinde beni özleyeceksin canım." Bir oğlan gölde kaymaya geliyor. Kayaklarını omzunun üzerinde taşıyor, kayaklar bir kayışa bağlı. Konuşmaya başlıyorlar. (Merhaba, Raquel, nasılsın falan.) Bir kenarda bir kadın ihtiyar bir adamı öpüyor; kız onları görüyor ve sebebini bilmeden ağlama arzusu hissediyor. Neredeyse akşam olmak üzere, aydınlık yumuşak ve kirli. Dışarıya çıktım, metroya bindim ve Central Park West ile 81. Sokak'a gittim. Karşıya geçip parka girdim, göle giden yolu buldum. Bir banka oturdum. Her şey sükûnet içindeydi. Aniden çakıllı yolda kızı gördüm, açık mavi giyinmiş, çember çevirip "Bugünlerden birinde" şarkısını söylüyordu. Oğlan yürüyerek geldi, kayakları omzuna bir kayışla bağlıydı. Bir kenarda bir kadın ihtiyar bir adamı öpüyordu, kız şarkı söyleyerek göz-

yaşlarıyla mücadele ediyordu.

Sakinim. Düşünüyorum: Edebiyatla gelecek arasında idrak edilemez bir rabıta keşfettim, kitaplarla hakikat arasında acayip bir rabıta. Sadece bir şüphem var: Bu sahneleri değiştirebilir miyim? Her halükârda şimdi hissettiğim keyiften vazgeçmek istemem: Central Park'ta bir banka oturmuş, kızın "Bugünlerden birinde" şarkısını söyleyip çember çevirmesini seyrederek, aynı zamanda da kadınla ihtiyar adam öpüşmeye başladığı zaman ağladığını göreceğimi bilerek.

İki şeyi en başından itibaren anlamıştı. Birincisi: Şifre bu kitapların adlarında ya da kitapların kendilerinde saklı olamazdı: Bu çok kör parmağım gözüne olurdu. İkincisi: O hikâyeyle kendisini başka şey düşünmeye zorluyorlardı. Şifre başka yerdeydi. Söz konusu paragrafların ilk kelimelerinde hepsi başka bir harfle başlayarak on bir harf vardı. Cümlelerin sırasını işaretleyen ve gizli mesajın şifresini saklayan on bir harf. Arocena sakin sakin çalıştı ve bir saat kadar sonra gizli metni yeniden oluşturdu.

Hiç haber yok. Temas kurmak için bekliyorum. 42. Sokak ile Broadway'deki Central Park Oteli'nde kalacağım. Ayın onundan önce bir haber gelirse, 9.8 talimatını yerine getireceğim. Problem çıkar da geri dönmek zorunda kalırsam, telgraf bekleyeceğim. Üzerinde: Tebrikler, Raquel yazmalı.

Arocena daktilosunun başına oturdu. *"New York'tan şifreli mektup. Enrique Ossorio'dan Marcelo Maggi'ye"* diye yazdı. Deşifre etmiş olduğu mesajı daktiloya çekti. Altına şöyle yazdı: *"Enrique Ossorio'ya bir telgraf gönder. Central Park Oteli, New York. Üzerinde: Tebrikler, Raquel* yazmalı."

Çok yaratıcı adam, diye düşündü. Eksik olan tek şey, kendilerini şimdi fantastik edebiyata adamak.

Ayağa kalkıp diğer mektupları topladı. Bir kartın üzerine şöyle yazdı: ["Angela 14'ünde 'kabul edildi' Concordia Renzi 27'sinde geliyor. (Maggi.)"] Martín Carranza: Oxford'da master öğrencisi. Çok geçmeden kuvantum fiziğinden ya da parlak renkli balıktan

söz eden yeni mesajlar gelirdi. Kolombiya'dan gelen mektuba baktı. Bu işe yaramaz, diye karar verdi ve bir an Bogatá'da salaş bir pansiyona tıkılıp kalmış memuru düşünerek eğlendi. Bütün parasını üzerinde taşıyarak kiliseye gitmekle tam bir aptal gibi davrandığından canına okunmayı hak ediyor. Sonra bir kilisede işbaşındaki hırsızların görüntüsü kendisine yardımcı olmuş gibi, bir şifrenin de şifrelenmiş olabileceği kafasına dank etti. Bir şifre de bir mesaj olabilir, diye düşündü.

Deşifre etmiş olduğu mesajı tekrar okudu. (Hiç haber yok. Temas kurmak için bekliyorum. 42. Sokak ile Broadway'deki Central Park Oteli'nde kalacağım. Ayın onundan önce bir haber gelirse, 9.8 talimatını yerine getireceğim. Problem çıkar da geri dönmek zorunda kalırsam, telgraf bekleyeceğim. Üzerinde: Tebrikler, Raquel yazmalı.) Harfleri saydı, kelimeleri sütunlara ayırdı. 3 x 2 + 5 = 11. On bir. Aynı sayı. Heceler karıştı mı? Sesli harfler? İki saat içinde, çözmüş olduğu şifrede gizli mesajı yeniden oluşturmuştu.

Raquel 22:03 uçağıyla ayın 10'unda Ezeiza'ya geliyor.

Cümleye baktı. İşte oradaydı, bir parça kâğıda yazılı. Raquel 22:03 uçağıyla ayın 10'unda Ezeiza'ya geliyor. Peki ya bu da doğru değilse? Kim inanabilirdi? Raquel: *Aquel* için bir şifre (bilmem ne). Kartın üzerine "*Aquel*" yazdı. Kartı bir kenara koydu. Ezeiza: e/e/i/a. Çift z. Aynı sesi tekrar etme mi? Rakamlar vardı: 20.0310. Tüm cümlede *e* dört kez tekrarlanıyor. *A* yedi kez. İki *u* ve iki *i* var. Her kelime bir mesaj olabilir. Her harf. Gelen kim? Gelmek üzere olan kim? Sayılar: 2.00.31.0 E/e/a/i/u/o. Çift z. Raquel: Bir anagram. Kim geliyor? Kim gelmek üzere? Ben, diye düşündü Arocena, beni asla aldatamayacaklar.

30 Haziran 1850
Gelecekten ilk mektubu yazıyorum.

Descartes

IV

1 Saat onda Buenos Aires'te sabah treninden inerken görüldü. İstasyonun basamaklarında durdu, biraz yönünü kaybetmiş gibiydi; nehir tarafına nasıl gidileceğini sordu. Saat altıda buluşacağız. Bunu telefonla kararlaştırmıştık. Ben Emilio Renzi, diyor bana. Concordia'ya özellikle gelmiş. Bay Tardowski. Tardewski, diyorum. Tardewski diye okunur, ikinci heceyi vurgulayarak. Beni bulacağı kulübe nasıl gidileceğini açıkladıktan sonra iyi günler diliyorum. Benim için zevkti falan. Seni kim aradı? diye soruyor Elvira bana. Profesör'ün bir yeğeni. Burada bırakılmış bazı kâğıtları almaya geldi, diyorum ona. Elvira bana inanmıyor. Anadilinden vazgeçtiği zaman insanın doğruyu söylemesi zor. Dikkatli ol, lütfen, bir şeye karışma, diyor bana. Gözlerindeki berraklık sıvısı ger-

çekten olağanüstü. Berraklık sıvısı mı? Dil değiştirirken insanın kaybettiği ilk şeylerden biri de tanımlama yeteneğidir. Neden karışmayacakmışım? Neden geldi? diye soruyor. Kim? diye soruyorum ben de. O oğlan, neden geldi? Basit; Profesör bir yolculuğa çıkmaya karar verdi. Yeğeniyle konuştu, ona beni aramasını söyledi. Belki de, diyorum ona, Profesör bugün döner. Sonra Elvira, bana yalan söyleme, dedi. Yalan söyleme, dedi. Lütfen, bana yalan söyleme.

Ama gene de yalan söylemiyorum. Belki yalan söylemediğimi göstermem iyi olur.

Profesör Marcelo Maggi'yle Sosyal Kulüp'te tanıştım; yemek yemek ya da satranç oynamak için sık sık görüştük. Bana karşı açık olmadığını söylemeliyim (ya da benim ona); hayatı hakkında bilmemi istediği kadarını biliyorum. Gizli bir hayatı var mıydı? Hepimizin gizli hayatları vardır.

On gün kadar önce bir öğleden sonra Profesör beni aramaya geldi, alışılmadık bir şey. Bir şey rica etmesi gerektiğini, ama soru sormamamı tercih ettiğini söyledi. Ona soru sormak istersem, benden bir şey istemeden önce sormalıydım, öyle dedi. Bir sorum yoktu. Sonra gece benim evimde kalıp kalamayacağını sordu.

Gece benim evimde kaldı. Gün doğana kadar konuştuk. Gün doğana kadar ne konuşabilirsiniz?

O gece, bir ara Profesör bana yazdığı kitabın taslaklarını ve notlarını bırakmak istediğini söyledi. Birkaç kez o kitaptan söz etmiştik zaten. Bu dosyalara benim sahip çıkmamı tercih ettiğini söyledi, ta ki kendisi isteyene ya da birini almaya gönderene kadar.

O öğleden sonra hayatının başka bir döneminde birlikte yaşadığı bir kadına veda etmek için Uruguay Nehri'ni geçebileceğini de söyledi. Ona veda etmek istiyordu, öyle dedi, çünkü bir yolculuğa çıkmayı planlıyordu ve onu tekrar görebileceğinden emin değildi.

İki gün sonra her zamanki saatte kulüpte buluşmayı kararlaştık. Bir nedenle gelemezse, en geç 27'sinde geri dönmeye çalışacağını söyledi.

İki gün sonra Kulüp'e gelmedi, ondan sonraki günlerde de görünmedi. O günden sonra (bugün ayın 27'si) ondan hiç haber almadım.

O gün öğleden sonra saat altıda kulüpte buluştuğumuz zaman

Renzi'ye açıkladığım aşağı yukarı bunlar. Peki ya sonra? diye soruyor bana. Hiçbir şey, diyorum. Onu bekleyelim. Döner dönmez buraya geleceğinden eminim. Dönerse, diyor. Elbette, diyorum ona, bugün dönebilirse. Peki öyleyse, diyor. Tuhaf. Bir günden öbürüne. Ne yaptığını tam olarak biliyor gibiydi, diyorum ona. Öte yandan, diyorum, çok fazla şey anlatan insanlardan değildi. Kaldı ki neden bir şey açıklamak zorunda olsun? Gitmeye karar verdi, diyorum ona. Hepsi bu. Anlıyorum, diyor. Ama neden o gece, Marcelo? diye konuşmaya başlıyor Renzi. Belki, diye sözünü kesiyorum, arkadaş bulmanın bir yolu bu. Gün doğarken konuşacak birinin olması. Bütün bu yıllar boyunca iyi satranç arkadaşıydık, Profesör'le ben. Fazla arkadaşı yoktu; ders verirdi, bazen öğrencileriyle buluşurdu, öğrenciler onu ziyarete gelirdi. Bir ara, diye anlatıyorum, bir otelde yaşıyordu, nehir kıyısında olanda, alanın öbür tarafında; belki buraya gelirken görmüşsündür. Kendini unutmak istermiş gibiydi; yakın ilişkiden hoşlanmıyordu. Öte yandan, böyle zamanlarda kim yakın ilişkiler yaşamak ister ki?

Renzi gene de bazı önsezilerim olması gerektiğini düşündü. Bence ne olmuştu? Başkalarının davranışlarını açıklamak ya da önsezilere sahip olmak için en uygun insan değilim, bunu bilmeni isterim, diyorum ona. Biraz –nasıl ifade edeceğim?– mesafeli yaşarım. Bazen benimle özellikle dostluk kurduğunu bile düşünüyorum, buna dostluk diyebilirsen, diyorum, bütün bu süre zarfında bu gidişi planladığı ve bana, Vladimir Tardewski'ye ya da benim gibi birine, bir sürgüne, bir yabancıya ihtiyacı olduğu için özellikle dostluk kurduğunu. Yıllardır kimse bana önem vermedi ve –doğ-ruyu söylemek gerekirse– konsolos beni görmeye gelip uyruğumu değiştirerek buranın vatandaşı olmamı istediğinden bu yana, ki reddettim, beni ziyaret eden ilk insan sensin.

Daha sonra benim onun gibi, Profesör gibi olmadığımı söyledim; ben, dedim ona, değişmekten hoşlanmam. Kaldı ki değişmek çok zordur, sence de öyle değil mi? Şeylerin değişmesi, dönüştürülmesi şart, ama insan? Değişmenin, insanların sandığından çok daha zor ve riskli olduğunu söyledim ona.

Sonra Renzi o gece Profesör'le benim neler konuştuğumuzu öğrenmek istedi. Belki o gece Marcelo'nun, neden gitmeye karar verdiğini anlamamıza, dedi, yardım edecek bir şey söylemiş ya da ima

etmiş olabileceğini düşünüyordu. Marcelo'nun en başından itibaren ne yaptığını, ne yapmak istediğini bildiğini düşünüyorum ve bana yazmaya başlamışsa, bir anlamda gidişine, dedi Renzi, beni hazırlamak istediği ve o anda, bu olduğunda burada olmamı istediği içindi, dedi, işte buradayım, dedi, sizinleyim, hazırım, onu heyecanla bekliyorum. Bu yüzden o gece söylediklerini kısmen de olsa yeniden oluşturabilirsek, belki bir ipucu bulunabilirdi ya da hiç değilse, dedi, bir açıklamanın başlangıcı.

Bir insanın hayatı konusunda neye karar verdiğini kelimelerle açıklamaya çalışmamak daha iyi olur, dedim ona. Bundan daha sonra, birbirimizi biraz daha iyi tanıdığımızda söz edebilirim ayrıca, dedim. Bir cin daha isteyip istemediğini sordum ve garsonu çağırdım.

Bu kulüpte, dedim Renzi'ye, insan kimseyi rahatsız etmeden içki içebilir. Şuradaki adama bak, üzerinde ceketi olan şişman adama: Her gece hep tek başına içer, ama gene de tuhaf bir mağrurluğu vardır. Bir hikâyesi var, diyorum Renzi'ye, üzücü bir hikâye. Tüfeğini temizlerken üç aylık hamile karısını öldürmüş. Cinayet değil, kesinlikle bir kazaymış, dedim ona, çünkü kimse üç aylık hamile karısını bu şekilde, yüzünde patlayan bir tüfekle öldürmez, iş ki deli olmasın. Kaldı ki, diyorum ona, adam olaydan beri tam anlamıyla hayattan koptu. İçmekten başka hiçbir şey yapmıyor ve ateşli silahların şeytanın işi olduğunu söylüyor. İki kadeh cin, hepsi bu, diyorum garsona. Ha, lütfen biraz buz da getirin. Sen, diyorum Renzi'ye, vatandaşım Korzeniowski'yi kesinlikle okumuşsundur, İngilizce yazan Polonyalı romancıyı. Doğruyu söylemek gerekirse bir dönek, en kötüsünden bir romantik. Hayatını bu tür bir karakterle büyülenmiş olarak geçirdi. Adamın bir sırrı var. Ama hangimizin bir sırrı yok ki. En önemsiz insan bile, diyorum ona, bir dinleyicisi varsa, onu hayatının muammasıyla büyüleyebilir. Hatta bir kadını tüfekle öldürmek bile gerekmez. Öbür adam –gördün mü?– şuradaki, şu sütunun yanındaki. Adı Iriarte; bir saatçi dükkânı var, önemsiz insanın klasik örneğidir, ama yeteri kadar içince, neredeyse olacağı muhteşem insanın hayalini kurar gene de. Hayatının bir anında gizli tutması gereken bir şeye tanık olmuş olmalı. Bu hepimizin başına gelir. Her birimiz, diyorum ona, olağanüstü anlar ve kahramanlık hayallerinden oluşan bir re-

pertuvara sahibiz. Herkes, diyor Renzi, aradaki fark yalnızca bazılarının bu hayalleri gerçekleştirebilmesinde. Hayaller mi? Bu, insanın yaşadığı döneme bağlı. Otuzuncu doğum gününden sonra, diyorum, hayaller ve tüfekle öldürdüğümüz kadınlardan oluşan üzücü bir koleksiyondan başka bir şey değiliz. Kaldı ki, diyorum Renzi'ye, insanın kendi hakkında düşündüklerinin kesinlikle hiç önemi yoktur.

Daha sonra Renzi bana Profesör'ün böyle olmadığını söyledi. Onu iyi tanıdığından emin değildi, böyle dedi, ama tam olarak nasıl düşündüğünü zihninde canlandırabiliyordu. Peki sence nasıl düşünüyordu? – diye soruyorum. Kendisine karşı, her zaman kendisine karşı dedi, Renzi; bu yöntem zihin berraklığının neredeyse şaşmaz bir garantisi gibi geliyordu ona. Bu, kusursuz bir düşünme yöntemi, dedi bana. İnsanın kendisine karşı düşünmesi, diyorum ona, evet, bu kötü değil. Çünkü o, Marcelo, dedi Renzi bana, kendine güvenmiyordu. Bizi o kadar uzun süre aptal olmak üzere eğitiyorlar ki en nihayet içimizde kök salıyor bu, derdi Marcelo olsa, diyor Renzi bana. Düşündüğümüz ilk şey her zaman yanlıştır, derdi, koşullu bir reflekstir.

İnsan kendisine karşı düşünüp üçüncü şahısta yaşamalı. Bu –diyor Renzi– Profesör Maggi'nin mektuplarında ona söylediği şey. Öyleyse onun şerefine içelim, diyorum. Kendisine karşı yaşamayı öğrenmiş Profesör Marcelo Maggi'ye. Şerefe, diyor Renzi. Şerefe, diyorum.

Gene de Profesör'ün, dünyada geri kalan herkes gibi, elinden geleni yaptığını söylüyorum şimdi Renzi'ye. Öyle görünüyor ki bir gün bir yolculuğa çıkmaya, hayatını değiştirmeye, başka bir yerde tekrardan başlamaya –kim bilir?– karar vermiş. Kaldı ki, diyorum ona, bu modern bir yanılsama değilse nedir? En sonunda hepimizin başına gelir. Hepimiz, diyorum, maceralar yaşamak isteriz. Renzi bana artık ne deneyimlerin ne de maceraların varlığına inandığını söyledi. Artık macera yok, dedi, yalnızca parodiler var. Günümüzün maceralarının parodilerden başka bir şey olmadığını düşünüyordu, öyle dedi. Çünkü, dedi, parodi, Tınıyanov yandaşlarının düşündüğü şey olmaktan, yani edebi değişimin işareti olmaktan çıktı ve modern yaşamın merkezine dönüştü. Bir kuram falan icat ediyor değilim, dedi Renzi. Yalnızca parodinin yer değiştirdiğine ve

artık bütün hareket ve eylemleri işgal ettiğine inanıyorum. Eskiden olay, deneyim, tutkular olan yerde şimdi parodilerden başka bir şey yok. Marcelo'ya mektuplarımda defalarca söylemeye çalıştığım şey de bu: Parodinin tümüyle tarihin yerini almış olduğu. Parodi değil midir tarihin tümüyle inkârı? Telemakhos kılığına girmiş İrlandalının 1921 yılında Trieste karnavalı sırasında söylediği gibi, görünür olanın kaçınılmaz modalitesi, dedi Renzi şifreli şekilde. Daha sonra James Joyce ile *gerçekten* karşılaşıp karşılaşmadığımı sordu. Marcelo bana sizin Joyce ile tanıştığınızı söyledi, bu bana o kadar inanılmaz geldi ki, dedi Renzi bana. Onunla tanıştım, diyorum, ya da en azından birkaç kez gördüm; aşırı miyop ve haşin. Kötü bir satranç oyuncusu. Sanıyorum senin her şeyin parodi olduğu fikrini kabul ederdi (çünkü bir parantez açacak olursak kendisi Shakespeare'in bir parodisinden başka neydi aslında?), ama maceraların artık var olmadığı varsayımını reddederdi. Ben kendim, itiraf etmeliyim ki, Renzi'ye itiraf ediyorum, ben kendim de bu varsayıma karşı çıkıyorum. Avrupalı olduğum için olabilir mi? Profesör benimle ilgili olarak bu ülkenin iklimine alışmış uzun bir Avrupalılar zincirine son vermek için burada olduğumu söyledi. Ona göre, Pedro de Angelis ile birlikte başlayan ve hemşerim Witold Gombrowicz'e kadar uzanan bu zincirin sonuncu halkası bendim. Bu Avrupalılar, dedi Profesör, İspanya'nın Mağribiler tarafından işgalinden beri her ulusal kültürün yaşadığı en büyük aşağılık kompleksini yaratmayı başardılar. Pedro de Angelis birincisiydi, derdi Profesör olsa, diyorum Renzi'ye. Kültürlü bir insan, geniş bilgi sahibi, Vico ve Hegel'e aşina, Joachim Murat'nın çocuklarının öğretmeni, Saint Petersburg sarayında kültür ataşesi, *Revue Encylopédique*'e katkıda bulunanlardan, Michelet ve Destutt te Tracy'nin arkadaşı, Buenos Aires'e geldi ve Rosas'ın sağ kolu oldu. Onunla karşılaştırılınca Echeverría, Alberdi, Sarmiento, hepsi dehşetli kopyacılar, kulaktan dolma bilgiyle tüketilmiş amatörlerdi. Maggi'ye göre ben bu zincirdeki son halkaydım: Wittgenstein'la birlikte Cambridge'de felsefe okumuş ve sonunda kendini Entre Ríos, Concordia'da özel ders verirken bulmuş Polonyalı bir aydın. Bu anlamda, diyorum ona, benim durumum, Avrupa merkezciliğin gelişiminin ve gizli evriminin başlamasından beri Arjantin kültürünün köşe taşı olarak en saf metaforu gibi, Profe-

sör'ünkine benziyordu. Bu gelenekteki bütün çelişkiler, Arjantin'de yaşayan Avrupalı aydınlarda yeniden doğdu ve ben de onun yavaş yavaş çözülmesinin son örneğinden başka bir şey değildim. Biliyorum, dedi Renzi, Marcelo mektuplarında bütün bunları biraz anlattı. Tekil bir tez, diyorum ona, ama şimdi bütün bunları neden hatırladığımı merak ediyorum. Başka bir şeyden söz ediyorduk. Ha, evet, diyorum, aslında maceraların var olmamasıyla ilgili varsayımına katılmadığımı söylemek istiyordum; belki katılmamamın Avrupalı kökenimle bir ilgisi olduğunu düşünüyordum, bu yüzden Angelis'i ve diğer şeyleri hatırladım. Aslında, dedim ona, Arjantinlilerin, Güney Amerikalıların, hangi genel terimi tercih edersen, bir maceranın ne olması gerektiğine ilişkin aşırı gösterişli bir fikirleri olduğunu düşünüyordum. Dur sana bir hikâye anlatayım, dedim. Bir zamanlar Varşova'da bir hastanedeydim. Hareketsiz, vücudumu kullanamadan, patetik hastalıklar silsilesiyle. Can sıkıntısı, tekdüzelik, içebakış. Uzun beyaz bir salon, yatak sıraları – hapiste olmak gibiydi. Odanın ucunda tek bir pencere vardı. Hastalardan biri, kanserin tükettiği, bir deri bir kemik, ateşler içinde, Fransız ana-babasının Guy adını verdiği bir adam bu pencerenin yanında yatma şansına sahip olmuştu. Yattığı yerden, hafifçe oturarak dışarıya bakar, sokağı görürdü. Ne manzara ama! Bir alan, su, güvercinler, geçen insanlar. Başka bir dünya. Adam o yatağa umarsızca yapıştı ve bize gördüklerini anlattı. Şanslı olan oydu. Ondan nefret ederdik. Dürüst olmak gerekirse yatağını almak için ölmesini bekliyorduk. Gün saymaya devam ettik. En nihayet adam öldü. Karmaşık manevralar ve rüşvetlerden sonra odanın ucundaki yatağa aktarılmayı ve onun yerini almayı başardım. Şey, diyorum Renzi'ye. Pencereden görülebilecek tek şey gri bir duvar ve bir parça kirli gökyüzüydü. Ben de alan, güvercinler ve sokaklardaki trafikle ilgili hikâyeler anlatmaya başladım elbette. Neden gülüyorsun? Komik, diyor Renzi. Bu Platon'un mağarasının bir Polonya versiyonuna benziyor. Neden olmasın, diyorum ona; maceraların her yerde bulunabileceğini kanıtlamaya hizmet ediyor. Güzel pratik bir ders gibi gelmiyor mu? Ahlâki bir dersi olan bir fabl, diyor bana. Kesinlikle, diyorum.

Bana bak, diyorum şimdi. Bu kasabaya geleli otuz yılı geçti ve geldiğimden beri hareket halindeydim. Her zaman hareket halindeyim, dedikleri gibi bir göçmen kuşum, yalnızca her zaman aynı yerde duruyorum. Her zaman aynı yerde duruyorum, *ama* hareket halindeyim, diyorum ona. Bu yüzden ikimiz buradayız, o ve ben –belki bu sana yardımcı olur, diyorum Renzi'ye– köksüz insanlar, anakronik insanlar, can çekişen bir ırktan son kalanlar.

Sonra ona hayatta kalmanın tek yolunun bütün yanılsamaları öldürmek olduğunu söyledim. Düşünmek, bütün yanılsamaları öldürmek. Yani düşünmek için duraksama. Profesör örneğin, ilkeleriyle düşünen bir insandı. Daha doğrusu, diyorum ona, bir ilke adamıydı. Bugünlerde nadir görülen bir tür. Bütün bu bokluğun ortasında ayakta kalmamızı sağlayacak ilkelerden başka neyimiz var? Evimde geçirdiği gece bana söylediği şeylerden biri de buydu. Soyutlamalara, yaygın olarak soyutlamalar denen şeylere inancı vardı. Soyut fikirler pratik kararlar almasına yardım etti, diyorum Renzi'ye; soyut fikirler olmaktan çıktılar.

Sonra Renzi, neden ona düşünmesi gerektiğini söylediğimi sordu. Ya da en azından, dedi, yanılsamalar üzerinde ne düşünmesi gerektiğini söylediğimi. Onun hakkında, diyorum ona, Profesör hakkında, maceracı hakkında. Onu görebilmeyi özellikle isterdim, diyor Renzi, böylece benim için soyut bir varlık olmaktan çıkardı. Onu görmek mi? Neden olmasın? Size bugün burada olacağını söylemişse, diyorum ona, bugün, dönmeyi şüphesiz seçmiş olduğu gün olduğu içindir. Onu bekleyelim, diyorum. Uzaklaşmak istemişse, şimdi dönmeyi istemesi de mümkündür, diyorum. Bütün gece onu bekleyebiliriz. Bugün geri döneceğinden eminim. Zamanımız var, diyorum ona; tren sabah altıya kadar Buenos Aires'ten ayrılmaz. Dönmezse bile o trene yetişebilirsin. Birlikte kalacağız, diyorum ona, sabaha kadar Profesör'ü bekleyerek. Daha sonra benim eve gideceğiz. Orada, evimde, yanılmıyorsam, Profesör'ün bende kaldığı gece hakkında tuttuğum bazı notlar, konuştuğumuz şeyler üzerine bazı notlar var. Profesör henüz dönmemişse, okumana izin vereceğim. Bu arada kulüpte biraz daha kalmamızı istiyorum; bir şeyler bile yiyebiliriz hatta. Burası hayatımı geçirdiğim yerdir; bu odalarda insan kendine ait bir dünyası olduğu, yalnız olmadığı, zamanın geçmediği yanılsamasına izin verebilir.

Şu masada –şurayı görüyor musun?– diyorum Renzi'ye, bize el salladıkları masa, onlar benim arkadaşlarım. Şu ikisi –Profesör'ün yanı sıra– buradaki en iyi arkadaşlarım. Tokray ve Maier. Bir araya geldik, belki üçümüz de yabancı olduğumuz için. Göçmenler. Avrupa savaşlarının gelgitinin bu kıyılarda bıraktığı parçalar. Üçümüzün en büyüğü, bilmiyorum onu görebiliyor musun, gözlüklü ve koyu renk takım elbiseli olanı, Anton Tokray'dır. Bir Rus soylusunun gayrimeşru oğlu olarak Devrim'in ailesine getirdiği bütün acıları yaşadı ama hiçbir yararını görmedi. Kızıl Ordu muazzam ata topraklarını işgal ettiği zaman Tokray on sekiz yaşındaydı ve papazvari bir işin onu beklediği bir manastıra iki yıl kapandı. Çarlar döneminde dini seçkinler grubunun mensupları soyluların piçleri arasından seçiliyordu. Ama Devrim patlak verdi. İşçiler, köylüler ve askerler manastıra girdi, bütün öğrencilerle keşişleri – hatta sanırım Peder Zosima'yı– duvara sıraya dizdiler ve Rusları artık çarların yönetmediğini bilip bilmediklerini sordular. Keşişlerden biri, dediğim gibi Peder Zosima'nın olması çok muhtemel, peki şimdi bu toprakları Allah'ın inayeti ve gayesiyle kim yönetiyor? diye sordu. İşçiler, köylüler ve askerler; işçiler, köylüler ve askerler yönetiyor cevabını verdi. Allah'a gelince, dediler, bu beyefendi Vatikan'daki Papa'nın cüppesinin altında saklanmak için bütün semavi maiyetiyle birlikte Rusya'dan kaçtı. Bu nedenle, tarihin ailesine getirdiği değişikliklerden faydalanarak kendi kararıyla bu unvanı yeni almış olan Kont Tokray, kilisedeki kariyerinin kesintiye uğradığını anladı ve kadın kılığında Finlandiya'ya geçmek zorunda kaldı. Oradan, sonsuz sıkıntılardan sonra, Paris'e ulaşmayı başardı; sonra bir Yahudi köylüsü kılığına girerek, Baron Hirsch'in pampaların yabancı kısmındaki kolonilere gönderdiği son göçmen kıtasından biriyle Arjantin'e geldi ve Entre Ríos, Concordia'ya yerleşti. Burada bir beyefendi ya da seçkin bir hanımefendi olmak isteniyorsa sofrada ya da toplum içinde uyulması gereken adabın, merasim ve kuralların geliştirilmesine kendini adamış bir akademi açtı.

Başta akademi başarılı oldu, ama daha sonra, Profesör'ün dediği gibi, aristokrat erdemlerin korunması ve gözetilmesine karşı bayağı bir şekilde saygısızlık ettiği için Peronizm, Tokray'ın işini kaybetmesine neden oldu. Kont o kadar uzun süre sürgün hayatı

yaşamıştı ki dalgın bir kayıtsızlık havasına büründü sonunda, bazen onda kendi geleceğimizin imgesini gördüğümü düşünüyorum. Rudolf von Maier'e gelince, hemen hemen kesin olarak bir Nazi idi. Elbette bütün Naziler gibi kendi iradesine rağmen partiye girmişti, hem unutmamak gerekir, onun dediği gibi başta bütün Almanlar Führer'e ve onun işsizlik, enflasyon ve Bolşevizme –ulusu yok etme eşiğinde olan belalar– karşı harekâtına sempati besliyordu. Toplama kamplarına gelince, o da bütün Almanlar gibi Nürnberg duruşmalarına kadar bu konuda hiçbir şey bilmiyordu. Bu duruşmaları Buenos Aires'ten *Argentinischen Tageblatt*'ın sayfalarında dehşet dolu bir ilgiyle takip ettiğini söylüyor. Savaşa bile katılmadı: Savaşa katkısı genetik araştırmayla görevli özel bir SS bölümünün arşivini ve bilim kütüphanesini düzenlemekten ibaretti. Biyolojik teorilerin karışık bileşimini ve konuşmasına damgasını vuran bilimsel uzmanlaşmaya duyduğu neredeyse mistik güveni burada edindi, çok geçmeden bunu keşfetme şansı bulacaksın; özellikle de, diyorum ona, Pedro Arregui ile, masanın yan tarafında oturan adamla –onu gördün mü?– konuşmalarında. Maier'in karmaşık ve engin bilgisi Arregui'ye ders vermeye yöneliktir, Arregui onu büyülenmiş gibi dinler. Birbirleri için yaratılmışlardır. Arregui ideal dinleyicidir ve bilginin erdemlerine güveni sınırsızdır. Böylece mükemmel pedagojik çifti oluştururlar. Buraya yakın bir pansiyonda aynı odayı paylaşırlar ve Arregui'nin şehir tapu dairesindeki işinden aldığı aylıkla yaşarlar. Maier Arregui'ye ders verir, onu yönetir, sanırım öbürü çalışırken nutuklarının konularını hazırlar. Maier bize bakan koltuğa oturmuş olan kişi. Şimdi bize gülümsüyor, gördün mü? Hiç de Almana benzemiyor senin de görebileceğin gibi, bir Alman çehresi diye bir şey varsa tabii. Gerçekten de kendi kendini yetiştirmiş ayaklı ansiklopediler türünden ilginç bir Entre Ríos olgusudur. Onu duyabiliyor musun bilmiyorum –şu şekilde otururşan, diyorum Renzi'ye, şöyle– onu duymanı istiyorum.

Frenoloji elbette, insan Maier'in böyle dediğini duyabilir. Maneviyat alanına uygulanabilecek birkaç, neredeyse, tabii bilimden biri. Şimdi bunun yerini büyük ölçüde Viyana hurafesi aldı. Arregui'nin, Viyana mı? diye sorduğunu duyabilirsin. Evet, Viyana, Avusturya'dan, 1897'de bir gece bir adamın dayısını rüyasında

gördüğü yerden, çünkü Yahudilerin üniversitede ders vermelerine izin verilmiyordu. Frenoloji, dedi Maier. Latince *frenum*'dan, gem, durdurmak için: *Dur, Sezar,* yani kontrol et. *Loji,* Latince *logia*'dan: Birinci anlamı gizli dernek; ikinci anlamı mantık ya da bilgi. Mantıki kontrol bilimi. Kriminalleri, uyum sağlayamayanları kontrol etmek için. Kafataslarının şekillerine göre sınıflandırılır bunlar. Bu çok önemlidir, diyor Maier, kafatasının *şekli.* Şeytan her zaman geometrik yapılara saygı gösterdi. Örneğin başka hangi nedenle fasit dairelerden söz eder insan? Ha? Fasit daire: Hâkim dil biçimlerinde hep olduğu gibi, bir antik irfan külçesi yatar orada. Geçerken belirteyim, bu yüzden, diyor Maier, bilgi her zaman etimolojiktir. Yoksa nerede bu ifadede geometriyle (daire) maneviyat (fasit) arasında gizli rabıtayı, frenolojik bilimin teorik temelini bulabilirdik? dediğini duyuyoruz Maier'in.

Bouvard ve Pécuchet, diyor Renzi. Bouvard ve Pécuchet'ye benziyorlar. Şimdi onu duyuyor musun? diye soruyorum.

Elbette: İzafiyet teorisi. Gözlemcinin mevcudiyeti, gözlenen fenomenin yapısını değiştirir. Bu yüzden izafiyet teorisi, isminin gösterdiği gibi, izafi hareket teorisidir. İzafi, *açıklamak*'tan gelir: Anlatmak.* Anlatan kişi anlatıcıdır. *Anlatıcı,* diyor Maier, yani bilen kişidir.

Maier ile Arregui arasındaki bu düet, Profesör'ü büyüleyen sıkıştırılmış ve abartılı ilişki biçiminin örneğidir: Arjantin'e yerleştikten sonra evrensel bilgiyi yeniden doğurmaya gelmiş Avrupalı aydın. Gerilimleri, tartışmaları ve dönüşümleriyle bir dizi aşama ve tipik çiftleri inceledi. Rosas döneminde, de Angelis-Echevarría. 1880'lerde Paul Groussac-Miguel Cané. Yüzyıl sonunda Soussens-Lugones. Yirmilerde Hudson-Güiraldes. Kırklarda Gombrowicz-Borges. Avrupa merkezcilik gücünü kaybettikçe değeri azalan ve gözden düşen olgu, Maier ve Arregui arasındaki ilişkide örnek bir tavırla sonuçlandı. Bu uzun zincirde son halkalar, diye öne sürüyordu Profesör, Entre Ríos'ta bulundu. Profesör mutlu olduğu zamanlar, ikimizin, onunla benim aramdaki ilişkinin aynı yapının bir parçasını

* İzafi anlamına gelen *relative* kelimesi anlatmak anlamına gelen *relate*'e benzediği için yazar burada kelime oyunu yapmaktadır (ç.n.).

oluşturduğunu bile söylerdi. Bu Avrupalı aydın çiftleri, her zaman, özellikle on dokuzuncu yüzyılda bir model, diğerlerinin olmak istediği şeydi. Bu Avrupalı aydınların büyük kısmı aynı zamanda da sahte kopyalardan, diğer modellerin Platoncu gölgelerinden başka bir şey değildi. Elbette, örneğin Charles de Soussen, dedi Renzi, ve Profesör'ün yanımızda olmasını sağlamak için Maggi'nin teorisini yeniden kurmaya kendimizi adarken bu teoriyi geliştirme işini üstlendi. Verlaine'in iç kullanım için bir tür kopyası, dedi Renzi, Soussen buydu. Barlarda Fransızca şiirler yazıyor ve *poète maudit** şeklinde anlaşılması gereken olgunun yerel temsili olarak hizmet veriyordu. Bohemin kusursuz cisimleşmiş haliydi. Şehirde büyük bir yoksulluk içinde sarhoş dolaşır ve arkadaşı Paul Verlaine'den anekdotlar anlatırdı, bürokratik görevli, korseli yazar Lugones ise Şair'in tutkulu kaosunun prestij ve dezavantajlarını Buones Aires'te oturan Avrupalı dublörüne havale etmişti. Lugones elbette bir yeşilaycıydı, eskrim çalışmıştı, filoloji üzerine saçmalıklar yazıyor ve Yunanca bilmeden Homeros çeviriyordu, dedi Renzi. Aslında bu Lugones tam bir aptaldı: Milli Şair'in tam bir modeli. Öyle yazıyordu ki, şimdi biri onu okusa Arjantin edebiyatının en büyük komedi yazarlarından biri olduğunu düşünür. İstemeden komik, diyeceksiniz, ama ben onun dehasının burada yattığını düşünüyorum, dedi Renzi. Kendisi anlamadan komik olma sınırsız yeteneği onu kültürümüzün Buster Keaton'ı yapıyor. *Goşo Savaşı*'nı hiç okudunuz mu? Okuyun, orada öyle incelikli, doğal bir komedi yeteneği bulacaksınız ki onun yanında Macedonio Fernández'in şakaları bile komik gelmez insana. Örneğin şu şaka: "Bu kadar bilgili bir insan olan, bu kadar okuyan, bu kadar büyük bir edebiyat öğrencisi olan Lugones'in bir kitap yazmaya nasıl hâlâ karar vermediğini anlamıyorum." Macedonio Fernández'in şakaları, bu anlattığım bile, Lugones'in metinleriyle karşılaştırıldığında zekâdan tümüyle yoksundur. Bir *stand-up* komedyeni, Lugones buydu, dedi Renzi. Mark Twain konumunda bir mizahçı. Hatta, diye başlıyor Renzi, ama sözünü kesiyorum, çünkü Tokray'ın yaklaştığını görüyorum. Affedersin, diyorum Renzi'ye, yaklaşan kişi, bu tarafa doğru gelen kişi, Kont Tokray.

Sizi rahatsız ediyor muyum? diyor Kont Tokray. Kesinlikle

* Lanetli şair. (y.h.n.)

hayır, Kont, diyorum ona. Nasılsınız, Bay Tardewski? diye soruyor Kont. Çok iyi, cevabını veriyorum. Oturmaz mısınız? Size Emilio Renzi'yi, Marcelo Maggi'nin yeğenini tanıştırmak istiyorum. Bir dakika, diyor. İskemleye rahatça yerleşirken Kont Tokray, sadece bir dakikanızı alacağım, diyor. Genç adam, sizinle tanıştığıma memnun oldum. Kont hemen gideceğini, çünkü geç saatlere kadar oturmaya hiç alışık olmadığını söyledi. Hakikatte, dedi, erken yatmamın sebebi ilk rüyaların çok cömert olduğu fikrindeyim ve her zaman doğduğum evi rüyamda görebilmeyi ümit ediyorum. Biliyor muydunuz, diyor Kont bana, Paraná'daki Rus konsolosu, beni Allah bilir hangi facianın yıldönümü münasebetiyle tertip edilen bir kokteyl partiye davet etti. Sizce gitmem lazım gelir mi? Meşum bir şaka olabilir mi bu? Kendisini konsoloslukta bir kokteyl partiye çağıran davetiyeyi, hakikatte resmi bir kart aldığını söyledi. İtiraf etmeliyim ki, dedi Kont, katılma temayülündeyim, mamafih bunun bir şaka, hatta bir tuzak olabileceğinden korkuyorum. Her şeye rağmen neden katılmaya mütemayil olduğumu biliyor musunuz? Çünkü elli seneden fazladır Rusça konuşan ikiden fazla insanın bulunduğu bir yere gitmedim. Atalarımın lisanını rüyalarımda görüyorum ve diyalogları işitmek için Sovyet filmlerine gidiyorum, ama her filmde Hollywood'da, mesela Walt Disney tarafından yapılmış, sonra Rusça'ya *dublajı yapılmış* bir film seyrettiğim intibaını ediniyorum. Rusların bugün Puşkin'in lisanını adeta İngilizceden tercüme edilmişçesine konuştukları gibi nahoş bir his var içimde. Hiçbiriniz kendi lisanımızın musikisinin nasıl olduğunu tahayyül edemezsiniz. *Vesta fiave sogadatay krasavitsa novosti jvat,* dedi Kont Tokray. Ah, topraklarımın kelimeleri, dedi, unutulmaz musiki. Bu davetin ardındaki hakiki niyetler konusunda şüphe duymasına yol açan başka bir şey, dedi daha sonra, karta Bay Anton Tokray yazmalarıydı. *Bay* Anton Tokray, bu bana kasti ve keyfi bir hakaret gibi geliyor. Kont unvanımın bugün Rusya'da kabul edildiğine kani olsaydım, sizi temin ederim, belki, belki diyorum, dönmeye karar verirdim. Bunu defalarca düşünmüştü, öyle dedi. Defalarca geri dönmeyi düşündüm. Hatta, dedi, hangi iş alanında olabileceğimi dahi düşündüm. Ve bir fikrim var. Bir müzede rehber olarak, Kont dönmeye karar verirse yapabileceği işin bu olduğunu düşünüyordu. Genç nesillere antik Rus anavatanımızın tarihi-

ni muhafaza eden eski abidelerin manasını ve kıymetini öğretebilirdim. Hatta, dedi Kont, bizzat kendimin bir müzeye tahvil edilebileceğini dahi düşündüm. Sadece tek bir insandan ibaret bir müze var mı? Bu keşfedebileceğim bir şey değil. Ben tek başıma bir müze olabilirim. Eski saraylardan birinin bir odasına, o çağlara uygun dekorasyon ve hizmetçilerle çevrili olarak beni koymaları kâfi olurdu, eski Rusya'nın gelenek ve tavırlarının canlı bir müzesi olurdum. İhtilal'den önce Rus asilzadelerinin nasıl yaşadığını görmek için beni ziyaret edebilirlerdi. Gençler için öğretici bir tecrübe olurdu; okul grupları, taşra delegasyonları, hatta ecnebi turistler tarafından ziyaret edilirdim. Mankenler ve balmumu figürlerle dolu bir müze, canlı bir müzeyle aynı şey değildir, dedi Kont. Benim tavırlarımı, yetiştirilme tarzımı, lisanı kullanma şeklimi, tarihin medcezirinin silip süpürmediği bütün o tabii farklılıkları görebilirlerdi. Şunu da ilave etmeliyim ki, dedi Kont, bu beni rahatsız etmezdi: Tam aksine. Bunu bir hakaret, rejimin açık teşriki mesaisinin bir işareti olarak görmezdim. Tam aksine çara ve benim tarafımdan muhafaza edilen ve saklanan Rus asilzadelerinin ihtişamlı devrinin âdet ve göreneklerine sadakatimin bir örneği olurdu bu. O mesut devrin hatıraları bende devam ederdi, hepimizin beşikten itibaren Fransızca konuştuğu, mürebbiyelerimizin Fransız olduğu, Fransız alfabesini öğrendiğimiz, Fransızca dua etmeyi ve yazmayı öğrendiğimiz o mesut devrin. Kont Lev Tolstoy'un kitaplarında bütün bunlardan bir şeyler okumuşsunuzdur elbette. Ama benim anlattığım farklı olurdu: Bir devri okumakla o devri *görmek* aynı şey değildir, son temsilcilerinden birinin tahditli şeklinde olsa bile. Yani, dedi Kont, beni bir müze yapsalardı, bunu rejimle bir teşriki mesai şekli olarak yaşayacağıma bir an bile inanmadım, tam aksine: Bir tarafta antik kültürün en iyi âdetleri saf şeklinde muhafaza edilirdi, diğer tarafta, dedi Kont alçak bir sesle, Beyaz Ordu'nun kahramanvari şekilde ama muvaffak olamadan müdafaa ettiği Restorasyon'un program ve ödevlerini bir kere daha yükseltmenin bir yolu olacağından eminim. Demek istiyorum ki bu müze, buna kaniyim, Rus gençliğini bazı şeyler üzerine düşünmeye, benim temsil ettiğim eski hayat tarzıyla *onereux et bizarres** apartman bloklarındaki şimdiki hayatları kıyaslamaya sevk etme hizmetini görürdü; gözle-

* Masraflı ve acayip. (y.h.n.)

rindeki perdenin kalkması için kifayetli olurdu. Bu şuur yükseltmenin, en nihayet rejimin mağlubiyetine ve Restorasyon'a yol açmanın bir usulü olamaz mı? Melankoli ve derin nostalji anlarında birkaç kez hizmetlerini öneren bir mektup yazmaya başladığını söyledi; durmuşsa, dedi, Rus asilzadeliğinin unutulmaz hayatının ihtişamlarının cehalet içinde yetişen genç nesillere bir misal teşkil etmesine müsaade etmeyeceklerini anladığı içindi. Bazen, dedi, dönüşünü, *Nevski Prospekt*'i, Saint Petersburg'un baharını, geçmişin kaybolmuş ihtişamlarının bir timsali ve temsili olarak hayatını tahayyül ediyordu; fakat yavaş yavaş, dedi Kont, bu umudu kalbinden parçalayıp sökmesi gerekmişti. Artık hiç umudu yoktu, dedi; Tanrı'nın zaman zaman ona acıyıp doğduğu evi rüyasında görme keyfini bahşetmesini umut ediyordu sadece. Bu umudu koparıp atmıştım ve şimdi aniden bu davet geliyor. Resmi bir davete nasıl mukabele etmeli? diye sordu kendine Kont. Bir beyefendi, diye sordu, bir davete nasıl mukabele etmeli? Bu açık nezaket jesti karşısında tereddüt ediyorum. Çünkü nezaket olabilir; orada işlerin değiştiğini, artık evvelki kadar fanatik olmadıklarını, teknisyenlerin, o gri, realist adamların iktidarda olduğunu biliyorum. Hatta realist olmaları, dedi bir gülümsemeyle, onları daha da müracaat edilebilir hale getiriyor. Ben de realistim, dedi Kont; bir çar, bir kral artık hilekârlıktan başka bir şey değil. Onlar da realistler; *sans culottes*'un icat ettiği o patetik ütopyaları terk ettiler ve kifayetle tekniğe daha fazla ehemmiyet vermeye başladılar. *Ama*, mamafih, bu davetin bir tuzak olabileceğinden korkuyorum. Bundan başka, gitmemin nasıl bir faydası olur? Havyarın unutulmaz lezzetini hatırlarım, fakat öte taraftan, dedi, güzel ana lisanımın İngilizceden tercüme edilmiş gibi konuşulduğunu işitmem icap eder. Her halükârda, ona söylediklerine göre, Paraná'daki Rus konsolosu nahoş bir insan değildi; bir gece Concepción del Uruguay'daki tiyatroda, 9 Haziran'da diplomatlara gösterilen Bolşoy Balesi gösterisinde onu tepeden müşahade etmişti. Kont o gösteriye katılmıştı, öyle dedi, ve üst balkondan, ölümsüz Çaykovski'nin ölümsüz müziğini işitmekle hisleri uyanmışken, opera dürbününü Rus konsolosu üzerine odaklamıştı. Konsolos farklı bir insana benziyordu, biraz *opaque mais distingué*.* Mühendis olduğuna inanıyorum, dedi; şimdi oradakiler hep mühendis, artık orada hiç işçi yok; mühendisler, asker-

* Çulsuz ama seçkin. (y.h.n.)

ler ve bürokratlardan ibaret bir devlet ve konsolos da mühendisler safına dahil. Müzisyen olduğuna inanıyorum, ama hepsinden mühimi de mühendis olduğuna. Hakikaten konsolos ona iyi aileden gelen bir insan intibaı vermişti. İsmi İgor Suslov'du ve hafızam beni aldatmıyorsa, annesi, anneannesinin kız kardeşinin yeğeninin kuzeniydi. Belki bu yüzden beni davet etmiştir, dedi Kont; bir manada akrabayız, mühendisle ben; ama gitmeyeceğim, çünkü beynelmilel kanunlar asilzade unvanlarının geri alınamaz tabiatını garantiler. *Bay* Tokray mı? diye sordu Kont. *Nyet*. Benim için bu bir şeref meselesi. Ama, dedi salonun arka duvarındaki saate bakarak, sizi lüzumundan fazla meşgul ettim. Renzi'ye şehri sevip sevmediğini, ona ziyadesiyle tropikal gelip gelmediğini sorduktan sonra, sesini biraz alçaltarak bana Malcolm Firmin'in ahirete göç ettiğini söyledi. Öldüğünü biliyor muydum? diye sordu bana. Küvette boynunu kırmıştı; belki çok fazla içiyordu, dedi, ama kaydığı ve başını küvetin kenarına bir *oeuf** gibi çarpıp kırdığı kesindi. Cenaze merasimine katılması lazım gelirdi, öyle dedi, ama haber çok geç gelmişti. Alkol, kötü bir nam ve talihsizlikle ahirete göçmüş bir insandır, dedi Kont. Çıplak öldü, dedi, aynen doğduğu gibi. Çıplak. Bunda, bu narin hayat *pont*'unda** kendi kasvetli vaziyetimizin kederli görüntüsünü görmemiz lazım gelirdi. Bundan bahsetmişken, dedi Kont Tokray, sesini duyulamayacak şekilde kısarak, sevgili Tardewski, mümkünse bana birkaç kopek, yani biraz para borç verebilecek misiniz? Hiç olmazsa o İngiliz mezarına çiçek bırakmak isterdim ve beklediğim muayyen miktarda parayı almadım. Küçük bir borç mümkün olur muydu, diye sordu Kont, arkadaşımın yattığı meçhul mezara gidebilmem için kısa bir vakit için küçük bir miktar? Bu yeterli mi? diye soruyorum. Mükemmel. Çok mükemmel. Nezaketinize minnettarım, Bay Tardewski. Burada tekrar görüşeceğiz, belki *demain*?*** Doğru mu söyledim? Bana mükemmel geldiğini söyledim ona. Genç adam, dedi Kont zorlukla ayağa kalkarak, sizinle tanıştığıma memnun oldum. Biliyor musunuz, dedi, dayınıza çok benziyorsunuz. *La même figure*.**** Öyle değil mi,

* Yumurta. (y.h.n.)
** Köprü. (y.h.n.)
*** Yarın. (y.h.n.)
**** Aynı görüntü. (y.h.n.)

Volodia, bu genç adam dayısının gençlik resminin aynısı değil mi? Bu arada, dedi, bir vakittir Profesör'ü kulüpte görmedik. Yolculuğa çıktı, dedim. Yolculuğa mı? *Parfait.** Sıhhati iyi olmadığı için bunu duymamıştı. Ama sizi artık daha fazla meşgul etmeyeyim, iyi olun, iyi vakit geçirin, tekrar görüşeceğiz, dedi Kont Tokray ve yanımızdan uzaklaşmaya başladı.

Nasıl yürüdüğünü görüyor musun? diye soruyorum Renzi'ye; yürüyüş biçimi, Fransız mürebbiyelerin Rus soylularının çocuklarına, hatta soyluların gayrimeşru çocuklarına öğrettikleri görgü kurallarının karışık bir alıntısı gibi, kalabalık bir yerden geçmesi gerektiği zaman bir beyefendiye en uygun tavır. Vücudu dimdik –görüyor musun? – ayakları yere pek değmiyor. Bir Rus soylusunun vakarla uzaklaşması olarak düşündüğü şeyin bir alıntısı. Uygun kullanılmayan bir alıntı, diyorum Renzi'ye, ama parodi gibi değil. Vakarını umutsuzca korumaya çalışıyor, ama sürdürmesi neredeyse olanaksız. Bazılarımız onu ayakta tutmaya çalışıyor, daha kesin bir ifadeyle Entre Ríos'ta sürgünde yaşayan çeşitli Avrupalılar: Altı kişiyiz. Her ay her birimizden hep farklı bir bahaneyle küçük paralar ister. Bugünkü bahanenin doğru olması onu çok rahatlatıyor. Firmin öldü, bir zavallı hayat daha, dolayısıyla gelecek daha da kasvetli görünüyor. Firmin, ona her ay biraz para veren altı kişiden biriydi. Ondan önce birer birer bizim ölmeye başlayacağımız korkusu Kont Tokray'ı uyutmuyordur herhalde.

Gene de Profesör teorisini Kont Tokray gibi Avrupalılara bakarak kurmadı, diyorum Renzi'ye. Göçmenler, hatta Arjantin hakkında yazan ya da yazmış gezginler sorunu değil. Tam tersine Arjantin kültürüyle bütünleşmiş, bu kültürde belirli bir işlevi yerine getiren Avrupalı aydınlar sorunu. Bu işlev, Avrupa merkezciliğinin hâkim tarzını dikkate almadan incelenemez: Çünkü karşılığında onlar da Avrupa merkezciliğin süreklilik çizgisini ve dönüşümünü yeniden doğuruyorlar. Bunun en açık örneği, Profesör'e göre, Groussac'tı. Aslında Groussac'ı buraya yerleşen aydınların en önemli temsilcisi olarak görüyordu, her şeyden önemlisi çünkü Groussac Avrupa merkezciliğin tam hâkim olduğu anda eyleme geçmişti. Groussac,

* Mükemmel. (y.h.n.)

en üst düzeyde bir 1880 aydınıdır, derdi Profesör olsa; ama her şeyden önce de Arjantin'de en üst düzeyde bir Avrupalı aydındır. Bu yüzden hakem, yargıç ve gerçek kültürel diktatör rolünü oynamayı başarabildi. Bu yeri doldurulamaz eleştirmen, otoritesine herkesin boyun eğdiği kişi reddedilemezdi, çünkü Avrupalıydı. Bizim özgün Avrupalı diyebileceğimiz bir perspektifi vardı ve bulunduğu üstün konumdan Avrupalı gibi görünmeye çalışan bir kültürün başarılarını yargıladı. Özgün bir Avrupalı bu kılık değiştirmiş yerlilerle alay ederdi. Groussac onların hepsine güldü; ona yalnızca Güney Amerikan aydınlar sınıfı gibi geliyorlardı. O da, Groussac da, kuşku yok ki Avrupa'da zahmetli tanınmamışlıkla, değerli bayağılığının bir kurbanı olmakla biten başka bir kaderi olmayacağından, Plata Nehri'nin bu kıyılarına geldiği için Allah'a şükreden kurumlu bir küçük Fransızdan başka bir şey değildi. Groussac Paris'te kalsaydı ne olurdu? Beşinci sınıf bir gazeteci; burada ise kültür yaşamının hakemi oldu. Yalnızca hoş olmamakla kalmayıp paradoksal da olan bu karakter aslında bir belirtiydi: Onda, Avrupa merkezci hurafelerin hâkim olduğu bir kültürün bütün değerleri ifade ediliyordu. Ama gene de Borges, diyor Renzi, ona gülüyor. Groussac'a mı? diye soruyorum, sanmam. Elbette böyle görünmüyor, diyor Renzi. Çünkü bir yandan Borges hepimizin bildiği gibi övgüler düzer, Groussac hakkında bazı şeyler *söyler*. Ama Borges'le ilgili gerçek başka bir yerde aranmalıdır: Kurmaca metinlerinde. Ve "Pierre Menard, *Don Kişot*'un yazarı" her ne ise işte, kesinlikle Paul Groussac'ın acımasız bir parodisidir. Groussac'ın sahte *Don Kişot* üzerine bir kitabı olduğunu biliyor musunuz acaba, diyor Renzi bana. Bu ukala ve düzenbaz adamın yazdığı kitabın –Buenos Aires'te ve Fransızca yazılmıştır– iki amacı var: Birincisi kendisinden önce bu konuda yazmış bütün uzmanların tezlerini ilelebet tasfiye etmiş olduğunu ilan etmek; ikincisi düzmece *Don Kişot*'un gerçek yazarının kimliğini keşfettiğini dünyaya bildirmek. Groussac'ın kitabının adı (fazla zorluk çekmeden Borges'in "Pierre Menard"ına uyarlanabilecek bir başlıkla) *Bir Edebiyat Muamması*'dır ve entelektüel tarihimizde en inanılmaz gaflardan biridir. Labirentvari ve zahmetli gösterilerden sonra, ki burada akla gelebilecek her tür kanıtı kullanır ve bunların arasında Cervantes'in sonelerinden türetilen anagramatik bir tez de vardır, Gro-

ussac, sahte *Don Kişot*'un gerçek yazarının kesinlikle José Martí (öbürünün ruhuna tümüyle yabancı, hatta düşman olan Küba kahramanının adaşı) olduğu gibi akıl almaz bir sonuca varır. Groussac'ın iddialarında ve çıkardığı sonuçta, üslubu gibi aynı anda hem belirleyici hem de aldatıcı olan bir hava vardır. Düzmece *Don Kişot*'un yazarıyla ilgili tahminler arasında her tür şey olduğu doğru, dedi Renzi, ama hiçbirinde Groussac'ın fiziksel olarak olanaksız olma gibi bir marifeti yok. *Bir Edebiyat Muamması*'nda tercih edilen aday, Aralık 1604'te öldü, bundan yola çıkarsak, Cervantes'ten varsayılan intihali yapan ve dizinin yazarı olan kişinin gerçek *Don Kişot*'un ilk kısmının basılmış versiyonunu bile okumuş olamayacağı açıktır. Bu kültürlü Galli adamın bu gafı nasıl olur da görülmez, diyor Renzi bana, Borges'in "Pierre Menard, *Don Kişot*'un yazarı" paradoksunu oluştururken yola çıktığı tohum, temel, görünmez şema? İspanyolca bir tür düzmece *Don Kişot* yazan bir Fransız, yani gene de gerçek, patetik ama kurnaz Pierra Menard, Borges'in bu Paul Groussac figüründen, ölümsüz bir mantıkla düzmece *Don Kişot*'un yazarının özgün *Don Kişot* yayınlanmadan *önce* ölen bir adam olduğunu gösteren bir kitabın yazarı olan bu kişiden yarattığı bir tecelliden başka bir şey değildir. Groussac'ın keşfettiği yazar, asıl kitabın devamı olan kitabı okumadan önce düzmece *Don Kişot*'u asıl kitabı okumadan önce yazmışsa, neden Menard, özgün metnin hem aynısı hem de ondan farklı olan bir *Don Kişot* yazmak gibi büyük bir işte başarılı olmasın? O halde, Menard'ın yeniden üretmekten başka bir şey yapmadığı o okuma tekniğini ilk kez kullanmış olan, ölümünden sonra yayınlanmış olan sahte *Don Kişot*'un yazarını keşfeden Groussac'tı. Groussac aslında, duruma en uygun kelimelerle ifade edecek olursam, yeni bir teknikle, engelleyici ve gelişmemiş okuma sanatını zenginleştiren bir insan kesinlikle değildi: Kasıtlı anakronizm ve hatalı atfetme tekniği.

Yakındaki bir masada oturan Marconi, bu inançsız yerde Borges'ten alıntı yapan da kim? diye sordu. Arjantin'in iç kısımlarındaki bu uzak eyalette Jorge Lois Borges'ten ezbere alıntı yapan kim? dedi Marconi ayağa kalkarak. Durun elinizi sıkayım, dedi ve yanımıza geldi. Uygulamaları sınırsız olan bu teknik bizi *Odysseus*'u *Aeneis*'ten daha sonraymış gibi incelemeye zorluyor, diye ez-

bere okudu Marconi. Bu teknik en sakin kitapları sürprizlerle doldurur. Çünkü edebiyat bir sanattır, Marconi ezberden okumaya devam ederken bir an durup sordu –Oturabilir miyim?– çünkü edebiyat, dilsizleştiğinde zamanın acımasızca kendi yokoluşuna gideceğini ve kendi sonuyla flört ettiğini nasıl öngörebileceğini bilen bir sanattır. Adım, dedi, Bartolomé Marconi. Nasılsınız, Volodia? Bartolomé, Peder Bartolomé de las Casas'tan gelir, Mitre'den değil, burada Entre Ríos eyaletinde çok bildiğiniz gibi kötü bir kelime olan bir *patrici*. Artık oturmuş olan Marconi, o halde Bartolomé, Antiller'deki altın madenlerinin zahmetli cehenneminde ömür tüketen Yerlilere öylesine büyük bir şefkat duyduğu için, Antiller'deki altın madenlerinin zahmetli cehenneminde ömür tüketsinler diye İmparator V. Karl'a siyah insan ithalini teklif eden bu keşişten gelir. Adımı bu tuhaf hayırsever çeşitlemesine borçluyum, dedi Marconi. Soyadıma gelince, telefonu icat eden adamın tuhaf bir yerel tekrarıdır. Telefonun mu, radyonun mu, Volodia? Sanırım radyonun, dedim. Genç Renzi, dedim bundan sonra, genç bir yazardır, yani, dedim, genç Arjantin edebiyatının umut vaat eden genç bir yazarı. İyi, dedi Marconi, şaşkın ve kıskancım. Buenos Aires'te, anayurdun ilk harfinde, liman şehri olmaktan doğan aceleye getirilmiş ayrıcalığıyla, genç yazarlar 33. doğum günlerinin cehennem gibi vahşiliğini geçtikten sonra bile genç kalıyorlar. O şehirde Rimbaud veya Keats ne olurdu? Onları çocuk edebiyatının alt türlerine sokarlardı, bundan eminim, asla fazla prestije değer bulmazlardı. Lafımı sakınmıyorum, dedi Marconi, kıskançlıktan ölüyorum. Verimli yazarlara imrenen ben, genç Arjantin edebiyatının umut vaat eden gençler sınıfına (arkamda değiştirilemez 36 yıl olmasına rağmen) dahil olmak için başka ne yapabilirim? Kendime biraz cin alacağım, dedi Marconi. Volodia ister misin? Siz Renzi? Üzülmeyin, dedi Renzi, Arjantin edebiyatı artık mevcut değil. Artık mevcut değil mi? diye sordu Marconi. Yok mu oldu? Yas tutulacak bir kayıp. Ne zamandan beri onsuz kaldık, Renzi? diye sordu Marconi. Size sen diye hitap edebilir miyim? Konuya ilk metaforik yaklaşımımızı yapalım, dedi. Arjantin edebiyatı öldü. Öyleyse, dedi Marconi, Arjantin edebiyatının Difunta Correa olduğunu söyleyelim. Hey, dedi Renzi, bu fena değil. Kesilmiş bir kayıştır. Peki ne zaman? dedi Marconi. 1942'de, dedi

Renzi. 1942'de –diye sordu Marconi– öyle mi? Arlt'ın ölümüyle, dedi Renzi. O zaman Arjantin'de modern edebiyat sona erdi; bundan sonra her şey karanlık bir çorak ülkedir. Onunla birlikte her şey sona mı erdi? diye sordu Marconi. Nasıl yani? Peki ya Borges? Borges, dedi Renzi, bir on dokuzuncu yüzyıl yazarıdır. On dokuzuncu yüzyılın en iyi Arjantinli yazarı. Olabilir, dedi Marconi. Evet, dedi, bu doğru. 1880 kuşağından bir yazarın olması gereken bir tür kusursuz gerçekleşmesi, dedi Renzi. 1880 kuşağından, Paul Valéry'yi okumuş biri, dedi Renzi. Bir yanda bu, dedi Renzi. Öte yanda Borges'in kurmacası on dokuzuncu yüzyıl Arjantin edebiyatını tamamlamaya yönelik bilinçli bir girişim olarak anlaşılabilir ancak. On dokuzuncu yüzyılda edebiyatı tanımlayan iki temel yolu sonuçlandırmak ve bütünleştirmeye yönelik. Nasıl yani? diye sordu Marconi. Birincisi, Avrupa merkezcilik, dedi Renzi. Bu kolay, Tardewski'yle biraz önce bunu konuşuyorduk; *Facundo*'nun ilk sayfasıyla başlar. *Facundo*'nun ilk sayfası: Arjantin edebiyatının kurucu metni. Neden oluşur? diye sordu Renzi. Fransızca bir cümle: Böyle başlar. Arjantin edebiyatının Fransızca yazılmış bir cümleyle başladığını söylermiş gibi: *On ne tue point les idées** (okulda hepimiz bunu ezberledik, İspanyolcaya çevrilmişti). Sarmiento kendi *Facundo*'sunu nasıl başlatır? Sürgündeki ilk anlarında Fransızca bir slogan yazdığını anlatarak. Siyasal hareketi bu cümlenin içeriğinde değildir ya da yalnızca bu içerikte değildir. Her şeyden önemlisi, Fransızca yazılmasındadır. Barbarlar gelirler, Sarmiento'nun yazdığı şu yabancı kelimelere bakın, onları anlayamazlar: Gelip bunları çevirecek biri var mı? Peki sonra? diye sordu Renzi. Açık ki, dedi, uygarlıkla barbarlık arasındaki sınır tam buradan geçiyor. Barbarlar Fransızca bilmiyorlar; daha doğrusu zaten Fransızca bilmedikleri *için* barbarlar. Sarmiento da bunu belirtir: Bu yüzden kitabına o anekdotla başlar; bu çok açık. Ama sonradan ortaya çıkar ki Sarmiento'nun yazdığı ve bizim onun olduğunu sandığımız o cümle (okul versiyonunda "Fikirler öldürülemez") hiç de onun değildir, bir alıntıdır. Yani Sarmiento Fransızca bir alıntı yazarak bunu Fourtol'e atfeder, gerçi Groussac her zamanki cömertliğiyle Sarmiento'nun yanıldığını göstermek için telaşla koşar. Cümle Fourtol'ün değil, Volney'indir. Yani, diyor Renzi,

* Düşünceler asla öldürülemez. (y.h.n.)

Arjantin edebiyatı Fransızca yazılmış bir cümleyle başlar, ki bu da yanlış bir alıntıdır. Sarmiento yanlış alıntı yapar. Kurum çatmak, Avrupa kültürüne aşina olduğuna dikkat çekmek istediği an, barbarlık ve kültür eksikliğiyle her şey çöker, mahvolur. O andan itibaren de Sarmiento'da, ama Groussac'ın kendisinin de dahil olduğu onun ardından gelenlerde de üremeyi görebiliriz, gösterişli ve bilgiç bir allame-i cihanlığın, sahte ikidilli ansiklopedinin üremesini. Bu Borges'in kurmacasını oluşturan ipliklerden ilkidir: Dövülüp işlenmiş zincirler, düzmece, sahte, saptırılmış alıntılar olan metinler; sürekli patetik bir ukalalıkla işgal edilen bir ikinci el kültürün çileden çıkarıcı ve parodik teşhiri: Borges bununla alay eder. O –yani Borges– on dokuzuncu yüzyıl Arjantin edebiyatının büyük kısmını tanımlayan –hatta hâkim olan– kozmopolitan ve ukala allame-i cihanlık çizgisini abartır ve aşırı uçlara, aslında neredeyse parodik aşırılıklara taşır. Ama bunun yanında başka bir şey daha var, diyor Renzi. Marconi, Cin ister misin? diye soruyor. Tabii, diyor Renzi. Volodia sen? Biraz buzla, diyorum ona. Ama başka bir şey daha var, başka bir çizgi: Borges'in popülist milliyetçiliği diyebileceğimiz bir çizgi. Borges'in, diyor Renzi, kitaplarında başka bir akımı, Avrupa merkezciliğe karşıt, *goşesk* gelenek üzerine kurulmuş, model olarak *Martín Fierro*'yu alan bir akımla sentez oluşturma girişimini kast ediyorum. Borges, bir anlamda on dokuzuncu yüzyılda Arjantin edebiyatını tanımlayan bir geleneğe son vermeyi önerir. Borges ne yapar? diye soruyor Renzi. *Martín Fierro*'nun devamı niteliğinde bir kitap yazar. Yalnızca "Son", o şiirin sonunu yazdığı için de değil. Sigara? diyor Renzi. Biraz sonra. Yalnızca buna bir son yazdığı için de değil, diyor şimdi, ama aynı zamanda, şimdi varoş eşkıyasına dönüşmüş olan *goşoyu*, Borges'in bilinçli olarak 1890 ile 1900 arasındaki on yılda geçirdiği bir dizi hikâyenin kahramanı da yaptığı için. Ama bu yalnızca, diyor Renzi, yalnızca tematik bir mesele değil. Borges farklı bir şey, olmazsa olmaz bir şey yapar, *goşesk* geleneğin edebi temelinin sesin, halk dilinin transkripsiyonu olduğunu kavrar. *Goşesk* kitaplarını Güiraldes gibi eğitimli dille yazmaz. Borges'in yaptığı, diyor Renzi, *Martín Fierro*'dan sonra Arjantin edebiyatının konuşulan dilin inatçılığını, ritim ve sözlüklerini kullanan bir anlatıcının sesiyle yazılmış ilk kitabını yazmaktır: "Köşebaşındaki Adam"ı

yazar. Yani, diyor Renzi, Borges'in yazdığı, görünürde çok farklı duran ilk iki hikâye –"Köşebaşındaki Adam" ve "Pierre Menard, *Don Kişot*'un Yazarı"– Borges'in kendini bağladığı, ilişkisini sürdürdüğü, ama gene de on dokuzuncu yüzyılda Arjantin edebiyatını ikiye bölen çifte geleneği tamamlayan araçlardır. O andan itibaren kitapları ikiye ayrılır: Bir yanda çeşitli varyasyonlarıyla bıçaklı dövüşçülerle ilgili hikâyeler; öte yanda bilgiçliğin, kültürel teşhirin en uç sınırlarına taşındığı, allame-i cihanlık taslayan hikâyeler: Borges'in yüksek kültürün boş inançlarıyla alay ettiği ve apokrifa, intihal, yanlış alıntı zincirleri, sahte ansiklopediler vb. ile çalıştığı ve hikâyelerin *biçimini* bizzat bilgiçliğin tanımladığı hikâyeler. Borges'e göre en iyi metninin "Güney" olması rastlantı değildir: Bu iki çizginin kesiştiği ve birlikte dokunduğu bir hikâye. Bunların hepsi, diyor Renzi, onu anlamak istiyorsanız, on dokuzuncu yüzyıl Arjantin edebiyatının sistemi içinden okunması gerektiğini söylemenin bir yolundan başka bir şey değil. Bu sistemin temel çizgilerini –çelişkileri, ikilemleri ve çatışmalarıyla– sonuçlandırmaya, son vermeye gelmiştir. Yani Borges on dokuzuncu yüzyıla dönüp bakan, bazı şeylere son veren bir anakroniktir. İşleri başlatan, ortaya koyan Roberto Arlt'tır. Arlt her şeye silbaştan başlar: Arjantin edebiyatının yirminci yüzyılda ürettiği, gerçekten modern olan tek yazardır. Buenos Aires aydınlarının kesin erdemlerinden biri de, dedi Marconi, her şeyi aynı anda söyleme –başkalarının asla tümüyle imrenmediği– yeteneğidir. Evet, dedi Renzi, teoriler hepsi aynı anda söylenirse en iyi şekilde ifade edilmiş olur, özellikle de yeterince cin içilmişse. Peki, dedi Marconi, şimdi Roberto Arlt hakkında hızlı bir teori bekleyebilir miyim? Elbette, dedi Renzi, biraz soluklandıktan sonra hemen Arlt'ın Arjantin edebiyatındaki önemi üzerine hızlı bir teoriye geleceğim. Aslında, dedi Marconi, bu Aldoux Huxley'nin bir romanına benzemeye başlıyor. Huxley mi? diye sordu Renzi. Galce Telemakhos destanındaki Kütüphane, Skylla Kayası ve Kharybdis Girdabı'ndaki bölümü tercih ederim. Öyleyse Hamlet'ten söz edelim, dedi Marconi. Vay, dedi Renzi, Concordia çok bilgili insanlarla dolu. Daha yeni başladım, dedi Marconi. Hamlet'in torununun Shakespeare'nin babası, kendisinin de babasının hayaleti olduğunu cebir yoluyla gösterecek miyiz? Hey, Buck Mulligan mı? dedi Marconi. İhtiyar, José Hernán-

dez'inkini bile geçen bir belleğin var, dedi Renzi. Marconi, belleksiz bir şair, dedi, kanunlara uyma duygusuna yenilmiş ve neredeyse yok olacak bir suçlu gibidir. Çünkü Şair, dilin belleğidir. O halde benden Arlt konusunda konuşmamı nasıl beklersin? diye sordu Marconi. Çünkü, diyorum, burada olanlardan özür dileyerek, Arlt, *El Mundo*'da bir köşe yazarından başka neydi? Bu kesinlikle doğru, dedi Renzi – dünyanın vakanüvisi. Ki bundan sonra hiç şüphe yok ki hangi boktan şeyi seçmişse onun vakanüvisi olabileceğini, ama kötü yazdığını söyleyeceksin. Kesinlikle, dedi Marconi, işte burada Arlt'ın kötü yazdığını söylüyorum ve bu yolla, teorini hızlı aktarman için sana malzeme veriyorum herhalde. Ama bunun dışında, dedi Marconi, boktan şeyler yazdığı doğrudur. Kimin? diye sordu Renzi. Arlt'ın mı? Yok, Joyce'un. Arlt elbette, Arlt, dedi. Zavallı adam alabileceği bütün şerefleri hak ediyor, dedi Marconi, ama aslında hayatını mahvetmek, kendi prestijini yok etmek istermişçesine yazıyordu. Mazohizmi Dostoyevski okumasından kaynaklanır, bunu bir üsluba dönüştürmüş olmasına rağmen Alyoşa Karamazov tarzında acıdan keyif almasından: Arlt kendini aşağılamak için yazıyordu, dedi Marconi, ifadenin tam anlamıyla. Şüphe yok ki reddedilmez bir değeri var: Daha kötüsünü yazmak olanaksız olurdu. Bu açıdan benzersiz ve rakipsizdir. Bitirdin mi, Morriconi? diye sordu Renzi. Marconi, ihtiyar, dedi Marconi. Adım Marconi'dir, dalgınlık yapmış gibi davranma. Sakinleş, dedim. *Pacem in terris.** Gerilen sinirleri yatıştırmak için Latince gibisi yoktur, dedi Marconi. Demek, dedi sonra, Arlt'ın kötü yazdığı konusunda hemfikiriz. Kesinlikle, dedi Renzi, kötü yazıyordu: ama kelimenin ahlâki anlamıyla. Onunki *kötü* yazıydı, sapık yazıydı. Arlt'ın üslubu, Arjantin edebiyatının Stavrogin'idir; yerel bir ifade kullanırsak, edebiyatımızın Pibe Cabeza'sıdır. Kriminal bir üslup onunkisi. Yapılmaması gerekeni, yanlış olanı yapar; elli yıldır bu silik cumhuriyette iyi yazı olarak görülen her şeyi mahveder. Borges'ten bir alıntı, dedi Marconi: Bu silik cumhuriyet. Her ilkokul öğretmeni, hatta Margarita Teyzem bile, dedi Renzi, Arlt'ın yazdığı bir sayfayı düzeltebilir, ama kimse bunu yazamaz. Bu doğru, dedi Marconi, ben de bundan eminim, Arlt dışında kimse yazamaz. Ama daha fazla sözünü kesmeyeceğim, seni dinliyorum derken sa-

* Yeryüzünde barış. (y.h.n.)

mimiydim, dedi. Biraz cin alır mısın? Evet, dedi Renzi. Volodia, sen? diye sordu Marconi. Olur, dedim. Arlt bir edebi üslup fikrine karşı yazar, daha doğrusu, hepimize iyi yazı olarak anlamamız gerektiğini öğrettikleri şeylere karşı, yani isim olarak kullanılan hiçbir fiil olmadan –doğru mu?– ve kelime tekrar etmeden düzgün bir nesir yazmaya karşı yazar. Bu yüzden Arlt'a verilebilecek en yüksek övgü, en iyi anlarında okunamaz olduğunu söylemektir; hiç değilse eleştirmenler onun okunamaz olduğunu söyledikleri zaman, onu okuyamadıklarını, kendi sistemlerini kullanarak onu okuyamadıklarını kastediyorlar. Arlt'ın üslubu, dedi Renzi, Arjantin edebiyatının bastırılmış tarafıdır. Bütün eleştirmenler (iki istisnayla), Arlt üzerine yazan herkes, yelpazenin bir ucundan öbürüne kadar, diyelim Castelnuovo'dan Murena'ya kadar, tek bir konuda hemfikirdir: Onun kötü yazdığını söylemekte. Bu, Arjantin edebiyatındaki birkaç fikir birliği anlarından biridir. Bu noktaya vardıkları zaman, çeşitli fraksiyonlar bayraklarını indirip aynı fikre geliyor. Uzlaşmanın dokunaklı bir örneği, dedi Renzi, gerçi merhum yazarı mutlu kılmadı. Arlt'ın onlarla aynı yerden yazmadığında haklılar, her zaman aynı kurallara da uymaz. Bu açıdan Arlt kesinlikle moderndir: Onu suçlayan bu aptalları fersah fersah aşar. Çünkü Arjantin edebiyatında üslup fikri ne zaman ortaya çıkar, diye sordu Renzi, iyi yapıtların öne çıkmasının bir aracı olarak iyi yazı fikri? Yeni bir fikir sayılır. Ancak edebiyat özerkliğe ulaştığı ve politikadan bağımsız olduğu zaman ortaya çıkar. Üslup fikrinin ortaya çıkması kilit önemde bir olaydır: Bundan böyle edebiyat özgül değerlere, yani, dedi Renzi, on dokuzuncu yüzyılda olduğu gibi yapıtta belirtilen siyasal ve toplumsal değerlere göre değil, özgül olarak edebi olan değerlere göre değerlendirilmek zorundaydı. Sarmiento ya da Hernández, *iyi* yazdıklarını söylemeyi akıllarından bile geçirmediler. Edebiyatın özerkliği ve yazarın boyun eğmesi gereken bir değer olarak denk düşen üslup nosyonu, Arjantin'de göçün etkisine tepki olarak doğmuştur. Bu örnekte göçün dil üzerindeki etkisi sorunudur. Hâkim sınıflar için göç birçok şeyi yok edecekti –doğru mu?– ulusal kimliğimizi, geleneksel değerlerimizi vb. vb. yok eder. Edebiyatla bağlantılı alanda, göçün ulusal dili yok ettiği ve yozlaştırdığını söylediler. O anda edebiyat Arjantin'de işlev değiştirir; –diyebilir miyiz– *özgül* bir işlev görmeye başlar. İdeolojik ve

toplumsal olmaktan vazgeçmeksizin yalnızca bu tür edebiyatın, yalnızca özgül bir etkinlik olarak edebiyatın gerçekleştirebileceği bir işlev. Edebiyat, dediler akla gelebile-cek her yerde ve her durumda, yerine getirecek kutsal bir misyona sahiptir şimdi: Göçmenlerin getirdiği karışıklık, iç içe geçmişlik ve çözülme karşısında ulusal dilin saflığını koruma ve savunma. Bu noktada bu, edebiyatın ideolojik işlevi haline gelir: Modelin nasıl olması gerektiğini, ulusal dilin *uygun kullanımını* göstermek; yazar dilin saflığının gardiyanı haline gelir. O anda, diyelim 1900 civarında, dedi Renzi, hâkim sınıflar yazarlarına, gerçek ulusal dilin nasıl olması gerektiği konusunda yazılı bir model dayatma işlevini yüklediler. Arjantin yazarının bu yeni işlevini yerine getirecek kişi, Leopoldo Lugones'tir. Sarmiento, Hernández ve avenesinin tersine Lugones, toplumda tümüyle bir yazar olarak siyasal bir işlev gören ilk Arjantinli yazardır. Milli şair, dilin saflığının muhafızıdır. Biraz önce – Tardewski'yle ben– bu adamın üslubundan söz ettiğimiz için şimdi bu nokta üzerinde fazla durmayacağım. Ama onun hakkında şunu söylemek gerekir: Lugones, Arjantin'deki edebi üslubun tanımında belirleyici bir rol oynar. Lugones'in metinleri, "iyi yazmak nedir"in bir örneğidir; edebi yazının paradigmasını kristalize eder ve tanımlar. Bize göre, Borges dedi ki –hatırlamanız gerektiği gibi, Marconi– diyor Renzi, bize göre, Borges şimdi pişmanlıkla diyor ki, iyi yazmak, Lugones gibi yazmak anlamına geldi. Lugones'in üslubu büyük bir çabayla ve sözlükle kurulur, dedi Borges aynı zamanda. Göçün ulusal dilde yarattığı etkinin ya da daha doğrusu kafa karışıklığının bütün izlerini silmeye adanmış bir üsluptur bu. Çünkü bu iyi üslup, karışma korkusundan ibarettir. Arlt tamamen karşıt bir yönde çalışır kuşkusuz. İlk andan itibaren *geriye kalanlarla*, dilde tortulaşmış olanlarla, bir kenara bırakılmışlarla, parçalarla, karışımlarla çalışır, yani gerçekten ulusal dil olanla çalışır. Dili bir birlik, tutarlı ve düzgün bir şey olarak değil, bir karışım, argo ve deyimlerin bir türlüsü olarak anlar. Arlt'a göre ulusal dil, farklı dillerin yan yana yaşadığı ve çeşitli ton ve kayıtlarıyla birbirine karşı çıktığı yerdir. Üslubunu da bu malzemeden geliştirir. Dönüştürdüğü, ondan alıntı yapacak olursak yazılarının "çok yüzlü makine"sine girdiği, bu malzemedir. Arlt yeniden üretmek yerine dönüştürür. Arlt'ta konuşmanın kopyalanması görülmez. Bir yan-

dan cila ve "şıklık"la "iyi" yazarken öte yandan "alt" sınıfların pitoresk konuşmalarını transkripte edebildiklerini ve kopyaladıklarını gösteren Bioy, Peyrou, ilk dönem Cortázar gibi Borges'in çevresindeki yazarlarda bol bol bulunan yanılsamayı yaşamaz. Arlt'ın üslubu kaynayan bir kütle, çelişkili bir yüzeydir; konuşmanın kopyalanması ya da sözlü anlatımın kaba transkripsiyonu görülmez. Yani Arlt bu atomize dille çalışır, ulusal dilin tek anlamlı olmadığını, okul sistemi aracılığıyla dilin belirli bir kullanımını *doğru* kullanım olarak dayatanın yalnızca hâkim sınıflar olduğunu belirtir; ulusal dili bir karışım olarak algılar. Bu, bir parçası, dedi Renzi. Öbür parçası da, Arlt'ın çift dillilik geleneğinden uzaklaşmasıdır; yalnızca çeviri okuduğundan kendini buna kapatmıştır. Borges'e kadar uzanan on dokuzuncu yüzyıl edebiyatımızın tümü, paradoksal şekilde, İspanyolcayla okunan dil –ki bu her zaman yabancı bir dildir, Sarmiento, Cané ve Güiraldes'in yapıtlarında araya sokuşturulmuş Fransızca kelimeler gibi– arasındaki mutlak bir ayrımla parçalanmış ulusal bir yazıdan kaynaklanır; ne var ki Arlt edebiyat diliyle (başka bir dil diye okuyun) insanın yazdığı dil arasında bu ikiliği yaşamaz. Arlt çeviri okurudur ve dolayısıyla özgün dillerden İspanyolcaya çevrilmiş pasajların zaten eleyip dönüştürmüş olduğu yabancı etkileri alır. Kaldı ki Arlt, çeviri metinler okunmasını savunan ilk kişidir. *Ateş Fırlatıcılar*'ın önsözünde Joyce hakkında yazdıklarını okuyun, ne demek istediğimi anlayacaksınız. Arlt, edebi üslup modelini nerede bulur? Okuduğu yerlerde, yani Dostoyevski ve Andreyev'in İspanyolca çevirilerinde bulur. En kötü İspanyol çevirmenlerin *üslubunda*, ucuz Tor baskılarında bulur. Arlt'ın üslubunu bulduğu ikinci malzeme alanı budur. "Yılkı" (at için) ve "delikanlı" gibi kelimeler: Yazıları bunlarla doludur, çünkü İspanyolca çevirmenlerinin çeviri ve diksiyon klişeleri olarak oturttukları şeyler üzerinde yeniden çalışarak bunları yazılarının temel malzemesine dönüştürür. Daha sonra Arlt, Arjantin'de bir insanın "iyi" yazabileceği ve bir "üslup" bulabileceği uzamdan değil tümüyle *öteki* olan bir yerden çıkar. Arlt'ın üslubu gibisi yoktur; Roberto Arlt'ın üslubu kadar mütecaviz bir üslup daha yoktur. Ama başka bir şey daha var, dedi Renzi, bundan sonra bitireceğim. Arlt'ın deyim ve karışımlardan oluşmuş üslubu, bu kadar sapık ve mütecaviz olan o simyavari üslubu, roman-

larındaki *tema*'nın söz ve üslup düzeyinde transpozisyonundan başka bir şey değildir. Arlt'ın bu üslubu, onun kurmacasıdır. Arlt'ın kurmacası da üslubudur: Biri diğeri olmadan var olamaz. Arlt değeri olan şeyler yazar. Arlt kendi üslubudur, çünkü Arlt'ın üslubu, dilbilimsel düzlemde, romanlarının temalarının oluşturulduğu malzemeden oluşur. Bu yüzden onun hakkında şunu söyleyecek kadar alçakgönüllülük gösterenlere gülüyorum: Arlt üslubuna *rağmen* büyük bir yazardır; bir yazarın söyleyecek *çok fazla* şeyi olduğu zaman, tıpkı Arlt'ın söyleyecek çok fazla şeyi olduğunu düşündükleri gibi, "iç dünya"sının her şeyi silip süpüren gücünün ona biçimi unutturduğunu düşünenler. Bunlar, bir yazar ne kadar "samimi" (bayıldıkları bir kelimeyi kullanırsak) ise, ne kadar çok doğruyu ifade etmek zorundaysa, o kadar kötü yazdığını düşünen insanlardır; onlara göre bir yazar, biçime fazla önem vermediği zaman, kendini akışa bıraktığı zaman, doğal gücünü, alıp götüren güdüyü falan sergiler tam olarak. Bu anlamda kötü yazan birçok yazar var, ama Arlt değil. Arlt'ın edebiyatı, her zaman aynı yakıtı tüketen bir makinedir. Ama gene de, dedi Renzi, Arlt'ın Arjantin edebiyatındaki önemini açıklamak için insanın bir hafta konuşması gerekir. Hayal kırıklığına uğradım Renzi, dedi Marconi. Çok iyi bir yerden başlamıştık. Elbette insan Arlt'ı senin onu okuduğun gibi okursa, Borges'i okuyamaz. Ya da onu farklı bir şekilde okuyabilir, dedi Renzi, örneğin onu Arlt'tan okur. Daha da iyisi, dedi Marconi, Borges'i Arlt'tan okumak, çünkü insan Arlt'ı Borges'ten okursa hiçbir şey bulamaz. Borges'i Arlt'ın yazdığı bir sayfayı okurken düşünmenin bile beni üzdüğü gerçeğinin dışında. İhtiyar, senin Arlt'ın üslubu dediğin şeyden iki satırdan fazla okusa katalepsi hastalığına tutulmaktan kaçınamaz bence. Kaldı ki Borges'in onu okuma zahmetine katlanmış olduğunu sanmıyorum, dedi Marconi. Arlt'ı okumak mı? diye sordu Renzi. O kadar emin olma. O kadar emin olma, dedi. Diyelim ki *Dr. Brodie'nin Raporu*'nda "Değersiz" adlı hikâyeyi hatırladığından eminim. Tekrar oku, zaman ayır, göreceksin. *Öfkeli Oyuncak*'tır o. Demek istiyorum ki, dedi Renzi, Borges için çok tipik olan bir transpozisyon, yani *Öfkeli Oyuncak*'ın minyatür teması. Suçlular dünyasından büyülenmiş genç bir adam, ona göre bu dünya hayran olduğu bir çocuk suçluda yeniden doğmuş, ama gene de kahraman sözde yasal dünyayı terk

etmek ve kendisi de bir çocuk suçlu olmak zorunda kaldığı an ihanet etmek zorundadır. Tematik çekirdek iki metinde de aynıdır, dedi Renzi ve ihanet her ikisi için de kilit önem taşır. O halde, dedi Renzi, Borges hikâyesinin başkahramanı olan polis memuru, o hikâyede adı Alt olan arkadaşına ihanet etmek zorunda kaldığı zaman onu görmeye gider. Borges'in hikâyelerinde adların sahip olduğu önemi kuşkusuz benden daha iyi bilirsin, yani kimse R harfi eksik (belirtmeliyim ki başka bir adın ilk harfi, burada eksik olan R'yle başlayan adın) bu soyadının rastlantı olduğuna beni ikna edemez. Sanki Borges "El Aleph"te kızı, Beatriz Viterbo'yu sırf eğlenmek için vaftiz etmiştir ya da sanki o hikâyedeki Daneri, Dante Alighieri'nin kısaltması değildir. Asla masum değil; dünyanın nahif bir yazar olarak ilan ettiği Arlt kadar masum değil asla, dedi Renzi. Peki değersiz olan Roberto Arlt değilse kimdir? Arjantin edebiyatının Muhteşem Değersiz'i. Bu hikâye de Borges'in eşiti olarak gördüğü tek çağdaşı yazara saygı göstermesinden başka nedir? Sen benden daha iyi bilirsin, dedi Renzi. Devam et, ihtiyar, dedi Marconi birdenbire; benim ne bildiğimi bildiğini iddia etme işi sıktı artık. Bildiğini söylediğin şeyleri dikkatle ve sabırla dinliyorum, ama benim ne bildiğime gelince, bırak da bunu ben söyleyeyim, dedi Marconi. Şimdi ne istiyorsun, yumruklarımızı konuşturmayı mı? dedi Renzi. Yumruklar, konuşmanın kopyası, dedi Marconi. Muşta diyelim o halde, dedi. Ama hayır, ben barışçı bir insanım; Entre Ríoslu arkadaşlar López Jordan'ı öldürdüğünden beri tümüyle barışçı olduk ve Buenos Aires'le çatışmalarımız geçmişte kaldı. Yalnızca ne bilmem gerektiği konusunda yorum yapmak gibi saldırgan bir tavırdan hoşlanmıyorum. Öyleyse peki, dedim, tartışma konusu neydi? Hiçbir şey, diyor Renzi, Borges, kurmacasında biat eder ve Arjantin edebiyatıyla ilgili bilgisini gösterir diye düşünüyorum (yalnızca Arjantin edebiyatı da değil, parantez içinde bunu da belirtmeliyim). Borges'in Arjantin edebiyatında hangi yazarlara değer verdiğini öğrenmek istiyorsanız, önemli olan ne *dediğini* dinlemek ya da dikkat etmek değildir, çünkü yoksa Mallea, Carmen Gándara ve benzeri ustalara düzülmüş övgüler altında boğulursunuz. Borges'in kurmacasının ne hakkında olduğuna ya da daha doğrusu hikâyelerinde tema olarak hangi Arjantin yazarlarını kullandığına bakma sorunudur. Ve Bor-

ges –Renzi sıraladı– 1. José Hernández ("Tadeo Isidoro Cruz", "Son" ve *Hayal Kaplanları*'nda bir hikâye, adı aklıma gelmiyor). 2. Sarmiento ("Ölülerin Diyaloğu"). 3. Groussac ("Pierre Menard"). 4. Lugones (*Hayal Kaplanları*'nın başındaki metin). 5. Roberto Arlt (sözünü ettiğimiz hikâye) hakkında kurmaca eserler yazmıştır. Bunlar Borges'in ilgilendiği tek yazarlar, Arjantin edebiyatının tarihinde önemli olan tek adlardır. Eee, Marconi? dedi Renzi. Bana katılmıyor musun? Yoksa hâlâ küskün müsün? Hayır, dedi Marconi. Ben anlık nefretler ve tutkular yaşayan bir insanım. Peki aynı fikirde misin? Hayır, tabii ki hayır, dedi Marconi. Benim zevkime uymayacak kadar sofistike. Ama gene de, dedi, nazik evsahibi rolünü oynamaya devam edersem, diyelim ki Borges'i on dokuzuncu yüzyıl yazarı olarak bir kenara bıraktığımızı kabul ettik; diyelim Borges'i bir kenara bırakmayı kabul ettik, ki bu nehri bir kenara bırakmaya benzer az çok, içinde hiç su yokmuşçasına Uruguay Nehri'ni yaya geçmeye karar verirmiş gibi –buna Platonik diyebilir miyiz?– birden bu hale gelmemiz gerekirse. Peder Berkeley'ye (geçerken bir kenara bıraktığımız adamın sözünü ettiği birine değinelim) layık ılımlı bir felsefi operasyon yüzünden, Borges'i bir kenara bıraktık, Borges'i resimden çıkardık, dedi Marconi, Berkeley'nin mantıklı bir gerçekçilikle yaptığı gibi, sonra? Bizi ziyaret eden Buenos Airesli genç bir yazardan bir yanıt almayı amaçlayan retorik bir soru, sonra? Sonra, diyor Renzi, Borges'in bir on dokuzuncu yüzyıl yazarı olduğu, son, sonuç, vb. vb. varsayımıyla başladık. Arlt 1942'de öldü. Öyleyse, soruyorum şimdi, Arjantin edebiyatının ölmediğini kanıtlamak için dikkate alabileceğimiz çağdaş yazar kim? Çok var, dedi Marconi. Örneğin? diye soruyor Renzi. Nereden bileyim ki? Mujica Lainez örneğin. *Kim*? Mujica Lainez, dedi Marconi. O bir melez, dedi Renzi. Mujica Lainez bir kırmadır. Adı tam tamına "Bir Kırma" olan Kafka hikâyesinde bu kelimenin sahip olduğu anlamda. Bir melez, dedi Renzi, Mujica Lainez işte bu. Hugo Wast ve Enrique Larreta'nın kırması. Mujica Lainez işte bu. Nugo Wast ile Enrique Larreta'nın yarım akıllı bir kırması. Nacha Regules gibi insanların okuması için "sofistike" *best-seller*'lar yazan bir yazar. Kaldı ki kindar olmak istemiyorum, üslup konusuna geri dönersek, dedi Renzi, Arlt'ın *tek* bir sayfasında Mujica Lainez'in tümünde olduğundan

daha fazla üslup vardır. Bitirdin mi? diye sordu Marconi. Ben bittim, dedi Renzi. Bu türden başka kanıtların var mı? diye sordu Marconi. Şimdilik hayır, dedi Renzi. İyi, dedi Marconi, sana katılmıyorum. Çok üzüldüm, dedi Renzi. Seninkiler gibi kanıtlar, dedi Marconi, Aquinolu Thomas'ın hep hayalini kurduklarının ötesine geçiyor. Marconi, Aziz Thomas mıydı, yoksa Aziz Augustinus mu, Volodia? diye soruyor bana. Kanıtı olan mı? diyorum. Aziz Thomas. Peki, dedi Marconi, Renzi'yle kıyaslandığında Aziz Thomas sadece acemi bir oyuncudur, hiç değilse kanıt açısından. Her neyse, dedi Marconi, biraz ukala olmana rağmen hoş bir adam olduğun açık. Ne kadar kalacaksın? Henüz bilmiyorum, dedi Renzi. Profesör'ü bekliyor, diyorum. Profesör mü? diyor Marconi. Bana öyle geliyor ki kısa bir süre önce onu alanda gördüm. Salto, Uruguay'dan geliyordu, sanırım. Marcelo mu? diye soruyor Renzi. O olduğundan kesinlikle eminim, dedi Marconi. Kanıt denebilecek bir şey değil, karanlıkta bir izlenim yalnızca. Çünkü hemen gitmeyeceksen, dedi, bir şey, kim bilir, bir yuvarlak masa, bir toplantı, kütüphanede bir şey düzenlemek harika olurdu –değil mi, Volodia?– insanlarla bütün bunları tartışmanın ve işleri biraz karıştırmanın bir yolu. Belki, dedi Renzi; kalırsam iyi olur. Marcelo olabilir mi? diye soruyor Renzi bana. Belki, diyorum. Haydi otele gidelim öyleyse; gelmişse oradadır. Ben gidiyorum, dostlar, dedi Marconi; zaten çok geç kaldım. Gidiyor musun? dedi Renzi. Bizimle birlikte otele gelmek istemez misin? Hayır, diyor Marconi, saat geç oldu; kâğıtlarımın başına geçip Nabokov'un en son romanı hakkında 36 satır uzunluğunda bir yazı yazacağım daha. Bir gazetede mi çalışıyorsun? diye sordu Renzi. Şey, lafın gelişi iş diyorum, dedi Marconi. Ama bunun dışında ne yapıyorsun? Ben mi? diye sordu Marconi. Hiçbir şey. Borges okuyorum ve soneler yazıyorum. Soneler mi? diye sordu Renzi. Evet, dedi Marconi, burada taşrada her şey bize geç ulaşıyor. Görüyorsun, burada Arlt'ın bok gibi yazdığını düşünüyoruz hâlâ. Bunu düşünen tek siz değilsiniz, diyor Renzi, New York, Paris ve diğer metropollerde oturan insanlar da henüz bu şekilde düşünüyorlar. Demek soneler yazıyorsun? diyor Renzi. Evet, dedi Marconi, taşranın Enrique Banchs'ı olabilir miyim diye bir bakmak istiyorum. Ne olduğunu biliyor musun? dedi: Burada şifrenin nasıl kullanılacağını bilmiyoruz. Şifre mi? Öyle dedin,

değil mi? Benimle dalga geçme, dedi Renzi. Seninle dalga geçmiyorum, dedi Marconi, biz burada böyleyiz, savaş yarası almış ama asla kinci değil. Hey, Buenos Aires'te dilbilimine kafayı takmaya devam ediyorlar mı? Pek o kadar değil, dedi Renzi. Şimdi moda psikanaliz. Görmüyor musun, dedi Marconi, Buenos Aires'e daha sık gitmem gerek. Burada teması kaybediyorum. Concordia'da şimdi yalnızca dilbilim popüler oldu ve öyle görünüyor ki zamanın gerisinde kalmışız. Popüler mi oldu? diye sordu Renzi. Dilbilim, dedi Marconi. Antuñano'nun bugün bana söylediğini söylesem, diyor bana, Renzi taşranın ne kadar alma yeteneğinde olduğunu kavrar. Buralarda neden hâlâ goşolar olduğunu biliyor musun? dedi Marconi. Doğru, bu sabah trenden inerken bir tane gördüm, bol paçalı kızıl-kahve pantolonu ve keçeden yapılma geniş kenarlı şapkasıyla. Onun kılık değiştirmiş bir polis olduğunu sanmıştım. Hayır, dedi Marconi, gerçekten de bir goşoydu. Buralarda, Concordia çevresinde iki yüz elli kadar *goşo* var. Bu yüzden goşesk geleneği burada hâlâ yaşıyor, dedi Marconi, ama dilbilimin etkisinden –diğer her şey gibi– yara almadan değil. Goşesk geleneği mi? diye sordu Renzi. Goşesk ve goşoların kendileri, dedi Marconi. Hiç değilse bugün Antuñano'nun bana söylediği doğruysa. Senin için çevireceğim, dedi, böylece Buenos Aires'e ulusun yaşayan halkbilimini geri götürebilirsin. *Entre Ríos'un Gauderioları Arasında Helmslev veya Goşo Semiyotiğinde Bir Egzersiz*, diye ezbere söyledi Marconi, Antuñano'nun bir versiyonuyla. Antuñano, kendi mülkü olan La Colorado adlı topraklardaki bakkalda yaşanmış bir olayın görgü tanığı ve anlatıcısıydı ve eyalet başkentinin yetmiş kilometre kadar uzağına, Ubaj ve Derrida arasına yerleşmişti. Bir öğleden sonra Marconi, Antuñano'nun ona söylediğini anlattı, bir öğleden sonra bakkalda çeşitli goşolar yazma ve fonetikle ilgili konularda konuşuyorlardı. Albarracín (Santiago del Estero'ludur) okuma yazmayı bilmez, ama Cabrera'nın onun cahil olduğunu bilmediğini sanır; *trara* kelimesinin yazılamayacağını doğrular. Kendisinin de okuması yazması olmayan Cristanto Cabrera, konuşulan her şeyin yazılabileceğini ileri sürer. *Trara* yazarsan buradaki herkesin bir tur içki parasını ödeyeceğim, der Santiagolu olan. Kabul ediyorum, cevabını verir Cabrera; bıçağını çıkarır ve toprağın üzerine bıçağın ucuyla anlamsız çizgiler çizer. Bizim Alvarez gizliden göz

atar, yere bakar ve ilan eder: Olabileceği kadar açık, *trara*. Harika, diyor Renzi. Harika bir hikâye, diyor Marconi'ye. Neden sonelerle saçmalamaktan vazgeçip kendini kasabanı tarif etmeye adamıyorsun? Şey, dedi Marconi, şu an goşo şivesinde soneler yazmaya çalışıyorum. Stéphane Mallarmé'ın başardığı gibi, Hilario Ascasubi'nin diliyle sone formunu sentezleştirmeyi gerçekten istiyorum. Bu çabada, görebileceğin gibi, Borges'in izinden gidiyorum. Daha doğrusu, dedi Marconi, dün gece rüyamda bir şiir gördüm. Cidden. Bazı arkadaşlar evimde yemek yemeye geldiler, yanlarında inanılmaz bir Şili şarabı getirdiler, altı şişe kadar içtik; daha sonra yattım ve sabah erkenden kafamın içinde bir şiirle uyandım. Rüyamda gördüğümü aynen yazdım; işte şöyle, dedi:

Ben
ip cambazıyım
havada yürüyen
yalınayak
üzerinde bir ipin
dikenli telden

Marconi rüyasında gördüğü şiiri ezbere okudu. Bir sone olmayabilirdi, ama rüyasında görmüştü, dalga geçmiyordu. Bir tür *haiku*,* değil mi? Çok fazla anlatı, dedi, büyük bir şey değil, ama önemli olan rüyada görmüş olmam. Coleridge'in başına gelen benim de başıma geldi. Rüyada şiirin başlığı ortaya çıkmadı, dedi. "Sanatçının Portresi" adını ver, dedi Renzi. Hayır, dedi Marconi, şiirin konusu bu, ama bu başlık fazla kör kör parmağım gözüne. Sanatçıyla ilgili bir şiirde, sanatçı kelimesi başlıkta hiç mi hiç görünmemelidir. Bu bir kural mı, değil mi? Edebiyatta, dedi, en önemli şey asla isimlendirilmemelidir. Bir epigram, dedi, bu uzun tartışmaya ya da entelektüel diyaloğa bir son vermeye hizmet eden bir epigram. Gidiyorum, gerçekten, dedi, Nabokov hakkında yazmak benim için bile çok oldu, dedi Marconi, veda etmeye başlarken.

* Japonlara özgü üç dizelik kıtalardan oluşan kısa şiir. (ç.n.)

İnanılmaz bir adam, dedi Renzi. Yerel bir karakter, diyorum ona, buradaki herkes gibi. Küçük bir kasabada yaşamanın iyiliği: Hepimiz önemli karakterleriz. Teori onu çıldırttı, diyorum Renzi'ye. Yarın kendi fikriymiş gibi tekrarlar. Bu o kadar da kötü değil, dedi Renzi. Haydi gidelim. Marcelo gerçekten gördüğü kişi olabilir mi? diye soruyor bana. Muhtemelen, cevabını veriyorum. Çok ikna olmuş gibi durmuyorsun, diyor bana. Evet, neden olmasın? Her halükârda şimdi anlayacağız. Şuradan gidelim, diyorum ona. Bu kulüp Urquiza'nın yaz evlerinden biriydi. Aynaları severdi, diyor Renzi. Ne tuhaf bir koridor. Buradan mı çıkacağız? diye soruyor. Hayır, şuradan daha iyi, diyorum, bu yoldan bulvara çıkarız. Hava bayağı soğuk, diyor Renzi. Yürüyecek miyiz? Elbette, diyorum, yakında; bu yoldan dosdoğru otele gideriz, on blok kadar ötede. Yolda sana kasabayı göstereceğim. Gerçi bu öğleden sonra dolaşmıştın. Burada aklına gelebilecek her şey bilinir, diyorum, Şey, her şey değil, diyor Renzi. Doğru, her şey değil. Nehir kenarındaki bu kasabaları seviyorum, diyor Renzi, melankolik bir havaları var. Peki bu bina nedir? diye soruyor Renzi. Hapisane, diyorum ona. Marconi'yle konuşmanı dinlerken, diyorum. Biraz ileriye gittim, diyor Renzi, birdenbire uzaklara açıldım, fazla cinin etkisi. Hayır, diyorum ona, tam tersine; ama sizin konuşmanızı dinledim ve dayını hatırladım. Bazı konularda ona çok benziyorsun, diyorum. Bugün herkes bana bunu söylüyor, diyor Renzi. Açıklaması zor bir yöntemle ondan birçok şey öğrendim, diyor. Neredeyse bir yıldır yazışıyoruz ve ancak şimdi bana bir şey açıklamaya çalıştığını kavrıyorum. Marcelo öğretmeye yönelik doğuştan gelen bir tür eğilime sahip, diyor bana. Çok eğlendirici, değil mi? dedi Renzi. En inanılmaz kısmı da onu tanımıyor olmam; şahsen yani. Onunla hiç konuşmadım, onu hiç görmedim. Evimize geldiğinde yeni doğmuştum, ama sonra gelmeyi kesti, daha sonra insanların onun hakkında konuştuklarını duydum ama onu hiç görmedim. Şimdi buradayım ve onu göreceğiz, ama onunla buluşacağımızdan tamamen emin değilim. Bunu ne kadar çok düşünürsem, diyor, o kadar inanılmaz bir hal alıyor. Bana hep seni anlatırdı, diyorum ona ve zaman zaman mektuplarından parçalar okurdu. Yaptığınız tartışmalardan muazzam bir keyif alırdı, diyorum ona. Emilio, dedi bana, hatırlıyorum, bir gece, Emilio dünyada var olan tek şeyin

edebiyat olduğunu düşünüyor; bunu aştığı zaman, o anın tanığı olmak için orada bulunmayı umut ediyorum, dedi bana Profesör, diye anlatıyorum Renzi'ye, ancak o zaman bütün bu aile boktanlığından çıkmayı başarabilecek. Anlamıyorum, diyor Renzi. Ben de, cevabını veriyorum, ama bana söyledikleri bunlar.

Daha sonra Renzi bana Joyce'la tanışmış olmamın kendisine ne kadar inanılmaz geldiğini söyledi. Şey, bir tanışlık demek zordu, diyorum ona. Onu Zürih'te birkaç kez gördüm. Çok az konuşurdu ya da hiç konuşmazdı; satranç oynanan bir bara gelir, oturup bar sahibinin aldığı bir İrlanda gazetesi okurdu; bir köşeye oturur ve bir büyüteçle okumaya başlardı, gazete neredeyse yüzüne yapışmış olurdu, sayfaları bir gözüyle, sol gözüyle takip ederdi. Bu şekilde saatler geçirirdi, bira içerek ve gazete okuyarak, başından sonuna kadar, ilanları, ölüm ilanlarını bile, her şeyi; sık sık çok tuhaf küçük bir kahkahayla kendi kendine gülerdi, kahkahadan çok bir fısıltı gibi. Bir keresinde bana Lehçe "kelebek" nasıl denir diye sordu; sanıyorum benimle doğrudan konuştuğu tek zamandı bu. Başka bir seferinde bir adamla, bir Fransızla birkaç kelime konuştuğunu duydum; adam ona *Ulysses*'in aslında çok önemsiz, entipüften bir kitap olduğunu söylüyordu. Evet, dedi Joyce. Biraz önemsizdir, entipüftendir ve biraz da enlidir, dört yolludur. Cidden mi? diyor Renzi. Çok zekice. Bir arkadaşım, Arno Schmidt onu evinde ziyaret ederdi, daha sonra savaşta ölecek çok kurnaz bir eleştirmen. Bir öğleden sonra onu ziyaret edip edemeyeceğini sormaya cesaret etti. Ne için? diye sordu Joyce. Şey, dedi Arno, kitaplarınıza hayranım, Bay Joyce ve isterdim ki, şey, sizinle konuşmak isterdim. Yarın saat beşte evime gelin, dedi Joyce. Arno geceyi bir tür anket hazırlayarak, sormak istediği soruları yazarak geçirdi; çok gergindi, sanki imtihana girecekmiş gibi. Şimdi sokağın karşısına geçelim, diyorum Renzi'ye. Kapıyı Joyce'un kendisi açtı; ev karmakarışıktı, neredeyse hiç mobilya yoktu. Nora mutfakta böbrek kızartıyordu, Lucia da aynada dişlerine bakıyordu; çok uzun bir koridordan geçtiler, sonra Joyce bir iskemlenin üzerine attı kendini. Cehennem gibiydi. Arno kitaplarına ne kadar hayran olduğunu, tezahürlerin Çehov'dan beri kısa hikâye tekniğinde ilk ilerleme olduğunu, bu tür şeyleri tekrarlamaya başladı, sonra bir ara Stephen Dedalus'un Hamlet konumunda bir karakter olduğunu düşün-

düğünü söyledi. Kimin konumunda? diye sözünü kesti Joyce. Bununla ne demek istiyorsun? Hamlet muhtemelen kısa boylu ve şişmandı, diyorum ona, on altıncı yüzyılda bütün İngilizlerin kısa boylu ve şişman oldukları gibi, dedi Joyce. Stephen ise uzun boyluydu, dedi Joyce. Hayır, dedi Arno, ben Hamlet seviyesinde bir karakter olduğunu söylemek istemiştim; bir tür modern Hamlet'ti. Bu doğru, diyor Renzi. Bir tür Cizvit Hamlet'tir. Bir sürekliliğe benzer bir şey olduğu da doğru, diyor Renzi: Bir tür hayal dünyasında yaşamaktan başka bir şey yapmayan ve yazmak yerine zamanını teorilerini açıklamalarla geçiren bir tür genç estet –doğru mu?– diyor Renzi. Bir çizgiye benziyor, diyorum, diyelim ki: Hamlet-Stephen Dedalus-Quentin Compson. Quentin Compson, diye açıklıyor Renzi, Faulkner karakteri. Şey, diyorum ona, Arno bütün bunları söyledi ve sanırım yanı sıra başka şeyler de söyledi, ama Joyce ağzını bile açmadı. Arno'ya baktı ve zaman zaman yüzünü zarif eliyle sıvazladı, şöyle. Bulvar burası, diyorum ona, şimdi alanı geçince otele varmış olacağız. Ya sonra? diye sordu Renzi. Sonra Arno ona daha dolaysız sorular sormaya başladı, yani cevap gerektiren sorular. Örneğin: Swift'i sever misiniz? Sterne hakkında ne düşünüyorsunuz? Freud okudunuz mu? Bu tür şeyler, ama Joyce evet ya da hayır diye cevap verdi ve bundan başka söz etmedi. Bir karşılıklı konuşmayı hatırlıyorum, sanırım tüm konuşma içinde yaptıkları birkaç diyalogdan biri. Gertrude Stein hakkında ne düşünüyorsunuz, Bay Joyce? diye soruyor Arno. Kim? diyor Joyce. Gertrude Stein, Amerikalı yazar, kitaplarını biliyor musunuz? diye soruyor Arno, Joyce da sonsuz gibi gelen bir dakika hiç hareketsiz durduktan sonra en nihayet şöyle diyor: Bir insana Gertrude adını vermek kimin aklına gelir? İrlanda'da bu adı ineklere veririz, diyor Joyce, sonra da on beş dakika boyunca hiç ağzını açmadan oturdu, bu noktada görüşme sona erdi. Dünyaya hiç aldırmıyordu, diyor Renzi, Joyce aldırmıyordu. Dünyaya ve çevresindekilere hiç aldırmıyordu. Düşünürsen haklıydı da. Kitaplarını seviyor musun? diye soruyorum. Joyce'un kitaplarını mı? Bu yüzyılda bir solukta adı söylenebilecek başka bir yazar olduğunu sanmıyorum, diyor bana. Peki, diyorum, biraz –nasıl ifade etsem?– biraz fazla gerçekçi olduğunu düşünmüyor musun? Gerçekçi mi? diyor Renzi. Gerçekçi mi? Hiç kuşkusuz. Ama gerçekçilik nedir?

dedi. Gerçekliğin bir yorumuna dayalı bir temsil, gerçekçilik budur, dedi Renzi. Esasen, dedi sonra, Joyce önüne tek bir problem koymuştu: Hakiki olaylar nasıl anlatılacak? Hangi olaylar? diye soruyorum. Hakiki olaylar, diyor Renzi. Ha, diyorum, ben ahlâki olaylar anladım. Şey, diyorum, otel şurada. Peki Lehçe "kelebek" nasıl denir? diye soruyor Renzi bana, ama unutmadan, nereden sigara alabilirim? Şuradan, diyorum ona, şu bardan. Veya ben sana biraz verebilirim, diyorum. Hayır, kendim almayı tercih ederim, diyor.

Barda ayakta duran bir adam, tam şu köşede ihtiyar Troy'la vakit öldürüyorum, diyor. Burada olabildiğince sakin duruyorum, şuradaki González bana katlanıyor; işte buradayım, ihtiyar Troy ve Gonzalito'yla, üçümüz; Troy bana diyor ki, ihtiyar Troy gelip bana diyor ki, bak Cholo, dedi, bak kim geliyor. Diyelim ki burası bir köşeymiş gibi burada duruyorum, bu bardak benim, şu da ihtiyar Troy, doğru mu Gonzalito? Doğru, diyor Gonzalito. Bak, Cholo, diyor Troy bana, bak kim geliyor, dedi barda ayakta duran adam. Sigara, dedi Renzi. Neredeyse kıç üstü düşüyorum, garaja doğru bakıp Goñi'nin prens gibi giyinmiş olarak geldiğini görüyorum. Gonzalito, öyle değil mi? Doğru, diyor Gonzalito. Her zaman derim ki, bu dünyada orospu çocukları ve deliler ipini koparmış gibi gezer, diyor barda ayakta duran adam. Her zaman bunu derim, diyor, ama Goñi'yi görünce neredeyse kıç üstü düşüyordum. Cholo, dedi Troy bana, aptalca bir şey yapayım deme, diyor, aptal olma. Ama onu görüyor musun görmüyor musun, diyorum ona, şu deliyi, görüyor musun görmüyor musun, diyorum. Görüyorum, diyor bana. Kederli Adam, bir kuş kadar hür, onu görüyorsun; ama, diyorum, Troy'a diyorum, her şey başaşağı ve geriye doğru mu? Rahatına bak, Cholo, diyor Troy bana. Ama hayır, ihtiyar, diyorum ona, rahatına bak falan bu boktanlık nedir, yapamam, bak, bak, diyorum. Bakıyorum, diyor Troy bana. Onu görüyor musun? kıl pıranga kızıl çengi giyinmiş? Ters bir şey var, diyorum Troy'a, boktan bir şey oluyor burada. Yoksa siz çocuklar Kederli Adam Goñi'nin beş kardeşini birbiri ardına öldürdüğünü unuttunuz mu? Bir öğleden sonra çuvaldızla beşini birden öldürdü; sonra ortaya çıktı hepsinin işini birer birer bitirmiş, beşinin birden, onlar orada kanlar içinde yatarken, bir iğne darbesiyle, bam, Kederli Adam,

ameliyat yapar gibi, şuraya, boynuna, tam oraya, bam, nefes borusuna, şuraya –görüyor musun?– gırtlağına, boğazına dokun, González, orada küçük bir delik olduğunu görüyor musun? diyor barda ayakta duran adam. Bir paket Colorado Short, diyor Renzi. Orada küçük bir delik olduğunu gördün mü? diyor adam. Doğru, diyor González. Oraya sokarsın ve o kadar uzun süre, daha önce gördüm mü hatırlamıyorum, hayatın bir anda sona erer. Ve o sefil, o çelimsiz Goñi, tepeden tırnağa beyaz giyinmiş, küçük gözleri burnunun tam üzerinde, prens gibi giyinmiş, onu görüyorum, gözlerime inanamıyorum. Bak, ama şuraya bak, diyorum Troy'a. Sakin ol, Cholo, diyor ihtiyar. Tansiyonumun yükseldiğini görünce, sakin ol, diyor bana. Ama nasıl? Hepsinin işini aynı anda bitirmiş, bir çuvaldızla, orada yatmış uyurlarken, bütün kardeşlerini –ama, diyorum, ne tür bir ülkede yaşıyoruz böyle?– birbiri ardına, nefes borusundan, adamın ne kadar çatlak olduğunu Allah bilir, ama neyse ki en küçük kardeş hayatta kaldı, en küçük kardeşin hayatta kaldığını biliyor muydun, González? diye sordu adam. Hayır, diyor González. En küçük kardeşini Baradero'ya bilet alması için otobüs terminaline gönderdikten sonra ne kadar süre geçmiş olmalı, düşünsene. Ona dedi ki, diyor: Git de bana Baradero'ya bir bilet al. Sadece gidiş, diyor ona. Baradero'ya, bir düşünsene. Peki nedenini biliyor musun? Çünkü Baradero'nun federal polisin yetki alanının dışında olduğunu ve tehlike geçene kadar orada kalabileceğini düşündü. Peki sonra ne oldu? diye soruyor tezgâhta ayakta duran adam. Küçük Goñi, en küçük kardeş, koşarak gidiyor, dosdoğru polise koşuyor, polisle birlikte oraya geliyor, çünkü şüphe uyandıran bir şey olduğunu hemen anlıyorlar oğlum, adamın hiç de geri zekâlı olmadığını anlıyorlar. Sana söylüyorum, o sırada yedisekiz yaşındaydı, şimdi kamyonculuk yapıyor, Santa Fe-Resistencia-Chaco-Santa Fe hattında çalışıyor, doğru mu, Gonzalito? diyor adam. Doğru, diyor Gonzalito. Goñi çocuğunun yüzünde neşeli bir ifade falan görüyor ve hemen tuhaf bir şeyin olacağını anlıyor, ama polislerle birlikte siperlere döndüğünde artık çok geçti. Bam, nefes borusu, hepsi hemen ölmüş. Beş Goñi kardeş, sundurmada yatıyor, hepsi sırayla, sundurmada, beşi birden, olabileceği kadar ölü, diyor adam. Colorado Shorts mu? diye soruyor barmen. Evet, diyor Renzi, bir paket. Diğerlerini fersah fersah geçen bir manzara,

dedi adam, ancak San Quentin katliamıyla kıyaslanabilir; beşi birden asma çardağının altında yatıyor, söyleyeceklerimi dikkatle dinle, olur mu? Kardeşlerden her birinin boğazında küçük kırmızı bir delik var, sanki kravat iğnesi takmış gibi, diyelim yakutlarla süslü kravat iğneleri. Neyle süslü? diye sordu kapıya yakın bir masada oturan bir adam. Yakutlar, mecazi olarak konuşuyorum, diyor tezgâhta ayakta duran adam. Boyunda kırmızı bir nokta, şu küçük kasın tam yanında, nefes borusunda, iğneyi oraya sokmuş. Ne manzara ama, hepsinin defteri dürülmüş, diyor adam. Kendi kardeşleri, çıplak, beşi orada yatıyor, sundurmada, çıplak, beşi birden, çünkü onları uykuda yakaladı ve Goñi orada bir banka oturmuş, üzerinde bir palto ve şapka var, oğlanın ona Baradero biletini getirmesini bekliyor. Olayın muazzamlığını kavrıyor musun? Peki şimdi ne oluyor, burada köşedeyiz, doğru mu Gonzalito? Bak, diyor Troy bana ve o sefil yürüyerek geliyor, olabildiğince sakin yürüyor, tepeden tırnağa giyinmiş, diyor adam. Buyurun, diyor barmen. Teşekkürler, diyor Renzi. Bana bir şeyler oldu, sarı rengi gördüm, yemin ederim üzerimde parlayan ışıkla her şey sarı sarı sarıydı. Gonzalito'ya diyorum ki: Hey Gonzalito, diyorum, şimdi ne yapacağız? Öyle değil mi, Gonzalito? Öyle, diyor Gonzalito. Gidiyor muyuz? diyorum Renzi'ye Ama şu götleğe bak, diyorum ona, sana dedim mi demedim mi, bu ülkede bir orospu çocuğuysan, ama asilzade bir orospu çocuğuysan, dünya klasında bir orospu çocuğundan geri kalmıyorsan, diyorum ona, er ya da geç bir prens gibi yaşarsın. Böyle dedin, diyor Troy bana. Dosdoğru buraya geliyor, diyor barda ayakta duran adam. Dosdoğru bu bara, peki biz ne yapacağız? diye soruyorum Troy'a. Evet, haydi gidelim, dedi Renzi. Adam biraz hiddetli görünüyor, diyor bana. Çok, diyorum. Tam Marconi'nin eşi, diyor Renzi bana. Karşıya geçerken dikkat et, diyorum, bulvarda iki yönlü trafik var. Eeee? diyor Renzi bana, Lehçe "kelebek" nasıl denir? *Alaika*, diyo-rum. *Alaika* dersin. Otel burası, diyorum. Profesör'ün yaşadığı yer.

2 Otel 1900 civarında yapılmışa benziyor. Alana bakan büyük pencereleri ve siyah mermer cephesi var. Buradan, diyor

Tardewski bana. Önce resepsiyona uğramamız gerekiyor. Profesör Maggi'nin dönüp dönmediğini biliyor musunuz? diye soruyor Tardewski. Resepsiyonist vardiyasına yeni başladığını, ama belki de birinin gelmiş olduğunu söylüyor, diyor ki, çünkü anahtar yerinde değil. Yukarı bir bakalım öyleyse, diyor Tardewski. Dönmüşse onu yukarıda uyur bulmamız çok mümkün, diyor; belki de senin geldiğini bile bilmiyor. Dördüncü kattaki bir odanın kapısını çalıyoruz; kapıyı kimse açmadığı ve kapı da kilitli olmadığı için içeriye giriyoruz. Oda boş. Bizi kulüpte arıyorsa çok komik olur, diyor Tardewski bana. En iyisi oraya telefon edip Profesör'ün orada olup olmadığını sormak, diyor. Oda hayli büyük; büyük pencerelerden güzel bir nehir manzarası görünüyor, arka planda, söğütlerin yanında. Duvara dayalı bir masa var. Bir yatak. Bir gardrop. Bir iskemle. Bir rafta bazı kitaplar. Tardewski kulübe telefon edip Profesör gelirse odasında olduğumuzu ona söylemeleri mesajını bırakırken ben de rafın yanına gidip kitapların adlarına bakıyorum. Raftaki kitapların adlarını sırayla okuyorum: Irazusta'nın *Yazışmalarla Juan Manuel de Rosas'ın Hayatı.* Ignacio Weiss'in *Pedro de Angelis'in Avrupalı Geçmişi.* Robert Lacour'un *Amerika Birleşik Devletleri'nde Gündelik Hayat* (1830-1860). Mayer'in *Alberdi ve Dönemi.* José Carlos Chiaromonte'nin *Milliyetçilik ve Liberalizm.* Jacques Duprey'nin *Alexandre Dumas, Rosas ve Montevideo.* Tulio Halperín'in *Devrim ve Savaş.* Sonra düzenli olan masanın yanına gidiyorum, ki düzenli derken, bununla kalemlik olarak kullanılan küçük bir Mazawattee çay kutusu, kırmızı keçeli kalem, bir cetvel, bir silgi, büyük bir metal ataştan başka bir şey olmadığını kastediyorum; masanın bir tarafında üzerinde –"Angela'yı Ara (Pazartesi)"– yazılı bir not defteri var, bunun altında da kalemle yazıldıktan sonra üstü kırmızı kalemle çizilmiş bir şey yazılı. Ancak "seminer" kelimesini çıkarabiliyorum ama bundan sonrasını okumak neredeyse olanaksız, "proje", "proses" ya da belki "protektor" olabilir. Kâğıdın ortasında çeşitli üçgenler, daireler ve kalemle çizilmiş diğer geometrik şekiller ve bir hesap ya da hiç değilse kâğıdın sol tarafına alt alta yazılmış rakamlar var:

6750
12800

17300
8970
22500

Masadaki çekmecelerden birini açıyorum. Aslında Profesör hep kütüphanede çalışırdı, diyor Tardewski. Kütüphanede ya da eyalet arşivinde. Çekmecede çeşitli gazete kupürleri, özellikle *La Prensa*'dan ve *Buenos Aires Herald*'dan yaklaşık beş hafta öncesinin, hepsi ataşlarla tutturulmuş haberler, bir kutu kahverengi ilaç (Novo-Prohepat), çeşitli aspirin ruloları ve Condor hattında Paraná'dan Santa Fe'ye giden aydan kalma bir otobüs bileti var. Gitmemiz gerekiyor, diyor Tardewski bana, benim eve gidelim. Öbür çekmeceyi açıyorum: Çerçeveli bir fotoğraf var. Genç bir adam olarak Marcelo'nun resmi bu, Mar del Plata'daki Ramblas'ta kaldırıma masa atmış bir kafede oturuyor, yanında Coca olması gereken bir kadın. Sen nasıl istersen, diyorum Tardewski'ye. Kulübe evde olacağımız mesajını bıraktım, gelirse diye buraya da bir not bırakabiliriz, diyor. Odada yalnızca bir resim var, sol duvarda. Aslında bir resim değil, yalnızca kesilip beyaz kartona yapıştırılmış bir dergi kapağı; Hipólito Yriyogen'in cenaze töreni olması gerektiğinden neredeyse emin olduğum bir sahnede muazzam bir kalabalığı gösteriyor. Gardroba gidiyorum; aynadan Tardewski'nin masa başında oturduğunu, Mazawattee çay kutusundan bir kalem aldığını görüyorum; not defterinin ilk sayfasını yırtıp yazmaya başlamış. Not defterinin ilk sayfasını ne yaptığını göremedim. Belki bir yere attı, gerçi zemin temiz. Gardrop da, askıdaki beyaz bir yazlık takım ve alt raflardan birindeki çok yıpranmış sandaletler dışında boş. Tamam, diyor Tardewski, gidebiliriz. "Profesör Maggi" diye yazmış Tardewski. "Yeğenin Emilio ile ben seni bekliyoruz. Saat 0:30. Buenos Aires'e giden sabah trenine kadar benim evde olacağız. Seni bekliyoruz. Volodia." Notu buraya bırakalım, görmezlik edemez, diyor.

Alt kata iniyoruz ve resepsiyona da not bırakıyoruz. Profesör Maggi dönerse, ne kadar geç olursa olsun önemli değil, Tardewski'nin evinde onu beklediğimizi bildirmelerini söylüyoruz. Gece nöbetçisi bize şaşırmış bir ifadeyle baktıktan sonra başını sallıyor, ama söylediklerimizi yazmıyor. Yalnızca diyor ki: Tamam, efen-

dim, ve vardiyasının sabahın altısında bittiğini bize tekrarlıyor. Çok iyi anlamış gibi görünmüyor, diyorum Tardewski'ye. Yarı uykulu, zavallı adam, diyor Tardewski.

Alanı tekrar geçiyor ve nehir boyunca uzanan bulvarda yürüyoruz. Tardewski bana Salto Grande'deki hidroelektrik santral projesini anlatıyor; nehir kıyısında yaşayan birçok insanın oradan taşınmaya zorlandığını söylüyor. Nehrin bir köşesini gösterek, şuradaki bütün alan, diyor, tutulan suyla yok olacak. Bana göre zaten doğa mevcut değil, diyor şimdi, ve doğa dediğimiz yapay karakter üzerine teorisini açıklamaya başlıyor, gerçi aslında Marcelo bunu bana mektuplarından birinde anlatmıştı.

Buraya geldiğimde, 1945'te, diyor bana, bütün burası çorak araziydi. Yıllarca Buenos Aires'te yaşamıştı, öyle dedi, Avrupa'dan geldikten sonra; Polonya Bankası'nda çalışıyordu, sonra onu yeni açılan Concordia şubesine gönderdiler. Evine yaklaşırken biraz hayatından söz etti. Varşova'da doğmuştu, ama 23 yaşında, dedi, Wittgenstein'ın yönlendirmesiyle Cambridge'de felsefe doktorası yapmak için İngiltere'ye gitmişti. Savaş onu yaz tatilini geçirmek için geldiği Varşova'da bulmuştu, öyle dedi. Polonya ordusu tümüyle çökerken kaçmayı başardım ve Avrupa'nın yarısını kat ettikten sonra, Marsilya'da denizaltı savaşı, trafiği engellemeden önce okyanusu geçen son gemiye bindim. Gençliğinde, dedi, hayatının kırk yılını dünyanın bu köşesinde geçireceği aklının ucundan geçmiyordu. Zaman zaman, dedi, Avrupa'da kalmış ya da savaş sona erdikten sonra dönmüş olsaydı hayatının nasıl olacağını düşünmeye başlardı. Belki bir toplama kampında ölürdü, ya da belki, dedi, ya da belki Ağustos 1939'da yazı Varşova'da geçirmeyi düşünmeden Londra'da kalmaya devam ederdi, o kadar, ve bombardıman akınlarından sağ çıkmış olursa, belki, bu durumda, dedi, doktoramı bitirebilirdim ve şimdi bir İngiliz ya da Kuzey Amerikan üniversitesinde felsefe profesörü olurdum. Hayatı üzerine, dedi, kaderinde etkili olan şansın oynadığı rolün üzerine birden fazla kez düşünmüştü. Nehir kıyısında bulvar boyunca bunu konuşuyorduk ve uzaktan Uruguay sahillerinin yanıp sönen ışıklarını görebiliyordum. Bir anlamda, dedi Tardewski, başarısız olduğumu söyleyebilirsin. Bununla birlikte, gençliğimi düşündüğüm zaman, aslında aradığım şeyin bu olduğundan eminim. O dönemde, Camb-

ridge'de okurken, dedi, çok içerdim. Diyelim ki, dedi, şimdi içtiğimden daha fazla içerdim. Haftada en az iki kez sarhoş olurdum ve eve her tarafım çürük içinde gittiğim zamanda Pascal'ın *Pensées*'sini okurdum, sarhoş olduğumda hep okuduğum kitabı. Bilinçli ve mahrem bir şekilde, dedi, sarhoşken Pascal okumalarını Wittgenstein'ın aydınlatıcı öğretisiyle karşılaştırıyordu. Üzerinde iyice kafa yorulmadan önce karalanmış taslak ve fikirlerden oluşan o küçük kitapta, zekânın kendi başarısızlığı onuruna inşa ettiği en büyük anıtı görüyordu.

Kendi özel durumunda, bu başarısızlık tutkusunun ta gençliğine kadar, Varşova'daki yıllarına kadar, kuşkusuz Cambridge'de sarhoşken Pascal'ın *Pensées*'sini okumalarından önceki yıllara kadar giden bir şey olduğunu büyük bir kesinlikle gördüğünü söyledi. Genellikle başarısızlık denen olguyla özdeşleşmişti, öyle dedi. Ama, diye sordu, başarısızlık nedir? Belki akla gelen bütün yeteneklerden daha az yetenekli, ama yetenekli, birçok başarılı insandan daha yetenekli bir insan. Bu yeteneklere sahip, dedi, ama bunları kullanmıyor. Boşa harcıyor. Yani, dedi, özünde hayatını boşa harcıyor. Özellikle entelektüel dünyanın kenarlarında, her zaman projeler ve yazmaya niyetlendikleri kitaplarla dolanan bütün o başarısızlara tutkundu. Bunlar çoktur, dedi, her yerde vardır, ama bazıları çok ilginç insanlardır, özellikle de yaşlanıp kendilerini daha iyi tanıdıkları zaman. Gençken, dedi, onları araştırırdım, bilgeleri arar gibi. Mesela sık sık gördüğüm bir adam vardı. Polonya'da. Bu adam, okulu bitirmek için gereken sınavlara girmeye hiç karar veremeden üniversitede öğrenci olmayı kendisine iş edinmişti. Aslında tam matematikten mezun oluyordu ki üniversiteyi bıraktı ve sonra düğün günü kilisede onu bekleyen nişanlısını terk etti. Bir şeyi bitirmede hiçbir özel yarar görmüyordu. Bir gece, diyor, Tardewski bana, birlikteydik, hoşlandığım, çok hoşlandığım bir kadınla bizi tanıştırıyorlar. Arkadaşım bunu gözleyince bana diyor ki: Ah, ama bu nasıl mümkün olabilir? Sağ kulağını fark etmedin mi? Sağ kulağını mı? Ona cevap verdim: Sen delisin, hiç aldırmıyorum. Ama sonra, buna dikkat et, dedi Tardewski. Dikkat et. Bak. Sonunda kadının kulağının arkasında ne olduğunu görmeyi başardım. Korkunç bir siğil ya da en azından bir siğil vardı. Her şey sona erdi. Bir siğil. Anlıyor musun? Adam tam bir şeytandı. İşlevi

kendisinden başka herkesin coşkusunu sabote etmekti. İnsanlar konusunda derin bir bilgisi vardı. Tardewski, gençliğinde insanlarla bu şekilde çok ilgilendiğini söyledi, her zaman gerekenden fazlasını gören insanlarla, dedi. Temel konu buydu, dedi: Görmenin özel bir şekli. Bu Rusça bir terim, formalistlerle ilgilendiğini anladığımdan bilmen gerektiğini düşünüyorum, diyor bana: Her neyse, terim *ostraneni*. Evet, diyorum, formalistlere ilgi duyarım elbette; Brecht'in yabancılaşma fikrini buradan aldığını düşünüyorum. Bunu hiç düşünmemiştim, diyor Tardewski bana. Brecht, Sergey Tretiyakov sayesinde Rus formalistlerinin teorisi ve yirmilerde Rus avangard deneyimi üzerine çok şey öğrenmişti, diyorum. Tretiyakov gerçekten önemli bir adamdı; *literatura fakta* teorisini ortaya atan kişi oydu. Daha sonra geniş kabul gören bu teoriye göre edebiyat ham belgelerle, metinsel montajla, doğrudan tanıklıkla, habercilik teknikleriyle çalışmalıydı. Kurmaca, derdi Tretiyakov, diyorum Tardewski'ye, halkın afyonudur. Brecht'in yakın arkadaşıydı ve Brecht onun sayesinde *ostraneni* kavramını tam olarak öğrendi. İlginç, dedi Tardewski. Ama anlattıklarıma geri dönecek olursam, bu bakma biçimine *ostraneni* diyorum: Her zaman dışında, biraz uzağında, başka bir yerde olmak ve dolayısıyla gelenek ve alışkanlık perdesinin ardındaki gerçekliği görebilmek. Paradoksaldır, turistlerin bakış açısı böyledir, ama nihai olarak felsefecinin bakış açısı da böyledir. Demek istiyorum ki, dedi, felsefe kesinlikle bundan başka bir şey değildir. En azından Sokrates'ten beri bu şekilde kurulmuştur. "Bu nedir?" Doğru mu? Sokrates'in sorusu. Bir başarısız, hepsi değil, belirli bir başarısızlar sınıfı her şeyi sürekli olarak bu tür bir bakış açısıyla görür. Bu sapkın zihin berraklığı onların başarısızlığa daha da derinden gömülmesine yol açar şüphesiz. Bu tür insanlarla çok ilgilenirdim, gençliğimde. Bana göre şeytani bir büyüleri vardı. Bu bireylerin, her zaman yıkıcı olan hakiki bilme işlevini, dedi, uygulayan insanlar olduğuna inanıyordum. Ama işte evime geldik, diyor Tardewski şimdi, ön kapıyı açmaya giderken.

Ev alçak ve beyaz, tek katlıydı ve nedenini bilmiyorum, bir kuşhaneyi düşünmeme yol açtı. Çok bakımlı bir bahçeden geçtik ve Tardewski ön kapıyı açmak için biraz uğraştı. İçeriye gir lütfen, dedi. Burada oturabiliriz, dedi ve neredeyse boş bir odanın ortasın-

da karşı karşıya konmuş iki koltuğu işaret etti. Biraz beyaz şarabım var, sanırım, buzlukta.

Tardewski odadan çıkınca kendi başıma kaldım. Odada koltuklardan ve siyaha boyanmış, alçak altıgen sehpadan başka mobilya yoktu, bir de birkaç çekmecesi ve iki kapısı olan bir tür komodin. Karşımdaki duvarda, raptiyelerle tutturulmuş, bana belli belirsiz tanıdık gelen ama yüzünü çıkaramadığım birinin büyütülmüş bir fotoğrafı vardı.

Burada tek başına yaşıyorum, dedi Tardewski bardaklarla şarap şişesini yerleştirirken. Her gün bir kadın geliyor ve evi derleyip topluyor. Adı Elvira; birkaç yıldır yanımda, ama gene de hayatı hakkında kesinlikle hiçbir şey bilmiyorum. Yalnızca adının Elvira olduğunu ve kasabanın dışında oturduğunu. Profesör ondan çok hoşlanırdı, dedi Tardewski. Hemen düzeltti: Aslında Profesör ondan çok hoşlanıyor demek istemişti. Bazı zamanlar, dedi, birinden sanki ölmüş gibi söz etmek için birkaç saat görmemek yeter, dedi.

Bundan sonra, mutfaktayken Marconi'yle konuşmamı düşündüğünü söyledi. Hemen, dedi, bir süre önce kendisinin, Tardewski'nin Marconi'yle yaptığı bir konuşmayı hatırlamıştı. Bu konuşmada Marconi ona bir kadınla ilgili olağanüstü bir olayı anlatmıştı. Bir süre önce kulüpte yaptıkları bu sohbet, dedi, Marconi'nin kadınlar hakkında bazı yorumlarıyla başlamıştı.

Marconi, dedi, bana söylemiş olduğu gibi, bir tür yerel karakterdi. Şair'in yerel karakteri. Şiirleri, belki rüyasında görmedikleri, ama kesinlikle yazdığı birkaç tane ya da en azından yayınladığı birkaç tane, sana itiraf ediyorum, dedi, hiç de fena değil. Eğitimli bir güçlükleri, neredeyse manyakça bir çapraşıklıkları var. Bu kez, demin de dediğim gibi, diyor Tardewski bana şarap koyarken, Marconi'yle kadınların bazı tuhaflıklarından, daha doğrusu onunla, Marconi'yle ilişki kurmuş olan kadınların bazı tuhaflıklarından söz ediyorduk. Marconi bana, ben çok gençlere, on beş on altı yaşındaki ergenlere ya da yaşlılara, çok çok yaşlılara ilgi duyuyorum, diyordu bana, diyor Tardewski bana. Çalıştığı gazetede birçok mektup alıyor ve zaman zaman sonelerini yayınlıyor. Haftada en az iki-üç kez çok çeşitli kadınların bana yazdığı mektuplar alıyorum, dedi Marconi bana. Bunların bazıları ilginç; aklına gelebilecek her

tür mektup var, dedi Marconi bana, diyor Tardewski: Şiire ilgi duyan ve aptal duygusal mektuplar yazan kızlar; her zaman edebiyatla ilgilendiklerini, ama evlilik, çocuklar ve ev işlerinin, gerçek işleri olarak gördükleri şeyden onları uzaklaştırdığını gizlice itiraf etmek için bana yazan kadınlar. Birçoğu bu tür şeyler anlatmak için bana yazıyor. Ama gerçekten ilginç başka bir mektup türü daha var, örneğin açık saçık mektuplar, dedi Marconi bana. Genellikle isim vermeden gazetedeki adresime yazan kadınlardan korkunç açık saçık mektuplar alıyorum. Bu mektupların öznesi hemen hiçbir zaman ben değilim; yazarken beni düşünüyor falan değiller. Ben alıcıyım yalnızca. Bana şu andaki sevgilileriyle yaşadıkları maceraları anlatıyor, ya da geçmişteki cinsel deneyimlerini hatırlıyorlar. Bazıları büyüleyici bir sapıklığın fantezileriyle dolu, zaman zaman fantezilerinin ya da erotik deneyimlerinin karakterini tam anlatmak için korkunç çizimler, anatomik tanımlarla birlikte gönderilen mektuplar. Bu ilginç değil mi? dedi bana Marconi o gece kulüpte, diye anlatıyor Tardewski. Bu mektupların alıcısı olarak beni, şairi seçmeleri ilginç değil mi? Genellikle benden cevap beklemiyorlar; yalnızca oturup yazıyorlar, dedi bana, diyor Tardewski. Marconi sonunda epeyce mektup aldığını ve bazen aynı kadının ona aylarca yazdığını söyledi. Prensip olarak, dedi, asla cevap vermem ve ne kadar açık saçık ya da karmaşık olurlarsa olsunlar, aldığım mektupların içeriğini en küçük bir şekilde çağrıştıracak bir şey koymam sonelerime. Ama gene de, dedi Tardewski, Marconi dedi ki, bazı mektuplar o kadar olağanüstü ki, dedi bana, diyor Tardewski, bunlarda bütün şiirlerim için yalnızca temel malzeme değil, derin bir ilham da bulduğumu söyleyebilirim. Bir süredir, dedi Marconi bana, bir kadından istisnai mektuplar almaya başladım. Bazen başıma geldiği gibi, istisnai dememin nedeni pornografik ya da aptalca mektuplar olması değil. Almaya başladığım mektuplar başka bir anlamda istisnai. Marconi'nin her anlamda istisnailer diyebilirim, dediğini söyledi Tardewski. Öyle bir edebi kaliteleri olan mektuplar ki sanki zaman zaman komik bir kelime olmasa, derdim ki, dedi Marconi bana, kesinlikle olağanüstü bir yeteneği olan bir yazar tarafından yazılmış gibiler. Birincisi, biraz arkaik bir İspanyolcayla, neredeyse Quevedo gibi diyebilirim yazılmışlar; o kadar saf ve duru bir İspanyolcayla yazılmışlar ki okur-

ken kendi yazmış olduklarım çekilmez derecede kaba ve beklenmedik derecede amatör göründü. Bu mektupları kendi yazılarımla karşılaştırma fikri bile neredeyse bir yerime inme indirecekti. Kaldı ki bu mektuplarda kadın kendini anlatmıyordu, tam tersine tuhaf hikâyeler, mesellerin doku ve kişisellik dışı yoğunluğuna sahip masallar anlatıyordu. Mektubun sonunda kadın her zaman şöyle yazıyordu: "Senin." Marconi'nin, bundan sonra imzasını tam adını yazarak atardı, ki bunu açıklamayacağım, dediğini söyledi Tardewski o gece kulüpte, ve altına da posta kutusu numarasını ve telefonunu yazardı. Mektupların bitişi her zaman aynıydı yani, ama mektuplar her zaman farklı ve her zaman mükemmeldi, dedi Marconi, edebi mükemmelliğe yıllardır gördüğüm en yakın şey. Üç ay sonra en nihayet ona cevap vermeye karar verdim, dedi Marconi, dedi Tardewski. Cevap verdim. Onu görme niyetinde olmadığımı ve bu nedenle telefon numarasının yararsız olduğunu söyledim; ona cevap verme niyetinde de olmadığımı, yalnızca mektuplarının anlamsız bir enerji ziyanı gibi göründüğünü söylemek için sadece bir kez yazmış olduğumu, çünkü yazdıklarının, bu aptalca meselleri, en kötü türden edebiyattan başka bir şey olmadığını söyledim. Gerçekten senin: Bartolomé Marconi. Kadın bana yazmadan iki hafta geçti, dedi Marconi, dedi Tardewski; ama sonra tekrar başladı. Mektupları değişmemişti; demek istiyorum ki, yorumlarımı tartışmaya tenezzül etmedi ve ayrıca Baudelaire sonesindeki kristal saflığına ve kedilerin esnek zarifliğine sahip, yalnızca ona ait o hipnotik İspanyolcayla, her zamanki gibi aynı tuhaf ve olağanüstü güzel hikâyeler yazmaya devam etti. Bir öğleden sonra, dedi Marconi, dedi Tardewski, müzik dinliyordum. Beethoven'ın kuartetlerini çok severim, ve ekledi, dedi Tardewski, Marconi elbette bunda orijinal bir şey yok, diye ekledi. Beethoven'ın kuartetlerini çok severim, dedi Marconi, dedi Tardewski, beni çok tuhaf bir ruh haline sokarlar. Ne zaman Beethoven kuartetlerini dinlesem, diye tekrarladı Marconi artık biraz içkili olarak, diyor Tardewski, sanıyorum: Okurken Beethoven kuartetleri gibi gelen bir şey yazabilmek için hayatımın on yılını verirdim. *Doktor Faust*'u okudun mu? diye sordu Marconi bana, diyor Tardewski. Hayır, cevabını verdim, Mann'dan hoşlanmam; Kafka'yı tercih ederim. Bununla birlikte, diyor Tardewski bana, o gece kulüpte Marconi Mann'ın *Doktor*

Faust'unu okuyup okumadığımı sorduğu zaman cevap verdim, Adorno'nun müzikle ilgili denemelerini okumuştum, bu yüzden seni çok iyi anlıyorum. Seni çok iyi anlıyorum, dedim ona, diyor Tardewski bana, eee, ne olmuş? Yani, diye cevap verdi Marconi, o öğleden sonra Beethoven'ın kuartetlerini dinliyor ve düşünüyordum: İnsan böyle yazmalı, Allah kahretsin ve şeytanla oracıkta bir anlaşma imzalamaya hazırdım. Yani, dedi Marconi, çok tuhaf bir ruh halindeydim, sonra kendi kendime dedim ki: O kadını görmem gerek. Telefonla onu aradım, dedi Marconi. Ona diyorum ki: Seni hemen görmem gerek. Evime gelebilir misin? Concordia'dan on milden daha uzakta oturuyorum, ama taksiye binebilirim, cevabını verdiğini söyledi Marconi, dedi Tardewski. Hemen gel, diyor Marconi ona. Olur, dedi kadın. Giysilerimi değiştirdim, bir takım elbise giyip kravat taktım, dedi Marconi. Öyle tuhaf bir ruh hali içindeydim ki, *o* kadını görmem gerekiyordu, dünyada başka kimseyi değil, onu: Sen en büyüksün, en iyisin, senin gibi bir şair daha yok demek için. İnsanın zayıflık anları, dedi Marconi. Kelimenin her anlamıyla zayıflık anları. Odayı arşınladım durdum beklerken. Bir saat sonra zil çaldı. Kapıyı açtım ve açar açmaz da, diyor Tardewski, Marconi ona o gece kulüpte bir aptal gibi gülmeye ya da öksürmeye başladığını söyledi, dedi. Elimde cam bir şey vardı, bir cin, rakı ya da viski bardağı, buzla içtiğim alkollü bir içki; öksürdüğüm zaman bardak sallandı ve buz, düşünürken dinlemekten başka bir şey yapamadığım bir ses çıkardı: Buzun bardağın kenarlarına çarptığı zaman çıkardığı ses. İnanılmaz derecede çirkin bir kadındı, büyüleyici, neredeyse sapık bir çirkinlik. Bardağı bir masanın üzerine bıraktım. Onu içeriye davet ettim. Oturduk. Kadın dört saat kaldı. Onu asla unutamayacağım. Çok olağanüstüydü. Bana mektuplarında anlatmadığı her şeyi anlattı, yani hayatını anlattı. Durumlar, hayatındaki anlar, ergenliği; bir canavardı, ama çok incelikli, rafine bir zekâsı vardı ve İspanyolcayı biraz arkaik ya da Latince'yle karışık tuhaf ve çok güzel bir şekilde konuşuyordu. Kadın kasabanın dışında bir evde kız kardeşiyle birlikte oturuyor ve masa örtüleri işleyerek hayatını kazanıyordu. Marconi'nin yazdığı soneleri beğendiği için yazmaya başlamıştı, dedi, gerçi bunlarda teknik beceriyle şaşırtmaya yönelik aşırı bir istek de görmüştü. Ona gelince, her zaman edebiyata tutkun olmuştu, ama kendini yazmaya ciddi ola-

rak adayamayacağını hissediyordu, çünkü, dedi kadın, dedi Marconi, diyor Tardewski: Yazarlar çalışmalarını kendi hayatlarından başka neye dayandırabilir? Kendi hayatlarından başka neye? dedi kadın. Onun hayatı ise dedi, vücudu gibi her parçasıyla iğrençti ve bu yüzden kendini edebiyata adaması olanaksızdı, çünkü kendi adına, yazabilmek için çalışmasının izleği olması gerektiğini unutması gerekecekti. O mektupları yazdım, dedi, çünkü bazen geceleri artık bu hayata dayanamıyordum. Bazen, geceleri artık dayanamıyordu ve o mektupları yazmak kendisini daha iyi hissetmesini, kendisini unutmasını sağlamıştı. Ama o, Marconi, edebiyat olarak berbat olduklarını söylediği zaman haklıydı. Bunu, dedi, az biraz bekliyordu; edebiyat olarak kötü olduklarını biliyordu, çünkü edebiyat ancak bir hayatın hikâyesine dayalı olabilir. Bir insan yazar, dedi kadın, ve kelimeler o insanın vücududur: Ben yazdıklarımdan vücudumu silmek istediğim için boş kelimeler, havadan yapılmış, cansız, anlamsız kelimelerden başka bir şey oluşturmayı asla başaramayacağım. Bu, ama çok daha güzel ve esrarengiz bir şekilde açıkladı, kadının ona anlattıklarıydı, dedi Marconi, diyor Tardewski bana. Sonra ben, dedi Marconi, kadının edebiyatın bir insanın hayatından oluşturulduğu saçma teorisinde tamamen yanıldığını çok iyi bilen, ayrıca ne yazma yeteneğinde olduğunu okuduğum için kadının tamamen yanıldığını bilen ben, sonra ben, diye anlattı Tardewski o gece kulüpte Marconi'nin ona söylediklerini, ona haklı olduğunu, edebiyat için doğmamış olduğunu, yazarken kendini unutmak için harcadığı çabaya rağmen mektuplarının vücudu kadar şekilsiz olduğunu söyledim. Ona bütün enerjisini masa örtüleri işlemeye ya da buna benzer başka bir kişisellik dışı sanata vermesini tavsiye ettim, dedi Marconi, diyor Tardewski bana. Ona inandığım tüm boktan hayatımı anlattım, ona haklı olduğunu, edebiyatın her zaman otobiyografik olduğunu ve bu isteğini hemen ve ilelebet unutması gerektiğini söyledim. Anlıyor musun, Tardewski? diye sordu Marconi bana. Beni bile şaşırtan bir soğuklukla kendini edebiyata verme konusunda en küçük bir olasılık bile olduğunu düşünmesinin anlamsız olduğuna onu ikna ettim. Ve de bunu tuhaf bir vecd içinde yaptım, tabii Beethoven kuartetlerinin içimde yarattığı atmosfer de buna yardımcı oldu, aynı zamanda da iliklerime kadar iğrenç bir korku hissediyordum, dedi Marconi, diyor Tar-

dewski. Kadının bana inanmayabileceği yolundaki iğrenç korku. Çünkü ikna edilmezse, diye düşündüm, bu kadın, bu canavar yazdıklarını yayınlamaya karar verirse, sonsuza kadar yazmayı bırakmak zorunda kalacak kişi benim. Bu kadın yazmaya devam ederse, kimse, şu an ya da gelecekte, Bartolomé Marconi adlı bir şairin var olduğunu bile hatırlamaz. Bunu düşünüyordum ve kendi bayalığımdan kendim etkilenmiştim, dediğini söylüyor Marconi'nin Tardewski bana. Kadın samimi olduğum için bana teşekkür etti, gerçi, dedi, bunu içten içe zaten biliyordu, hatta şimdi benim kullandığım aynı sözcüklerle bütün bunları kendisine söylemişti. İnsan ancak kendi vücudu hakkında yazabilir, dedi kadın bana, dediğini söylüyor Marconi'nin Tardewski bana. İnsan ancak kendi vücudu hakkında yazabilir, vücudu hakkında kitaplar yayınlayabilir, ama benim vücudum, dedi, o kadar iğrenç ki, ben de bu dünyada bir insanın herhangi bir şeyden ettiğinden daha fazla nefret ediyorum ondan. Vücuduma duyduğum nefretin nasıl olduğunu kimse bilemez, dedi kadın. Kimse benim bildiklerimi, kendisinden iğrenmenin ne demek olduğunu bilemez, dedi. Öyleyse nasıl hayatını yazabilirdi? dedi. Bu nedenle, bir kez daha ben mahkûmum, dedi kadın; çünkü yazdıklarım, unutmanın zavallı kumaşına dokunan hikâyelerden başka bir şey olamaz. Eti kemiği olmayan sahte hikâyeler, çünkü edebiyat insanın yaşanmış deneyiminden başka bir öze sahip olamaz. Samimiyet ve gerçeğin masa örtülerimi işlediğim içi boş tahta kasnak gibi olduğu sahte, düzmece, yapay hikâyeler. Sizin, efendim, dedi kadın, ne olduklarını tanımlama cesareti ve özenine sahip olduğunuz yıpranmış fanteziler. Kadının söyledikleri bunlardı, farklı bir şekilde ve daha iyi kelimelerle, sonra zorlukla ayağa kalktı, ben de onu kapıya kadar geçirdim, dediğini söylüyor Marconi'nin o gece kulüpte Tardewski bana. Arkasından yürüdüm ve yürüyüşünü izledim; kasıklarına kadar gelen suyla bir nehirde yürümemizin gerektireceği çabayla havayı yara yara gidermiş gibi, patetik bir salınma hareketiyle yürüyordu. Onu kapıya kadar geçirdim; vedalaştık; bu kadından bir daha hiç haber almadım, dediğini söyledi Marconi'nin, o gece kulüpte Tardewski bana.

Bundan sonra Tardewski tekrar, yeterince başarısız olmayı başardığı zaman insanın edindiği o yıkıcı nitelikten, o tuhaf zihin berraklığından söz etti. Çünkü, başarısızlığın başka bir erdemi de, dedi, kimsenin dünyada en küçük bir iz bile bırakmadığını bize öğretmesidir. Yaşadığımız her şey silinir ve belki, dedi, o kadının Marconi'nin hikâyesinden anladığı da bu oldu.

Biraz daha şarap ister misin? dedi sonra Tardewski, bir süre sonra da hayatının hikâyesini yeniden anlatmaya başladı. Sana bütün bunları anlatmışsam dedi, bunun nedeni kuşkusuz benim de bir başarısız olmamdır. Kelimenin tam anlamıyla bir başarısızı kastediyorum, yani, dedi, hayatını boşa harcamış, sahip olduğu fırsatları fırlatıp atmış birini. Ben, dedi, genellikle dendiği gibi parlak bir genç adam, umut vaat eden, önünde bütün fırsatların açık olduğu biriydim.

Ben, dedi Wittgenstein'ın *damgasını* taşıyorum. Sana söylemeliyim ki genellikle iyiliksever denebilecek bir insan değildi, ama onu dâhi ya da akla gelebilecek bir dâhiye en yakın şey olarak nitelemekte duraksamam. Birincisi, diyor Tardewski, tarihte, her biri en az bir kuşağa hâkim olmuş ve birbirine tamamen karşıt yorumcuları ve müritleriyle iki düşünce akımı üretmiş çok farklı iki felsefe sistemini ortaya koyan tek felsefecidir. *Principia Mathematica*'yı okuduktan sonra Wittgenstein'ın mühendislik kariyerini terk ederek Cambridge'e gittiği ve Russell'ın seminerlerinden birine yazıldığı için bir sömestir öğretmenliğini yaptığı Bertrand Russell, Wittgenstein'ı tanımaya çalışmak, diye yazıyordu, onu tanımaya çalışmak, dedi Russell, hayatımın en heyecan verici entelektüel serüveniydi. Wittgenstein deha sahibi bir adamdı, böyle bir şey mevcutsa, ama kendi hayatında aşırı mutsuzdu ve ölene kadar işkence çekerek yaşadı. Başka bir şey değil, kendi düşüncelerinden işkence çekerek; işkence çekerek, çünkü açık seçik düşünmek istiyordu ve çünkü yazmakta muazzam güçlük çekiyordu. Aslında yaşadığı süre zarfında yalnızca tek bir kitap yayınladı, *Tractatus Logico-Philosophicus,* 1922'de, kaldı ki 29 yaşındayken bitirdiği kitap. Felsefe tarihinde çok az çalışma bu altmış sayfalık kitabın yarattığı etkiyi yaratmıştır. Wittgenstein, kitabının, felsefecilerin Parmeni-

des'ten beri değindiği sorunları bütün önemli açılardan en nihayet çözdüğüne inanıyordu ve bu yüzden önsözde bir tür taşkın alçakgönüllülükle bunu yazdı. Durum böyle olunca, diye belirtti, felsefe yapmaya devam etmek için bir neden yoktu. Dolayısıyla veda ederek kendini, dedi, Tardewski diyor bana, başka etkinliklere verdi, bunların arasında cebir de vardı. Ne var ki, bundan kısa bir süre sonra, iki üç yıl sonra, *Tractatus*'un bir düzenbazlık olduğu gibi yıkıcı bir duyguya kapılmaya başladı. Trajik bir durum, böyle bir şey varsa, dedi Tardewski. Trajik, en önemlisi de çünkü hatanın kitabın neresinde olduğunu kavrayan tek kişi kendisiydi. Bu yüzden bunu söylemek için Cambridge'e geri döndü ve tekrar felsefe yapmaya başladı, ya da onun dediği gibi felsefe yapmak değilse en azında felsefe öğretmeye. Kitabı daha da büyük bir etki yaratırken, düşünceleri Viyana Grubu'nu ve genel olarak mantıksal pozitivizmin daha sonraki tüm gelişmelerini belirleyici ölçüde etkilerken, Wittgenstein kendini daha da boş ve doyumsuz hissetti. Kendi felsefesini, bir keresinde sınıfta böyle dedi, Husserl'in psikanalizin görülmesi gerektiğini söylediği şekilde görüyordu: Tedavisiyle iç içe geçmiş bir hastalık. Husserl psikanaliz konusunda böyle diyordu, dedi Wittgenstein sınıfta, ben de *Tractatus*'ta açıklanan kendi felsefem konusunda böyle düşünüyorum. Ludwig Wittgenstein 1936'da Cambridge'deki öğrencilerine kendisi ve düşünceleri hakkında bunları söylerdi, diyor Tardewski bana, ki bu en azından bazı insanların entelektüel cesaret ve gerçeğe sadakat dediği şeyin bir örneği olarak görülmelidir. Sokrates'in olması gerektiğini düşündüğüm haline çok yakındı, yalnızca biraz daha acımasızdı. Sokrates'ten ya da en azından Platon'un bizi Sokrates'in olduğuna inandırdığı halinden daha acımasız ve daha umutsuz. Kuşkusuz muazzam bir prestiji ve uluslararası başarısı vardı, ama o çaresizdi, çünkü gerçeğe ulaşamayabileceğini düşünmek onu deli ediyordu. O böyle bir insandı ve hayatının geri kalan yıllarını, 1951'de ölümüne kadar muazzam bir boşluk içinde, yok etme görevini bizzat üstlendiği felsefenin yıkıntıları üzerinde başka bir felsefi sistem kurmaya büyük bir çaba harcayarak geçirdi. *Felsefi Araştırmalar*'ı ancak ölümünden sonra çıktı: Daha önce onayladığı her şeyi reddettiği yıllarda yazdığı dağınık notlardan bir araya getirilmiş, etkileyici bir bitmemiş kitap ve bu kitapta, sana söylediğim gibi, diyor

Tardewski, İngilizce'de bütün modern felsefeyi etkileyecek yeni bir felsefe sistemi kurdu. *Tractatus*'un ünlü, ünü cümleden kaç kez alıntı yapıldığı ölçütüyle ölçecek olursak ünlü, son cümlesinde "Konuşamadıklarımızı sessizce geçiştirmemiz gerekir," diye yazmıştı.

Her neyse, dedi Tardewski, Cambridge'deki bütün o uzun yıllar boyunca, kendini kendine ve zekâsına yenilmiş hissederken, öğrencilerinden biri olduğum o yıllarda, Wittgenstein'ın cömert ya da dostça davranacak bir adam olduğunu söyleyemezdim. Tam tersine keskin, acımasız, bilgiçlik taslayan, alaycı bir adamdı; müthiş zekâsını, en önemlisi kendisine karşı ve kendi düşünce ve inançlarına karşı kullandığı aynı horgörüyle başkalarına karşı kullanan acımasız bir adam. Gene de bana karşı özel bir sıcaklığı olduğunu, cömert davrandığını ve onun konumundaki bir insanın sunabileceği bütün fırsatları bana sunduğunu, en sevdiği öğrencilerinden birine parlak bir akademik kariyerin kapılarını açtığını inkâr edemem. Hiç söylemeden, hayatındaki amacı akademik dünyada zafer kazanmak olan bir insanın isteyebileceği en büyük zaferlere kariyerimin ulaşabilmesi için bana bütün fırsatları sunduğunu anlattı. Ve şimdi, bunu defalarca düşündüm, şimdi 1939 yazında, hepimizin, Cambridge'deki en soyut felsefe öğrencilerinin bile savaşın gerçekten patlak verdiği yerde ve zamanda patlak vereceğinden emin olduğumuz bir zamanda beni Varşova'ya, demeliyim ki harfi harfine, sevk eden de, bana duyduğu aşırı ele geçmez, örtük ve hiç açık olmayan bir tür beklenti oldu. Denebilir ki, dedi Tardewski, bu apaçık düşüncesizce hareket ya da daha doğrusu Nazi askerlerinin Varşova'ya girişiyle birlikte beni kapana kıstıran bu rastgele hareket, beni şimdi bulunduğum yere götüren ilk bilinçli karardı (gerçi o sırada bunu bilemezdim): Entre Ríos eyaletinde, Concordia'da yaşamak, özel felsefe dersleri vermeye kendini adamak, bu da ortaöğrenim öğrencilerini felsefe, mantık ya da Arjantin gençlerinin neredeyse zeki bir cahilin, sanırım adı Federico García Morente, Federico ya da Manolo Garvía Morente'nin, ben ona İkinci İspanyol Götleği diyorum, onun yazdığı elkitaplarını okudukları derste bir sınava hazırlayarak hayatımı kazandığım anlamına geliyor.

Peki bütün bunlar ne için? diye soracaksın, diyor Tardewski, belki entelektüel dünyalarda dolaşan başarısızlar dünyasına gençli-

ğimde hissettiğim büyülenmeden dolayı. Gençliğinin en gizli yanılsamalarını nihai sonucuna götürebilme gücünde olduğundan içten içe gurur duyduğunu söyledi. Çok az insan, dedi, kendisi için aynı şeyi söyleyebilir: Gençliğinin yanılsamalarına sadık kaldığını. Birçoğu vazgeçti, dedi, yani benim vazgeçmemiş olmam, kendimi burada Entre Ríos, Concordia'da bulana kadar devam etme gücünde olmam, gurur duymamın nedenlerinden biridir, gerçi Profesör'ün diyeceği gibi tek bir kişi bile bunun farkında olmayacak.

Bütün bunlar, dedi, zaman zaman ona çekilmez gelen büyük bir çabaya mal olmuştu. Güç ve demir gibi bir iradeye ihtiyaç duymuştu. Örneğin 1939'da Londra'ya dönmemek, tam tersine Marsilya'ya bir şekilde gitmek ve orada Amerika'ya giden ilk gemiye (ki son gemi olduğu ortaya çıktı) binmek için bir irade zorlaması.

En önemlisi de, dedi, gemiye bindiği zaman, bu yolculuğun son noktasının Arjantin adlı bir ülke olacağı hakkında en küçük bir fikri yoktu. Mutlak ve tam olarak hiç bilgisinin olmadığını söylemesine güvenmem gereken bir ülke, dedi, o kadar ki Arjantin adlı bir ülkenin karakteristikleri ve gerçekliği konusunda cehaletine ad vermekte duraksamadı, *bilgiç* bir cehalet demekte, dedi, duraksamadı. Arjantin hakkında *hiçbir şey* bilmiyordum, dedi Tardewski empatik bir tavırla, bu adda bir ülkenin varlığını neredeyse hiç bilmemek bir yana, ek olarak o yolculuğun beni Arjantin'e götüreceğini de bilmiyordum. O geminin iskele tahtaları üzerine büyük bir telaşla koştum, hiç şüphe yok ki var olan son boş noktayı işgal etmek için, kendisinin, Tardewski'nin, dedi Tardewski, nereye gideceğini bilmeden savaştan umutsuzca kaçan bir sürü insanın ortasında. İnanıyorum ki Amerika Birleşik Devletleri'ne gideceğimi düşünmüştüm; İngilizceyi iyi konuştuğum, ama İspanyolca tek kelime bilmediğim düşünülürse bu mantıklı olurdu; ama okyanusu geçerken bir ara Arjantin adlı bir yere gittiğimizi öğrendim.

Her neyse, dedi, gençliğimde hayal ettiğim fantastik başarısızlığa ulaşmak kolay olmadı. Bir süreliğine, dedi, genel umutsuz durumun ortasındayken bile, başarı fırsatları önüne çıkmaya devam etmişti ve hakkında söylendiği kadar parlak bir genç insanın, tam anlamıyla felsefi olarak görülebilecek bir hayatın tek sahici şekli olarak geç ama mutlak kesinlikle keşfetmiş olduğu başarısızlık doruğuna ulaşması için şansın yardımı birkaç kez gerekmişti.

Örneğin, dedi, Buenos Aires'e vardığım zaman Polonya konsolosunun karşısına çıkıp dört yıldır Polonya hükümetinden burs aldığımı ve Ludwig Wittgenstein'la Cambridge'de doktora tezimi hazırlamakta olduğumu (bu arada, dedi Tardewski, başlığı "Sokrates felsefesi öncesinde Heidegger" olan bir tez, ki tümüyle kaybettim, çünkü kâğıtlarımı, V2'deki odamda diğer her şeyle birlikte yok edilen Cambridge yurdunda bırakmıştım; başlığını hatırlamaktan başka hiçbir şeyi kalmamış, Heidegger üzerine örneğin Parmenides ya da Hippias'ın etkisini değil de, *Varlık ve Zaman*'ı okumanın Sokrates felsefesi öncesini kavramamızın yaratabileceği etkisini kanıtlamaya yönelik bir girişim olduğunu çıkarsadığım o tez, tanıdığın bir örnek verecek olursam biraz "Kafka ve Öncelleri" gibi bir şey) anlattım. Buenos Aires'teki Polonya elçiliğinde dostluk gösteren ve biraz çaresizlik içinde olan memurlar onu koruma altına aldılar. Bana yer buldular, dedi, altı ay boyunca Cambridge'deymişim gibi bursumun ödenmeye devam etmesi için uğraşacakları sözü verdiler, bu arada Avrupa'da durum düzeldi ve Buenos Aires'teki felsefe grupları dedikleri gruplarla hemen ilişkiye geçmemi sağladılar.

Bunlar, dedi, aslında Buenos Aires Üniversitesi'yle bağlantılı felsefe profesörlerinden oluşan bir gruptu, gerçi bu *soi disant** felsefecilerin çevresindeki insanlar, dedi Tardewski, çok çeşitliydi ve insan onların arasında hümanist düşüncenin tüm türlerini ve alt türlerini bulabilirdi. Genel olarak oryantalizme büyük bir tutku duyan insanlardı ve özellikle bir tür Zen Budizm bürokratı olan biri vardı, adı sanırım Victiorio Fatoni ya da Valentín Frateno gibi bir şeydi. Ama bu insanlar dedi Tardewski, 1939'un sonunda Buenos Aires'e gelişiyle sık sık görüştüğü felsefe gruplarına değinerek, bu insanlar, dedi, yalnızca Zen Budizme ilgi duymuyorlardı: Aynı zamanda da, dedi, zamanımızın (bu ifade, yani "zamanımızın" ifadesi onları büyülüyordu ve sık sık tekrarlarlardı) en büyük iki felsefecisi olarak iki şahsiyete, şu an için tanımlanamaz sınıfına sokacağım iki yaratığa hayranlık duyuyor ve onları övüyorlardı.

Zamanımızın bu iki büyük felsefecisinden biri, dedi Tardewski, benim İspanya Götlekler Kralı ya da Birinci Götlek diyeceğim kişi, José Ortiga y Gasset idi (bu arada, dedi Tardewski, kelime oyunu

* Sözüm ona. (y.h.n.)

yapmakta hiç iyi değilim; anadilimi kullandığım zaman iyiydim). Biraz daha şarap ister misin? diye soruyor Tardewski bana, maceralarımı anlatmaya başlayalı uzun zaman oldu, diyor, senin de anlayabileceğin gibi kendimi kaptırdım, ama istediğin zaman beni susturabilir ya da yatabilirsin; dediğim gibi, İspanyolcanın bir tür çılgın Germenik formunda felsefe yazmaya kendini adamış bu iyi adam. Ona İspanyolca öğretmeni diyorlar, değil mi? İspanya'nın ilk radyo öğretmeni, buraya geldiğimde tanıştığım herkesin, Buenos Aires'teki o gruplarda bulunan herkesin Zamanımızın Gerçek Düşünce Ustası, tam bir As olarak gördüğü kişi. Ama bunun yanı sıra, gemiden indikten kısa süre sonra keşfettim ki kulaklarımda hâlâ Wittgenstein'ın derin düşünceli sesi çınlarken, gene hepsinin hayran olduğu başka bir felsefeci, başka bir düşünür bulunduğunu keşfettim. Öbürüyle aynı konumda diyebilir miyiz, olan bir şahsiyet. Bu, bir Alman Götlek, yani inanıyorum ki aslında İsveçli olan bir Alman: Kont Keyserling'den başkası değil. Böylece Arjantin'in akademik gruplarının kapısını açtığımda, bu bürokratik oryantalizm, İspanyolca radyo yayıncılığı ve bir kont karışımıyla karşılaştım: İnsanın Yüksek Mütalaa'yı sürdürebileceği üçlü buydu. Aslında felsefi bir şey –doğru mu?– daha doğrusu gerçekten *felsefi* bir Şey diyebilirdik. Bu gruplara sık sık çok çeşitli şık genç bayanlar ve bir sürü çok zarif ve çok sessiz beyefendi de geliyordu.

Tardewski adaletsizlik yapmak istemediğini söyledi. O sırada, dedi, Arjantin'de başka felsefeciler de vardı ve bunlardan en az ikisi birinci sınıftı, mükemmeldi. Mussolini'den kaçarak sürgüne giden Rodolfo Mondolfo vardı; Cambridge'de Herakleitos'un yazı parçalarından oluşan kitabını kullanmıştım, ama onun Arjantin'de olduğu hakkında en küçük bir fikrim bile yoktu. Ayrıca Carlos Astrada da vardı, bu ülkenin bütün tarihi boyunca yaratmış olduğu tek gerçek felsefeci kuşkusuz, o sırada Heidegger'in öğrencisiydi; tüm Latin dünyasında Heidegger'in gerçek bir öğrenci olarak gördüğü tek kişiydi. Var olduklarını ancak çok daha sonra öğrendiğim ve yıllarca sıcak olduğu kadar düzensiz yazışmayı sürdürdüğüm insanlar. (Bu arada, dedi, buralarda bir yerde Astrada'nın çok eğlenceli bir mektubu olması gerek, Heidegger okuluyla kopuştuğu sırada, Heidegger'in hayranları, uşakları ve ezberden okuyanlarının tavşanlar gibi üremeye başladığı bir sırada yazdığı bir mektup; bu

mektubunda Astrada, Alman felsefecinin mistisizme çok açık bir şekilde yönelmesini incelemesinin yanı sıra, Heidegger'in popülerliğiyle ve müritlerinin üremesiyle de alay ediyordu. Arjantinli bir felsefeci hakkında bir anekdot anlattı: Felsefeci, Feriburg'a ritüel hac ziyaretini tamamladıktan sonra Heidegger'in evinin bir ibadet resmini çekmiş, ama yanlışlıkla yanındaki evi çekmişti. Yanlış evin resmi o sırada ihtiyatla değilse de en azından saygıyla üniversitedeki odasının bir duvarında sergileniyordu ve bu Arjantinli felsefeci resmin altına küçük bir yazı koymuştu: "Bu Varlık'ın gerçeğinin bugün yaşadığı yerdir." Bu da, Astrada'yı çok eğlendirerek, fotoğraf hatasının felsefi kesinliğini gösteriyordu: Çünkü Varlık'ın bulunduğu yerin, Heidegger'in evinin *yan kapısı* olduğu şüpheye yer bırakmayacak kadar açıktı, bu nedenle duvarları zavallı Martin'in dilin koyu, ağza alınmaz özünden başka bir şey görmesine olanak sağlamadı, dedi Astrada bana o mektubunda, dedi Tardewski, konu dışına çıktığı zaman açtığı hayali paragrafı kapatarak.)

Pekâlâ, dedi, yani ben, genç bir Polonyalı, bir Cambridge öğrencisi, Wittgenstein'ın bir müridi (belki sahte bir müridi olduğumdan kuşkulanıyorlardı) faaliyetlerini resmi akademik kurumlarda yürüten ve bilgeliklerini patetik yayınlarda ortaya koyan o düşünürler grubuna girip çıkmaya başladım. Ben, Polonyalı, kendimi biraz yönsüz, biraz kaybolmuş ve cesareti kırılmış hissettim. Bununla birlikte, dedi Tardewski, hayatında bir kez daha, gençliğinin en derin ve saf ideallerinin ona gösterdiği yoldan gitmeyi başarmıştı.

Bu yüksek unvanlı Arjantinlilerle konuştum ve Fransızca olarak, utangaç bir çekingenlikle, o ikilinin, Ortiga y Gasset'in bana, bütün saygımla belirteyim ki, diyorum onlara, diyor Tardewski, Hegel'in mantığının yasalarından biri olarak önerdiği çatışkılar kimliğinin tam örneği gibi göründüğünü ima etmeye başladım, gerçi bu durumda kimlik mutlak bir şekilde işliyordu ve çatışkılar kesinlikle görülmeye değerdi imasında bulundum, çünkü bu İspanyol felsefeci, soyadının akla getirdiği hayali ikiliğe rağmen, hiç de, dedim onlara, utangaççça, tatlı Fransızcamla, hiç de Bir, dedim onlara: Bir götlekten başka bir şey değildir. Bu onlara çok aşırı geldi, gençliğin ve anayurdumun Alman felsefesi, Nazi tankları ve Mavi Bölük'teki Falanjist gönüllülerin bir bileşiminin zulmü altında ol-

ması gibi şanssız bir durumun aşırılıklarının meyvesi. Her şeye deva olan ve yatıştıran zaman geçtikçe ve Arjantin'in kültürel geleneklerine yavaş ama kaçınılmaz olarak uyum sağlamamla er ya da geç ehlileşeceğimden emindiler. O sırada, diye devam etti Tardewski, Aziz Antonius gibi hayatın bana sunduğu başarı fırsatları konusunda başka bir eğilime de direnmek zorundaydım. Çünkü ustalarına biraz daha saygı göstermeyi öğrenebilirsem, (felsefi) otoritelerine biraz daha az saygısız davranırsam ve Wittgenstein'la ilişkilerimi ve öğrencisi olduğumu doğrulayacak bir belge elde edebilirsem, metafizik tefekkürlerinin ödülü olarak bütün genç felsefecilerin istemekten asla vazgeçmemeleri gereken o şeyi, yani üniversitede bir işi elde edebileceğim imasında bulundular. Günaha teşvik. Fırsatlar. Fransızcada dedikleri gibi, *la securité académique*.* O sırada, 29 yaşındayken, çok cahildim, bu kadarını biliyorum, ama buna rağmen felsefeyi hepsinin toplamından daha çok biliyordum ve bunu onlara sürekli, hatta istemeden, hiç değilse başta farkında olmadan, bir bilgiçlikle kanıtlıyordum. Ayrıca bir güneş gibi parladım ve bu parlaklık felsefi konuşmalarda ya da başka'tür konuşmalarda Yunancadan Almancaya, oradan Fransızcaya, oradan gene Almancaya, Yunancaya, İngilizceye, Latinceye, sonra tekrar Fransızcaya geçebilmemden, içimde kökleşmiş bir eğilim haline gelen yetenekten kaynaklanıyordu: Bu ülkede, Profesör Maggi olsa böyle derdi, en iyi ve en parlaklarını bile etkileyen bir şey.

Yani biraz daha saygılı olsaydım, gençlik aşırılıklarımı dizginleseydim ve Polonya konsolosluğunun bursumu uzatarak gösterdiği cömertlikle o altı aydan yararlanmış olsaydım, öğrencilerin karşısına çıkabilmek için İspanyolcamı hızla mükemmelleştirmeye yoğunlaşmış olsaydım, kendimi günaha bırakmış olabilirdim. Mondolfo bunu yaptı, o sırada benim gösterdiğimden çok daha büyük bir liyakatla, ama aynı zamanda da bir felsefeci olarak başarısızlığı hayatın en sahici gerçekleşmesi olarak gören sapkın bakışım olmaksızın. Kabul edilebilirdim, nazik olabilirdim, kendimi günaha bırakabilirdim. Bu durumda bugün ben, Vladimir Tardewski, bugün burada Entre Ríos, Concordia'da, kendini ortaokul öğrencilerini mantık dersindeki mart sınavlarını geçmeleri için hazır-

* Akademik güvence. (y.h.n.)

lamaya adamak yerine, modern, çağdaş, antik ya da ortaçağ felsefesi ya da benzer bir, affedersin, boktan bir şeyde, tam günlü profesör diyebilir miyiz, olurdum (bu durumda da, dedi, dünyada neler olduğuna hiç bakmaksızın saf felsefi eleştirinin kristal bölgesine inzivaya çekilmeyi bilerek). Burada olmak yerine, yani, dedi Tardewski, (senin çok hoşlandığın o kelimeyi kullanacak olursam) *Privatdozent*'in, Kant'tan bu yana Avrupa felsefe tarihindeki bu prestijli geleneğin, parodik bir versiyonuna dönüşmek. Ama bu günah davetini senin de anlayabileceğin gibi reddettim: Saygılı olmak yerine kendimi dürüstlük yönüne iyice kaptırdım: Akademisyenler arasında bağışlanmaz bir suç. Asıl düşündüklerimi daha da büyük bir açıklıkla ifade etmeye başladım. Ben, bu beyefendilerden iyi muamele gören Polonyalı, kendi düşüncelerimin patavatsız ifadelerine kaptırdım kendimi.

Sonra, diye anlattı Tardewski, ellerinde geleceğimin yattığını söyleyebilirşin, seçkin düşünürler ve kültürlü insanların bulunduğu seçkin bir toplantıda, Arjantin düşüncesinin, adını hatırlamamayı tercih ettiğim ustalarından biriyle tartışmaya başladım. Her zamanki gibi Fransızca, dedi Tardewski, biraz da fazla içkili olarak, tartışmaya başladım. Daha doğrusu tartışmak veya karşı çıkmak değil de, *soi disant* Kont Keyserling çapında bir aptalın, duyularına tam sahip bir insan olarak, ille de bir felsefeci bile değil, düşünülebileceğini en uzak bir olasılık olarak öne sürebilen, ima edebilen ya da hatta iddia edebilen bütün embesillere hakaret etmek; aklı başında her insan, çünkü bu meslek düşünme yeteneğine, düşüncelere sahip olmak gerektiğini akla getirir, ismini belirtmek gerekir, felsefe şatosunda oturduğunu iddia eden o sahte yıldız Kont West-West'ten iki sayfa okuduktan sonra bir insan, aklı başında her insan; şunu söyleyecek kadar ileri gideceğim, dedim o seçkin toplantıda, onun yüzünü ya da hatta bir resmini görmesi yeterli, hiç de bir felsefeci ya da düşünceleri olan bir insan olmadığını, böyle düşünen bir insan olmadığını, bir embesilden başka bir şey olmadığını, dedim onlara, anında anlar. Genel dehşet, büyük bir şaşkınlık. Herkes bana nutku tutulmuş gibi baktı. Bir taburede oturan bir adam, Kimin öğrencisi? diye sordu. Başka bir taburede oturan başka biri Wittgenstein'ın, diye fısıldadı. *Mon vieux, oh la la,** dedi

* Hayrola dostum. (y.h.n.)

birincisi. Belki delirdiğime inanıyorlardı. Her neyse, yukarıda alıntı yaptığım cümle ya da paragraf orada bulunanlar arasında genel bir dehşete yol açtı. Felsefenin Kont Montecristo'sunun (çeşitli zamanlarda Arjantin'i şeref konuğu, seçkin konuk olarak ziyaret etmeye davet edilmiş, bunu daha sonra Polonya elçiliğinde keşfettim ve şerefine cumhuriyetin başkanı –Ortiz mi acaba?– diyelim Ortiz, bir keresinde, gelen Miletoslu Thales'miş gibi askeri muhafız ve bandoyla Kuzey Limanı'nda onunla görüşmeye gittiği kişi. Çünkü birincisi kont bu ülkeyi ziyaret etmekle, şerefine kadeh kaldırılmakla, pohpohlanıp şımartılmakla kalmadı, gemiden iner inmez, bu kont, orada Kuzey Limanı'nda Roberto M. Ortiz'in devlet başkanı olarak uzattığı sağ elini sıkma işini bitirir bitirmez, çevresine çabucak göz gezdirdikten sonra hemen başladı, makineli tüfek gibi ama aynı zamanda da yavaş ve dikkatle üzerinde düşünülmüş Arjantin Varlık'ının metafizik X ışınına başladı: Birkaç ay sonra, duyduğuma göre, kontun düşüncelerini alkışlayan, açıklayan ve yorumlayan ve dolayısıyla yurtdışından böyle paha biçilmez bir yardımla kendi başlarına ulusal bir felsefi yorum, yani, dedi Tardewski, Arjantin'de yapılmış, pampayı İşte Dasein! olarak, goşoyu da görünmez Arjantin'in kendi başına temsilcisi olarak, yani rustik pampa sakinlerini Kantçı *noumkeno*'nun bir tür atçılık versiyonu olarak gören Arjantin'in ve onun Ulusal Varlık'ının metafizik yorumu üzerinde çalışmaya başlayabilen karşılama komitesindeki ilgili düşünürlerin bu amaçla getirdikleri defterlere hemen yazılan bir açıklama, dedi Tardewski, uzun süre önce açtığı paragrafı kapatarak), Kont Keyserling'in, bu kontun vantriloğun dizlerinde bile oturamayacak, konuşan bir kukla olduğunu söylediğim zaman daha da büyük bir skandal yaşandı, onlar, o toplantıda bulunanlar panikledi ve bana kesin bir *kınama*yla; Arjantin felsefe gruplarının o an bana gösterdikleri incelikli ama tepeden bakar bir kibirle baktılar. Bana kötü konuşan, uyumsuz, kafadan çatlak, sağlıksız, hasta, zayıf, sakat, hırpalanmış, malul, gücenik, zararlı, muzır, kinci, hilekâr, aşağılık, rahatsız edici, sıkıcı, zor, huysuz, *bir başarısız* olan çirkin küçük bir Polonyalı olarak tepeden baktılar. Bana böyle baktılar, böyle gördüler: Gerçekten olduğum gibi, dedi Tardewski.

Böyle dedim, o salondan ayrıldığımda, dekoratif ulusal üniver-

site dünyasının şık kapısından girmemi sağlayacak Arjantin entelijansiyasının o kesiminden ya da kastından ilelebet kopmuştum.

Peki ne yapmalıydım? diye sordu Tardewski. Arjantin akademik çevrelerinde başarılı olma olanağım bitmişti, *kaput*. Ama başarı olasılığını devam ettiren *tek* bir şans, aslında son şans kalmıştı geriye. Bu noktada başarısızlığa ulaşmak için, dedi, bazı olayların hayatımda bir kez daha birbiriyle bağlantı kurması gerekti. Ama saat kaç oldu? diye soruyor Tardewski. İki buçuk, diyorum. Uykun geldi mi? diye soruyor. Hayır, cevabını veriyorum, hiç gelmedi. Dayın, dedi Tardewski bana, her an gelebilir. Evet, diye ilave ediyorum, her an gelebilir. Devam edin, dedim ona, sonra?

Sonra, diye anlatmasına devam etti Tardewski, 1940 yazının o aylarında Buenos Aires'te tek başına, yalnız, sürgünde, yalnızca birkaç İspanyolca kelime bilerek ve dolayısıyla kimseyle konuşmak için en küçük bir imkân bile olmadan dolanıyordum. Avrupa'da savaş ilerledikçe, Nazi askerleri Avrupa kültürünü yerle bir ettikçe, kendimin de yerle bir edildiğini hissettim, bu kültürün bir temsilcisiymişim gibi. Yıkıntılar arasında, kendimin yıkıntıları arasında yaşıyordum; o zaman son şansımın ne olduğunu kavradım. Beni şimdi bulunduğum yere getiren şeyi tam olarak kavradım: 1940'ın o yazında Üç Çavuşlar Sokağı'nda yürüyor, Hitler ve Avrupa kültürünün yok olması üzerine düşünüyordum, gerçi aslında yaptığım Hitler ve Kafka üzerine düşünmekti.

Çünkü iki yıl önce, dedi Tardewski, nesnel olarak bakılınca hayli olağanüstü görülebilecek bir keşifte bulunmuştu. Bu keşifle kavradım; ondan her tür şeyi bekledim, dedi, başarısızlıktan her şeyi beklemem gerektiğine hâlâ kendimi ikna etmiş olmadığım kadar.

Şehirde dolaşıyor ve keşfimi düşünüyordum, dedi. Ünlü olmak ve dolayısıyla, dedi, kendimden öç almak ve Arjantin akademik çevrelerinin kibirli mensuplarına yeteneklerimi kanıtlamak için şansın orada olduğunu açıkça kavramıştı. Çünkü, bilmeni istiyorum, dedi Tardewski bana, entelektüel gurur, gerçekten değerli olduğunu (ya da insanın layık olduğunu sandığı şeyi) kanıtlayabilme umudu, vazgeçilmesi en zor şeydir. Entelektüel gurur, bilirsin, in-

sanın kaybettiği en son şeydir, kendisi bir gölgeye dönüştükten sonra bile. Yalnızca bu nedenden dolayı değil, bu keşfin bazı sonuçlarının Buenos Aires'te o 1940 yaz aylarında okumak ve düşünmek için tek malzeme olmasından dolayı da bunu söylüyorum. Kafka'nın *Toplu Eserleri*'nin ilk baskısının altı ciltlik seti ve karalamalarımla yorumlarımı yazdığım bir defterim vardı: Avrupa'da uğradığım felaketten kurtardığım tek şey bunlardı. Doğrusunu söylemek gerekirse, dedi, bu notlar ve Kafka kitapları, savaşın yarıda bıraktığı tatil sırasında Varşova'da üzerinde çalışmak için yanıma aldığım tek şey olduğundan felaketten kurtulmuşlardı. Çalışmam, dedi, 1938'in bir öğleden sonrasında British Library'de şans eseri yaptığı o olağanüstü keşfin ilk sonuçlarından ibaretti.

Bu buluşu yaptıktan sonra, her anlamda tezimden ve çalışmalarımdan ilgimi uzaklaştıran bir tür hummalı faaliyet içine daldım. Bu keşfin felsefi inançlarımın altını oymaya başladığını bilmiyordum, bunu biraz sonra açıklayacağım; vazgeçme lüksüne sahip olmadığım diyebileceğin kadar olağanüstü bir şeyle şans eseri karşılaşmıştım yalnızca. Tezim birkaç hafta bir kenara bırakılabilirdi. Sonradan ortaya çıktı ki bu süre birkaç haftadan fazla oldu: Bu keşif beni buraya, bulunduğum yere getirdi.

1938: Bunlar zor yıllardı; sen henüz doğmamıştın, ama muhtemelen zihninde canlandırabilirsin. Münih. Sudetenland. Alman yayılmacılığı. Bu vaziyetin ortasında Kafka'yla ilgili bilgi, Kafka'yla ilgili *belirli* bir bilgi arıyordum. Metinlerini iyi biliyordum. 1936'da, doğal ve formel dil üzerine bir kursu tamamlamak için Wittgenstein, Çek eleştirmen Oskar Vazick'i Cambridge'de Kafka üzerine bir seminer vermeye davet etmişti. Kafka'yı Alman yapan veciz ve neredeyse yapay dil kullanımı Wittgenstein'a özellikle ilginç geliyordu; daha sonra *Felsefi Araştırmalar*'da geliştireceği bazı varsayımlarının doğrulanmasını gördü bunda. Kafka Almanca'yı ölü bir dilmiş gibi kullanıyordu; iki dilli konumu, çoğunlukla Slav kökenli bir nüfusun ortasında Almanca konuşan bir azınlığa mensup olması, dil açısından yer değiştirmiş ve biraz yabancı konumu, Wittgenstein'ın ele aldığı teorik sorunlardan birinin pratik bir örneğini oluşturdu ya da Vazick (yeni kurulan Prag Grubu'nun bir üyesiydi) bu şekilde açıkladı ve çözümledi. Dört dersin ilkinin başında Vazick'in söylediklerini hatırlıyorum: Size pek tanınma-

yan ve hiç şüphe yok ki bir gün Proust ve Joyce'la birlikte yirminci yüzyıl edebiyatının belirleyici üçlüsünün bir parçası olarak görülecek bir yazardan söz etmek istiyorum. Hepimiz, dedi Tardewski, Proust ve Joyce'u tanıyorduk, ama Kafka? Böyle kakofonik bir adı olan bu adam da kimdi? O dönemde *Toplu Eserler*'in ilk üç cildi yeni yayınlanmıştı ve seminere katılan öğrencilerin büyük kısmı *Değişim*'in yazarını okumanın üstüne atladılar elbette. Bugün bile, dedi Tardewski, üzerimde yarattığı etkiyi hatırlıyorum ve başka hiçbir yazarın aynı etkiyi yaratmış olduğunu ya da yaratabileceğini sanmıyorum. Ya da en azından öyle umut ediyorum.

Yani 1938'in sonuyla 1939'un başında aradığım, Kafka'nın metinleri hakkında daha iyi bilgi sahibi olmak değil, başka bir şeydi. Doğruluğundan hiç şüphem olmadığı bir keşfi belgelemeye ve doğrulamaya hizmet edecek, hayatı hakkında bazı gerçekler. Üniversitelerin belgeli kanıtta daha fazla kesinlik dediği şeye ihtiyacım vardı. Gerçekten Kafka'nın hayatı hakkında bazı gerçekleri doğrulamaya ihtiyaç duyuyordum. Oskar Braum, Janouch ve elbette mümkün olursa Max Brod ile röportaj yapma niyetindeydim. Önce Prag'a gitmeye karar verdim, ama Alman işgalleri bu olasılığı ortadan kaldırdı. 1909 ve 1910'da Kafka'yı tanımış biriyle konuşarak ihtiyaç duyduğum şeyleri elde etmenin bir yolunu bulamayacağımı düşündüm bir süre. Sonra Oskar Braum'un Prag'dan Varşova'ya taşındığı ve orada yaşadığı söylentileri geldi kulağıma. Bu yüzden 1939'da yaz tatilimi Varşova'da geçirmeye karar verdim. Kafka şoku ve Nazi askerleri hayatımı bir kez daha belirledi. Polonya'ya geleli on gün olmuştu ve Oskar Braun'un nerede olduğunu henüz bulamamıştım ki (kaldı ki adam kördü), savaş patlak verdi. Buenos Aires'e indiğimde valizimdeki tek, entelektüel diyelim, malzemenin, araştırmamın kısmi sonuçları olan bazı notlar ve Kafka'nın *Toplu Eserleri*'nin altı cildi olmasının nedeni bu. Buenos Aires'teki felsefe çevreleriyle ilişkimi kestiğimde kendini kurtarmak için sahip olduğum her şey buydu.

Böylece şehirde dolaştım ve Üç Çavuşlar Oteli'ndeki odama kapanarak *büyük* bir keşif olarak gördüğüm (daha sonra göreceğin gibi çok haklı olarak) çalışmaya verdim kendimi. 1940'ın o yaz aylarında, Hitler Avrupa'yı dümdüz ederken, Nazizm ve Franz Kafka'nın kitapları arasındaki ilişki konusundaki düşüncemin entelek-

tüel *mülkiyetine* sahip çıkabilmek için bir yazı yazmaya karar verdim. Bu yazıyı İngilizce yazdım ve Talcahuano Sokağı'ndaki bir yerde, hatırlıyorum, ne İngilizce ne de Lehçe bilen ama İspanyolcayı kusursuz bir çeviri olduğunu düşündüğüm kadar iyi bilen bir kıza çevirttim. Polonya elçiliğinin kültür ataşesi 21 Şubat 1940 Pazar günü *La Prensa*'da yazının basılmasını sağladı. O sırada Polonya Nazilerin gerçekleştirdiği soykırımın sembolü olmuştu ve bu da, bu arada belirteyim, hiç dikkat çekmeyen bir yazının yayınlanmasına yardımcı oldu. Yazı üzerinde çalışırken kendimi hiç de kötü hissetmiyordum, ama teslim ettikten sonra hakiki durumumu ve çevremdeki boşluğu değerlendirmeye başladım. Yazının yayınlandığı akşam, yani bir önceki akşam, kendimi o kadar çaresiz hissettim ki, çıkar çıkmaz gazeteyi almak için gün doğana kadar beklemeye karar verdim. O gece hava sıcaktı, rastgele şehirde dolaşmaya başladım ve kendimi Avenidada de Mayo'daki bir barda gazetelerin çıkmasını beklerken buldum. Çaresizdim ama aynı zamanda da umut doluydum, yazdığı bir şeyi yayınlayan gazeteyi görmek için bekleyen bütün genç yazarlar gibi gergindim. Anlayabileceğin gibi hâlâ öğrenmem gereken çok şey vardı. Bununla birlikte, hayatımı tek bir anda anlamamı, aslında neyi aradığımı ve hangi yöne gitmem gerektiğini anlamamı sağlayacak temel deneyimin eşiğindeydim.

Gerçi bunu henüz bilmiyordum ama, her şeyi keşfetmeme iki saatten az kalmıştı. Bu arada gece üç suları olmalı, Tortoni'de bir masada oturmuş kahve ve sigara içiyor, inanıyorum ki şu paradoksu düşünüyordum: Kısa bir süre sonra yazdığım bir şeyi, hayatımda yayınladığım gerçekten ilk kişisel yazıyı görebilecektim, çünkü benim hal tercümemde diğer her şey başkalarının fikirlerinin özetleri ya da yorumlarından, uzmanlaşmış dergilerde yayınlanan felsefe alanında sözde engin bilgi sahipliğinin melankolik egzersizlerinden başka bir şey değildi. Bu farklıydı: Bu benim *kendi* düşüncem, kişisel keşfimin ürünü, yardım almaksızın düşünmüş olduğum özgün bir şeydi. Paradoks (aslında ilk paradoks), yayınlanmış metni okuyamayacak olmamdı, çünkü İspanyolca okumayı bilmiyordum. Bu da, diye düşündüm, diyor Tardewski bana, durumumun şaşmaz bir metaforuydu. En nihayet dakikalar ve saatler geçti, gazeteler çıktı, bir tane aldım ve işte orada, Nazi askerlerinin ilerleyi-

şiyle ilgili katastrofik başlıkların yanında, görebiliyordum, sayfanın ortasında, sepya kâğıt üzerine rotogravürle basılmış bir ekte, *benim* yazım, okuyamadığım ama benim olan bir yazı, başlığı, sanıyorum, "Hitler ile Kafka Arasındaki Kesişme: Yararlı Bir Varsayım", Vladimir Tardowski. Yeni bir metafor mu? Başka bir metafor mu? Hayır, bir tane daha vardı. Avenida de Mayo'da nehre doğru yürüdüm, gazete koltuğumun altında, otele varınca odama çıktım, içeriye girdim ve kendimi savaşın mahvettiği Avrupa'nın minyatür ama gene de gerçek bir reprodüksiyonuna bakarken buldum. Yokluğum sırasında, o sabah, hırsızlar (ya da belki sadece bir hırsız) içeriye girmiş ve sahip olduğum *her şeyi* almışlardı. Her şeyi, defterim ve Kafka'nın *Toplu Eserleri* setim de dahil olmak üzere, söylemeye gerek bile yok, elbette param, giysilerim ve valizimle birlikte. Ana-babamın, komodinin üzerinde duran fotoğrafını bile almışlardı. Ekspres hırsızlardı, diyebiliriz.

Şimdi, diyor Tardewski, tam anlamıyla dibe vurmuştum. Sadece bilmediğim bir ülkede olmakla kalmıyordum, dünyadaki bütün mal varlığım da üzerimdekilerle (yazlık bir pantolon, bir gömlek, çorapsız ayakkabı, iç çamaşırı, bir kemer, bir mendil) sınırlanmıştı, kültür sayfasında Vladimir Tardowski'nin bir yazısının bulunduğu 21 Şubat Pazar gününün *La Prensa*'sını saymıyorum elbette. Cebimde on bir dolara eşdeğer Arjantin pesosu vardı. Gün doğarken yatağın kenarına oturdum, hatırlıyorum, ve düşünmeye başladım. Bir insanın isteyebileceği en mutlak mülksüzlük noktasına ulaşmıştım: *Hiçbir şeyim* yoktu. Benimle karşılaştırılınca, herhangi bir Kafka karakteri, örneğin Gregor Samsa, doyumlu bir insan olarak görülebilirdi. Akla gelebilecek en mükemmel mülksüzlük durumunda mülksüzdüm, bilinmeyen bir ülkede, bir şehirde, bir otelde, bir odada, bir yatakta oturarak, en mutlak yoksunluğa dalmış. Peki beni bu noktaya getiren neydi? İlk düşünce çizgim bu oldu. Beni bu noktaya getiren neydi? Hangi şeyler birbiriyle bağlantılıydı? Kasım 1938'in bir öğleden sonrasında British Library'ye geri gittikten sonra Varşova, savaş, Marsilya, gemi, Buenos Aires vb. yoluyla Üç Çavuşlar Sokağı'ndaki bir otelin o odasına, oturduğum şu ikiz yataklardan birine (pazar öğleden sonraydı) döndüm. Diğer düşünce çizgisi geleceğe, böyle diyebilir miyiz, yönelikti. Ne yapacaktım? Tehlikeli bir soru. Şu an için *düşünmek*: Çıldırmamak için

bildiğim tek yol. Tefekkür. Mantıksal ve tutarlı bir düşünce çizgisini izlemek. British Library'ye ama daha da geriye, örneğin gençliğime, eski matematikçi arkadaşlarıma ve güzel kulaklarından birinin arkasında korkunç bir siğil olan güzel genç bayana gitmek. Tüm hayatım gözlerimin önünden geçti, ölmek üzere olanların başına geldiğini söyledikleri gibi. Bir yanda tüm hayat yürüyüşümü görüyordum: Geçmiş hayatımdan görüntüler. Öte yanda gelecek hayatımın görüntülerini canlandırmaya çalışıyordum. Üç Çavuşlar Oteli'nin odasındaki enkaza, tıpkı Polonyalıların ülkelerinin enkazına baktıkları gibi baktım. Her tarafta: Kalıntılar, harabeler. Daha da kötüsü, pencereden baktığım zaman yağmurun başladığını gördüm. Bardaktan boşanırcasına yağan tam bir yaz yağmuru.

Ya sonra? Ciddi bir durum: Yatağın üzerinde oturuyorum, Hollanda'da felsefi şöminesine bakan koltuktaki Descartes gibi. Düşünüyorum öyleyse varım. İyi ama bir sentim bile yoktu. Diğer bütün kayıplarımın trajik bir anlamı, sembolik bir –böyle diyebilir miyiz– niteliği vardı: Anadilim, ülkem, arkadaşlarım. Ama ya para? Parasız ne yapacaktım, bırak düşünmeyi, daha acil olarak nasıl var olacaktım? Bunu düşünmeye başladım, daha doğrusu var olmak için *ne* yapılması gerektiğini düşünmeye (ikinci düşünme çizgisi) başladım.

O pazar günü, olayların dizilişine yoğunlaşmak için, şimdi, dedi Tardewski bana, atlayacağım bazı sonuçlara vardım. Bütün pazar günü, bütün pazar gecesi ve ertesi sabah yağmur yağdı. Ertesi gün, yani pazartesi günü, bir kez daha Polonya elçiliğine gittim. Fırtına ısıyı o kadar aniden düşürmüştü ki ince pamuklu bir gömlek giymiş olan ben bir Dostoyevski karakteri gibi titriyordum, soğuktan dişlerim birbirine çarpıyordu (gerçekten çarparlar, diye açıkladı Tardewski bana, gerçi bu mümkün değil gibi geliyor: Dişler şunun gibi küçük bir ses çıkarır – gördün mü?), donmuştum, kederliydim. Her neyse, Buenos Aires'teki Polonya elçiliğinin sabırlı binasına kendimi sürükledim; yeni durumumu açıkladım; beni giderek daha da onaylamaz bir havayla dinlediler. Çok mu ileri gitmiştim? Kişisel sorunlarımla çok mu ileri gitmiştim? Buenos Aires'in seçkin felsefe çevrelerine girmem için bana yardım etmemişler miydi? Hatta bir yazının, bu durumda biraz haddini aşmış bir yazının *La Prensa*'da yayınlanmasını bile sağlamamışlar

mıydı? *Gerçekten* istediğim *ne*ydi? Bir palto, dedim, bir kazak: Örneğin içinizden birinde bir tür süveter yok mu? Dişlerim takırdadı. Bana onaylamaz Polonyalı gözleriyle baktılar. Buna rağmen bana bir kez daha nazik davrandılar. Polonya Anavatanı'nın şanssız durumunun en otantik temsilcisine dönüştüğümü anlamazlık edemediler. Bir anlamda şanssızlığın elçisiydim ben; sırtımda Polonya haçını taşıyordum.

Cömert davranarak bana bir kazak ödünç verdiler, benim için biraz küçüktü ama gene de bir kazaktı, ayrıca altı aylık bursumun son iki ödemesini de önceden verdiler. Bu parayla kendime giyecekler, bir takım elbise falan alabilirdim. Bir hafta sonra, 1 Mart 1940'ta, Polonya Bankası'nın Buenos Aires şubesinde kadro fazlası ikinci yardımcı olarak işe başladım. Kafka'ya yaraşır bir dünya. Acınası bir aylık, ayda yüz dolar civarında, geçinmek için kıtı kıtına yeten bir şey. Bankacılık ve finans konularıyla ilgili her şeyde müthiş bir yeteneksizliğim olduğundan (ben bir felsefeciydim), bütün o kâğıtlar üzerinde yazan hiçbir şeyi anlamıyordum. İspanyolca *dışında* tüm Hint-Avrupa dillerini akıcı şekilde konuştuğum için bana Avrupa hesapları bölümünde bir görev vermişlerdi. Savaş yıllarıydı, yani hiç işlem yapılmıyordu ve Avrupa muhasebesi bölümünde en küçük hareket yoktu. Saatler geçiyordu, saçma, tüketici, verimsiz. Bir İspanyolca-İngilizce sözlük ve bir gramer kitabı alıp kendimi İspanyolca öğrenmeye verdim. Bir defter de aldım ve okuduğum kitaplardan cümlelerle paragraflar yazmaya başladım. Kendi düşündüğüm hiçbir şeyi yazmamaya karar verdim, kendime ait hiçbir şeyi, kendime ait hiçbir düşünceyi. Kaldı ki hiçbir düşüncem yoktu; bir tür Polonyalı zombiydim. Bu noktada, hayatımın başkalarının kelimelerinden oluşan bir tür günlüğünü tutmaya başladım. Bankadaki ölü saatlerde başkalarının düşüncelerini okudum ve bir deftere yazdım; müdür yardımcısının yardımcısı yanıma geldiği zaman defteri çekmeceye saklamak zorundaydım, çünkü beni hiçbir şey yapmıyor görmekten hoşlanmıyordu, ama öte yandan da bana verecek bir iş yoktu elinde. Yaptığım ilk şey, hatırlıyorum, *La Prensa*'da çıkan yazımdaki alıntıları yazmak oldu. Şimdi bile, senin de anlayabileceğin gibi, entelektüel mülkiyeti hissetmeye karşı bir duyarlılığım, yıkılmış bir duyarlılık olsa da, var. Anlamadığım İspanyolca olarak yazdım onları, dolayısıyla

hiyeroglifleri yazmak gibi oldu; ne yazdığımı anlamadan, virgüllerle, uluslararası bir işaretle yerimi bularak birer birer harfleri yazardım. Kafkavari yazarın durumunun güzel bir imgesi değil miydi bu? Sonunda, Kafka'yla devam etmek için, dedi Tardewski, birkaç hafta sonra Corrientes Sokağı'ndaki bir sahaftan Kafka'nın *Toplu Eserler* baskısının ciltlerinden bir tane satın aldım, benden çalan insanın sattığına hiç kuşku yoktu. Altıncı ciltti (*Günlükler*). Diğer beş cilde ne olmuştu? diye sordu Tardewski kendi kendine. Kesinlikle Borges satın aldı, diyorum ona, Evet, kesinlikle, diyor bana.

Böylece okudum, notlar aldım, İspanyolca'yı öğrendim ve vakit öldürdüm. Neredeyse beş yıl bu durumda kaldım. Bu arada Adolf Hitler'in ve sürülerinin karşı konabilir yükselişi ve karşı konamaz düşüşünün gazetelerdeki açıklamalarını daha da büyük bir beceriyle okumaya devam ettim. En sonunda, 1945'te, Polonya Bankası'nın Concordia şubesi açıldı da, aslında benim kadar yararsız bir insandan kurtulmak için beni buraya yolladılar.

Entre Ríos'taki bu güzel şehre Ocak 1945'te geldim, diye devam etti Tardewski. Üç ay sonra bankadan istifa ederek özel dil dersleri vermeye ve Sosyal Kulüp'te parasına satranç oynamaya verdim kendimi. Orada bütün oyunlar parasına oynanır, ama benim ne kadar iyi oynadığımı görünce iddiaya girmekten vazgeçtiler ve bana gazetedeki satranç köşesini önerdiler. Çok gurur duyduğum bir köşe ve hâlâ bu işe devam ediyorum.

Concordia'ya çok çabuk uyum sağladım. Kimse benim hakkımda bir şey bilmiyordu. Ben böyleydim, bir başarısız. Cambridge'de bulunduğum günlerden beri ruhumda var olan doğal bilgiçliğimi zamanla kaybetmiştim, incelikli zekâlarının üstünlüğünden ve gelecekteki çıkışta onları bekleyen başarıdan emin olan insanların bir hale gibi taşıdığı o neredeyse istem dışı kibir ve sıkıcılığı. Artık bir zamanlar olduğum parlak genç adam değildim ya da en azından artık böyle olduğuma hiç mi hiç inanmıyordum, bu yüzden arkadaş edinmem kolay oldu. Arkadaşlar açısından ben çok iyi satranç oynayan ve (bütün Avrupalılar gibi) çeşitli diller bilen bir sürgündüm.

Aynı zamanda yalnız bir insana, bir kariyeri olmayan, toplumsal bağları olmayan bir tutunamayan prototipine, geçmişi ve yanıl-

samaları olmayan bir bireye dönüşmüştüm.

Bir gece kulüpte, neredeyse hiç kavrayamadan, Maier'le bazı felsefi konularda tartıştım ve çok dil bilen satranç oyuncusu olarak ünüme bir de amatör felsefeci (ki öyleyim) unvanı eklendi. Bu da mesleki fırsatları artırdı. Dil dersleri vermekten vazgeçip ortaokul öğrencilerini hazırlamaya başladım – çünkü bildiğin gibi her yıl yeni öğrenciler okula girer ve yurtdışına giden Entre Ríos sakinlerinden daha sık sınava girerler. Yani birçok açıdan hayatımı düzeltebilirdim.

Birden fazla açıdan düzelttim de, dedi, çünkü felsefeci olarak yerel ürün nedeniyle Profesör Maggi'yle yakın ilişki kurabildim. Profesör ellilerin sonunda buraya geldi, onu tanıyordum, çünkü burada herkes birbirini tanır; bir gece yanıma geldi ve Vico ile Hegel hakkında benimle konuşmak istediğini söyledi; Pedro de Angelis adlı bir kişi Vico konusunda uzman olduğu ve Hegel'i iyi bildiği için bunlar hakkında bilgi edinmeye ihtiyaç duyduğunu, hayatını yeniden kurmakla ilgilendiği bir tür şanssız ve esrarengiz bir kahraman olan Enrique Ossorio'nun, de Angelis'le birlikte derslere katıldığını ve Ossorio'nun yazılarının benimle konuşmak istediği bazı felsefi göndermeler içerdiğini açıkladı. Birlikte zaman geçirmeye böyle başladık.

Profesör, dedi Tardewski, benim durumumu hemen anladı; başkalarında belli belirsiz bir acıma uyandıran şeyin tüm hayatım boyunca isteyerek ama aynı zamanda şansın da yardımıyla benim tarafımdan oluşturulmuş olduğunu anladı. Hemen anladı ve başkalarının trajedi olarak düşündüğüne karşı ironik olmayı beceren tek kişi oldu. Benim gibi olduğu için değil; onda hiç başarısızlık yoktu. Hiç değilse kelimeyi kullandığım anlamda. O kendini kendisinden önce ne varsa ona tam olarak adayan bir insandı; bireysel başarı ya da başarısızlık açısından hiç düşünmedi. Bir keresinde bana Fransız tarihçi Emmanuel Le Roy Ladurie'den bir cümle okudu; buralarda bir yerde olmalı, dedi Tardewski, ayağa kalkıp odanın bir kenarında duran bir dolabın yanına giderek. Bir çekmeceden lastik kaplı siyah bir defter çıkardı ve sayfalarını açа açа odanın içinde yürüdü. Sonra tel çerçeveli yuvarlak gözlüğünü takıp okumaya başladı. Bir insanın kişisel hayatındaki başarıları tarihsel terimlerle düşünme yeteneği, diye okuyor Tardewski Ladurie'nin

alıntılar defterine yazdığı cümlesinden, hayatlarını gençliklerinin engellenmiş umut örnekleri olarak düşünmek üzere kırk yaşına geldikleri zaman çağdaşlarımız için Fransız Devrimi'ne katılan insanlara geldiği kadar doğaldı. Marcelo, bu cümlenin kendisi için yoğun olduğunu söyledi, dedi gözlüğünü çıkarıp defteri tekrar çekmeceye koyarken, ne söylemişti, ironi, tarihsel bir vizyonun izi olmaksızın. Bana güldü ve felsefecinin modern tecessümü olarak başarısız insan teorimin bir rasyonelleştirmeden başka bir şey olmadığını söyledi. Bir insan her zaman kendi kendini başarısız kılar, dedi Maggi, diyor Tardewski. Önemli olan, dedi, bu bireysel başarısızlığın yararının ne olduğunu ya da bundan hangi yararların çıkarılabileceğini kendi kendine sormaktır, dedi. Kuşkusuz tarihsel yararlılık açısından oluşturulmuş bir soruyu anlayamazsın, dedi. Tarih hakkında az şey biliyorsun, derdi Profesör bana, diyor Tardewski bana; bunu söylediğim için özür dilerim. Sen kendi kişisel ütopyana kaptırmışsın kendini. Yalnızlıkta, başarısızlıkta, bütün toplumsal bağları kesip atmakta aradığın o zihin berraklığı, Robinson Crusoe'nun ütopyasının yanlış bir özel versiyonudur. Burada hiçbir zihin berraklığı yok, derdi Profesör; açık zihinli olmanın, tarih açısından düşünmekten başka yolu yok. Profesör'e göre ancak tarihin daha önce konuştuğumuz *ostraneni*'yi mümkün kıldığı açıktır. Tarihsel bir şimdiden başka bir şey olmadığını bilmezsek, dedi Profesör, konuştuğumuz son gece, şimdiye, şimdinin dehşetine nasıl katlanabiliriz? Demek istiyorum ki, o gece bana, ancak şimdinin daha sonra nasıl olacağını ve nasıl değişeceğini görürsek şimdiye dayanabiliriz, demişti. Onun düşünce çizgisi dediğimiz şey hep buydu. Biz uzlaşmaz karşıtlıklardık ama gene de bir aradaydık. Ben, kuşkucu, tarihin dışında yaşayan adam; o, ilke insanı, yalnızca tarih açısından düşünen kişi. Karşıtların birliği.

Bu yüzden, dedi Tardewski, Üç Çavuşlar Sokağı'ndaki otel odasında o pazar günü anlamış olduğu şeyi anlatmak için Maggi'yi seçmişti. Bu felaketin ortasında mülksüz ve yalnız başına, dedim Profesör'e, birden başıma gelenlerin anlamını gördüm. Yatakta otururken, dışarıda yağmur yağarken, düşünmeye başladım, diyorum Profesör'e. Her şey gözüme büyük bir açıklıkla göründü. Beni bu-

raya getiren ne olmuştu? Mutlak mülksüzlük durumunda, sürgünde, ülkem haritadan silinmiş olarak, parasız, anadilim olmadan, bir geleceğim olmadan, arkadaşlarım olmadan, ertesi gün üstüme giyecek giysilerim olmadan kalmıştım, tamam – peki ne için? Anlamak için yanımda duran şeye (*La Prensa* gazetesi) hafifçe başımı çevirip bakmak yeterliydi. Buydu, diye anlattım Profesör'e. Çünkü o gazetede benim tarafımdan yazılmış, Tard*o*wski adlı bir Polonyalı tarafından yazılmış, okuyamadığım bir yazı vardı; bu yazıda bir tez kurmak, keşfi kaydetmek istemiştim, bir insanın bir işi kaydettiğini söyledikleri gibi. Bu yazıda saframın son parçasını, yani akademik hayatımın son safrasını korudum. Çünkü o yazıyı, o fikri düşünen ya da yaptığı keşfi yapan ilk kişinin ben olduğumu belirlemek için yazmıştım aslında. Yani başka birinin aynı düşünceye sahip olması gibi varsayımsal durumda, ilk kişinin ben olduğumu gösterebilecektim, bu durumda da diğerinin fikri benim fikrime, yani daha sonra başkası tarafından tekrarlanan benim fikrime dönüştürülmüş olur. Anladığın gibi, başka bir yerde yapılmış hırsızlık. Kendimi gelecekteki bir hırsızlığa karşı savunmak için falan. O yazıda ne yapmıştım? İnsanlara kişisel keşfime dayalı bir kitap yazmayı planladığımı ilan etmiştim. Temel varsayımı yazdım; Avrupa'daki olayları ve zoraki sürgünümün şimdilik araştırmamı tamamlamamı, belgesel malzemeleri toplamamı vb. önlediğini, ama ne olursa olsun bu düşüncenin orada ve benim olduğunu belirttim. Düşününce insana aptalca geliyor. *La Prensa*'da İngilizceden çevrilmiş bir yazı yayınlamak ve böylece henüz yazılmamış bir kitabın zihinsel mülkiyetini elimde tutmamı güvence altına almak – ve gerçek bir soygun karşısında bu mülkiyete sahip çıkmak. Bu bir ders değil miydi? Aptal bir akademisyen gibi davranmıştım. Akademisiz bir akademisyen; üniversitesiz bir üniversite öğrencisi; Polonya'sız bir Polonyalı; dili olmayan bir yazar. *Ama* mülkiyet içgüdüsünü reddetmek zordu. Üniversitelerde birkaç fikir vardır (her yerde birkaç fikir vardır – Wittgenstein'ın tüm hayatı boyunca iki düşüncesi oldu), ama herkes *düşündüğü şeyin* bir fikir olduğunu sanır. Birkaç fikir, çok az özgün varsayım, ince altın: Hırsızlık Avrupa üniversitelerinde dolanan hayalettir (ve yalnızca Avrupa üniversitelerinde de değil). Peki o halde, her şeyi tek bir kerede söyleyelim: Bu fikir, bana çok pahalıya (her anlamda) mal olan bu keşif

– benim miydi? Benim değildi, çünkü şans eseri bulmuştum, iki olayın ya da olgunun rastlantıyla kesişmesi nedeniyle. Aslında her şey British Library'nin kataloğundaki bir hataya bağlıydı. Seninle ben, Tardewski, derdi Profesör bana, British Library'de figüratif anlamda yollarımız kesişiyor. Sen British Library'den geliyorsun, ben British Library'ye gidiyorum. Onun bana ne söylemeye çalıştığını çok iyi anladım, diyor Tardewski bana. Rastlantıyla oradan, okumaktan geliyordum, bir şey beni felsefeden ve Cambridge'den aldı ve Varşova'ya, oradan Marsilya'ya, oradan Üç Çavuşlar Oteli'nin bir odasına, oradan da buraya, Entre Ríos, Concordia'ya getirdi. Profesör ise British Library'deki bir odada çalışarak yıllarını geçiren felsefeciyle gittikçe daha çok ilgilenmeye başlamıştı. Oraya gidiyordu. Ben oradan geliyordum. Mecazi bir yol kesişmesi. Daha iyi anlamak için, British Library'den gelmenin ne anlama geldiğini ya da hangi anlamda oradan geldiğimi, daha doğrusu 1938'in o öğleden sonrasında ne keşfetmiş olduğumu açıklarsam belki daha iyi olacak.

Tezim için ihtiyaç duyduğum bazı kitapları incelemek üzere her zaman olduğu gibi kütüphaneye gitmiştim. Yunan sofist Hippias'ın yazılarının bir cildine başvurmak için gitmiştim ve kitabı istediğimde, sınıflandırmadaki bir hatadan dolayı, Yunan filozofun kitabı yerine bana Adolf Hitler'in *Kavgam*'ının açıklamalı bir baskısını verdiler. İtiraf etmeliyim ki, diye devam etti Tardewski, o kitabı hiç okumamıştım; British Library'nin başvuru bölümündeki kütüphaneciyi sinirlendirip şaşırtan ve beni de sinirlendirip şaşırtan, ama çok uzun yıllar boyunca sinirlendirip şaşırtan o hata olmasaydı, okumak da aklıma gelmezdi.

1938'de katalog düzeninde meydana gelen bu karışıklık, başka şeylerin yanı sıra seninle benim burada karşılaşmamızı mümkün kıldı; en azından benim Concordia'ya gelmemi, Profesör Maggi ile tanışmamı falan mümkün kıldı. Ama fazla ilerilere gitmeyelim, dedi. Biraz daha şarap var, diyor bana. Biraz daha ister misin? Olur, diyorum.

Tardewski, Hitler'in kitabını okumanın hiç aklına gelmediğini ve hiç şüphe yok ki o rastlantı olmasa, antifaşist inançları sağlam

bir Alman tarihçinin notlarla açıklamalar koyduğu o baskıyla hiç karşılaşmayacaktı. O öğleden sonra düşündüğünü söyledi: Rastlantı (titreyen başvuru bölümü kütüphanecisinin ileri sürdüğü gibi belki tarihinde ilk kez) British Library'nin HI ile başlayan kartlarının arasına girmenin bir yolunu bulduğu için, rastlantı, dedi, ya da gizli bir Nazi, ki bu durumda aynı şey olurdu, kartları bu şekilde karıştırdığı için, o, zaten boş inançları olan (iyi bir mantıklı pozitivist gibi) Tardewski, bu olayı gerçekte olduğu gibi, yani, dedi, kaderin bir çağrısı, bir işareti olarak algıladı. Açıkça görememiş olsam da, Yunan Sofistleri okumayı bir öğleden sonralığına bırakıp tezimin titizlikle geliştirilmesine bir mola verebileceğim savını kullanarak gene de boyun eğdim. Her neyse, dedi Tardewski, o öğleden sonrayı ve akşamın bir kısmını British Library'de, Hitler'in 1924'te Landsberg Şatosu'nda altı aylık zorunlu hapis cezasını çekerken (dedikleri gibi) yazmış, daha doğrusu dikte etmiş olduğu tuhaf ve sanrılı otobiyografik monoloğu okuyarak geçirdim. Hemen anladığımı düşündüğüm ilk şey, *Kavgam*'ın *Yöntem Üzerine Konuşma*'nın bir tür kusursuz tamamlayıcısı ya da düzmece devamı olduğuydu. Bir deli ve megalomanyak (çünkü Descartes da biraz deli ve megalomanyaktı) tarafından değil de, René Descartes'ın başlangıç noktasının mükemmel (ve mantıksal) biçimde tersyüz edilmişi olan bir varsayım üzerine aklı kullanan, düşüncelerini destekleyen, demir gibi sağlam bir düşünceler sistemi kuran bir birey tarafından yazılmış bir *Yöntem Üzerine Konuşma*'ydı. Yani, dedi Tardewski, kuşkunun var olmadığı, var olmaması gerektiği, var olmaya hakkı olmadığı ve kuşkunun düşüncede bir zayıflık işaretinden başka şey olmadığı, titiz düşüncenin zorunlu koşulu olmadığı varsayımı üzerine. *Yöntem Üzerine Konuşma* ile *Kavgam* arasında hangi ilişkiler vardır, daha doğrusu hangi süreklilik çizgisi kurulabilirdi (o öğleden sonra ilk düşüncem buydu)? İkisi de az çok deli, daha önceki bütün doğruları yadsımaya ve aynı anda hem mutlak derecede tutarlı hem de felsefi olarak çürütülemez bir sistemin hangi yerde ve hangi konumdan kurulabileceği (ve kurulması gerektiği) konusunda hem etkili hem esnek olan bir bireyin monologlarıydı. İki kitap da, diye düşündüm, dedi Tardewski, tek bir kitap, tarihsel gelişimlerin bu yazarların düşüncelerinin tamamlayıcı olmasını mümkün kılması için uzun zaman aralıklarıyla yazılmış

tek bir kitabın iki parçasıydı. Bu kitap (kütüphane kararmaya başlarken düşündüm), Descartes'ın başlattığı akılcı öznelliğin evriminde son hareket gibi bir şey olarak düşünülebilir miydi? Sanırım olabilir, diye düşündüm o öğleden sonra ve şimdi hâlâ öyle düşünüyorum, dedi Tardewski. Dolayısıyla, hemen fark edeceğin gibi, Georg Lukács'ın *Aklın Yıkımı* kitabında ileri sürdüğü teze karşı çıkıyorum elbette; ona göre *Kavgam* ve Nazizm, Alman felsefesinde Nietzsche ve Schopenhauer ile başlayan akıldışılık eğiliminin doruğa ulaşmasından başka bir şey değildi. Benim için ise tam tersine, diyor Tardewski, *Kavgam* en aşırı ve tutarlı sınırlarına kadar götürülmüş burjuva akıldır. Hatta diyebilirim ki, dedi Tardewski bana, burjuva akıl *Kavgam*'da muzaffer bir şekilde tamamlanır. Bu kitap, burjuva felsefesinin kavranışıdır. Eleştirel bir uygulama olarak felsefedir; British Library'nin bir okuma odasında günlerini Sanayi Devrimi sırasında dikkatli İngiliz fabrika müfettişlerinin yazdığı titiz raporları okuyarak geçiren öteki Alman felsefecinin anladığı şekilde felsefe değil (bu arada), tam tersine eleştirel uygulama olarak *öteki* felsefe, Cambridge'de okuduğum felsefedir.

Tardewski daha sonra felsefe her zaman sahici olmaya yönelik bir yol aramışsa, Heidegger'in Führer'i Alman aklının somutlanması olarak görmesi o kadar şaşırtıcı mıydı? dedi. Ahlâki bir yargıda bulunmuyorum, dedi Tardewski; bana göre bu mantıksal bir yargı meselesi. Avrupa aklı bu kitapta kavranmışsa (okurken kendime böyle dedim), yaşayan en büyük felsefecinin, yani Batı'da en büyük felsefi deha olarak görülen kişinin bunu hemen anlamış olmasında şaşırtıcı ne var? Avusturyalı askerle Freiburglu felsefeci (Astrada'nın dediği gibi, bitişik evde oturan Varlık'la), Hollanda'ya giden ve orada şöminenin önüne oturup modern aklın kesinliklerini bulmaya çalışan Fransız felsefecinin dolaysız ve meşru torunlarından başka bir şey değillerdi. Bir şöminenin önüne oturan bir felsefeci, dedi Tardewski, temel durum bu değil mi? (Tam tersine, Sokrates, bildiğin gibi, dedi bana parantez içinde, sokaklarda ve alanlarda dolaşırdı.) Bu şekilde sıkıştırılmış modern dünyanın trajedisi değil mi bu? Bir felsefecinin, gerçeğin tek sahibi olduğuna ve kuşkuya hiç yer olmadığına kendini ikna ettikten sonra koltuğundan kalkması ve yanan kütüklerden birini alarak tüm dünyayı aklıyla ateşe vermeye kendini adaması tümüyle mantıklıdır, dedi.

Dört yüzyıl önce oldu bu, ama mantıklıydı, kaçınılmaz bir sonuçtu. Keşke ben de oturmuş olarak kalsaydım. Ama biliyorsun, çok uzun süre oturmak zordur, dedi Tardewski ve ayağa kalkıp odanın içinde bir aşağı bir yukarı gezinmeye başladı.

Yani Hollanda'da oturuyor bu adam, dedi Tardewski bir aşağı bir yukarı yürürken, orada Amsterdam'da, sanırım, monoloğunu yazarak. Durdu. Tekrar yürümeye başlayarak, Valéry'nin *Yöntem Üzerine Konuşma*'sının ilk modern roman olduğunu söylediğini biliyor muydun? diye sordu bana. İlk modern romandır, diyor Valéry, diyor Tardewski bana, çünkü bir tutkunun hikâyesini anlatmak yerine bir düşüncenin hikâyesini anlatan bir monologdur. Fena değil, ha? Esasen, bu şekilde bakılınca, Descartes'ın bir polisiye roman yazdığı söylenebilir: Soruşturmacı, şöminenin önündeki koltuğundan kalkmadan, odasından çıkmadan, yalnızca aklı kullanarak bütün yanlış ipuçlarını eler, kuşkularını birer birer yok eder, ta ki sonunda suçlunun kim olduğunu keşfetmeyi başarana kadar, yani *cogito*'yu. Çünkü katil *cogito*'dur, bu konuda en küçük bir kuşkum bile yok, dedi Tardewski ve bir kez daha durup bana döndü. Fena değil, ha? Valéry'nin düşüncesi. Evet, diye cevap veriyorum, fena değil. Aynı sıralarda, diyorum ona, Brecht bir teoremden daha güzel bir şey olmadığını söyledi. Gödel'in teoremi, dedi Brecht, diyorum Tardewski'ye, Baudelaire'in en güzel sonesinden daha güzeldir. Tardewski odada dolaşmaya tekrar başladı. "Ateşli âşıklar ve haşin bilimciler," diye okudu ezberden, "olgunluk mevsimlerinde gücü ve yumuşak kedileri eşit derecede severler." Charles Baudelaire'in soneleri de, dedi, fena değildi.

Peki, dedi sonra, *Yöntem Üzerine Konuşma* bu anlamda ilk modern romansa, *Kavgam* onun parodisidir, senin de söyleyeceğin gibi, dedi Tardewski tekrar otururak. Bu Almanca monolog, Fransızca monoloğun başlattığı sistemi bitirir. Hitler'in hikâyesi, Descartes'la başlayan söylem biçimlerinin nasıl takdis edildiğini ve eskidiklerini gösterir. Bu yüzden bir parodi olarak görülmelidir.

Özetlersek, dedi sonra, ve Valéry'yi bir kenara bırakırsak, *Yöntem Üzerine Konuşma* ile *Kavgam* arasındaki ilişki *Madam Bovary* ile *Finnegans Wake* arasındaki ilişkiye benzer. Romantik rüyalardan iğrenç uyanıklıklara geçeriz. *Madame Bovary c'est moi* (yani, ben aklın romantik rüyalarıyım, o Fransız bayan); Yahudiler ikiz

Şem ve Şaun'dur (yani aklın aydınlatıcı söylemi, geceye özgü kurbanların kırık mırıltılarında parçalanmıştır).

Bu uyanıklıkta kimse uyanmaz, hepsi ölmüştür, dedi Tardewski. Ya Anna Livia Plurabelle? diye soruyorum ona. Anna Livia Plurabelle, Eva Braun'dur. Daha doğrusu: Eva Braun olarak yeniden dünyaya gelmiş Madam Bovary'dir (kaldı ki her ikisi de kendilerini arsenikle öldürmüştür). Yoksa Molly'nin anlamadığı, anlamını Bloom'a, gezgin Yahudiye sorduğu kelime, *metempsychosis* kelimesi değil mi? Eva Braun'un ilaçlarla yaşayan Anna Livia Plurabelle olduğu söylenebilir, diye ekledi Tardewski. Ama *Kavgam*'ın bir roman olarak okunması gerektiği varsayımını öne sürmek onun amacı değildi, dedi Tardewski.

1938'in o kararmakta olan öğleden sonrasında British Library'de düşündüğüm şey bu değildi, diyor şimdi Tardewski, tekrar ayağa kalkıp duvara yaslanarak, belli belirsiz tanıdık gelen ama bir türlü çıkaramadığım bir adam portresinin fotoğrafik reprodüksiyonu altında. *Kavgam*'ı okurken, bu kitapta, söylemiş olduğum gibi, Avrupa akılcılığının pratik eleştirisi ve doruk noktasının bulunduğunu düşündüm. Bu doğrulama benim için felsefenin sonunun başlangıcı anlamına geliyordu. Bunu çok daha sonra anladım, dedi, ama o öğleden sonra, dedi, Cambridge'de öğrettikleri şekliyle felsefe benim için bitti. Başarısız olmayı başarılı olmaya tercih ediyorum, dedi. Maier'i hatırlıyor musun? Vicdan azabı onu kendini haklı çıkarmaya zorladığı zaman, hiçbir şey yapmadım ben, diyor. Kimseyi öldürmedim, tüm Hitler dönemini bir kütüphaneye kapanarak biyoloji kitaplarını sınıflandırmakla geçirmekten başka bir şey yapmadım. Ben de bir kütüphanedeydim –hayatımın yarısını bir kütüphaneye kapanarak geçirmişsem başka nerede olabilirdim– ama şans yardım etti ve anlamaya –yavaş ama kaçınılmaz olarak– başladım. Felsefe bu, diye düşündüm, bizim vardığımız yer bu, *cogito* böyle bir şey, Descartes'ın Hollanda'daki evinde, şömine yanında kuluçkaya yattığı şeytani yumurtanın dönüştüğü şey bu. *Bu tür* aklın uyuması canavarlar üretir. Bilmen gerekir ki ben, en temelde bir akılcıyım, akla inanırım, bugünün modasına katılarak akıldışılığın erdemlerini vaaz etmeye katıldığımı düşünemiyorum bile. Ama *bu tür* akıl bizi dosdoğru *Kavgam*'a götürdü. Bu yüzden, diye düşündüm, Heidegger Haziran 1933'de Freiburg'da ünlü *Völ-*

kischer Beobachter'inde şunu söyleyebildi: "Ne koyutlar ne de ideler Varlık'ın kurallarıdır. Almanya'nın bugünü ve geleceği yalnızca Führer personası ve onun Yasa'sıdır." *Kavgam*'ı okumuş ve anlamış, diye düşündüm. "Bundan sonra bir şeyin doğru olup olmadığı onlar için önemli değil, tek önemli olan nasyonal sosyalist hareketin yönüyle uyumlu olup olmadığı." 1933 yılı, Hitler'*deki* Heidegger. Ben de Sokrates öncesi filozoflar*daki* Heidegger üzerine bir tez mi yazıyordum? Yaşlı ve bilge Sofist felsefecinin kitabını isteyince bana Hitler'in *Kavgam* kitabını vermeleri bir tür felsefi ifşaat, metafizik bir değiştokuş olmamış mıydı? Heidegger tam olarak bunu yapmıştı. Şansın yardımına hiç gerek duymadan Parmenides'i (ya da Hippias'ı, aynı kapıya çıkar) Hitler'le değiştirmişti. Burada hiç korkunç bir şey yoktu, yani ahlâki bir hata değil mantıklı bir karardı. Bu Heidegger adlı adam *Kavgam*'ı okumuştu ve daha sonra, şöminesinin önüne oturarak, belki Freiburg'da komşusunun evinde, *düşünmeye* başlamıştı. *Varlık ve Zaman*: Führer'de yeniden doğması için varlığa yeterli zaman verilmelidir, hepsi bu, diye düşündüm o öğleden sonra, British Library'nin okuma odasında otururken. Böylece felsefe benim için son bulmaya başladı. Kütüphanedeki HI katalog kartlarının düzeni. Görüyorsun, kartların basit bir yer değiştirmesi yeterli oldu. Hi, hi, diye bağırdım. Hi, hi, inini terk etmeye zorlanan bir hayvan gibi, Hi, hi, diye bağırdım dehşet içinde.

Beni Concordia'ya, bu eve, seninle yaptığım bu hoş konuşmaya getirecek yolculuğa hazırlanmaya başladım bilmeden. Beklediğim gibi Hippias'ın yazılarının bulunduğu cildi almış olsaydım ne olurdu? Sapkın ilave metin gerçekleşmez miydi? Anlamsız bir soru, dedi Tardewski, ama cevaplaması kolay. Saf felsefi soyutlamanın bir insanda yaratabileceği o aydınlatıcı mutlulukla, Sofist Hippias'tan kalan parçaları okurdum ve öğleden sonranın bitiminde kâğıtlarımı düzene koyarak Cambridge'deki okul yurduna, British Museum'un merdivenini çıktığım o öğle saatlerinde hissetmiş olduğum aynı kör gelecek güveniyle dönerdim. Tezim üzerinde çalışmaya devam eder ve hiç şüphe yok ki Ağustos 1939'da Kafka üzerine bazı gerçekleri araştırmak için tatilimi Varşova'da geçirmeye karar vermez ve kendimi Arjantin'in bu taşra köşesinde bulmamış olurdum vb.

Ama bugün seni buraya getiren rastlantı yasası üzerine düşünmek değil ilgimi çeken, dedi. Hepimiz yaşayabileceğimiz hayatlar üzerine düşünmeye bayılırız ve hepimizin Odipal dönüm noktaları (kelimenin Yunanca anlamında, Viyanalı anlamında değil), kritik anlarımız vardır. Hepimiz, dedi, bunu düşünmeye bayılırız ve bazıları bu tutkunluğu pahalıya öder. Örneğin, dedi, bu tür düşünce bir arkadaşımın hayatına mal oldu. Tardewski'nin arkadaşı, bir ayakkabı mağazasının vitrinine bakmak için durduğundan istasyona yirmi dakika geç gelmiş ve treninin uzaklaşmakta olduğunu görmüştü. O trene yetişemedi, onu hattın öbür ucunda bekleyen nişanlısıyla randevusuna geç kaldı, nişanlı kırıldı, gecikmeyi aşk eksikliğinin çok çirkin bir örneği olarak gördü, açıklamayı dinlemeyi reddetti, arkadaşımla nişanını bozdu ve Polonya ordusundaki bir subayla evlenerek arkadaşımda öyle derin bir acıya yol açtı ki, adamın günlerce yataktan çıkması tam anlamıyla olanaksız hale geldi, saatlerce yatakta yatarak sevgilisinin süvari subayıyla askeri birleşmesini düşündü. Sigara içerek, sinik ve şehvetli bir neşeyle, nişanlısının kendisini verdiği sık ve dehşet verici erotik sahneleri, subayın binicilik fantezilerini düşündü; yatakta yatarken uzaklaşan trenin son vagonunu gördü, son kertede kadın ayakkabılarının ve çizmelerin sergilendiği ayakkabıcı vitrininin neden olduğu gecikmeyi düşündü; bütün bunları düşündü sigara içerek, ta ki sonunda bir sabah yanık sigarayla uyuyakalana ve yatağının alevlerinde tutkuyla yanana, figüratif anlamda tutkunun ateşiyle yanana kadar.

Rastlantıyı düşünmenin hiç yararı yoktur, özellikle de düşünen insan benim gibi biriyse, dedi Tardewski, her şeyin belirlendiğine ve rastlantının British Library'nin okuma odasında katalogdaki HI bölümünde bulunan kartların düzenlemesine verdiğimiz addan başka bir şey olmadığına inanan biriyse. O halde, dedi, rastlantı yasaları değil, çok daha gizli bir şey bu. Her ne ise, incelemeye gittiğim kitabı almış olsaydım yapacağım gibi odama dönmek yerine, geceyarısına kadar Hitler'in kitabıyla ve en önemlisi de o gün *Kavgam*'ı okurken yapmış olduğum keşifle büyülenerek orada kaldım. Keşfin biraz önce açıkladığım parçalı felsefi düşüncelerle değil, başka bir şeyle bağlantısı var. Başka bir keşif. Ya da daha doğrusu, keşfin *kendisi*, şimdi sana özetleyerek anlatmaya çalışacağım hikâye, dedi Tardewski, konu dışına çıkmaktan kaçınmaya çalışa-

rak. Sen, Tardewski, derdi Profesör hep bana, General Lucio Mansilla'ya benziyorsun, onun gibi konu dışına çıkmaya heveslisin. Peki bu General Mansilla kim? diye sorardım ona. Kelimelere karşı senin gibi büyük bir yeteneği olan bir on dokuzuncu yüzyıl beyefendisi, derdi Profesör. Tüm hayatını tek bir büyük arasöz haline getirmiş denebilecek bir züppe. Yani arasözlerden kaçınmaya çalışacağım, dedi Tardewski, ve kendimi kaderimin değişmesine yardımcı olan keşfin hikâyesini anlatmakla sınırlayacağım.

Mükemmel ve çok titiz eleştirel baskıda, o sırada Danimarka'da sürgünde yaşayan ve bu arada belirteyim, Walter Benjamin'in arkadaşı olan Alman tarihçi Joachim Kluge'nin önsözü ve notlarının bulunduğu Hitler'in *Kavgam* kitabını aldım. *Bu* baskı, kesinlikle, beni ben yapan şeydi, dedi Tardewski. Bu baskı ve *Times*'ın, bir önceki pazar gününden kalma edebiyat eki *Literary Supplement*'ı okumak.

Kavgam'da içkin felsefe üzerine düşüncelerinin dışında, mantıklı olduğu üzere, Hitler'in, olağanüstü demeyelim, tuhaf hayatının iniş çıkışlarıyla da ilgileniyordu. Özellikle de hayatının bir dönemiyle, en az tarihsel olanıyla diyebiliriz ya da en az bilineniyle; demek istiyorum ki, dedi, özellikle ilk yıllarıyla ve özellikle Hitler'in hayatının o dönemi hakkında anlattığı hikâyeyi Doktor Kluge'nin çözümlediği ve açıkladığı yorumlar ve notlarla ilgileniyordum.

1905 ile 1910 arasında, yani on sekiz yaşından başlayarak Hitler'in varlığı hem inanılmaz hem de patetiktir. O dönemde Hitler'in asıl istediği, sanat dünyasına girmek, bir sanatçı, ressam olmaktır. Barlarda ve yazarlarla aydınların, daha önce sözünü ettiğimiz o başarısızlar güruhunun sık sık gittiği başka yerlerde bir tür göçebe bohem hayatı sürer. Hayatında büyük şeyler yapmayı bekleyen yalnız bir hayalcinin tipik yaşantısını sürdürürken, onu destekleyen annesidir. Aslında Hitler büyük bir ressam olmak istiyordu. Ne var ki, dedi Tardewski, Hitler'in büyük bir ressam olma amacı en başından olanaksızdı. Bu renksiz ve acınası genç adamın, diyelim bir diktatör, Avrupa'nın yarısına boyun eğdiren bir tür küçük Sezar olma olasılığı, büyük bile değil, ortalama bir ressam olma olasılığından daha büyüktü. Adolf Hitler'in büyük bir ressamdan anladığı neydi? Bunu bilmesi biraz zor; belki her şeyden

önce tanındıktan ve hayran olunduktan sonra bir ressamın yaşayacağının sanıldığı başarının hayalini kuruyordu. Hitler, hiç kuşku yok ki, büyük ressamların öldükten sonra eriştikleri ünü istiyordu, ama yeni başlamışken. Her neyse, Hitler bir ressam olarak korkunçtu. Korkunçtan öte, *kitsch*. Kartpostallar kopyalayıp çizdi ve bunları barlarda sattı, bir düşünün. Ne var ki bir kariyer sahibi olmak ve kendini geliştirmekte hırslı olduğu için Sanat Akademisi'ne girmeye çalıştı ve iki kez reddedildi. Önce 1907'de, sonra 1908'de. Giriş sınavlarını veremedi. Kabul edilmeyi başarsa ne olurdu? Olası bütün değişkenleri bir kenara bıraktığımız için ele almayacağımız bir soru. Her halükârda Hitler'in bir ressam olarak maceraları, Akademi'ye girişi, ilk sergisi, Paris'e taşınması falan, bilimkurgunun görkemli bir pikaresk versiyonunun yazılmasına hizmet edebilir. Philip Dick çizgisinde bir şey, ama komik. Hiç Philip Dick okudun mu? diye soruyor Tardewski bana. Okuduğumu söylüyorum.

Peki, diyor Tardewski, Hitler ressam olarak başarılı olsaydı neler olacağını bir kenara bırakacağız; burada yalnızca gerçek olaylarla ilgileniyoruz. Önemli olan, o yıllarda, diyelim 1905 ile 1910 arasında Hitler'in, az çok kendiliğinden bir tarzda, materyalist ve vulgar burjuva toplumu tarafından reddedildiğini hisseden marjinal sanatçının tipik antikapitalist ideojisini kazanması ya da benimsemesi. Kaldı ki Hitler aynı zamanda da *eğitimi* diyebileceğimiz, kelimenin Almanca anlamıyla çıraklığı da sürdürür, böylece şimdi onun zihinsel *Bildungsroman*'ına* giriyoruz.

Kluge'nin ayrıntılı araştırması, Hitler'in ideolojik zeminini oluşturan ve onu politikaya iten metinlerin türü üzerine bir fikir sahibi olunmasına olanak sağladı. Vurguladığı temel metinlerden biri de bir dergi, etkili adını Germen bahar tanrıçası *Ostara*'dan alan çok popüler bir tür *feuilleton*'du.** (Kafka *Günlükler*'inde bu dergiye iki kez değinir, sana anlatmaya çalıştığım hikâyenin ortasına yaklaşırken önemli olacak bir şey, dedi Tardewski bir hayali parantezini daha kapatırken.) Bu dergi, birkaç gün sonra British Library'de incelediğim koleksiyon, Adolf Lanz (1874-1954) adlı eski bir keşişin kurduğu, kana susamış olduğu kadar eksantrik bir ırkçı

* İnsanın hayata hazırlanma sürecini anlatan yapıt. (y.h.n.)

** Düzenli aralıklarla çıkan yayın. (y.h.n.)

mitolojik tarih vaaz ediyordu. Bu *öteki* Adolf, Adolf Lanz von Liebenfels adını alır ve ari ırktan, mavi gözlü sarışınlardan oluşan bir Erkekler Tarikatı kurmaya girişir vb. Tarikat Şatosu, diye devam etti Tardewski, Aşağı Avusturya'da Werferstein'da bulundu ve von Liebenfels'in fikirleriyle ilgilenen Alman sanayicilerinin yaptıkları ekonomik yardımlarla satın alındı. Mesih gibi bir Adolf'un güçlü Alman sanayicileriyle kurduğu bu ilkel ittifak, Hitler ve manyaklar gürühuyla onu 1933'te iktidara getirecek olan Alman sanayi burjuvazisinin üst kesiminin rafine grupları, Krupplar ve Gerlachlar arasındaki meşum gizli ittifakın yanında bir parodi gibi kalır. 1907'de, Werfenstein'daki Tarikat Şatosu'nda, eski keşiş hareketinin simgesi olarak gamalı haçlı bir bayrak diker. Kahraman Ari mitolojisinin bu abartılı prematür kurucusunun sistemi, kitabı *Theozzologie*'de anlatılır, 1904'te yayınlanmış 415 sayfalık kitabında. Adından da anlaşılabileceği gibi, bir tür teolojik zoolojiydi bu; dimdik barok bir düzyazıyla, Almanca Kitabı Mukaddes'in Luther'in çevirisiyle edindiği âhengi başarısız biçimde taklit etmeye çalışır, bir din mertebesine yükseltilmiş, kalıtım temelli bir ırkçılıkla renklenen, anlaşılması güç bir mistik çorba çıkarır ortaya. Hitler bu kitabı okur, döner bir daha okur, *Kavgam*'a aldığı tüm paragrafları. 1908'de de Lanz'a mektup yazar ve *Ostara*'nın çeşitli sayılarını ister, çünkü koleksiyonunu tamamlamak istemektedir.

O halde görüyoruz ki, diyor Tardewski, bu gezginlik yıllarında, düzensiz okumalar ve bohem sanatsal yaşam yıllarında Hitler'in dünya görüşü şekillenmeye başlar. Ama dur, önce sana bir şey okuyayım. Ayağa kalkıyor ve karşı duvardaki dolaba doğru gidiyor. Çekmeceyi açıp siyah bir defter çıkarıyor. İşte burada, diyor Tardewski gözlüğünü taktıktan sonra, işte burada, diyor ve tekrar oturuyor, Hitler'in kendisi değiniyor, şuna bir bak, diyor ve okumaya başlıyor. Bu dönemde, diye okudu Tardewski, sonra bana baktı, bunlar Hitler'in *Kavgam*'da yazdığı şeyler. Bu dönemde dünyanın bir imajı ve sonunda kitabımın granit temeline dönüşecek bir *Weltanschauung* üzerinde çalıştım. O yıllarda biriktirdiklerimin dışında, diye okudu Tardewski ve sonra tekrar bana baktı, 1905 ya da 1906 ile 1910 arasındaki yıllara değiniyor, dedi. O yıllarda biriktirdiklerimin dışında, öğrenecek çok az şey vardı. Değişmek için ise hiçbir şey, diye okudu Tardewski, Adolf Hitler'in

Kavgam'da yazmış olduklarını. Değişmek için ise hiçbir şey, dedi, bunun üzerine düşünmeye değer, dedi Tardewski gözlüğünü çıkarırken. O halde diyebiliriz ki, geleceğini büyük bir sanatçı olarak düşünmekten vazgeçmeksizin ve bir bohem gibi yaşamaktan vazgeçmeksizin, 1908'in sonuna ve 1909'un başına doğru Hitler neredeyse tamamlanmış, gerçi kaba ve zayıf bir şekilde tamamlanmış bir dünya görüşü edinmişti. Hatırlamanı istediğim ilk nokta bu, dedi Tardewski.

İkinci nokta. Merkez soru. Hitler'in hayatında, 1938'deki o öğleden sonra bir mıknatıs gibi beni çeken karanlık ve esrarengiz bir dönem.

Hitler Ekim 1909 ile Ağustos 1910 arasında neredeyse bir yıl Viyana'da ortadan kaybolur. Kaybolur, kimse ne olduğunu bilmez. Resmi biyograficileri kronolojiyi, Hitler'in kendisi de bu boşluğu silmek için *Kavgam*'daki tarihleri değiştirir.

Sabırlı ve çok akıllı bir araştırmacı olan Kluge, 1935 civarında, Hitler'in son derece dikkatle sakladığı bu kayboluşun sırrını çözer. Hepsinden önemlisi de bu kayboluşun *nedenini* keşfeder. Dur, sana tekrar bir şey okuyayım, diyor Tardewski gözlüğünü yerleştirirken. Bu kez Kluge'nin, diyor. Gizli, ani kayboluşunun nedenleri uzun süre açık değildi. Bu baskının Ek III'ünde yayınladığım belgelerin gösterdiği üzere, gerçek, diye okudu Tardewski, antifaşist tarihçi Joachim Kluge'nin, 1936'da sürgündeki Alman yayınevi German Liberty'nin Londra'da yayınladığı Adolf Hitler'in *Kavgam* kitabının eleştirel baskısına yazdıklarından yaptığı alıntılardan, şudur. Hitler askere gitmekten kaçtı, 1909 ile 1910 arasında askere alınması gerekiyordu. Kayboluşu askerlik hizmetinden kaçıştı. Avusturya yetkililerinin yaptığı araştırma, geçici olarak gözaltına alındıktan sonra Eylül 1910'da Salzburg'a gönderilmesine yol açtı, diye okudu Tardewski, sonra başını kaldırdı. Kluge'nin araştırmasının amaçlarından biri de buydu, dedi gözlüğünü çıkarırken. Hakikaten parodik bir gerçek, bir kez daha, Prusya militarizminin yüce savunucusu, iğrenç militarize bir toplumun meşum kurucusu, bir asker kaçağıydı. Nazi yasalarına göre bir Almanın işleyebileceği en büyük suç. Ama bu paradoks en önemli şey değildi, en azından benim için.

Asıl temel konu başka bir şey; benim için bir keşfe ve belirleyi-

ci bir olaya dönüşen şey, o öğleden sonra incelediğim *Kavgam*'ı yayınlamış Alman tarihçinin ayrıntı ve kesinlik manyaklığının sonucu olan marjinal bir şerhi, kısa bir dipnotu okumamdı. Kluge, Hitler'in bu ayları Prag'da saklanarak geçirdiğini belirtiyordu. Bu dipnotta, geçerken araştırmasının ne kadar ayrıntılı olduğunu göstermek için Hitler'in hemen her gün gittiği yerlerden birinin Prag'daki Meiszelgasse üzerinde yer alan, Almanca konuşan Çek entelijansiyasının bir kesiminin, Karl Kraus'un o barda toplanan sanatçı, yazar ve bohemlere dediği gibi "Arkonotlar"ın, bir buluşma yeri olan Arcos Café olduğunu ekledi.

Bu küçük dipnotu okuyunca, hemen bir bağlantı kurdum, felsefecilerin de bilim adamlarının da belirli bir sıklıkla yaşama ya da en azından tanımlama eğiliminde oldukları ve bir *keşif* adını verdikleri tek şey: İki ayrı olgunun, birleştikleri zaman yeni bir şey üreten iki düşüncenin beklenmedik yan yanalığı. Benim durumumda bunun, yakın ardışıklıkla okunmuş iki metin arasındaki çok rastgele bir bağlantıyla ilgisi vardı.

1938'de British Museum'da geçirdiğim o öğleden sonra, bir pazartesiydi. Bir gün önce, pazar günü, *Times Literary Supplement*'ta, iki kitabın aynı anda yorumlandığı mükemmel ve ayrıntılı bir inceleme yazısı okumuştum: Kafka'nın *Toplu Eserler*'inin VI. cildi *(Günlükler,* Prag, 1937) ve Max Brod'un biyografisi *(Franz Kafka. Bir Biyografi. Anılar ve Belgeler,* Prag, 1937), ki bu bir ek cilt olarak *Toplu Eserler*'in ilk bütün baskısını tamamlıyor ve içini dolduruyordu. Bu inceleme yazısında Kafka ya da Brod'un çevrilmiş metinleri ve alıntılar arasında, o pazar pek fark etmediğim, ama ertesi gün Kluge'nin dipnotunu okurken bir ışık gibi çakan bir değinme vardı. Şuydu, dedi Tardewski defterini bir kez daha açarak. Max Brod, her zaman kararsız Kafka'yı Arcos Café'deki entelektüel toplantılara katılmaya teşvik etti, diye okudu Tardewski, ve hiç değilse 1911'e kadar Kafka'nın çevresindeki dünyadan kendini tecrit etmesini önledi. *Times*'daki inceleme yazarının yazdığı buydu, dedi Tardewski, sonra Brod'un biyografisine aldığı, Kafka'nın Ocak 1910'da yazdığı mektubun bir kısmını okudu. Mutluyum, çünkü sonunda bir şeyler öğreniyorum, diye okudu Tardewski Kafka'nın yazdıklarından, bu yüzden bu hafta Arcos'taki yerimi almaya devam edeceğim. Tüm geceyi memnuni-

yetle orada geçirirdim, çünkü en iyi insanlar akşam yedide geliyor, ama bu konuşmaların uğultusuna kendimi çok derinden kaptırırsam, ertesi gün çalışmam olanaksız olur. Ben ise hiç zaman kaybetmemek zorundayım. Kafede sadece gece yarısına kadar kalmak, sonra Kügelgen okumak daha iyi: Her ikisi de küçük bir yürek için iyi uğraşlar, yorgun olduğum zaman uyuyakalmamı sağlıyorlar. İçten selamlar. Franz.

Ocak 1910. Café Arcos, diyor Tardewski, Meiselgasse, Prag. Sırf şans eseri ortaya çıkan, keşif diyebileceğimiz bir şey üretildi.

Bundan sonraki haftalarda, bu önsezimi büyütüp doğrulayabilecek veriler toplamayla uğraştım. Çok olağanüstü olan bir gerçeğin bir dizi çürütülemez kanıtını beni de şaşırtan bir rahatlıkla buldum. Hatta beklediğimden çok daha kısa sürede ve birbirini izleyerek kanıtlar bulunca, keşiflerin her zaman bir kol atımı uzaklıkta olduğunu, ama gün ışığında parlayan hazinelerin yanından genellikle fark edilmeden geçildiğini düşündüm. Çünkü bir araştırmacı bile, diyelim bir Kafka uzmanı, benim tamamen şans eseri olarak bulduğum ve keşfedebildiğim şeyi baksa bile bulamayabilirdi. Olgular ve kanıt o kadar açıktı ki kimsenin hiç fark etmemiş olması olanaksız geliyor. Örneğin Kafka'nın iki mektubunda sık sık Arcos'a gelen Avusturyalı bir sürgüne değiniliyor. 24 Kasım 1909'da arkadaşı Rainer Jauss'a yazdığı bir mektupta Kafka, ressam olduğunu iddia eden ve bazı belirsiz nedenler yüzünden Viyana'dan kaçmış olan, ufak tefek tuhaf bir adamdan söz ediyor. Adı Adolf, diyor Kafka, diyor Tardewski bana, defterinin sayfalarını karıştırarak. Adı Adolf ve Almancayı tuhaf bir aksanla konuşuyor, gerçi anlattığı hikâyeler daha da tuhaf. Hiç değilse ressam olduğunu iddia eden biri için tuhaf, çünkü ressamlar sessiz olur, diyor Kafka, dedi Tardewski, Adolf adlı Avusturyalı bir sürgüne değinilen ilk Kafka mektubunu okumasını bitirince. İkinci mektup Max Brod'a birkaç gün sonra yazılmış –daha kesin bir ifadeyle, diyor Tardewski şimdi, 9 Aralık 1909'da– bunda Kafka bir elyazmasından, çok muhtemelen, yüksek sesle okumak için bir gün önce Brod'un evine götürdüğü "Taşrada Düğün Hazırlıkları"nın ilk taslaklarından birinden söz ediyor. Dün, diye okuyor Tardewski, sonra açıklama yapıyor, bu mektubun sonu. Dün taslağı tartışırken hâlâ Adolf'la yaptığımın konuşmanın etkisindeydim. Şimdiye kadar sana ondan hiç

söz etmemiştim. Bazı şeyler söylemişti, bunların üzerine düşündüm ve kelimeleri tam hatırlayamadığım için kendimi iyi ifade edememiş olmam, ancak gizli tutulunca olan o tuhaf biçimde ifade etmem çok mümkün, diye okudu Tardewski. Kafka'dan Brod'a, dedi, 9 Aralık 1909.

Adolf, diyor Tardewski şimdi. Kimsenin bunu daha önce keşfetmemiş olması nasıl mümkün olabilir? diye düşündüm. Ama işler böyledir, diyor bana. Kimse nasıl okunacağını bilmiyor, kimse okumuyor. Çünkü okumak için, dedi Tardewski, insan nasıl çağrışım yapacağını bilmeli. Birinci, buna çok dikkat et, Kafka'nın günlüğündeki *ilk* değinme 12 Mayıs 1910 tarihli. Orada şöyle yazıyor, diyor Tardewski: Tren yanlarından geçerken seyirciler hareketsiz duruyor, diye okuyor Tardewski Kafka'nın günlüğünde 21 Mayıs 1910'da yazılmış ilk değinmenin ilk cümlesini. Sonra, diyor Tardewski, bir boşluk var. Bundan sonrasını okuyor, diyor ve yüksek sesle okuyor: Onun ciddiyeti beni öldürüyor. Gömleğinin yakasına gömülü kafası, kafatasına yapışmış sert saçları, sert çenesinin kasları, onun yerinde... bir yer çıkarılmış, diyor Tardewski. Bundan hemen sonra, bir sonraki satırda Kafka şunu yazıyor: Tartışma A. Bunu kast etmedim, diyor bana, diye okuyor Tardewski. Şimdi beni tanıyorsunuz, Doktor. Ben tamamen zararsız bir insanım. Duygularımı rahatlatmam lazımdı. Söylediklerim sadece kelimelerdi. Onun sözünü kesiyorum. Bu kadar tehlikeli olan da bu zaten. Kelimeler hazırlıktır; sonra gelecek hareketlerin müjdecileri, gelecek ateşlerin kıvılcımlarıdır. Bunu söyleme niyetinde değildim, cevabını veriyor A. Sen böyle diyorsun, cevabını veriyorum gülümsemeye çalışarak. Ama işlerin aslında nasıl olduğunu biliyor musun? İsteğini gerçekliğe çeviren bir barut fıçısı üzerinde oturuyor olabilirsin.

Nasıl oldu da kimse bunu anlamadı? diye sordu Tardewski kendi kendine. Yoksa zaten okumuş olduğumuz şeyi defalarca okuyup içinde olduğunu bildiğimiz şeyler için kelimelere bakıyor, anlamlarını değiştirecek hiçbir sürprize izin vermiyor muyuz? Bu keşiften giderek daha da emin oldukça bunu sordum kendime.

Şimdi şunu dinle, diyor bana: Gençliğinde Hitler'in arkadaşlarından biri, yani Hitler'in kendisini muhteşem olma hayalleri ve yanılsamalarla destekleyen aç bir sanatçıdan başka bir şey olmadı-

ğı dönemdeki, *Ostara* dergisini okuduğu dönemdeki arkadaşlarından biri, müzisyen August Kubizek, *Gençlik Arkadaşım Adolf Hitler* (Gatez, 1933) kitabında şöyle yazıyor, diye alıntıladı Tardewski, bizi ilgilendiren yıllara, 1909 ve 1910'a değinerek: Adolf dünyanın geleceğiyle ilgili olarak ne yapmak istediğini planlamayı o kadar iyi biliyordu ki, plan ve projelerini o kadar büyüleyici bir şekilde açıklamayı biliyordu ki, diye okudu Tardewski alıntılar defterinden, insan onu sonsuza kadar dinleyebilirdi, kelimeleri o kadar çekici ve ayartıcıydı, dünyanın gelecekte ondan nasıl yararlanacağını ayrıntılarıyla ama öylesine titiz ve düzenli bir şekilde açıklıyordu.

Kafka, *Bir Mücadelenin Tanımı*'nın dördüncü taslağında şunu yazdığı zaman bu hezeyan propagandacısına, dünyaya felaket getiren bu önemsiz peygambere değilse kime değiniyor olabilir ki? Bana başından sonuna kadar her şeyi anlat, diye okuyor Tardewski. Daha azını dinlemeyeceğim, seni uyarıyorum. Ama senden her şeyi duymak için yanıp tutuşuyorum. Çünkü planladığın şey o kadar korkunç ki hissettiğim dehşeti, ancak onu işittiğim zaman saklayabilirim.

O aylarda Prag'da, lafları ve planlarından başka hiçbir şeyi olmayan bu adam, bu şekilde tanımlanan bir adam vardı, dedi Tardewski. Fanatik ve bir diktatöre özgü nitelikleri daha 1909'da mevcuttu: Histerik derecede kendisine şefkat duymasıyla karışık sanrılı bir benmerkezcilik. Bunun yanı sıra Hitler, geleceğe karşı çok büyük bir saplantısını, diye okudu Tardewski, vicdansız oldukları kadar muhteşem projelerini anlattığı dinmek bilmez bir sözcük seli sergilemişti bile. Joachim Kluge'nin yazdığı buydu, dedi Tardewski, *Kavgam*'ın eleştirel baskısından aldığı notlardan Hitler'in gençliği konusunda. Kafka'ya gelince, dedi, o yılların Kafka'sı hakkında çok şey söyleyebiliriz. Brod onun yarattığı etkiyi anlatmıştı. Ondan, başka hiç kimsede görmediğim olağanüstü bir güç yayılıyordu, diye okuyor Tardewski şimdi, Asla önemsiz bir laf etmezdi; dünyanın saçmalıkları karşısında her şeyi kuşatan bir ironi, acı dolu bir mizahın kesin ifadesiydi ondan fışkıran. Max Brod Kafka'yı böyle tanımlıyor, en önemlisi de dinlemesini bilen bir insan olarak tanımlıyor. Kafka, diye okuyor Tardewski, saatlerce dinleyebilme gücündeydi. Dünyada her şeyden önce tek heceli ke-

limelerle konuşan, ağzı sıkı bir dinleyici olarak davrandı. Tam olarak, diye okudu Tardewski alıntılar defterinden, dinleyen bir insan, nasıl işiteceğini bilen bir insan gibi davrandı. Bu da onu tanımlamanın en iyi yoludur, dedi Tardewski. Nasıl işiteceğini bilen insan, çünkü kurbanların ardı arkası kesilmez fısıldamalarının altında, başka tür bir gerçeği ilan eden kelimeler vardır. Bir an bu Kafka'nın sesini dinleyelim.

En azından arkadaşlığıyla beni etkileyecek biriyle görüşmeye o kadar acil ihtiyacım vardı ki dün odama bir sokak kadını getirdim. Melankolik olmaya devam edemeyecek kadar yaşlıydı kadın; yalnızca başı dertte, gerçi bu onu şaşırtmıyor, insanın sokak kadınlarıyla olması sevgilisiyle olması kadar sevecen değil. Onu teselli etmedim, ama o da beni etmedi.

Kafka, yalnız adam, diyor Tardewski, Şubat 1910'da Prag'daki Arcos Café'de bir masaya oturmuş ressam, sahte ve neredeyse rüyamsı Tittorelli olan Adolf'a bakıyor. Artık çok iyi bildiğimiz üslubuyla, askerden kaçtığı için Prag'da yarı kaçak bir hayat süren bu önemsiz ve bitli Avusturyalı küçük burjuva, kartpostallar yaparak hayatını kazanan bu başarısız ressam, henüz Franz Kafka olmamış ama olma yolunda olan biriyle konuşan bu adam, milyonlarca insanın, hizmetçilerin, kölelerin, böceklerin, iradesine boyun eğen herkesin Führer'ine, Şef'ine, mutlak Efendi'sine dönüşeceği bir an da olsa görülebilen boğuk, korkunç hayallerini anlatıyor.

*Ungeziefer** kelimesi, dedi Tardewski, Nazilerin toplama kamplarındaki tutukluları ifade etmek için kullandıkları bu kelime, Gregor Samsa'nın bir sabah uyandığında dönüşmüş olduğu şeyi tanımlamak için Kafka'nın kullandığı kelimenin aynısıdır.

Sınırsız bir sürgün yerine dönüştürülmüş bir dünyanın korkunç ütopyası: Adolf'un, önemsiz, grotesk asker kaçağının, Franz Kafka'ya, dinlemesini bilen kişiye, 1909'un sonunda Prag'daki Arcos Café'nin masalarında anlattığı budur. Ve Kafka ona inanır. Bu aptal, aç, küçük adamın olanaksız ve korkunç projelerinin kabul görebilmesinin ve dünyanın bu sözlerin kurduğu yapıya: Gamalı Haç Tarikatı Şatosu'na, kurbanlarının etleri üzerine mesaj kazıyan şeytan makinesine dönüşebilmesinin *mümkün* olduğunu düşünür. Tarihin iğrenç sesini duyamıyor muydu?

* Haşarat. (y.h.n.)

Kafka'nın dehası, bu sözler dile getirilebiliyorsa gerçekleşebileceğini de anlamasında yatar. *Ostara*, Germenlerin bahar tanrıçası. Bana başından sonuna kadar her şeyi anlat. Çünkü planladığın şey o kadar korkunç ki hissettiğim dehşeti, ancak onu işittiğim zaman saklayabilirim. Kelimeler hazırlıktır; sonra gelecek hareketlerin müjdecileri, gelecek ateşlerin kıvılcımlardır. Çoktan isteğini gerçekliğe çeviren bir barut fıçısı üzerinde oturmuyor muydu peki?

Dinlemesini biliyor; dinlemesini bilen bir insan.

Bugün Kafka'yı düşündüm, diyor şimdi Tardewski, Marconi rüyasında gördüğü o bir tür şiiri okuduğu zaman. Başlığı tartışırken sana başlığın "Kafka" olması gerektiğini söylemeyi düşündüm, diyor Tardewski.

Ben
ip cambazıyım
havada yürüyen
yalınayak
üzerinde bir ipin
dikenli telden

Kafka ya da toplama kamplarının dikenli tellerinde ip cambazlığı yapan sanatçı.

Dava'yı okudun, diyor Tardewski bana. Kafka dehşetin nasıl oluştuğunu ince ayrıntılarıyla görebiliyordu. Bu roman, halüsinasyon benzeri bir şekilde, bir terör aygıtına dönüştürülmüş klasik devlet modelini sunar. Herkesin suçlanabileceği ve suçlu bulunabileceği bir dünyanın anonim makinesini, totalitarizmin insanların hayatına sızdırdığı uğursuz güvensizliği, katillerin suratsız sıkıcılığını, sinsi sadizmi betimler. Kafka bu kitabı yazdıktan sonra, gece sayısız kapı çalınmıştır ve tıpkı Joseph K. benzeri, *köpekler gibi* ölüme süreklenenlerin adı lejyondur.

Kafka, kurmacasında, Hitler'in kendisinden de önce, Hitler'in ona yapacağını anlattığı şeyleri kavrar. Metinleri, ancak bu

Adolf'un, bir tür uyuşuklukla simetrik bir şeytanın geleceğini anlatan o yarı palyaço, yarı peygamberin sapkın sözleriyle mümkün olabilecek bir şey olarak şöyle bir gördüğü şeyin beklentisidir. Bizzat Hitler'in olanaksız gördüğü bir gelecek; onun, bitli ve başarısız sanatçının, Führer'e dönüştürüldüğü gotik bir hayal. Hitler'in kendisi bile eminim, 1909'da bütün bunların mümkün olduğunu düşünmedi. Ama Kafka düşündü. Kafka, Renzi, dedi Tardewski, dinlemesini biliyordu. Tarihin hastalıklı uğultusunu ilgiyle dinliyordu.

Franz Kafka 3 Haziran 1924'te ölür. Aynı günlerde Kara Ormanlar'daki bir şatoda Hitler, yüksek tavanlı ve duvarlarında vitraylı pencereler bulunan bir odada bir ileri bir geri yürümektedir. Bir aşağı bir yukarı yürür ve yardımcılarına *Kavgam*'ın son bölümlerini dikte eder. Haziran 1924. O, Führer, odayı arşınlar ve *Kavgam*'ı dikte eder. Kafka, Kiearling'de sanatoryumda ölmek üzeredir. Tüberküloz boğazına el atmıştır, bu yüzden artık konuşamaz. İşaretler yapar. Gülümser. Gülümsemeye çalışır. Dora Dymant'la birlikte orada olan ömür boyu arkadaşları Max Brod için, Oskar Braum için, Femix Winbach için bir not defterinin üzerine notlar yazar. Sanıyorum, hayvanların çıkardığı sesleri incelemeye en uygun zamanda başladım: Bunları yazar, çünkü artık konuşamaz. Haziran 1924. Bir ileri bir geri yürür, Führer, çevresinde yardımcıları, ve dikte eder: Birinci hedef Büyük Alman İmparatorluğu'nun yaratılması olacaktır, dominyonları, diye dikte eder, bir ileri bir geri yürür, dominyonları Kuzey Burnu'ndan Alpler'e, Atlantik'ten Karadeniz'e uzanmalıdır, nokta, diye dikte eder yardımcılarıyla çevrili olarak. Kafka, Klosterneuburg yakınlarındaki Kierling'de sanatoryumda acı çeker. Konuşamaz. İşaretler yapar. Gülümser. Yatakta sırt üstü yatarak, güçlükle yüzüne yakın tuttuğu bir defterin üzerine yazar. Duyabilir mi? Führer bir ileri bir geri yürür. Büyük bir Alman İmparatorluğu, virgül, bir ileri bir geri yürür, dikte eder, çevresinde yardımcıları, bir uçtan öbürüne, virgül, güçlü otoyollar ağıyla kuşatılmış, yanlarında Alman askeri kolonileri kurulacak, nokta, diye dikte eder Führer *Kavgam*'ı. Sanatoryumda Kafka ölmek üzeredir; hayvanların çıkardığı sesleri inceler. Vıyk, vıyk, inlerindeki korkmuş farelerin attığı çığlık. Vıyk, vıyk diye çığlık atarlar. En uygun anda hayvanların çıkardığı sesleri incelemek.

Führer odada bir ileri bir geri gezinir, çevresinde yardımcıları. Sanatoryumda Kafka ölmek üzeredir; konuşamadığı için yazar. Duyabilir mi? Haziran 1924. Führer, *Kavgam*'ı dikte eder. Tuna'nın doğusundaki Avrupa gelecekte, iki nokta üst üste, kısmen, virgül, muazzam bir askeri manevra sahası, virgül ve kısmen Reich'ın kölelerinin yerleştirildiği yer olacaktır, virgül, bir ileri bir geri gezinir, çevresinde yardımcıları, bütün dünyada ırk kriterlerine göre seçilmiş olan köleler, virgül, daha önceden tespit edilmiş plana göre kullanılacak ve karıştırılacak, virgül, bir ileri bir geri yürür, bu plan müsait bir vakitte teferruatla yapılacaktır, nokta. Ya Araştırmacı? O ölmek üzeredir. Artık konuşamaz; arkadaşlarına, sevgilisi Dora Dymant'a kendisini anlatmak için *yalnızca* yazabilir. Sesi elinden alınmıştır. Dikte eder: Bütün Doğu muazzam bir koloni, virgül, Ari olmayan köleler için bir tür otlak olacaktır, diye Hitler *Kavgam*'ı dikte eder, diyor Tardewski, bu arada tüberküloz boğazına sirayet eden ve artık sesi olmayan Kafka en sevgili arkadaşlarına ve sevgilisi Dora Dymant'a ancak yazabilmektedir. O, Führer, bir ileri bir geri gezinir, yavaşça: Ari olmayan köleler için bir otlak, çevresinde yardımcıları. Harita üzerinde kalemle yazılmış küçük notlar, zor bir elyazısı. Bir Doğu kitabı hatırlıyorum: Yalnızca ölüm hakkındaydı. Ölmekte olan bir insan yatağında yatar, Kafka yazar ve ölümün yakınlığının verdiği bağımsızlıkla şöyle der: Her zaman ölümden söz ediyorum ve asla ölmeyi bitiremiyorum. Duyabilir mi? Ari olmayan köleler, virgül, onların orta mihveri olacak Alman topraklarına direkt bir toprak bağlantısıyla, nokta, ve bir kez daha bir uçtan öbür uca odayı arşınlar, çevresinde yardımcıları. Hep ölümden söz ediyorum, diye yazar ve asla ölmeyi bitiremiyorum. Ama şimdi, kesin olması için, son aryamı söylüyorum. Bazıları daha uzun sürer, bazıları o kadar sürmez. Aradaki fark her zaman birkaç kelime meselesidir, der ölmekte olan adam, diye yazar Kafka yatağında yatarken. Fakat 180 milyon Rus, virgül, azar azar en aşırı sefalete sürüklenmeli, iki nokta üst üste, Führer bir ileri bir geri gezinir. Kesinlikle haklı, diye yazar; ölmekte olan insan her zaman haklıdır, diye yazar Kafka. Ölümcül yaralı yatıp arya söylerken bir kahramana gülümsemeye kimsenin hakkı yoktur. Burada yatıp şarkı söylüyoruz, yıllardır; hayatımız boyunca son aryayı söylemekten başka bir şey yapmıyoruz, her zaman, diye yazar Kafka arkadaşlarına Kierling sanatoryumunda. Haziran

1924. Onları azar azar en aşırı sefalete sürüklemek, iki nokta üst üste, doğurmalarını önlemek, virgül, lisanlarını kullanmayı unutana kadar kullanırlarsa cezalandırmak, virgül, diye dikte eder Şato'nun odalarında dolaşırken. Hastalık onu boğazından yoksun bırakmış. Duyabilir mi? Son kelimelerini *yazıyor*. Kimsenin hakkı yoktur, diye yazıyor, bunlar son kelimeleri, kimsenin hakkı yoktur, ellerinde tuttuğu defter sırt üstü yatarken yüzünün hemen yanında neredeyse, arya söyleyerek ölmeye yatmışken kahramana gülümsemeye kimsenin hakkı yoktur. Lisanlarını kullanmayı unutana kadar, virgül, bütün zekâ işaretlerini, her tür isyan fırsatını bastırmak için her tür öğrenme fırsatını ellerinden almak, virgül, kısacası, virgül, onları barbarlara çevirme, diye dikte ediyor Führer, diyor Tardewski. Ölmekte olan insanın söylediği aryaya kim gülebilir? Gülümsemeye çalışıyor. Mimikler yapıyor. Bir ileri bir geri geziniyor. Öğrenebilecekleri en büyük şey, gerekli işaretler olacak, böylece Liderleri, büyük L ile, Liderleri, diye dikte ediyor, metodik olarak günlük çalışmalarını organize edebilsin. Haziran 1924. Kafka, geceyarısı vurduğunda öleceği sanatoryumda acı çekiyor. Şato'da ölmekte olan insanın son aryası duyulamaz mı? Tabiatıyla, virgül, öğrenmeleri gerek, duruyor, yardımcıları da hemen duruyor ve onu kuşatıyor. Daha iyisi, diyor, önceki cümleyi çizin, ve tekrar bir ileri bir geri gezinmeye başlıyor, elleri arkasında. Tabiatıyla, virgül, lazım gelen sertliği kullanarak, virgül, Alman lisanını kullanmalarını biz onlara öğretmeliyiz, böylece Emirlerimize, büyük E ile, Emirlerimize itaati bu şekilde temin edebiliriz, nokta, diye dikte ediyor Führer *Kavgam*'ı, Şato'nun odalarında dolaşarak. Haziran 1924'ün üçüncü, dördüncü geceyarısı. Ölmekte olan insan, hâlâ onu duyabilir mi? Hayvanların çıkardığı sesleri inceliyorum. Onu duydu mu? Vıyk, vıyk, ininde *Ungeziefer* çığlık atıyor, vıyk vıyk, gecenin yarısında panikle çığlık atıyor, bu arada çok uzaklarda ileri geri gezinen, Şato'da yardımcılarıyla çevrili olarak bir taraftan öbürüne dolanan bir insanın ayak sesleri duyulabilir. Vıyk, vıyk, *Ungeziefer* ininde çığlık atıyor, bu arada çok uzaklarda ölen bir insanın söylediği olağanüstü güzel, neredeyse duyulmaz son arya duyulabilir.

3 Haziran 1924, diyor Tardewski.

Kafka, Dante'dir, diyor Tardewski şimdi, karalamaları, onun dediği gibi yayınlanmamış, parça parça, bitirilmemiş yazıları, bizim *İlahi Komedya*'mızdır. Brecht, diyor Tardewski, haklı olarak, Homeros, Dante ya da Shakespeare'in dönemleriyle kurdukları gibi bir ilişki kurmaya çok yaklaşmış yazara ad vermek gerekseydi, Kafka akla gelecek ilk yazar olurdu. Bu yüzden, dedi Tardewski, James Joyce için duyduğun coşkuyu paylaşmıyorum. Onları nasıl birbirleriyle karşılaştırabilirsin? dedi. Joyce, masa örtüleri işleyen o kadının Marconi'nin şiirleri için dediği gibi, o çok –nasıl denir?– çok zahmetli bir virtüözdür. Bir jonglör, dedi. Başkalarının ellerini kullandıkları gibi kelime oyunları yapan bir insan. Kafka ise havada, altında ağ olmadan yürüyen ve gergin dil telinin üzerinde önce bir ayağını, sonra yavaşça öteki ayağını atarak denge sağlamaya çalışırken bütün hayatını tehlikeye atan bir ip cambazıdır. Joyce akıllı bir adamdı, buna hiç şüphe yok; oysa Kafka akıllı değildi, hantaldı ve çok geçmeden kendi hantallığının uzmanı oldu. Joyce, üzerinde şöyle yazan bir döviz taşır: Bütün engellerin üzerinden gelen benim, oysa Kafka bir defterin üzerine yazar, sonra cümleyi düğmeli ceketinin cebine saklar: Her engelin üstesinden geldiği tek insanım. Kafka demiştir ki, diyor Tardewski: Yazmama, Almanca yazma, başka bir dilde yazma olanaksızlığıyla karşı karşıyayım, ki buna dördüncü bir olanaksızlık da eklenebilir: Yazma olanaksızlığı. Ona göre bu dördüncü olanaksızlık en üst ayartmaydı. Nasıl söyleneceğini bilen ona göre: Her şeyi yazarım. Örneğin cümle – Pencereden dışarıya baktı– benim tarafımdan yazıldığı zaman zaten mükemmeldir. Ne tür bir mükemmelliğe sahipti? diye soruyor Tardewski. Bir yanda Kafka'nın ideali biçim ve üslup açısından kusursuzluğuyla o kadar şiddetliydi ki daha azına hoşgörü göstermedi. Ama aynı zamanda gerçekten büyük yazarların, neredeyse mutlak yazma olanaksızlığıyla sürekli karşı karşıya kalanlar olduğunu da herkesten iyi biliyordu.

Konuşamadıklarımızı sessizce geçiştirmemiz gerekir, dedi Wittgenstein. Sözü edilemeyenden nasıl söz edilebilir? Kafka'nın kitaplarının defalarca cevap vermeye çalıştığı soru budur. Ya da daha doğrusu, dedi, çalışmaları, incelikli ve örtük bir şekilde sözü edilemeyenden, ad verilemeyecek olandan söz etmeye cesaret eden tek çalışmadır. Bugün neyin sözü edilemez olduğunu söyleriz?

Auschwitz dünyası. Bu dünya dilin ötesindedir, dilin dikenli teliyle çevrili bir sınırdır. Dikenli tel: İp cambazı yürür, yalınayak, orada yapayalnız, ve öbür tarafta olan hakkında bir şey söylemenin mümkün olup olmadığını görmeye çalışır.

Sözü edilemeyenden söz etmek, insan gerçeğinin taşıyıcısı olarak dilin hayatta kalmasını tehlikeye atmaktır. Ölümcül bir risk. Şatoda bir adam dikte eder, arşınlar ve dikte eder, çevresinde yardımcıları. Yalanlara ve dehşete doymuş sözler, dedi Tardewski, hayatı özetlemek için kolayca kullanılamaz. Wittgenstein, sessizliğin intihar restorasyonunda kendisininkine yaklaşabilen tek çalışmanın, Franz Kafka'nın kıyaslanamaz parçalı çalışması olduğunu bütün netliğiyle bir an görmüştü. Kelimelerle güzel bir jonglörlük hareketi yapabilmek için tarihin kâbusundan uyanmaya çalıştı. Ne var ki Kafka her gün bu kâbusa *girmek* için uyanıyor ve bu konuda yazmaya çalışıyordu.

3 Anlamış olduğun gibi, diyor Tardewski şimdi, bu kadar uzun konuşmuşsak, bütün gece konuşmuşsak, onun hakkında, Profesör hakkında konuşmamak, daha doğrusu bir şey söylememek içindi. Konuştuk da konuştuk, çünkü onun hakkında söylenebilecek hiçbir şey yok.

Bu gece gelmeyecek, dedi Tardewski. Belki Profesör bu gece gelmeyecek; bu yüzden belki bir süre onu görmeyeceksin. Bunun bir önemi yok, dedi. Önemli olan tek şey, dedi, bir insanın hayatıyla yapmaya karar verdiği şeydir.

Ona hayrandım, bunu biliyorsun, dedi sonra. Onu tanımak ve hayran olmamak olanaksızdı. Başkalarında, en iyi olan yanlarını uyandırırdı.

Bana gelince, diyor Tardewski şimdi, belki fark etmişsindir, ben tümüyle alıntılardan oluşan bir insanım. Bu yüzden onun hakkında bir şey söylemek için bir kez daha defterimi açmam gerek. Ve sana okuyacaklarım, dedi, belki de Profesör'ün benim için taşıdığı anlamın bir örneği, en iyi örneği olabilir. Onu neden reddettiğimin bir sentezi belki. Birlikte geçirdiğimiz son gece, tıpkı şimdi

seninle benim gibi, burada, evimde, tam burada, yapmış olduğumuz, onunla benim, tüm uzun konuşmanın benim için ne anlama geldiğinin bir özeti diyebiliriz istersen.

Ölümünden dokuz gün önce, diye okuyor Tardewski, Immanuel Kant'ı doktoru ziyaret etti. Yaşlı, hasta ve hemen hemen kör olan Kant iskemlesinden doğruldu ve ayağa kalktı, zayıflıktan titreyerek ve anlaşılmaz sözler mırıldanarak. Onun sadık arkadaşı olmuş olan ben, ziyaretçisi oturana kadar onun da oturmayacağını en sonunda anladım. Böyle yaptı ve Kant, diye okudu Tardewski, oturmasına yardım etmeme izin verdi; biraz güç topladıktan sonra, dedi ki: "İnsanlığın anlamı hâlâ beni terk etmedi." Çok derinden etkileniyoruz, çünkü felsefeci için eski *Humanität** kelimesinin çok derin bir anlamı olduğunu anlıyoruz, o anın koşullarının vurgulamaya hizmet ettiği bir anlam: Bir insanın hastalığa, acıya ve ölümlülük kelimesinin düşündürdüğü her şeye tam boyun eğmişliğine karşın hayatını yöneten adalet ve doğruluk ilkelerinin ısrarının gururlu ve trajik bilinci. Ölümlü insan, Kant'ın bunu otuz yıl önce yazdığını hatırlıyorum, diye okuyor Tardewski, en değerli mal varlığının hayat değil kendi onurunu korumak olduğunu bilir. Kant da sonuna kadar ilkelerine uygun olarak yaşamayı biliyordu.

Kendimi yalnızca alıntılarla ifade etmek zorunda kalmak istemezdim, dedi Tardewski. Profesör, bu eski Almanca kelimenin en saf anlamında *Humanität* kelimesinin anlamını hiç terk etmemiş denebilecek bir insandır.

Ve bu ilkeye göre yaşayabilme yeteneğinde olan kişi, benim bile, sinikin, Sofistin bile, bütün saygıma layık olan bir insandır.

Bu nedenle ahlâki bir insandı, dedi Tardewski ve bu nedenle benim antitezimdi. Sahip olduklarımı anlatmışsam, Profesör'le benim birbirimizin ne ölçüde değerli uzlaşmaz karşıtlar olduğumuzu sana göstermek içindir. Ben, inançsız, hayatta kalabilmek için yalnızca düşünceyi kullanan kişi; o, ilke insanı, hayatı boyunca düşüncelerinin şiddetine sadık kalma yeteneğinde. Ben, sürgün; o, kendi ülkesinde doğan ve ölecek olan kişi. Profesör'ün hayatıyla ne yapmaya karar verdiği konusunda bir şey söyleyebilecek en uygun insan olmadığımı göstermek için başka bir şey eklenebileceğini sanmıyorum. Başkalarının sözlerini okumak ve hatırlamaktan

* İnsanlık. (y.h.n.)

başka bir şey söyleyemem. Gene de onun bana güvendiğini görüyorsun.

Hiç kuşku yok ki bu yüzden Profesör seni bana gönderdi. Çünkü onun hakkında bir şey söyleyemeyecek tek insan benim.

Bu yüzden, diye düşünüyorum, dedi Tardewski, Profesör tam olarak özgür olmak için vazgeçmesi gereken tek şeyi bana bıraktı. Gerçekten sahip olduğu her şeyden bir kez vazgeçince, şimdi, her nerede ise onun, Profesör'ün, şimdi korkacak hiçbir şeyi kalmadı.

Bu yüzden, dedi Tardewski, o kâğıtları sana vermem için bana bıraktı. Gelmemişse, bu artık gerçekten gerekli olmadığı içindir. O kâğıtları, dedi, sana bırakmak, vazgeçmeye karar vermek ve seni onları alacak kişi olarak seçmek daha önemliydi.

Tardewski bunu söylüyor ve birlikte sessizce oturuyoruz. Sonra ayağa kalkıyor. Bir kenardaki, odanın bir ucundaki duvara dayalı dolaba gidiyor. Bir çekmece açıyor. İçinden bazı dosyalar çıkarıyor. Ve bana vermek üzere yerine dönüyor. Bu kâğıtların artık benim olduğunu söylüyor. Senindir, diyor Tardewski.

Bir anlamda, dedi daha sonra, bu kitap Profesör'ün otobiyografisiydi. Kendi hakkında yazma şekli böyleydi. Bu yüzden bu kâğıtlarda onun hakkında bilmen gereken her şeyi, benim sana söyleyemeyeceğim her şeyi bulacağını düşünüyorum. Onun yokluğuna ilişkin ipucu bulacağından eminim. Bu gece buraya gelmemiş olmasının nedenini. Sır var, eğer bir sır varsa. Sana bırakmak istediği şeyler, almak için buraya gelmeni istediği şeyler, gerçekten önemli olan tek şeydir, her şeyi açıklayabilecek tek şeydir.

Sert, temiz bir elyazısıyla yazılı belgeler, notlar ve sayfalar dolu üç dosya var.

Tardewski pencerenin yanına gidiyor. Gece havasını griye döndüren zayıf ışığa bakıyor. Yüzünü benden öte yana çevirmiş. Dışarıya bakıyor ve şafağın sökmeye başladığını, çok geçmeden gündüz olacağını söylüyor.

Şafak söküyor, diyor. Çok geçmeden gündüz olacak.

Dosyalardan birini açıyorum.

Cesedimi bulan kişiye

Arjantin'de doğan ve ölen, ben Enrique Ossorio, hayatım boyunca tek bir şeref istedim: ülkemin hürriyeti için her şeyi vermeye her zaman hazır bir vatanperver olarak anılma şerefi. Geçici adresim şu: Kartal Yolu, no. 12, Copiapó, Şili Cumhuriyeti. Burada en sevgili dostum olan Arjantin vatandaşı Bay Juan Bautista Alberdi'yi bulacaksınız; ona bu kararımı anlatan bir mektup yazmıştım; masamın sol çekmecesinde duran bir mektup. O, ardımda bıraktıklarımı ne yapacağını bilir, çünkü onun için kardeşi gibiyim.

Notlar

İngilizceye çevirenin notu: Metnin akışını kesmemek için dipnottan kaçındım. Bunun yerine aşağıdaki notlara sayfa numarası ile anahtar sözcüğü yazdım. Okura olabildiğince İngilizce kaynakça sundum. Arjantin tarihi üzerine yararlı bir genel başvuru kitabı Ione S. Wright ve Lisa M. Nekhom'un *Historical Dictionary of Argentina* (Metuchen: Scarerow Press, 1978) kitabıdır. Bu notlarda yaptıkları yardımdan ötürü Cristina Iglesia ve Tulio Halperín Donghi'ye minnettarım.

s. 19 Yrigoyen ve Alvear: Hipólito Yrigoyen (1852-1933), Radikal partiden önde gelen Arjantinli politikacıydı, iki dönem (1916-22, 1928-30, ikincisi askeri darbeyle kesildi) Arjantin başkanı oldu. Marcelo T. de Alvear (1868-1942), Yrigoyen'in başkanlıkları arasındaki dönemde, 1922'den 1928'e kadar başkanlık yaptı ve 20'li yıllar sona ererken ikisini birbirinden ayırmak giderek güçleşti. Her ikisi de aynı partiye, Radikal Yurttaş Birliği Partisi'ne, ama parti içinde farklı eğilimlere mensuptu. General Uriburu'nun başını çektiği bir askeri darbeyle devrildikten sonra Yrigoyen'in sloganı "Hay que rodear a Marcelo" (Marcelo'yu [Alvear] desteklemek gerek) olmuştu, oysa Alvear darbeden hemen sonraki dönemde onu desteklememişti. Yrigoyen'e karşı askeri darbe için bkz. Potash, *The Army and Politics in Argentina 1928-1945: Yrigoyen to Perón* (Stanford: Stanford University Press, 1969), 42-54.

s. 20 Ağdalı Gerçek: Bu, Borges'in "La noche que en el Sur lo velaron" şiirinin son dizesidir. Robert Fitzgerald'ın *Selected Poems 1923-1967*'de "Deathwatch on the Southside" (Güney tarafında Gardiyan) adıyla yaptığı çeviri "gerçeğin günlük devri" olarak biter ki, "prolijidad"ın can sıkıntısı ve çokluluk duygusunu dışarıda bırakır.

s. 20 Popham: Sir Home Riggs Popham (1762-1820), Temmuz 1806'dan Eylül'e kadar İngilizlerin ilk Buenos Aires işgaline katılmış İngiliz amiraldi. Popham Capetown'dan dönüyordu ve Buenos Aires'e yapılan sefer İngiliz hükümetinden emir almadan gerçekleşti; Popham emir almadan harekete geçtiği için yargılandı ve sonunda beraat etti. Kısa bir açıklama için bkz. David Rock, *Argentina 1516-1872* (Berkeley ve Los Angeles: University of California Press, 1985), 71-73.

s. 21 Radikal: Unión Cívica Radical (Radikal Yurttaş Birliği) 1891'de Leandro Alem tarafından kuruldu ve Hipólito Yriyogen tarafından bir kitle hareketine dönüştürüldü. Diğer Radikal başkanları arasında Marcelo T. de Alvear, Arturo Frondizi, Arturo Illia ve Raúl Alfonsin vardır. Radikal partinin popülist renginin yerini daha sonra büyük ölçüde Peronizm aldı. Peronizm, radikalizme karşı büyük bir rakip hareket oldu.

s. 21 Rawson: General Arturo Rawson (1885-1952), Başkan Ramón Castillo'ya karşı 1943 darbesinin liderlerinden biriydi. Bu darbe sonunda General Ramírez'in başkanlığına ve Juan Domingo Perón'un yükselmesine yol açtı. Darbeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Potash, *The Army and Politics in Argentina*, 1: 182-200.

s. 22 Sabattini: Amadeo Sabattini, Córdoba eyaletinin Radikal valisi, sonra 1940'lar ve 50'lerde Radikal partide bir fraksiyonun lideriydi. Bu fraksiyon Radikalizmin diğer fraksiyonlarına oranla Perón'a başta daha yakındı. Bkz. César Tcach, *Sabattinismo y peronismo* (Buenos Aires: Editorial Sudamericana, 1991) ve Robert Potash'ın kitabı *The Army and Politics in Argentina*'da, özellikle ikinci ciltte dağınık değinmeler (Stanford: Stanford University Press, 1969 ve 1980).

s. 23 Macedonio Fernández: Macedonio Fernández (1874-1952), Borges'in ve başkalarının, yaratıcılığından ötürü övgüyle söz ettiği bir yazardı. Kitaplarının çoğu tamamlanmamıştır ve ancak ölümünden sonra yayınlanabilmiştir. Çalışmaları üzerine İngilizcede kitap uzunluğunda iki inceleme yayınlanmıştır: Naomi Lindstrom, *Macedonio Fernández* (Lincoln: Society for Spanish and Spanish American Studies, 1981) ve Jo Anne Engelbert, *Macedonio Fernández and the Spanish American New Novel* (New York: New York University Press, 1978).

s. 23 Cabral ve *Arlt:* Çavuş Juan Bautista Cabral (ölümü 1813), Corrientes eyaletinde İspanyollara karşı bir çarpışmada atını General San Martín'e feda ederek hayatını kaybeden bir kahramandı. Ölürken Guaraní dilinde söylediği sözler şöyledir: "Mutlu ölüyorum. Galip geldim." Roberto Arlt (1900-1942), daha sonra romanda hakkında çok şey söylenecek Arjantinli bir romancıdır. Arlt alt sınıflardan anlatıcılar kullanır. Buradaki amaç Arjantin tarihinin muzaffer general tarafından değil de kendisini feda eden asker tarafından anlatılmasıdır.

s. 23 Lavalle: Juan Lavalle (1797-1841), bağımsızlık savaşlarında San Martín'le birlikte savaşmış ve daha sonra Juan Manuel de Rosas'a karşı Birlik güçlerinin bir lideri olmuş Arjantin generaliydi. Erken Rosas döneminin siyasal mücadelelerinde Lavalle'ın rolünün bir incelemesi için bkz. José Luis Romero, *A History of Argentine Political Thought* (Stanford: Stanford University Press, 1963), 115-17 ve 130-34.

s. 23 Rosas: Juan Manuel de Rosas (1793-1877), Buenos Aires eyaletinin valisi olarak 1829'dan 1852'ye kadar Arjantin siyasal yaşamına egemen oldu. Kariyerinin kusursuz bir anlatımı için bkz. John Lynch, *Argentine Dictator: Juan Manuel de Rosas 1829-1852* (Oxford: Oxford University Press, 1981). Lynch, Rosas'la ilgili düşüncelerini ve Arjantin tarihinin 1810 ile 1870 arasındaki kesitini *The Cambridge History of Latin America*'nın üçüncü cildindeki bir yazıda sentezler (der., Leslie Bethell, Cambridge: Cambridge University Press, 1985), 615-76.

s. 24 Hernández: José Hernández (1834-86), Arjantinli bir yazar ve politikacıydı, en çok goşo destanı *Martín Fierro* (1872 ve 1879) ile tanınır. Hayatının son döneminde Buenos Aires eyalet senatörüydü, ölürken söylediği ve buraya alınan sözleriyle başkenti değil eyaleti kastettiği belirtilir.

s. 25 Ataliva Roca: Ataliva Roca, Başkan Julio Argentino Roca'nın kardeşlerinden biriydi, kuşkulu aile işlerini yönetmekle ünlüydü. Burada "Çölün Fethi" denilen, Roca'nın yerlilere karşı 1879 seferiyle açılan toprak spekülasyonuna değinilmektedir.

s. 25 25 Mayıs: Arjantin bağımsızlık günü, Buenos Airesli Cabildo'nun Napolyon'un İspanya'daki kukla monarşisinden bağımsızlığını 25 Mayıs 1810'da ilan etmesiyle bayram günü yapılmıştır.

s. 26 Roca ve *Pellegrini:* Julio Argentino Roca (1843-1914), 1879'da pampa Yerlilerine karşı "Çölün Fethi"ni yöneten Arjantinli generaldi; 1880'den 1886'ya ve

1898'den 1904'e kadar iki dönem başkan seçildi. Arjantinli tarihçi Félix Luna onun kurmaca otobiyografisini yazmıştır: *Soy Roca* (Buenos Aires: Editorial Sudamericana, 1991). Carlos Pellegrini (1846-1906), başta Roca'nın başkan yardımcısıydı, 1890'dan 1892'ye kadar başkanlık yaptı; birbirlerinin büyük düşmanı oldular.

s. 26 Uriburu: José Felix Uriburu (1868-1933), 1930'da Hipólito Yriyogen'e karşı düzenlenen darbenin başındaki generaldi; 1930-31'de başkanlık yaptı. Bkz. Potash, *The Army and Politics in Argentina*, I: 55-78.

s. 28 Alem: Leandro Alem (1842-96), Juârez Celman hükümetine karşı 1890 devriminin lideri ve 1891'de Radikal Yurttaş Birliği'nin kurucusuydu; intihar ederek öldü. Bkz. Rock, *Argentina 1516-1982*, 183-85.

s. 28 Balbín: Ricardo Balbín (1904-?), 1940'tan itibaren onlarca yıl Radikal Parti'nin liderliğini yaptı ve ilke olarak Perón'a hasımdı. Bkz. Rock, *Argentina 1516-1982*, 303, 337 ve Potash'ın ikinci cildi *The Army and Politics in Argentina 1945-1962: Perón to Frondizi* (Stanford: Stanford University Press, 1980), çeşitli değinmeler içerir.

s. 28 Kaptan Gandhi: Bu Fernández Alvariño'nun takma adıydı. Alvariño, Evita Perón'un erkek kardeşi Juan Duarte'nin kuşkulu intiharını soruşturan komisyonun başına getirilen bir öğretmendi. Komisyon işini savsakladığı için Duarte'nin intihar mı ettiği yoksa öldürüldüğü mü konusu hiç açıklık kazanmadı. Fernández Alvariño'nun takma adı onun şiddet karşıtlığını anlatıyordu.

s. 28 Danışma Kurulu: Junta Consultiva Nacional, yani Ulusal Danışma Kurulu, 1955'te Perón'a karşı General Lonardi ve Aramburu'nun başını çektiği "Kurtuluş Devrimi"nin askeri liderlerine danışmanlık yapan ve Peronist olmayan politikacılardan oluşmuş yirmi kişilik bir sivil gruptu. Bkz. Potash, *The Army and Politics in Argentina*, 2: 226.

s. 28 Kaçak Tiran: Anti-Peronist gazete *La Prensa*, Eylül 1955'te devrildikten sonra Perón'dan böyle söz ediyordu.

s. 28 Sommariva: Luis H. Sommariva'nın çok ciltli kitabı *Historia de las intervenciones federales en las provincias* ilk olarak 1929'dan 1931'e kadar yayınlandı. 1853 anayasasına göre federal hükümetin yürütme organı bir eyalet hükümetine "müdahale" ederek geçici olarak onun yerine geçebilir.

s. 30 Angelis: Shumway, *The Invention of Argentina*'da, Pedro de Angelis (1789-1860) hakkında şöyle der: "Rivadavia tarafından ithal edilen, Rosas'a yakın bir aydın; iktidarda kim varsa ona yaltaklanan bir köle, Rosas'ın dikkatörlüğünü kayda değer şekilde (muhtemelen samimiyetsiz olsa da) savunan de Angelis kalıntısı, Rosas'a karşı Birlikçilerin iddialarını çürütmeye kendini mecbur gören bir kişi ve Arjantin kültürü, dili ve coğrafyası üzerine ciddi yazılar yazmış, hayran olunacak bir insan olan bir İtalyan" (215).

s. 30 Edebiyat Derneği: Salón Literario ya da Buenos Aires Edebiyat Derneği 1822'de Rivadavia tarafından kuruldu ve Birlikçiler (Buenos Airesli liberallerin partisi) ile Liberallar arasındaki iç savaşı izleyen yıllarda liberal entelijansiyanın faaliyetlerinin odak noktası haline geldi. Bkz. Nicolas Shumway, *The Invention of Argentina* (Berkeley ve Los Angeles: University of California Press, 1991), 87-97.

30 Alberdi: Juan Bautista Alberdi (1810-84), 1837 kuşağının önde gelen kişilerinden ve Ajantin'in en büyük siyasal teorisyenlerinden biriydi. En önemli kitabı 1852'de yayınlanan *Bases y puntos de partida para la organización politica de la República Argentina*'dır. Bu kitap yeni 1853 anayasasını etkilemiştir. Sarmiento'yla arasındaki farklılıklara ilişkin bir inceleme için bkz. Shumway, *The Inventi-*

on of Argentina, 168-87.

s. 30 Frías: Félix Frías (1816-81), General Lavalle'in sekreteriydi ve generalin cesedini yanına alarak Bolivya'ya götürdü. Sürgünde geçirdiği yıllardan sonra Arjantin'e dönerek 1855'te bir gazete kurdu ve 1869'da Başkan Sarmiento tarafından Şili elçiliğine atanmasıyla doruk noktasına çıkan siyasal kariyerine devam etti.

s. 30 López: Vicente Fidel López (1815-1903), 1837 kuşağının önde gelen isimlerinden biri, sayısız tarihsel romanın yazarıydı (örneğin *La novia del hejere* [Sapkının Nişanlısı] Sir Francis Drake'in 1578-79'daki Lima seferiyle ilgilidir). Diğer kitapları Arjantin tarihinin çeşitli dönemlerini ele alır. Arjantin milli marşının yazarının oğludur.

s. 30 Maza: Manuel Vicente Maza (1779-1839), 1834'te Buenos Aires eyaletinin valisi seçildi; Rosas'a karşı gizli faaliyet yürüttükten sonra 1839'da Mazorco terörünün doruk noktasında bürosunda suikaste kurban gitti.

30 Tejedor: Carlos Tejedor (1817-1903), Arjantin'in ilk ceza yasasının yazarıydı. 1880 çatışmaları sırasında Buenos Aires eyaletinin valisiydi; Julio Argentino Roca güçleriyle girdiği bir dizi çarpışmada yenilmesinden sonra Buenos Aires özerkliğini yitirerek federal başkent yapıldı.

*s. 31 Caseros:*Rosas yanlılarıyla Urquiza'nın başında olduğu ordu arasındaki belirleyici çarpışma 3 Şubat 1852'de Buenos Aires yakınlarında yaşandı. Rosas daha sonra İngiltere'deki Southampton'a sürgüne gönderildi ve 1877'de orada öldü. Sarmiento'nun Rosas'a karşı harekât tarihi (*Campaña el el Ejército Grande,* 1852), en büyük yapıtlarından biridir.

s. 31 Sarmiento: Domingo Faustino Sarmiento (1811-88), on dokuzuncu yüzyılda Arjantin'de önde gelen aydınlardan biriydi. Yapıtları arasında *Facundo* (1845) ve *Campaña en el Ejército Grande* (1852) vardır. 1868'den 1874'e kadar Arjantin başkanı olmuştu.

s. 31 Echeverría: Esteban Echeverría (1805-51), 1837 kuşağının önde gelen kişilerinden biriydi, Yerlilere tutsak düşmüş beyaz bir kadını anlatan bir şiir ("La cautiva," 1837), Rosas'ın Terörü sırasında Buenos Aires'te bir mezhaba üzerine alegorik bir kısa hikâye ("El matadero", 1840; 1871'de yayınlandı) ve çeşitli siyasal yazılar yazdı.

s. 31 Gutiérrez: Juan María Gutiérrez (1809-78), 1837 kuşağının bir diğer figürüydü, Echeverría'dan etkilenmişti. Şiir, kurgu ve eleştiri yazıları yazmıştı ve 1861'de Buenos Aires Üniversitesi rektörü oldu.

s. 31 Urquiza: Justo José de Urquiza (1801-70), Entre Ríos valisi, 1852'de Rosas'a karşı birleşik güçlerin lideri ve 1854'ten 1860'a kadar Arjantin Konfederasyonu'nun başkanıydı.

s. 32 Mitre: Bartolomé Mitre onlarca yıl Arjantin'in önde gelen kamusal figürlerinden biriydi, 1862'den 1868'e kadar devlet başkanlığı yaptı, Paraguay'a karşı savaşın başlarında müttefik güçlerin başarısız bir lideri, Arjantin'in en önemli tarihçilerinden biri, San Martín, Belgrano ve diğerleri üzerine önemli biyografik araştırmaların yazarıydı.

35 Truco: İskambil kâğıtlarında şansın yaver gitmesi kadar büyük sözlü yetenek de gerektiren bir Arjantin oyunudur.

s. 43 Sáenz Peña Yasası: Erkeklere genel oy hakkı tanıyan (çeşitli sınırlamalarla) Sáenz Peña Yasası 1911'de Arjantin Kongresi'nde kabul edildi ve bir yıl sonra yürürlüğe girdi. Adını bu dönemde Arjantin başkanı olan Roque Sáenz Peña'dan (1851-1914) aldı. Bkz. Rock, *Argentina 1516-1982,* 189-90.

44 Lugones: Leopoldo Lugones (1874-1938), yüzyıl başından itibaren Arjantin'de

önemli bir edebiyatçı, çeşitli şiir, tarihsel kurmaca, siyasal ve tarihsel denemelerin yazarıydı. Siyasal fikirleri, ilk döneminde sosyalizmden son yıllarında faşizm eğilimli aşırı bir milliyetçiliğe doğru değişti. 1924'te Lugones "Discurso de Ayacucho" (1824'te Ayacucho Muharebesi'nin yıldönümü üzerine bir konuşma) adlı bildirgesinde, "Dünyanın iyiliği için kılıç saati bir kez daha çaldı," dedi. Lugones'in daha sonra Hipólito Yriyogen'e karşı askeri darbecilerle ilişkisi için bkz. Robert Potash, *The Army and Politicis in Argentina 1928-1954*, I: 19, 102.

s. 45 Tute: Arjantin'de oynanan bir iskambil oyunu.

s. 50 La Tribuna: On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Buenos Aires'te yayımlanan ve Héctor Varela tarafından yönetilen günlük bir gazete. Lucio V. Mansilla 1870'te ünlü *Excursion to the Ranquel Indians*'ı burada yayınlandı; bkz. Shumway, *The Invention of Argentina*, 257.

s. 51 1880: Tejedor kuvvetlerinin Roca'ya yenilmesinden sonra yeni bir ulusal mutabakat sağlandı: Buenos Aires federal başkent oldu, La Plata, Buenos Aires eyaletinin yeni başkenti olarak belirlendi ve ülke yabancı yatırımla dış göçe açıldı. Miguel Cané ve Lucio V. Mansillo gibi kişiler de dahil olmak üzere "1880 kuşağı," Roca ve Pellegrini'nin başkan olduğu sonraki yıllarda kültürel alana hâkim oldular. Bkz. David William Foster, *The Argentine Generation of 1880* (Columbia: University of Mis-souri Press, 1990) ve Gustavo Ferrari ve Ezequiel Gallo, der., *La Argentina del Ochenta al Centenario* (Buenos Aires: Editorial Sudamericana, 1980).

s. 66 Justo José: Justo José de Urquiza. Bkz. 26. sayfadaki not.

s. 66 Kaplan: Normal olarak Juan Facundo Quiroga'nın takma adı ("El Tigre de los Llanos," yani "Ovalar Kaplanı") olmasına rağmen burada Rosas'ı ifade edermiş gibi görünüyor.

66 Ramírez:Francisco ("Pancho") Ramírez (1786-1821), bağımsızlık savaşlarında önemli bir şahsiyetti, daha sonra Entre Ríos eyaletinin lideri oldu; bkz. Rock, *Argentina 1516-1982*, 93-95.

69 İşgaller: 1806'da ve 1807'de İngiliz kuvvetleri iki kez Buenos Aires'i işgal ettiler ama yerel direnişle püskürtüldüler. Direnişin başarısı 1810'da bağımsızlık duygularının güçlenmesine katkıda bulundu.

s. 69 Belgrano: General Manuel Belgrano (1770-1820) Tucumán (1812) ve Salta'da (1813) İspanyol kuvvetlerine karşı zaferler kazandı. Bartolomé Mitre'nin büyük tarihsel araştırmasının öznesiydi.

s. 69 Santa Fe: Santa Fe eyaleti Paraná Nehri boyunca yer alır. Buradaki göndermeni olasılıkla bataklık coğrafyasıyla ve astropikal iklimle ilgisi vardır.

71 Tigre: Paraná Nehri delta bölgesinde Buenos Aires'e yakın bir tatil yeri olan Tigre, dar kanallarla ayrılmış bir adalar labirentidir. Arjantin tarihinde, 1937'de Lugones'in intiharı da dahil olmak üzere çeşitli önemli olayların geçtiği bir yerdi.

s. 72 Cané: Miguel Cané (1851-1905), 1880 Arjantin kuşağının önde gelen mensuplarından. liderlerinden ve Başkan Roca'nın yakın arkadaşlarından biriydi. *Juvenilia*'sı, Colegio Nacional de Buenos Aires'te bir okul çocuğunun hayatının klasik bir anlatısıdır, Cané, Arjantin'in Kolombiya ve Venezuela elçisi olduğu zaman yazılmıştır.

s. 73 Rivadavia: Bernardino Rivadavia (1780-1845), 1826-27 yıllarında Arjantin başkanı ve Birlikçi Parti'nin lideriydi.

73 Moreno: Mariano Moreno (1778-1811), ünlü hukukçu ve İspanya'ya karşı 1810 devriminin liderlerinden.

73 1837 kuşağı: 1837 kuşağı, Buenos Aires'te genç liberal aydınlardan oluşan bir

gruptu. 1829'dan 1852'ye kadar Buenos Aires eyaletinin diktatör valisi olan Juan Manuel de Rosas (1793-?1877) tarafından sürgüne gönderildiler. İlk ortaya çıktığında kuşağın en ünlü mensupları Juan Bautista Alberdi, Juan Cruz Varela, Esteban Echevarría, Vicente Fidel López ve Juan María Gutiérrez idi; Domingo Faustino Sarmiento'nun entelektüel (ve coğrafi) yörüngesi, yukarıda sözü edilen ve çoğu Buenos Airesli olan kişilerinkinden farklı değildi, ama Sarmiento sürgünde grubá katıldı, gerçi her zaman bir yabancı konumunda oldu. Döneme ilişkin doyurucu anlatılar için bkz. Romero, *A History of Argentine Political Thought,* 126-55 ve Shumway, *The Invention of Argentina,* 112-67; Tulio Halperín Donghi'nin antolojisi *Proyecto y construcción de una nación* (Caracas: Biblioteca Ayacucho, 1980), grup mensuplarının yazılarını büyük oranda içerir.

s. 73 Facundo: Sarmiento'nun Juan Facundo Quiroga üzerine 1845 tarihli biyografisine daha önce *Civilization and Savagery* adı verilmişti. Şu an var olan tek İngilizce baskı Mary Peabody Mann'in 1868 baskısıdır ve *Life in the Argentine Republic in the Days of the Tyrants* adını taşır; Kathleen Ross, University of California Press için yeni bir çeviriyi tamamlamak üzere.

s. 77 Gökyüzünün yükseklerinde: Arjantin bayrağı çekildiği zaman söylenen ulusal marş "Aurora"dan bir dizedir.

s. 77 Anahí: Anahí efsanesi, ölülerin yakıldığı yığında yakılarak öldürülmek üzereyken kızıl bir çiçeğe dönüşen Guaraní Yerlisi bir prensesi anlatır. Anahí efsanesiyle ilgili bir Paraguay şarkısı vardır. Kuzeydoğu Arjantin'in nehir bölgesi ("Litoral", yani Arjantin Mezopotomyası), Paraná ve Uruguay nehirlerinin sınırladığı ve Misiones, Corrientes ve Entre Ríos eyaletlerinden oluşan bölgedir.

s. 79 Fransız ablukası: Fransız deniz kuvvetleri Mart 1838'den Ekim 1840'a kadar Buenos Aires limanını ablukaya aldı ve Fransa Montevideo'da Rosas karşıtı güçlerle ittifak kurdu.

s. 79 Terör: Bu terim, Rosas yandaşlarının, özellikle Mazorca (mısır koçanı, ama aynı zamanda da "daha fazla darağacı" anlamında bir kelime oyunu) olarak bilinen örgüte mensup olanların estirdiği en yoğun terör dönemine gönderme yapıyor; 1839'dan 1842'ye kadar şüpheli Birlikçiler ve diğer muhaliflere yönelik özellikle yoğun bir siyasal zulüm dönemi yaşandı. Dönemi anlatan en iyi edebiyat eseri, José Mármol'un romanı *Amalia*'dır (1852).

s. 81 General: Burada belirtilen General, kuşkusuz 1974'te ölen Juan Domingo Perón'dur. Ondan sonra iktidara gelen üçüncü eşi Isabelita Perón (María Estela Martínez de Perón) 1976'deki askeri darbeyle devrildi.

81 Birlikler: Köylü Birlikleri, 1960'lar ve 70'lerin başında geriye kalan Katoliklerin kurduğu yerel halk gruplarıydı. Corrientes, Santa Fe ve Chaco nehir bölgesinde özellikle güçlüydüler.

s. 85 Martínez: Estrada Ezequiel Martínez Estrada (1895-1964), en çok *Radiografía de la pampa* (1933; İngilizce çevr., *X-ray of the Pampa,* Austin: University of Texas Press, 1971) ve Horicio Quiroga, José Hernández'in *Martín Fierro*'su ve José Martí üzerine incelemeleriyle tanınan Arjantinli bir yazardı. Şiir ve kısa kurmacalar da yazdı; kısa hikâyelerinden oluşan kitabı *Holy Saturday and Other Stories* İngilizce olarak yayınlanmıştır (Pittsburgh: Latin American Literary Review Press, 1988).

s. 86 Pueyrrdón: Juan Martín de Pueyrredón (1776-1850), 1806 ve 1807'de İngiliz işgalcilerini geri püskürten Arjantin güçlerinin lideriydi ve 1816'dan 1819'a kadar Arjantin Konfederasyonu'nu yönetti. Rosas döneminin ünlü ressamı Prilidiano Pueyrrdón'un babası ve *Martín Fierro*'nun yazarı José Hernández'in dayısıydı.

s. 88 Spinetta: Luis Alberto Spinetta, Arjantinli bir *rock* müzikçisidir.

s. 88 Birinci Triumvira: Bernardino Rivadavia'nın başını çektiği birinci Triumvira, Arjantin'i 1811-1812 arasında yönetti. Bkz. Rock, *Argentina* 1516-1982, 85-88 ve Shumway, *The Invention of Argentina,* 51-52.

s. 88 I am the sister. This is pencil: Bunlar özgün metinde de İngilizcedir.

s. 94 Angela "kabul edildi" "Kabul edildi," askeri diktatörlük sırasında siyasal jargonda "kayboldu" için kullanılan argo terimdi.

95 Raquel/Aquel: Aquel sürgün yıllarında Perón'un kod adıydı. Burada değinilen olay, Haziran 1973'te Buenos Aires'in eteklerindeki Ezeiza havaalanı yakınlarında yaşanan katliamdı; bkz. Rock, *Argentina 1516-1982,* 360 ve daha fazla ayrıntı için Tomás Eloy Martínez'in *La novela de Perón* adlı kitabı (*The Perón Novel,* New York: Pantheon, 1988).

s. 106 Gombrowicz: Polonyalı yazar (1904-69), 1939'dan 1963'e kadar Arjantin'de sürgünde yaşadı. Romanı *Ferdydurke*, 1947'de bir Buenos Aires havuz salonunda komite tarafından çevrildi ve Gombrowicz birçok genç Arjantinli yazar için kült bir figür haline geldi. Dul eşi Rita Gobrowicz onun Arjantin'de geçirdiği çeyrek yüzyılla ilgili anılarını kitap haline getirdi (*Gombrowicz en Argentine,* Paris: Denoël, 1984); Gobrowicz'in Arjantin'deki yılları üzerine geniş bölümler de içeren *Günlük*'ü İngilizce olarak yayınlanmıştır (Evanston: Northwestern University Press, 1988).

s. 111 Soussens: Charles de Soussens konusunda bkz. Antonio Montevaro ve ark., *Textos y protagonistas de la bohemia porteña: Antología* (Buenos Aires: Centro Editor de América Latina, 1980).

s. 111 Hudson: W.H. Hudson (1841-1922), Buenos Aires eyaletinde doğmuş ve Plata Nehri bölgesi üzerine birçok kitap yazmış İngiliz yazar. Kitapları arasında *The Purple Land that England Lost* (1885), *Idle Days in Patagonia* (1893), *The Naturalist in La Plata* (1892) ve *Far Away and Long Ago* (1918) sayılabilir. Hudson, Martínez Estrada'nın kitap boyutunda bir denemesinin ve Borges'in çeşitli yazılarının konusuydu.

s. 111 Güiraldes: Ricardo Güiraldes (1886-1927), çeşitli kurmaca ve şiir yapıtlarının yazarıydı. Bunlardan en önemlisi olan son romanı *Don Segundo Sombra* (1926), yaşlı bir goşonun çömezi olan bir erkek çocukla ilgilidir. Borges, bu romanın *Huckleberry Finn* ve *Kim*'in Arjantin versiyonu olduğunu sık sık belirtir.

s. 115 9 Haziran: Arjantin'in bağımsızlık günüdür. 9 Haziran 1816'da Tucumán Kongresi Arjantin Konfederasyonu'nun bağımsızlığını ilan etme kararı almıştı.

s. 115 Groussac: Paul Groussac (1848-1929), Arjantin'e gelmiş bir Fransız göçmendi, bir süre sonra Milli Kütüphane'nin müdürü oldu. Bir roman ve birkaç oyunla Arjantin tarihi üzerine çeşitli yazılar yazdı. Don Kişot hakkındaki kitabı *Une enigme littéraire* 1903'te yayınlandı.

120 Difunta Correa: Arjantin folklorunda, kuzeydeki Catamarca eyaletinin çöplük bölgesinde, hâlâ memesini emen bir bebekle birlikte ölü bulunan bir kadın. Kamyon ve otobüs şoförlerinin azizesidir ve kuzeydeki çöllerde bulunan mezarına inananlar su şişeleri bırakırlar.

120 Kayış: Correa'nın soyadının kelimesi kelimesine anlamı olan "kayış"la kelime oyunu yapılmaktadır.

s. 121 On ne tue point les idées: Bu yanlış alıntıyla ilgili ayrıntılı inceleme için bkz. Sylvia Molloy'un *At Face Value* adlı kitabı (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 30-32.

124 Pibe Cabeza: Pibe Cabeza ("pibe", erkek çocuğu ve "cabeza", kafadan türetilen

bir takma ad), 1930'larda Buenos Aires'in doğu varoşlarından biri olan Avellaneda'da bir bölgeyi elinde tutan patron Barceló'nun kullandığı adamlardan biriydi. Buenos Aires'teki polis müzesinde kriminal kariyerinin hatıraları bulunmaktadır.

s. 125 Castelnuovo: Elías Castelnuovo (1893-?), 1920'ler ve 30'larda Boedo grubundaki "proleter" yazarlardan biriydi.

s. 125 Murena: Yazar ve eleştirmen H.A. Murena (1923-75), en çok denemesi *El pecado original de América* (Yeni Dünya'nın İlk Günahı) ile tanınır, kurmacalar da yazmıştır.

s. 127 Ateş Fırlatıcılar: Los lanzallamas (1931), Arlt'ın anarşist ütopik romanı *Yedi Deli*'nin (1929) devamıdır. Kitap Naomi Lindstrom çevirisiyle İngilizce olarak mevcuttur (Boston: Godine, 1984). Devam kitabının önsözünde Arlt, *Ulysses*'deki bazı kısımların acımasızlığından ve Joyce'un bazı Arjantinli okurlarında "ruhsal keyif"e yol açtığından söz ettikten sonra şunları ekler: "James Joyce'u herkesin [çeviri olarak] okuyabileceği gün, yüksek sosyetenin temsilcileri, yarım düzineden fazla olmayan üyenin okuyacağı yeni bir idol icat edecektir."

s. 128 Öfkeli Oyuncak: Arlt'ın 1926'da yayınladığı romanı *El juguete rabioso* henüz İngilizceye çevrilmemiştir. Suçlular dünyasına büyük ilgi duyan genç bir adamın hikâyesini anlatır.

s. 129 López Jordán: Ricardo López Jordán (1822-89), 1870'de Urquiza'ya düzenlenen suikastte başı çeken Entre Ríoslu bir diktatördü.

s. 129 Mallea: Eduardo Mallea (1903-?) 1930'lar ve 40'larda Arjantin'in önde gelen romancısı olarak görülüyordu, gerçi son yıllarda düşüşe geçmişti. *Sur* dergisiyle yakın ilişkisi vardı.

s. 129 Gándara: Carmen Gándara (d. 1900), *Sur* dergisiyle bağlantılı bir kurmaca yazarıydı. Kitapları arasında *La habitada* (1948), *Los espejos* (1951) ve *La figura del mundo* (1958) vardır.

s. 130 Mujica Lainez: Manuel Mujica Lainez (1910-84) belki en çok bir züppe ve sosyetik olarak tanınan Arjantinli best-seller romancısıdır.

s. 130 Wast: Hugo Wast, Gustavo Martínez Zuviría'nın takma adı (1883-1962), uzun bir dizi *best-seller* ticari kitaplar dizisinin yazarıydı. Bunların büyük kısmı Arjantin yaşamının "yerel rengi"ni verdiği düşünüldüğü için çok çeşitli dillere çevrildi. Wast konusunda bkz. Francine Masiello, *Between Civilization and Barbarism* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1992), 144-45.

s. 130 Larreta: Enrique Larreta (1875-1961), çok sayıda kitabın yazarıydı. Bunlardan en çok tanınanı *La gloria de don Ramiro* II. Felipe İspanya'sında geçiriyordu.

s. 130 Nacha Regules: Nacha Regules, Manuel Gálvez'in fahişelik ve Buenos Aires yeraltı dünyasıyla ilgili bir romanının (1918) kadın kahramanıdır. Buenos Aires'te fahişelik konusunda bkz. Donna Guy, *Sex and Danger in Buenos Aires* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1991); bu kitabın içinde roman da ele alınmaktadır (164-70).

s. 131 Banchs: Enrique Banchs (1888-1968), yüzyılın başında çeşitli şiir kitapları ve 1911'de bir soneler kitabı, *La urna*'yı yayınladı. Daha sonra yazmayı bıraktı.

s. 133 Ascasubi: Hilario Ascasubi (1807-75), gazeteci ve goşesk şairdi, belki en çok iki ciltlik *Pauline Lucero* (1853 ve 1872) ile tanınır. Bu kitaplar Rosas'a direniş dönemine odaklanmıştır.

s. 155 Fatoni: Vicente Fatoni, din ve felsefe üzerine *El budismo "nihilista"* (1941), *Introdución al existencialismo* (1953) ve *El hombre y Dios* da (1955) dahil olmak üzere sayısız kitabın yazarıydı.

156 Ortiga: Bu, İspanyol felsefeci José Ortega y Gasset'in (1883-1955) adıyla yapı-

lan bir kelime oyunudur: Ortiga "ısırgan otu" anlamına gelir.

s. 160 Ortiz: Roberte M. Ortiz (1886-1942), Arjantin'in 1938 ile 1942 arasında liberal başkanı; gerçi Ortiz'in şeker hastalığı nedeniyle 1940'tan sonra hükümet çoğunlukla daha muhafazakâr başkan yardımcısı Ramón S. Castillo tarafından yönetildi.

s. 164 Café Tortoni: Café Tortoni, Plaza de Mayo yakınlarında, Buenos Aires'teki Avenida de Mayo'da bulunan, yüzyıl başından kalma çok büyük bir kafedir. Sanatçılar, müzisyenler ve edebiyatçıların yazılarıyla doludur.

s. 179 Mansilla: Lucio Victorio Mansilla (1831-1913), Juan Manuel de Rosa'nın yeğeni ve 1880 kuşağının ünlü bir yazarıdır, bugün en çok 1870'te yayınlanmış *Excursión a los indios ranqueles* [Ranquel Yerlileri'ne Seyahat] ile tanınır.

Suni Teneffüs, Arjantin edebiyatının son yıllardaki en çarpıcı örneklerinden biri ve Ricardo Piglia'nın da Türkçede yayımlanan ilk kitabı. 1981'de, faşist cuntanın binlerce Arjantin yurttaşını "kaybettiği" bir dönemde yayımlanan kitap, kısmen ülke tarihinin baskı, terör ve dehşet dolu en trajik kesitinin bir yansıması. Ancak roman salt devlet terörü üzerine bir kurgudan ibaret değil... *Suni Teneffüs* bir arayışın romanı; aynı zamanda bir felsefi roman; edebiyat üzerine bir edebiyat eseri; bir siyasi gerilim romanı; artık modası geçmiş bir tarzda, "mektup" tarzında yazılmış bir roman.

Ödüllü bir roman olarak *Suni Teneffüs*, baskı ve şiddet dolu acılı tarihi boyunca Arjantin'in hayatına yön vermiş çok çeşitli etkenleri, değişik gizem katmanlarını çözümlemeye çalışarak inceliyor. Romanın anlatıcısı konumundaki yazar Renzi, ortadan kaybolan dayısını bulmaya çalışmaktadır. Aile içinde yıllardır kulak verdiği ve hepsi de birbiriyle çelişen hikâyelerden ve yazışmalarından tanır sadece bu adamı. Mektuplarından dayısının, 19. yüzyılda yaşamış Enrique Ossorio üzerine bir araştırma yaptığını öğrenir. Arjantin diktatörü Rosas'ın özel sekreteri olan Ossorio, diktatörün baş düşmanına bilgi sızdıran iki taraflı bir casustur. Renzi'nin arayışı ve dayısının çalışmaları üzerine araştırmaları sürerken, edebiyat düşkünü satranç arkadaşıyla yaptığı sohbetlerin de yardımıyla Arjantin'in edebiyatı, tarihi ve Avrupa'yla, demokrasiyle ilişkisi gibi temaları serimleyerek gelişen dopdolu bir roman buluruz karşımızda. Romanın doruklarından biri, Kafka adında bir Çek entelektüeli ile Hitler adında Avusturyalı bir asker kaçağının Prag'daki bir kahvede karşılaşmasıdır. Bu karşılaşma, romandaki keşif serüveninin asli hedefini gösterir bize: Tarih ile edebiyat arasındaki ilişkidir bu; çünkü edebiyat, tarihin boğucu havasında bir suni teneffüstür.

"Asla unutamayacağınız bir entelektüel deneyim..."
Ariel Dorfman

